

การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระ

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว:

ศึกษากระบวนการจัดการ “ความจริง”
ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
สนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติ และทางเลือกในการพัฒนา
ได้การประสานงานของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์)

กรกฎาคม 2547

“Thailand is a constitutional monarchy with a democratic form of government. Since 1932, kings of Thailand have exercised their constitutional legislative powers through a bicameral National Assembly comprised of a House of Representatives elected by popular vote and a Senate appointed by the King upon recommendation of the Prime Minister. Thai kings exercise executive powers through the cabinet headed by a prime minister, and judicial powers through the law courts. While not directly involved in Thailand's political life, the King exerts a strong moral influence on carefully selected issues.”
(www.mfa.go.th/Thailand/info1.htm)

“ (The King) nonetheless admits that as a constitutional monarch, the King is both above and under the law. The King is, by Bhumibol's inference, above all man-made laws in the land, but is under the law prescribed by teachings of the Lord Buddha. ...The laws by which a Thai King of old had to abide were those of the universal laws and the teachings of Theravada Buddhism; while his virtue earned him the love and respect of his people who, by inference, unanimously selected individual kings as their rulers. (This author then cited King Prajadhipok's confirmation of the tradition of the elected Thai Kings) Both the King and the royalists agree that in practice the King's supreme position is above man-made laws, and the consent of the people makes Thai monarchs democratic ones. ... (Kobkua, 2002: 64)

บทคัดย่อ

การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 (ตามปฏิทินเดิม) นับเป็นเหตุการณ์สำคัญเนื่องด้วยเป็นเรื่องราวที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองของไทย อีกทั้งเป็นเหตุการณ์ที่ถือกำเนิดในช่วงระยะเวลาแรกของการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประเทศไทยได้เลือกที่จะวิวัฒน์ตนเองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ดังนั้น การดำรงอยู่ของสถาบันประมุขของรัฐ จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจรรโลง และต่อการสร้างความสมานฉันท์ให้บังเกิดขึ้นในระหว่างพลังทางการเมืองต่างๆ รวมทั้ง ต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้บังเกิดแก่สถาบันรัฐสภา และสถาบันฝ่ายบริหาร ซึ่งสถาบันการเมืองทั้งสองควรมีการแบ่งอำนาจแยกออกจากกัน มีการถ่วงดุลอำนาจและตรวจสอบกัน รวมทั้งควรที่จะมีการเกื้อกูลกันตามสมควร

การศึกษาเรื่องการสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในงานวิจัยฉบับนี้ มิได้เน้นเรื่องราวอันเป็นสาเหตุ กระบวนการ และผลกระทบทางการเมืองที่สืบเนื่องจากการสละราชสมบัติในครั้งกระนั้น หากแต่เน้นการศึกษาวิจัยไปที่ “กระบวนการจัดการ “ความจริงว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นแนวความคิดและเป็นเป้าหมายหลัก ซึ่งกระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวมุ่งนำเสนอ และมุ่งทำให้เป็นสถาบัน แน่นนอนว่ากระบวนการจัดการความจริงเรื่องการสละราชสมบัติดังกล่าว มิได้มีเพียงชุดเดียว เนื่องด้วยมีความเห็น กับคำอธิบายที่แตกต่าง และข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง แต่การศึกษาครั้งนี้ พบว่า ความคิดเห็นที่แตกต่างและโต้แย้งกับแนวทางความคิดหลักชุดหนึ่ง มิได้มีการพัฒนาเป็นสถาบัน และมิได้เป็นวาทกรรมที่ได้รับการรับรองจากรัฐและหน่วยราชการของประเทศไทย

การศึกษานี้ ได้วิเคราะห์กระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวออกเป็นสองแบบแผน ในระหว่างแบบจารีต ได้แก่ การบอกเล่าเรื่อง การเขียน และการพิมพ์ กับกระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ ได้แก่ การสถาปนาความรู้และคำอธิบายเรื่องดังกล่าวให้อยู่คู่กับสถาบันรัฐสภา มหาวิทยาลัย และงานพระราชพิธี รวมทั้งวันหยุดราชการของประเทศ

ABSTRACT

Abdication of King Prajadhipok, Rama VII, on March 2nd 1934 (old calendar of Siam) has been remembered as one of the most importantly and historically event because it has been entirely never happened. That incident was coinciding with the beginning of Thai constitutional regime, which founders conceded to the parliamentary and democratic form as the optimal and evolutionary choice of this country. In this circumstance, the continuing and adjusting role of the Monarchy as the head of state therefore was indispensable for reconciliation of all old and new political forces. Establishment of new political regime, comprising of parliament and executive, needed moral and political support from the Monarchy more or less.

This study has no aims to emphasize causes, consequences, and impacts of Rama VII abdication upon Thai politics per se, but it intended to grasp the management of “truth” regarding the notion of “democratic king” as the mainstream of idea targeting to be presented and institutionalized.

Certainly, there is also different, contrasting, and competing explanation upon the King’s abdication but such explanation does not get an institutional approval by Thai state as well as not being a part of Thai official discourse in any extent.

This study analyzes the management of “truth” regarding King’s abdication, and the notion of Thai democratic King into two patterns. There are the politically engaging between the old type, i.e. making oral stories, writing books, and publishing document, and the new type, establishing specific knowledge and explanation well co-existing with parliamentary, university, state ceremony and activities upon Thai official holiday.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยนี้ เริ่มต้นด้วยแรงกระตุ้น และการตั้งคำถามของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ หัวหน้าโครงการวิจัย และรองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ผู้เขียนบทความที่ท้าทายและช่วยให้ผู้เขียน และสังคมไทยได้คิดว่า ความจริงต่างๆ ของไทย (รวมทั้งของวิชาสังคมศาสตร์โดยรวม!) นั้น มีหลายโฉมหน้า โดยที่แต่ละโฉมหน้าล้วนมีกระบวนการจัดการให้เป็นไป มากกว่าที่จะเป็นการแสดงความจริงของแต่ละส่วนและแต่ละเรื่องได้ด้วยตนเอง

ในตลอดระยะเวลาหลายปีของการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้รับประโยชน์อย่างยิ่งจากการจัดสัมมนากลุ่มย่อยเพื่อรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ซึ่งหัวหน้าโครงการวิจัยได้จัดขึ้นเป็นระยะๆ ในที่นี้ ผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อ ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี เจนวิทย์การ รองศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และ รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วันทะนะ ซึ่งได้ตั้งคำถาม และให้คำชี้แนะต่างๆ อันมีส่วนสำคัญทำให้งานวิจัยนี้ มีความสมบูรณ์มากขึ้นกว่าที่ได้คิดและมีการเตรียมการในเบื้องต้น เป็นอย่างมาก

ผู้วิจัย ขอขอบคุณ คุณสุวิสถิติ โภชนพันธ์ ผู้ช่วยวิจัย ซึ่งได้ช่วยค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ ด้วยความแข็งขัน อีกทั้งได้จัดระบบต่างๆ ของข้อมูลให้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ความผิดพลาดและบกพร่องต่างๆ ที่พึงมี และอาจจะปรากฏอยู่ในงานวิจัยนี้ ทั้งหมดเป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัยเองแต่เพียงผู้เดียว หากได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับท่านผู้รู้ต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้กล่าวนามมาข้างต้น แต่ประการใดทั้งสิ้น

สารบัญ

<u>เรื่อง</u>	<u>หน้า</u>
บทคัดย่อ	I
Abstract	II
กิตติกรรมประกาศ	III
บทที่ 1 บทนำ ปัญหาการวิจัย กับกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	1
ปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	2
ระเบียบวิธีการวิจัย	3
แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	4
บทที่ 2 กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (1)	
เรื่องบอกเล่าเกี่ยวกับการสละราชสมบัติ	14
เรื่องบอกเล่าของฝ่ายอนุรักษนิยมและกลุ่มสังคมที่เกี่ยวข้อง	16
เรื่องบอกเล่าของกลุ่มคณะราษฎรและผู้ให้การสนับสนุน	22
เรื่องบอกเล่าในลักษณะผสมผสานและมีการสร้างสรรค์เรื่องใหม่	28
บทที่ 3 กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (2)	
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของนักประวัติศาสตร์สมัครเล่น	
กับนักประวัติศาสตร์อาชีพ	37
ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยม	38
ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม	46
ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยม	49
ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเสรีนิยม	52
บทที่ 4 กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (3)	
การสถาปนาภาษาทางการว่าด้วยพระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย	61
ความเป็นมาของภาษาทางการว่าด้วยระบอบประชาธิปไตย	

ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข	62
คำอธิบายของปัญญาชนคนสำคัญบางคนเกี่ยวกับ พระมหากษัตริย์	
กับระบอบประชาธิปไตย	70
เอกสารและสิ่งพิมพ์ของทางราชการว่าด้วยพระมหากษัตริย์	
นักประชาธิปไตย	76
บทที่ 5 กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ (1)	
การเปลี่ยนแปลงของรัฐสภา และองค์กรของรัฐสภาในระบอบ	
ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข	83
พัฒนาการทางการเมืองและอำนาจของรัฐสภาไทย	84
รัฐสภากับพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	89
สถาบันพระปกเกล้า กับการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย	95
บทที่ 6 กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ (2)	
สถาบันการศึกษา ตำราเรียน และตราไปรษณียากร	
กับวาทกรรมพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย	101
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	106
แบบเรียนประถมศึกษา กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	
และประชาธิปไตยของไทย	109
ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	
และระบอบประชาธิปไตย	113
บทที่ 7 กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ (3)	
พระราชพิธี เทศกาล วันหยุดราชการ และวัฒนธรรมทางการเมือง	119
พระราชพิธีสมัยใหม่ กับความหมายทางการเมือง	119
เทศกาลและวันหยุดราชการที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์	121
วัฒนธรรมทางการเมืองของระบอบพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย	125
บทที่ 8 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	136
บรรณานุกรม	139

สารบัญตาราง

<u>เรื่อง</u>	<u>หน้า</u>
ตารางที่ 5.1 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทย	87
ตารางที่ 5.2 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกวุฒิสภาไทย	87
ตารางที่ 5.3 แสดงการริเริ่มก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	92
ตารางที่ 5.4 แสดงการจัดงานนิทรรศการของสถาบันพระปกเกล้า ในปี พ.ศ.2542	97
ตารางที่ 6.1 แสดงการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	102
ตารางที่ 7.1 แสดงรัฐพิธีที่สำคัญ ๆ ในปัจจุบัน	120
ตารางที่ 7.2 แสดงพัฒนาการของวันหยุดราชการของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน	122

บทนำ ปัญหาการวิจัย กับกรอบแนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ปัญหาการวิจัย

ชีวิตทางสังคมการเมืองของไทยและของโลกสมัยใหม่ มนุษย์ทั่วไปถูกห้อมล้อมด้วยภาษา องค์ความรู้ คำโฆษณา คำขวัญ คำประกาศ การบอกเล่าเรื่อง โครงเรื่อง ความจำ ฯลฯ ทั้งที่อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเป็นไปตามลักษณะวิวัฒนาการของสังคมประการหนึ่ง และอาจมีความตั้งใจที่จะสร้างภาษาและภาษาทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงขึ้นโดยกลไกของสถาบันทางสังคมการเมือง และทางอุดมการณ์เพื่อจะได้เป็นเครื่องห้อมล้อมกิจกรรมของมนุษย์โดยทั่วไปในอีกประการหนึ่ง

ความสำคัญของเรื่องนี้ อยู่ที่ว่าภาษา องค์ความรู้ คำโฆษณา คำขวัญ ประกาศ ฯลฯ ต่างๆ ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานความเป็นจริงรองรับ หรือไม่นั้นเป็นประเด็นปัญหาหนึ่ง แต่ที่สำคัญอย่างยิ่งกว่าการตั้งคำถามว่าเรื่องดังกล่าวมี “ความจริง” รองรับหรือไม่ นั่นก็คือ ภาษา องค์ความรู้ ประกาศ คำโฆษณา ฯลฯ นั้น มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของมนุษย์ อีกทั้งเป็นกระบวนการสำคัญประการหนึ่งของการหล่อหลอมทำให้มนุษย์มีความคิด มีการแลเห็น มีความเข้าใจ และมีความเชื่ออย่างปราศจากความเคลือบแคลงว่าเรื่องต่างๆ นั้นมีสภาพเป็นความจริง (Truth) หรือเป็นเรื่องราวที่เป็นจริง หรือไม่ และเป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องประสบและเชื่อถืออย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ หรือไม่

แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย หรือ Democratic King นับเป็นแนวคิด และเป็นคำประกาศทางการเมืองชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตทางการเมืองของไทย⁽¹⁾ ทั้งในระดับของสถาบัน อุดมการณ์ วาทกรรม และในระดับของกิจกรรมความเคลื่อนไหวของปัจเจกบุคคลในช่วงเวลาร่วมสมัย แนวคิดดังกล่าวนี้ กล่าวได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับ “การสละราชสมบัติ” ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 อย่างแนบแน่นและใกล้ชิด เนื่องด้วยการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้นนับเป็นเหตุการณ์พิเศษ ที่ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบทั้งในทางการเมือง คือมีผลต่อการดำเนินงานของรัฐบาลทั้งในห้วงสมัยนั้น และในสมัยต่อๆ มา โดยเกิดเป็นปัญหาต่อการให้คำอธิบายว่าพระองค์ทรงสละราชสมบัติ เพราะเหตุใด ด้วยสาเหตุปัจจัยอะไร และมีผลอย่างไรต่อสังคมการเมืองไทยโดยรวม

การศึกษาในที่นี้ ไม่ได้มุ่งค้นคว้าหาคำตอบถึงเบื้องหน้าเบื้องหลังของการพระราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 (ซึ่งผู้วิจัยเองก็มีความตระหนักว่ามีความสำคัญ แต่ก็ควรจะมีการศึกษาวิจัยอย่างลึกซึ้งต่อไปในที่อื่นๆ) เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 หากแต่มุ่งจะศึกษาถึงกระบวนการจัดการความจริง ตลอดจนถึงความคลี่คลาย และความเป็นไปในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำอธิบาย รวมทั้งต้ององค์ประกอบต่างๆ ที่แวดล้อมกับชุดของคำอธิบาย “ความจริง” เรื่องการพระราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ว่ามีความเป็นมา และมีการดำเนินการกันอย่างไร และแน่นอนว่าแนวคิดและประโยคที่กล่าวว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยได้เกิดขึ้นมาอย่างไร และมีผลกระทบต่อการพัฒนาการทางการเมืองของไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2477 ตราบจนถึงปัจจุบัน ในลักษณะใด

ทั้งนี้ ควรตระหนักเป็นพื้นฐานเสียก่อนด้วยว่า พระมหากษัตริย์ กับประชาธิปไตย เป็นสองคำที่มีฐานคิดที่แตกต่าง และขัดแย้งหักล้างกันอยู่แล้วมาแต่โบราณ ฉะนั้น การที่สองแนวความคิดดังกล่าวจะมารวมกันและผสมปนเปกันจนกลายเป็นแนวความคิดใหม่ คือเป็น พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย (Democratic King หรือ Democratic Monarchy) จึงควรจะได้รับพิจารณาว่าเป็นการประดิษฐ์ใหม่ หรือ เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ทั้งในทางความคิด และในทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวพันกับ “อำนาจ” ที่อยู่เบื้องหลังการผสมผสานสองความคิดดังกล่าวเข้าด้วยกันอยู่ด้วย

กล่าวในอีกนัยหนึ่ง คือ โจทย์ของการศึกษาวิจัยนี้อยู่ในระดับของการให้ความหมาย การผลิตความหมาย การโต้แย้ง การหักล้าง การแปรเปลี่ยน และการสร้างสรรค์ หรือการให้ความหมายใหม่ๆ ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย นั่นคือ การพระราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ว่าเรื่องดังกล่าว มีบุคคล กลุ่มบุคคล รวมทั้งสถาบันทางสังคม และสถาบันทางการเมืองเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างไร และการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการมีบทบาทร่วมในกระบวนการดังกล่าวนั้นมีการใช้ “เทคโนโลยี” ทางสังคมอะไร และใช้ในลักษณะใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญใน 3 ประการ ดังต่อไปนี้ กล่าวคือ เป็นการศึกษาถึงลักษณะและพัฒนาการของคำอธิบายสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพระราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เป็นรากฐานให้กับแนวความคิด และคำกล่าวที่ว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย (กล่าวคือ พระองค์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยเสียยิ่งกว่าพวกคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้เรียกร้องและก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475)

ในประการต่อมา คือการศึกษาถึงลักษณะของการจัดการ “ความจริง” เรื่องดังกล่าวในประเด็นที่ว่า ในกลุ่มของผู้สร้างคำอธิบาย ทั้งที่เห็นด้วยกับคำอธิบาย และพวกที่ได้แย้ง หรือมีความเห็นต่างจากคำอธิบายได้ใช้กลไกอะไรเป็น “เครื่องมือ” หรือเป็น “อุปกรณ์” ของการบริหารและจัดการความจริงของตน

การศึกษาในประเด็นที่สองนี้ นอกจากจะช่วยให้เรามีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของ “ความจริง” ของประโยคที่กล่าวว่า “รัชกาลที่ 7 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” อย่างรอบด้านแล้ว ยังมีส่วนช่วยให้เราได้ทราบถึงกระบวนการทางสังคมการเมือง หรือเทคโนโลยีทางสังคมการเมือง ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญของกระบวนการบริหารและจัดการ “ความจริง” ของสังคมการเมืองไทยไปพร้อมๆ กันด้วย

ในอีกประการหนึ่ง การศึกษานี้ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะทำการรวบรวมและจะมีการประเมินผลกระทบของ “ความจริงที่ถูกจัดการ” เรื่องพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยของไทยว่าได้มีผลกระทบอย่างไรต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของรัฐ รัฐบาล และรัฐสภา ตลอดจนถึงผลกระทบต่อกลุ่มทางการเมืองต่างๆ ของไทยในประวัติศาสตร์ยุคร่วมสมัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ (Historical research) โดยเป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) และเป็นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในลักษณะหนึ่ง ซึ่งเน้นการประมวล การรวบรวม การวิจารณ์ และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical political research)

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้นของทางราชการและของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งที่เป็นเอกสารชั้นรอง ซึ่งได้มีผู้ศึกษา รวบรวม หรือวิเคราะห์ไว้แล้ว โดยที่ผู้วิจัยจะทำการวิพากษ์ และทำการเรียบเรียงข้อมูลเสียใหม่ตามลำดับของเวลาที่เหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นจริง ซึ่งกรอบของเวลานี้จะเป็นเครื่องช่วยอย่างมากในการแยกแยะให้เห็นถึงสาเหตุปัจจัยต่างๆว่าอะไรเป็นเหตุและอะไรเป็นผลของกันและกัน

ข้อมูลอีกส่วนหนึ่งจะได้มาจากการสังเกตพฤติกรรม การกระทำ และความเป็นไปต่างๆ รวมทั้งจะได้มาจากการสัมภาษณ์บุคคล ซึ่งมีทั้งส่วนที่บุคคลนั้นๆ ได้เคยให้คำสัมภาษณ์และพิมพ์เผยแพร่คำสัมภาษณ์ไปแล้วประการหนึ่ง และผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติมขึ้นเพื่อการวิจัยนี้เป็นการเฉพาะในอีกส่วนหนึ่ง

นอกจากนี้ ได้แก่ ข้อมูลจากสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ โดยที่ผู้วิจัยจะทำการสืบค้นหาเว็บไซต์และเรื่องราวต่างๆ ผ่านช่องทาง

สืบค้นของ www.google.com; www.alltheweb.com; www.yahoo.com และ www.siamguru.com เป็นต้น

ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ทุกประเภทดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจะได้ทำการประยุกต์ใช้แนวคิดสำคัญๆ ในทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดและการวิเคราะห์เรื่อง“อำนาจ” (Power Analysis) ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ และหลายลักษณะ ดังจะได้ประมวลและนำเสนอในหัวข้อต่อไปข้างหน้า

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในหัวเรื่อง “การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : ศึกษากระบวนการจัด “ความจริง” ว่าด้วยมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” นี้ จะเห็นได้ว่าโจทย์หลัก ซึ่งผู้วิจัยต้องวิเคราะห์ และใช้เรียบเรียงร้อยข้อมูลต่างๆ ให้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ รวมทั้งต้องการคำอธิบายในการวิจัยเพิ่มเติมอย่างสำคัญจะเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับแนวความคิดที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ว่าเป็นไปในลักษณะใด และมีกระบวนการจัดการความจริงในแบบใด หรือในลักษณะใดที่รองรับ และเป็นฐานให้กับแนวความคิดดังกล่าว⁽²⁾

ทั้งนี้ คงจะเป็นที่ตระหนัก รวมทั้งควรเป็นที่เข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า Monarchy กับ Democracy นั้น เป็นแนวความคิดที่อยู่ในคู่ตรงกันข้ามและเป็นปฏิปักษ์กันมานับตั้งแต่สมัยโบราณ (เนื่องด้วย Monarchy หมายถึงระบบการปกครองของบุคคลเพียงคนเดียว ตรงกันข้ามกับ Democracy ที่หมายถึงการปกครองของคนส่วนใหญ่เสมอ) และมีอาจจะนำคำทั้งสองมาผูกสัมพันธ์กันจนกลายเป็นแนวความคิด (Concept) ที่เป็นอันหนึ่งเดียวกันได้อย่างง่ายๆ ดังที่เกิดขึ้นและปรากฏในสังคมการเมืองของไทยในห้วงเวลานี้

ดังนั้น การที่แนวคิดซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อกันทั้งสองสามารถประสานเข้าไปด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวได้อย่างผสมกลมกลืน ควรจะนับว่าเป็นประติสัณฐานกรรมของทางการเมืองและทางปัญญา หรืออุดมการณ์ของโลกสมัยใหม่โดยแท้ ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้เอง ประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ในโลกที่ปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตยก็หาได้มีการวิพากษ์การปกครองในแบบประชาธิปไตยด้วยไม่ และแม้ว่าในระยะต่อมาประเทศต่างๆ เหล่านั้น จะได้เปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบใดก็ตาม แต่การขำรงรักษาผู้ปกครองที่เป็นกษัตริย์ไว้ในฐานะเป็นประมุขของรัฐด้วยนั้น ก็มีไว้ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างราบรื่น หรือว่าเป็นไปอย่างง่ายดายและเรียบร้อย⁽³⁾

ตัวอย่างที่พบได้ อาทิเช่น การเกิดขึ้นและวิวัฒนาการของระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ.1861 (ก่อนที่จะสิ้นสุดลงในปี 1946) ประเทศนอร์เวย์ ในปี ค.ศ.1905 และประเทศกรีซ ในปี ค.ศ.1862 (ก่อนจะถูกโค่นล้มในปี 1916) เป็นต้น ก็ล้วน

เป็นการสถาปนาภคัตริย์ขึ้นใหม่ โดยการอัญเชิญภคัตริย์มาจากต่างประเทศ ภายหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

เป็นที่เข้าใจว่า ประเทศสหราชอาณาจักร และอาจจะหมายรวมถึงประเทศฝรั่งเศสในช่วงต้นของสมัยการปฏิวัติเท่านั้นที่อาจจะพิจารณาได้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีความสืบเนื่องจากระบบเก่า ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างสมบูรณ์และเด็ดขาด (Absolute monarchy) และได้เปลี่ยนมาเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งมีหลักการปกครองใหม่กำกับการดำเนินงานของรัฐบาล เช่น หลักอำนาจการเมืองสูงสุดเป็นของรัฐบาลในประเทศสหราชอาณาจักร และหลักอิสรภาพ เสมอภาค และภวตรภาพของฝรั่งเศสในสมัยระบอบใหม่ เป็นต้น

ภายใต้สภาวะแวดล้อมทางการเมืองใหม่ๆ ดังกล่าว ปรากฏว่านักคิดนักเขียนชาวฝรั่งเศสคนหนึ่ง ชื่อ W. Dupre ได้ใช้คำว่า Constitutional monarchy เป็นครั้งแรกใน ปี ค.ศ.1801 อย่างไรก็ดี แนวคิดดังกล่าวในสมัยนั้น มิได้หมายความว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยแต่ประการใด หากแต่หมายความว่า พระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสามารถมีความสัมพันธ์กัน และดำเนินการแบบอยู่คู่เคียงกันไปได้

ในการวิเคราะห์ถึงกำเนิด และลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งพระมหากษัตริย์ยังทรงครองพระองค์และครองสถาบันของพระองค์ไว้ในโลกทางการเมืองร่วมสมัย Richard Rose และ Dennis Kavanagh เสนอว่า ปัจจัยสำคัญก็เนื่องมาจากความพร้อมที่พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ของพระองค์ที่จะ “ถอนตัว” ออกจากการมีบทบาทอย่างแข็งขันในทางการเมืองประการหนึ่ง และเกิดจากความตระหนักรู้ถึงการที่จะปฏิเสธและการรับที่จะเข้าไปเกี่ยวพันกับการเมืองอย่างเหมาะสมในอีกประการหนึ่ง (Rose and Kavanagh, 1976: 548-576; Rose, 1995: 846)

จากการสำรวจถึงคำ ความหมาย และแนวความคิดที่ใช้อยู่ในโลกทางการเมืองสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่า มีคำและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ 3 แนวความคิด หลักๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดและคำว่า Constitutional Monarchy

แนวคิดนี้ เป็นแนวคิดและเป็นคำศัพท์ทางการเมืองที่ได้รับการประดิษฐ์เมื่อราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้นตามกาลเวลาและมีการใช้เรื่อยมาตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศหนึ่งๆ เริ่มการเปลี่ยนแปลงจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ก็มักจะใช้คำนี้เป็นปฐมเสมอ อย่างไรก็ตาม สำหรับคำๆ นี้ในปัจจุบัน พบว่าประเทศสหราชอาณาจักร, เนเธอร์แลนด์

แลนด์, ลักเซมเบิร์ก, โมร็อกโก, นอร์เวย์, สวีเดน, เดนมาร์ก, ญี่ปุ่น และประเทศเลคเทสไตน์ นับเป็นกลุ่มประเทศที่ใช้คำและแนวคิดนี้อย่างหนาแน่นและเป็นหลักฐานมากที่สุด (เรื่องนี้ขอให้ดู บทความเรื่อง "What is the monarchy" จัดพิมพ์โดย The Center for Citizenship ได้จาก www.home.clara.net/citizen/monarchy/mon.html ; ในกรณีของประเทศเดนมาร์กขอให้ดู www.denmarkemb.org/armed.htm; และในกรณีของประเทศสวีเดนดูจาก www.uea.uk./lit/scanstudies/sew/ เป็นต้น)

อนึ่ง ในกรณีของประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งเป็นที่เข้าใจและมีการยอมรับกันอย่างกว้างขวางเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบ Constitutional Monarchy นั้น มาจนถึงปัจจุบันนี้ แนวคิดดังกล่าวก็มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างมาก ซึ่ง Ben Partridge (บทความชื่อ Can Monarchy Survive in the 21st Century? www.rferl.org/nca/features) เห็นว่าระบบกษัตริย์ของสหราชอาณาจักรมีความต่างจากระบบ Constitutional Monarchy ของประเทศเนเธอร์แลนด์ และประเทศลักเซมเบิร์ก อย่างมาก ถึงขั้นที่ควรจะเรียกใหม่ว่าระบบกษัตริย์ของสหราชอาณาจักรนั้นเป็น "ระบบผสม" เหตุเพราะว่าพระองค์ทรงมี political authority อย่างเห็นได้ชัด และทรงเป็นประมุข Anglican Church อีกส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งกษัตริย์ของเนเธอร์แลนด์ และลักเซมเบิร์ก ไม่ได้มีพระราชอำนาจ และสถานะในแบบดังกล่าวเลย

2. แนวความคิด และคำว่า Parliamentary Monarchy

แนวความคิดและคำศัพท์ดังกล่าวปรากฏเป็นภาษาการเมืองทางการเมืองโดยใช้ในประเทศเบลเยียมและในประเทศสเปนอย่างชัดเจน (www.lachambre.be/en/html สำหรับคำอธิบายที่เกี่ยวกับประเทศเบลเยียม) และในกรณีของ ประเทศสเปนนั้นขอให้ดูคำอธิบายอย่างเป็นระบบพร้อมกับรายละเอียดต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ ได้จาก www.csudh.edu/globaloptions/3755students_sp96/Spain/POLITICAL.SYS.HTML)

แนวความคิดและความหมายของคำในลักษณะดังกล่าวเป็นที่เข้าใจ และวิเคราะห์ได้ว่าพระมหากษัตริย์ของประเทศดังกล่าวนั้นได้ถูกจำกัดพระราชอำนาจจริงๆ โดยอำนาจของรัฐสภา เสียยิ่งกว่าจะถูกจำกัดอำนาจโดยรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งในบางประเทศแล้ว สถานะของรัฐธรรมนูญมีวิวัฒนาการที่ไม่ราบรื่นและอาจถึงขั้นที่เรียกได้ว่าล้มลุกคลุกคลาน (ตัวอย่างเช่น ประเทศ สเปน เป็นต้น ซึ่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำแบบฟาสซิสต์เป็นเวลานาน) ต่างจากอำนาจของรัฐสภาซึ่งแปลว่าที่ประชุมของบรรดาชนชั้นนำ และผู้แทนปวงชน ซึ่งจัดเป็นองค์กร หรือเป็นสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรม และมีกลไกรองรับมากกว่า

3. แนวความคิดและคำว่า Democratic Monarchy

นับเป็นแนวความคิดและเป็นคำศัพท์ทางการเมืองอีกชุดหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่าประเทศภูฐาน (www.chhundu.com.bt/About%20Us.htm) ได้ใช้คำดังกล่าวอย่างชัดเจน อีกประเทศหนึ่งคือ จอร์แดน (www.Kinghussein.gove.jo/views_lif.html) และประเทศบรูไน (www.marimari.com/content/brunei/general_info/history.html) เป็นต้น ซึ่งในกรณีของประเทศบรูไนนั้น ได้เรียกประมุขของตนว่า “Democratic Muslim Monarchy”

นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าประเทศเล็กๆ และเพิ่งเริ่มต้นการพัฒนาทางการเมืองเมื่อเร็วๆ นี้ ก็มีความนิยมที่จะเรียกผู้นำของตนว่าเป็น Democratic monarchy เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ประเทศดองก้า และประเทศเมอริตต์ เป็นต้น (ในกรณีของดองก้า ขอให้ดูบทความของ Semisi Kailahi “Ever heard of Democratic Monarchy?” จาก www.tongstar.com และในกรณีของประเทศเมอริตต์ ขอให้ดู www.members.tripod.com)

อึ่ง ในเรื่องเดียวกันนี้ ได้มีผู้วิเคราะห์ว่า พระมหากษัตริย์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงกลาง และแอฟริกา ในทางอำนาจการเมืองและในทางสถาบันแล้วมีลักษณะเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) และเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจพิเศษ (Monarchy above the state) แม้ว่า ในทางอุดมการณ์และในทางศาสนา วัฒนธรรม กษัตริย์ พระองค์จะทรงเห็นว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยก็ตาม (Ben Partridge “Can Monarchy Survive in the 21st Century?”)

ดังนั้น การที่ประเทศต่างๆ ในโลกนี้ ที่ยังคงดำรงสถาบันพระมหากษัตริย์ของตนไว้ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะประเทศของตนจะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบใดและลักษณะใดก็ตาม ในประการสำคัญคือ ได้มีการใช้คำศัพท์และแนวความคิดในการประสานสถาบันพระมหากษัตริย์ กับระบอบประชาธิปไตยเข้าด้วยกัน อย่างมีนัยยะความสำคัญแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทางดังกล่าวข้างต้น เรื่องนี้ น่าจะเป็นเรื่องสะท้อนได้เป็นอย่างดีว่า สถาบันพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตย มิใช่ความสัมพันธ์กันได้เป็นแบบแผนเดียว และมีความราบรื่นเรียบร้อย ในทางตรงข้ามเรื่องดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางอำนาจ คติค่านิยม อุดมการณ์ ความเชื่อ และวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนการปฏิบัติการทางการเมืองในระหว่างสถาบันการเมืองต่างๆ ซึ่งทุกประเทศล้วนต้องแสวงหา หรือจัดความสัมพันธ์กันเอง (ดู

เพิ่มเติม นิธิ,2544; “Monarchy” www.fortunecity.com/victorian/cloisters/342/eng/5.htm และบทความของ Ben Partridge “Can Monarchy Survive in the 21st Century?” อ้างแล้ว)

กล่าวสรุปได้ในเบื้องต้นนี้ว่า ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยพิจารณาว่าพัฒนาการของแนวคิดเรื่อง พระมหากษัตริย์ได้ (หรืออาจจะแปลว่า “ตาม”) รัฐธรรมนูญ (Constitutional monarchy) รวมทั้งแนวคิดพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย (Democratic King หรือ Democratic Monarchy) นั้นเป็นแนวคิดที่เป็นประดิษฐ์กรรมทางการเมือง โดยถือกำเนิดขึ้น มีพัฒนาการ และมีพลังของการอธิบาย อีกทั้ง มีพลังของการขับเคลื่อนสังคมในมิติต่างๆ เนื่องด้วยเป็นการปฏิบัติการทางสังคมการเมืองในลักษณะที่มีการใช้ “อำนาจ” และเกี่ยวข้องกับ “อำนาจ” โดยตรง

ฉะนั้น ในที่นี้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอกรอบการวิเคราะห์ “อำนาจ” ที่จะประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ว่า ประกอบด้วยการวิเคราะห์ใน 4 แบบแผน หรือ 4 ระดับ ได้แก่ อำนาจแบบไม่เป็นทางการ (Informal power) อำนาจแบบเป็นทางการ (Formal power) อำนาจเชิงอุดมการณ์ (Ideological หรือ Normative power) และอำนาจเชิงวาทกรรม (Discursive หรือ Disciplinary power) (ผู้วิจัยปรับปรุงจากแนวคิดของ Lukes, 1974; Turner, 1982; Clegg, 1989; Kertzer, 1996; และ Poggi, 2001 โดยที่ผู้วิจัยไม่ได้มีความตั้งใจที่เรียงให้เป็นลำดับ หรือเป็นขั้นๆ ของพัฒนาการแต่ประการใด เนื่องด้วยในช่วงเวลาหนึ่งๆ อาจจะมีอำนาจ 2 หรือ 3 หรือ 4 แบบดำรงอยู่พร้อมกันได้)

อำนาจในแบบแรกเป็นอำนาจที่อยู่กับกลุ่มคนต่างๆ อยู่กับชุมชน และการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม หรือของกลุ่มการเมืองต่างๆ อำนาจในแบบแรกนี้จะมีมากหรือน้อยขึ้นกับความสามารถในการควบคุมทรัพยากร ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอำนาจของฝ่ายตนอย่างหนึ่งกับการใช้เครื่องมือ หรือเทคโนโลยีที่จะควบคุมฝ่ายตรงข้ามไม่ให้ความสามารถที่จะแข่งขันและต่อรองอำนาจกับฝ่ายตนได้อีกอย่างหนึ่ง

วิเคราะห์ตามแนวคิดแรกนี้ คงจะพอเห็นได้ว่า “พระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญ” ก็ดี และ “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ก็ดี นับเป็นแนวความคิด หรือเป็นความรู้สึกนึกคิด (Mentalities) ที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมความคิดเห็นของกลุ่มคนชั้นสูงกลุ่มหนึ่ง มานับตั้งแต่สมัย “ก่อน” เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 แล้ว⁽⁴⁾ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง เมื่อปี พ.ศ.2469 (พระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษ เรื่อง Problems of Siam ถึงพระยาภิรมย์ภักดี หรือ Francis B. Sayre) ที่ทรงกล่าวว่าพระองค์ทรงเป็น “Elected king” (คือทรงเป็นเอนกชนนิกรสโมสรสมมติ) ตามโบราณราชประเพณี และแม้ว่าหลักการข้อนี้จะยังไม่มีใครในสมัยนั้นเปรียบว่า หรือกล่าวว่า เป็น “ประชาธิปไตย” โดยตรง แต่เข้าใจได้ว่าเรื่องนี้น่าจะเป็นรากฐานของความรู้สึกนึกคิดในระยะต่อมาว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีความเต็มใจที่สละพระราชอำนาจให้กับประชาชนทั่วไป (เพราะประชาชนในความหมายกว้างนั้น ประกอบกันเป็นชุมชนทางการเมืองที่ได้ “สมมติ” ให้

พระองค์ขึ้นครองราชสมบัติ) มากกว่าจะให้อำนาจนั้นตกไปอยู่ในมือของบุคคล หรือคณะบุคคล คณะใดคณะหนึ่ง

อำนาจทางการเมืองแบบที่สองเป็นอำนาจแบบเป็นทางการ หมายถึงอำนาจการเมืองที่ขึ้นอยู่กับองค์กรทางการเมือง ระบบราชการ สถาบันการศึกษา และสถาบันการเมือง อีกทั้งเป็นภาษากฎหมาย ซึ่งในสังคมการเมืองไทยได้เริ่มใช้คำว่า “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์” เป็นครั้งแรกในกฎหมายรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2492 อย่างไรก็ตาม อำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการของภาษาและของคำดังกล่าว ยังคงต้องใช้เวลาพัฒนาต่อเนื่องมาอีกระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2520 จึงกลายเป็นคำสามัญ หรือเป็นภาษาการเมืองที่ใช้กันโดยทั่วไปและแพร่หลายโดยองค์กรต่างๆ ทั้งในส่วนของประเทศราชการ สถาบันการศึกษา และใช้โดยสถาบันการเมืองโดยทั่วไป

อำนาจในแบบที่สามเป็นอำนาจเชิงอุดมการณ์ ลักษณะของอำนาจแบบนี้หมายถึง พลังความสามารถของแนวคิดและของคำอธิบายในอันที่จะกล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างครอบคลุม มีที่มาและที่ไป มีตำนาน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับอดีตในสมัยโบราณ ความเป็นมาที่เพิ่งผ่านมา เมื่อไม่นานมานี้ รวมทั้งในสมัยปัจจุบัน และเรื่องราวที่ควรจะเป็นต่อไปในอนาคตอีกด้วย (ในขณะที่อำนาจการเมืองแบบเป็นทางการจะไม่มีลักษณะในแบบดังกล่าวนี้อย่างครบถ้วน) อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ทางการเมืองใดๆ ก็มักจะมุ่งหักล้าง หรือเสริมสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้บังเกิดขึ้น ฉะนั้น จึงมีลักษณะของการแบ่งฝักฝ่าย และเกิดเป็นข้อขัดแย้งในระหว่างฝ่ายที่เห็นด้วยกับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยอยู่เป็นอันมาก

พิเคราะห์ตามแนวทางนี้ กล่าวได้ว่า แนวคิดที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ได้เริ่มกลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองในปลายสมัยทศวรรษที่ 2490 และก่อตัวเป็นอย่างเป็นปึกแผ่นในทศวรรษที่ 2500 จนกระทั่งถึงทศวรรษที่ 2510 เมื่อนิสิตนักศึกษาและประชาชนเดินขบวนในเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2516 ก็ได้รับนำเอาอุดมการณ์ดังกล่าวนำไปเป็นส่วนสำคัญของปฏิบัติการทางการเมือง

อำนาจแบบที่สี่ คืออำนาจจารีตธรรม ซึ่งผู้วิจัยหมายถึงอำนาจที่นอกจะมีพลังทางการเมืองในแบบ “อุดมการณ์ทางการเมือง” แล้ว ยังมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากอุดมการณ์ กล่าวคือ เป็นอำนาจที่มีลักษณะเป็นสถาบัน (Institutionalization) เป็นอย่างสูง เป็นอำนาจที่แฝงตัวอยู่ในรูปของความรู้ อีกทั้งเป็นพิธีกรรมของรัฐ และเป็นกิจกรรมขององค์กรทางสังคม ของสถาบันการศึกษา ของผู้ประกอบการวิชาชีพ และสถาบันการเมือง จนมีสภาพการณ์ของการไม่เกิดภาวะแบ่งแยก ไม่แบ่งฝ่าย และไม่เกิดการเผชิญหน้าทางการเมือง กล่าวคือ มีการประพฤติปฏิบัติเป็นประจำจนกลายเป็นแบบวิถีชีวิต หรือกลายเป็นส่วนหนึ่งของอุปนิสัย (Habit) ซึ่งผู้คนจะไม่มี ความสงสัยหรือตั้งคำถามเลยว่าพระมหากษัตริย์กับประชาธิปไตยกลายมาเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกันได้อย่างไร

เมื่อเราได้นำเอาอำนาจทางการเมืองแบบที่สอง แบบที่สามและแบบที่สี่มาประสานเข้าด้วยกันแล้วย่อมเห็นได้ว่า การสร้างจารีตประเพณีขึ้นใหม่ (Invention of tradition) และการขยายตัวของพระราชอำนาจตามประเพณี (Prerogative power) นับว่าเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่การศึกษาวิจัยนี้ควรจะใส่ใจ

แนวคิดเรื่องการสร้างจารีตประเพณีขึ้นใหม่ และการขยายตัวของพระราชอำนาจตามประเพณี (ดูงานของ Hobsbawm, 1984; Cannadine, 1984 และ Bogdanor, 1993) นี้ เป็นลักษณะทั่วไปที่พบเห็นได้ และสามารถศึกษาวิจัยได้ทั้งในกรณีของประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศนอร์เวย์ ประเทศสวีเดน รวมทั้งในกรณีของประเทศไทย และในประเทศอื่นๆ ซึ่งพระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยดำรงอยู่คู่กัน (Rose and Kavanagh, 1976; Rose, 1995) กล่าวคือ ในกรณีของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ 2500-2510 ได้มีการรื้อฟื้นพระราชพิธีต่างๆ ขึ้นจำนวนหนึ่ง อาทิเช่น พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ฯลฯ ครบจนกระทั่งถึงทศวรรษที่ 2520 ได้มีการ “สร้าง” พระราชพิธีใหม่ขึ้นอีกชุดหนึ่ง เช่น งานวันพ่อ (5 ธันวาคม) พระราชพิธียาดราทางชลมารค พระราชพิธีสวนสนาม (4 ธันวาคม) รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการเป็นจำนวนมาก

พระราชพิธี-พิธีกรรม-วันหยุดราชการ ฯลฯ ดังกล่าวข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ในกรอบแนวคิดของ Eric Hobsbawm ที่ว่าด้วยการสร้างจารีตประเพณีขึ้นใหม่ (Invention of tradition) ส่วนวันหยุดราชการ ตลอดจนงานเทศกาล จัดเป็นงานเทศกาล (Festival) ซึ่งโดยเนื้อหาสาระทางการเมืองจัดเป็นกระบวนการที่ทำให้กิจกรรมมนุษย์กลายเป็นพิธีกรรม (Ritualization) เพื่อการเสริมสร้างให้อุดมการณ์ต่างๆ และสร้างให้คำอธิบายต่างๆ เปลี่ยนสภาพกลายเป็นวาทกรรม (หรือ Discourse) ในลักษณะหนึ่ง

นอกจากนี้ นับตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี พ.ศ.2520 ได้มีการขยายตัวของแนวความคิดและการปฏิบัติของพระราชอำนาจตามประเพณี (Prerogative power) ในสังคมและการเมืองของไทย เรื่องนี้มีความสัมพันธ์กับแนวคิดพระมหากษัตริย์ได้ (หรือตาม) รัฐธรรมนูญ ซึ่งกำลังเปลี่ยนเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย อย่างไรก็ดี เรื่องนี้ นักคิดทางการเมืองของไทยสายหนึ่งมีความเชื่ออย่างจริงจังว่าแนวคิดดังกล่าวได้มีจุดเริ่มพัฒนาการมาก่อนปี พ.ศ.2475 แล้ว แต่ปัญหาที่สำคัญก็คือ พระมหากษัตริย์ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญนั้น พระองค์จะทรงมีบทบาทและมีพระราชอำนาจมากน้อยเพียงใด คงต้องขึ้นกับแนวคิดและการปฏิบัติตามหลักพระราชอำนาจตามประเพณี (Prerogative power)⁽⁵⁾ ของสังคมการเมืองนั้นๆ ด้วยว่ามีลักษณะที่กว้างขวาง มีความหลากหลายประเภท และมีความกว้างหรือแคบมากน้อยเพียงใด และเรื่องดังกล่าวควรจะมีการขยายเพิ่มมากขึ้น (เช่น เพิ่มประเภทมากขึ้น) ตามความจำเป็นของสถานการณ์บ้านเมือง หรือไม่อย่างไร ฯลฯ

เชิงอรรถ

- (1) ในอันที่จริง ควรจะกล่าวว่าเรื่องดังกล่าวมีความสำคัญต่อการศึกษา และต่อการศึกษาเข้าใจสถาบันพระมหากษัตริย์ของประเทศต่างๆ ทั่วโลกในสมัยปัจจุบันด้วย ขอให้ดูตัวอย่างการวิเคราะห์ได้จากบทความ เช่น ของ Thomas Chr. Wyller "The Norwegian Monarchy" จาก www.odin.dep.no/engelsk/norways/system/032005-99040/index-dok000-n-n-a.html ซึ่งอธิบายสถาบันพระมหากษัตริย์ของนอร์เวย์จากแบบโบราณ เปลี่ยนแปลงเข้าสู่โลกทางการเมืองสมัยใหม่ ทั้งที่มีสถานะเป็น constitutional monarchy ในช่วงเวลาหนึ่ง และเป็น democratic monarchy ในอีกช่วงเวลาหนึ่ง แม้คำว่า democracy กับคำว่า monarchy จะมีความขัดแย้งกันในขั้นพื้นฐานก็ตาม และดูบทความ J. A. Crisp II "The Logic of Monarchist Government" จาก www.romaniankingdom.com/thelogic.shtml ซึ่งเสนอว่าในโลกนี้ และในทางปฏิบัติที่เป็นจริง ประเทศต่างๆ จัดเป็น democratic monarchy เสียมากกว่าจะเป็น democratic republic และบทความของ Ben Partridge "Can Monarchy Survive in the 21st Century?" ได้จาก www.rferl.org/nca/features ซึ่งวิเคราะห์ลักษณะทางการเมือง อุดมการณ์ และวัฒนธรรมของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ใน 25 ประเทศ และได้เสนอแนวการวิเคราะห์ว่าพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยมีลักษณะเป็น "Monarchy above the state"
- (2) ผู้วิจัยขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.มนตรี เจนวิทย์การ เป็นอย่างสูง ซึ่งได้ให้แง่คิดว่าผู้วิจัยควรทำการสำรวจและนำเสนอเป็นเบื้องต้นเสียก่อนว่า แนวคิด Constitutional monarchy และ Democratic Monarchy มีความเป็นมาอย่างไร เป็นปรากฏการณ์เฉพาะของไทย หรือในต่างประเทศเองก็มีประสบการณ์ดังกล่าวด้วย ข้อสำคัญอย่างยิ่งในประการต่อมาก็คือ การทำความเข้าใจแนวคิดข้างต้นในภาพรวมและเป็นการทั่วไปนี้ นอกจากจะช่วยในการวิเคราะห์เรื่องราวของไทยเป็นการเฉพาะต่อไปได้แล้ว ยังจะมีส่วนช่วยให้เกิดความรู้และความเข้าใจในลักษณะของ "อำนาจการเมือง" ที่ ปรากฏและแฝงอยู่ในการก่อรูปและในพัฒนาการของแนวคิดดังกล่าวด้วย
- (3) จากการสำรวจอย่างคร่าวๆ (ดู www.users.erols.com/mwhite28/monarcy.htm) พบว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้เอง มีประเทศต่างๆ ที่ทำการโค่นล้มระบอบ Monarchy ลงอย่างสิ้นเชิงเรียงตามลำดับ ได้แก่ โปรตุเกส (1910) เกาหลี (1910) จีน (1911) รัสเซีย (1917) เยอรมนี (1918) ออสเตรีย (1918) ตุรกี (1922) สเปน (ระหว่างปี 1931 ถึง 1975) ยูโกสลาเวีย (1941) อิตาลี (1946) บัลแกเรีย (1946) อัลบาเนีย (1947) โรมาเนีย (1947) อียิปต์ (1952)

เวียดนาม (1955) ตูนิเซีย (1957) อิรัก (1958) เยเมนเหนือ (1962) บูร์นดี (1966) ลิเบีย (1969) กัมพูชา (ระหว่างปี 1970 ถึง 1993) กรีซ (เกิดขึ้นเป็นช่วงๆ ในระหว่างปี 1916-1920 และระหว่างปี 1924-1935 และในปี 1973) อัฟกานิสถาน (1973) เอธิโอเปีย (1974) ลาว (1975) และอิหร่าน (1979)

ข้อสำคัญอย่างยิ่งในประการต่อมาก็คือ ปรากฏการณ์ปัจจุบันนี้ ยังมีประเทศต่างๆ ที่ดำรงสถานะของ Monarchy ไว้อยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น (มีรัฐธรรมนูญปี 1867 แต่ถูกจำกัดอำนาจอย่างสิ้นเชิงในปี 1947) สหราชอาณาจักร (ถูกจำกัดอำนาจนับตั้งแต่ปี 1688) สเปน (ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นใหม่ในปี 1975 และมีกฎหมายรัฐธรรมนูญจำกัดอำนาจปี 1977) เนเธอร์แลนด์ (ถูกจำกัดอำนาจในปี 1848) สวีเดน (ถูกจำกัดอำนาจปี 1809) เบลเยียม (ถูกจำกัดอำนาจปี 1830) เดนมาร์ก (ถูกจำกัดอำนาจปี 1849) นอร์เวย์ (ถูกจำกัดอำนาจปี 1905) ซาอุดีอาระเบีย (เริ่มสถาบันพร้อมกับการรวมชาติปี 1927) ประเทศไทย (ถูกจำกัดอำนาจด้วยรัฐธรรมนูญในปี 1932) มาเลเซีย (เริ่มพร้อมกับการจัดตั้งสหพันธ์ปี 1963 และมีรัฐธรรมนูญจำกัดอำนาจในปี 1957) คูเวต (ได้รับเอกราชปี 1961) เอมิเรตส์ (พร้อมกับตั้งสหพันธ์ปี 1971) มอร็อกโก (ได้รับเอกราชปี 1957) ลักเซมเบิร์ก (ถูกจำกัดอำนาจปี 1868) โอมาน (1970) จอร์แดน (1921) คาร์ตาร์ (1971) เนปาล (ถูกจำกัดอำนาจปี 1991) บรูไน (1971) บาห์เรน (1971) กัมพูชา (ได้รับการรื้อฟื้นใหม่ในปี 1993) เลโซโท (1995) สวาซิแลนด์ (1968) เลคเทเนสไนด์ (ได้รับเอกราชปี 1861 และถูกจำกัดอำนาจปี 1921) โมนาโก (ถูกจำกัดอำนาจปี 1911) ภูฐาน (1907) เวสต์ซามัว (เริ่มพร้อมกับการตั้งสหพันธ์และถูกจำกัดอำนาจปี 1962)

- (4) ในกรณีของต่างประเทศนั้น ขอให้ดูเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์การเมืองของราชวงศ์บูร์บองประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้พยายามทั้งทำการปฏิรูปทางการเมืองการบริหาร และทำการโฆษณาทางการเมืองอย่างขนานใหญ่ก่อนการปฏิวัติ ค.ศ.1789 ซึ่งกระแสดังกล่าวยังมีผลสืบเนื่องต่อมาอีกยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนิยมกษัตริย์ หรือ Royalists ของฝรั่งเศส และของประเทศอื่นๆ อีกด้วย ดู Vivian R.Gruder "The Bourbon Monarchy: Reforms and Propaganda at the End of the Old Regime" in K.M. Baker (ed.) The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture Volume I New York: Pergamon Press, 1987, pp.347-374.

ในส่วนของประเทศนอกภาคพื้นยุโรป การกล่าววาระบอบกษัตริย์ของประเทศนั้นมีลักษณะ "Democratic Monarchy" มาตั้งแต่สมัยโบราณ นับว่าเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่พบได้ในหลายประเทศ เช่น ประเทศภูฐาน ประเทศบรูไน ประเทศจอร์แดน รวมทั้งในแอฟริกา

บางประเทศเช่น กานา ซึ่งกล่าวว่ากษัตริย์เทнкаเมนิน (Tenkamenin) ปกครองอาณาจักรของตนในระหว่าง ค.ศ.1037-1075 เป็น "Democratic Monarchy" (ขอให้ดูตัวอย่างได้จาก www.abcorpaffairs.com/gallery/26gal.htm) และในกรณีของประเทศไทยเอง ก็มีคำอธิบายว่าพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย ปกครองประเทศในแบบ "ประชาธิปไตย" ก็นับได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ปรากฏเป็นจริง รวมทั้งมีการอ้างถึงต่อๆ กันมาอย่างกว้างขวางเรื่องหนึ่ง

- (5) ในทางทฤษฎีของเรื่องดังกล่าวขอให้ดู Maurice Sunken and Sebastian Payne The Nature of the Crown: A Legal and Political Analysis Oxford: Oxford University Press, 1999 โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทที่ 4 เรื่อง The Royal Prerogative; และดู Vernon Bogdanor The Monarchy and the Constitution Oxford: Oxford University Press, 1995

กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี(1) เรื่องบอกเล่าเกี่ยวกับการสละราชสมบัติ

ความนำ

วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ พระราชทานมาจากบ้านโนล แครนลี ประเทศอังกฤษ (สหราชอาณาจักร) สารสำคัญของเอกสารที่มีความยาวประมาณ 2 หน้าเศษนั้น กล่าวสรุปได้ว่ามี 2 ส่วน ส่วนหนึ่ง คือการกล่าวถึงปัญหาและข้อขัดข้องต่างๆ ที่พระองค์ทรงประสบจากการดำเนินงานของรัฐบาลใหม่ อาทิเช่น ปัญหาที่รัฐบาลใหม่ได้แต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทที่สอง โดยไม่ได้นำรายชื่อขึ้นทูลเกล้าฯ ให้ทรงพิจารณา เป็นต้น

ส่วนที่สอง เป็นคำประกาศสละราชสมบัติ ซึ่งมีสาระและความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังความที่พระองค์ได้ทรงประกาศว่า

“ข้าพเจ้าเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร... ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอสละสิทธิของข้าพเจ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นของข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ข้าพเจ้าขอสงวนไว้ซึ่งสิทธิทั้งปวงอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมมาก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะบ่งนามผู้หนึ่งผู้ใด ให้เป็นผู้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อไปตามที่ข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์...”

เอกสารสละราชสมบัติดังกล่าวมีความสำคัญ และได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นอย่างฉับพลัน และมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ปัญหาก็คือ เรื่องใดมีความสำคัญมาก เรื่องใดมีความสำคัญน้อย เรื่องใดเป็นเหตุ และเรื่องใดเป็นผล ฯลฯ สิ่งต่างเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับ “กระบวนการจัดการความจริง” โดยบุคคล และโดยกลุ่มบุคคล รวมทั้ง โดยสถาบันต่างๆ เสียยิ่งกว่าจะเป็นเรื่องที่มีความเป็นจริงแท้แน่นอน ซึ่งทุกฝ่ายมีความเห็นพ้องต้องกันอย่างเป็นเอกฉันท์ และปราศจากการโต้แย้ง

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2543) และประจักษ์ ก้องกีรติ กับสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2543) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกสารดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า สารสำคัญของเอกสารฉบับดังกล่าวในช่วงเหตุการณ์สมัยนั้น (พ.ศ.2477) อยู่ที่การเจรจาต่อรองเพื่อเพิ่มพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญ และไม่ได้เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตย” อย่างไรก็ดี ในกระบวนการทางการเมือง และในการวิวัฒนาการทางการเมืองของไทยเป็นการเฉพาะ โดยที่กลุ่มการเมืองบางกลุ่มได้ “แยกสลาย” สภาพแวดล้อมออกไปจากเอกสารดังกล่าว โดยการเน้นเฉพาะข้อความบางตอนเพื่อเป็น “เครื่องมือ” และเพื่อใช้เป็นเครื่องเตือนสติทางการเมืองแก่ผู้มีอำนาจ ได้ส่งผลให้ข้อความในส่วนตอนท้ายของเอกสาร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิม ให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร” กลายเป็นข้อความทางการเมืองที่รู้จักกันดีและแพร่หลายมากที่สุดในสังคมไทยสมัยใหม่ (อีกข้อความหนึ่ง สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และประจักษ์ ก้องกีรติมีความเห็นว่า คือประโยคทางการเมืองที่กล่าวว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ขอให้อู ประจักษ์ และสมศักดิ์, 2543) อีกทั้งมีความเกี่ยวข้อง โดยเป็นเครื่องบ่งชี้ลักษณะของการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ของประเทศไทยในระยะต่อมา ด้วย

กระนั้นก็ตาม ในการวิเคราะห์ การประเมิน และการกล่าวถึงเอกสารที่ความสำคัญนับเดียวกันนี้ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล แม้จะพระองค์จะไม่ได้อธิบายแบบตรงไปตรงมาทุกถ้อยกระถกความโดยละเอียด แต่ในข้อความที่ทรงพรรณนาต่อเนื่องกันไป พระองค์ทรงมีความเห็นว่า พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ 7 ได้ส่งผลอย่างสำคัญต่อประเด็นปัญหาเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์โดยตรงมากกว่าเรื่องอื่นๆ ทั้งหมด (ซึ่งมีความแตกต่างจากนัยยะเรื่องการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ในทัศนะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และประจักษ์ ก้องกีรติ ดังกล่าวข้างต้น) ทั้งนี้ฝ่ายรัฐบาลใหม่ โดยการลงมติของสภาผู้แทนราษฎร ได้มีความเห็นควรอัญเชิญ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 8 โดยทันที แต่อย่างไรก็ตาม ความยุ่งยากก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับคณะบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 โดยเฉพาะอย่างยิ่งประธานผู้สำเร็จราชการฯ ซึ่งฝ่ายรัฐบาลประสบกับปัญหาอย่างมาก ในท้ายที่สุด ฝ่ายรัฐบาลได้อัญเชิญ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการฯ ซึ่งเหตุการณ์ต่อมาปรากฏว่า ประธานผู้สำเร็จราชการฯ ทรงอยู่ในฐานะที่ลำบากมากที่สุด ทั้งในทางการเมืองและการบริหารเนื่องด้วยรัฐบาลระบอบใหม่ได้เริ่มต้นกระบวนการ “สะสางบัญชีและแยกทรัพย์สินส่วนพระองค์ กับของบ้านเมือง” ออกจากกัน ปัญหานี้เป็นต้นเหตุให้ประธานผู้สำเร็จราชการฯ เกิดอาการกลัดกลุ้ม และยิ่งนานวันปัญหาต่างๆ ก็ยิ่งยุ่งเหยิง ประกอบกับพระองค์ทรง “ไม่สบายบ่อยๆ มีอาการนอนไม่หลับ ซึมเศร้าต่ำลงทุกทีๆ ลาพักไปตากอากาศทางเรือถึงสิงคโปร์ แต่พอกลับมาได้หน่อยหนึ่ง ก็ยิ่งตัวตายในที่นอน” (พูนพิศมัย, 2543: 162-168)

จากตัวอย่างเพียงสองประการ ซึ่งสรุปสาระและใจความสำคัญของการสละราชสมบัติได้เป็นอย่างดีดังกล่าวข้างต้น คงพอจะเห็นได้ว่าเอกสารประวัติศาสตร์เรื่อง “การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7” มีความสำคัญอย่างมิต้องสงสัย แต่ปัญหาก็คือ ผู้เล่าเรื่อง ผู้เขียนอธิบายเรื่อง และผู้แปลและให้ความหมายแก่เอกสารดังกล่าว สามารถจะเน้นเรื่องราวของตนออกไปได้หลายแนวทาง ตัวอย่างเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรก็นับว่ามีความสำคัญอยู่ไม่น้อย และอาจเป็นชนวนเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการสละราชสมบัติได้มาก ในขณะที่พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระองค์ “ไม่ทรงแข็งแรง และเมื่อถูก Threaten to life อยู่บ่อยๆ ก็ทำให้ Nervous ได้...” (พูนพิศมัย, 2543: 119) ก็นับว่าเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งเช่นกัน โดยที่เรื่องบอกเล่าบางประเภทมักจะกล่าวถึงเรื่องพระราชนิพนธ์นี้ ซึ่งเราไม่ควรที่จะละข้ามไปเสียเลยทีเดียว

ฉะนั้น ในบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปประมวล รวบรวม และจัดระเบียบแบบแผนเรื่องบอกเล่าต่างๆ ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสียก่อนว่ามีลักษณะต่างๆ อย่างไรบ้าง เรื่องบอกเล่า (Heresies) เหล่านี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าได้แสดงผล และมียุทธศาสตร์สำคัญนับตั้งแต่ช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นต้นมาเกือบจะในทันทีทันใด โดยการหน้าที่ประการสำคัญของเรื่องบอกเล่า ก็คือการสร้างเหตุและสร้างผลซึ่งสามารถใช้อ้างอิงได้แก่กลุ่มผู้เล่าเรื่อง คือรับรู้ได้ ทำความเข้าใจได้ คาดคะเนเรื่องได้ และสามารถอธิบายได้ว่า องค์พระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบใหม่มีความ “สัมพันธ์” กันในทางปฏิบัติ (มิใช่สัมพันธ์กันโดยทันทีทันใดตามหลักการทางกฎหมาย ซึ่งยังเป็นเพียงคำพูดและเป็นหลักการที่เป็นความเชื่อทางกฎหมาย มากกว่าจะเป็นหลักการที่อยู่ในแบบชีวิตและการปฏิบัติ) อย่างไร (ข้อคิดและประเด็นนี้ขอให้ดู นิธิ, 2543) และเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ความขัดแย้งนั้นเกิดขึ้นเพราะเหตุใด และอะไรคือสาเหตุ กับอะไรคือผล ซึ่งเรื่องบอกเล่าดังกล่าวโดยทั่วไปมักจะเล่าถึงผลต่อเนื่องของการเล่าเรื่องการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 รวมทั้ง การเล่าเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากรัชสมัยรัชกาลที่ 7 มาสู่อารยรัชกาลที่ 8 ด้วยประกอบเข้าไปด้วย

เรื่องบอกเล่าที่สำคัญๆ และเกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ที่รวบรวมมานี้ กล่าวสรุปได้ว่า มีแบบแผนหลักๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) เรื่องบอกเล่าของพวกรักเจ้า หรือกลุ่มอนุรักษนิยม (2) เรื่องบอกเล่าของพวกเกลียดเจ้า หรือฝ่ายนิยมคณะราษฎร และ (3) เรื่องบอกเล่าของพวกกลางๆ ซึ่งผสมผสานเรื่องต่างๆ เข้าด้วยกัน รวมทั้งมีความพยายามสร้างสรรค์เรื่องราวใหม่ๆ เพิ่มเติมเข้าไปในเรื่องบอกเล่าที่มีอยู่แต่เดิม (แนวความคิดของการจัดแบ่งประเภทเรื่องบอกเล่าเป็น 3 กลุ่มนี้ ผู้วิจัยได้รับแนวความคิดมาจาก พูนพิศมัย, 2543:113 และปรับปรุงมาจากผลการศึกษาแต่เดิมของผู้วิจัยเอง ดู นครินทร์, 2533)

เรื่องบอกเล่าของฝ่ายอนุรักษนิยมและกลุ่มสังคมที่เกี่ยวข้อง

ในเบื้องต้นนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะเด่นของเรื่องบอกเล่าประเภทแรก คือ การยึดถือองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นศูนย์กลางของเรื่อง โดยจะเล่าเรื่องย้อนหลังเริ่มจากการขึ้นครองราชสมบัติของพระองค์ที่มีลักษณะพิเศษ เนื่องด้วยพระองค์มิได้ทรงคาดคิดหรือเตรียมการที่จะขึ้นครองราชย์มาก่อน อย่างไรก็ตาม ในตลอดรัชสมัยของพระองค์ปรากฏหลักฐานว่าพระองค์ได้ทรงมีแนวพระราชดำริ และทรงเตรียมการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในหลายด้าน อีกทั้งพระราชจริยวัตรและพระราชนิยมของพระองค์ก็ทรงมีความแตกต่างจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนๆ เนื่องด้วยพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้มีการปรับปรุงสถาบันการปกครองอย่างจริงจัง แต่ก็ต้องประสบกับแรงต่อต้านและมีข้อคัดค้านจากเจ้านาย บรรดาขุนนาง และที่ปรึกษาราชการต่างๆ เรื่องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนี่คือพื้นฐานทางความคิดและอุดมการณ์ทำให้พระองค์ทรงตัดสินพระราชหฤทัยยินยอม “พระราชทานรัฐธรรมนูญ” ตามคำขอของพวกคณะราษฎร ซึ่งเป็นพวกขุนนางและข้าราชการระดับกลางกลุ่มใหม่อีกกลุ่มหนึ่ง คือ เป็นคนละกลุ่มกับกลุ่มขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่ทรงใช้สอยในการบริหารราชการอยู่ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2475

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยที่จะให้ประเทศสยามปกครองด้วยระบอบรัฐธรรมนูญ หรือระบอบประชาธิปไตยตามแนวคิด Constitutional monarchy อย่างเต็มเปี่ยม แต่ก็ต้องประสบกับข้อขัดข้องเนื่องด้วยประเทศยังไม่มีความพร้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำในระบอบใหม่ ซึ่งเรียกตนเองว่ากลุ่มคณะราษฎรนั้น ปรากฏว่ามีผู้นำบางคนมีความคิดทางเศรษฐกิจการเมืองในแบบถอนรากถอนโคน หรือหัวรุนแรง อาทิเช่น มีความคิดและต้องการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจไปเป็นแบบสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ และต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองไปในแบบสาธารณรัฐนิยม (Republic)

เมื่อความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้น มีการต่อสู้และใช้กำลังความรุนแรงต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่สบายพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงขอร้องและห้ามปรามเพื่อให้เกิดการประนีประนอมอมอมขอมต่อกัน และให้อภัยต่อกัน ซึ่งฝ่ายรัฐบาลภายใต้การนำของคณะราษฎรมิได้ตอบสนองต่อพระราชประสงค์นั้นเลย อีกทั้งในการดำเนินการทางการเมืองต่อฝ่ายตรงข้าม (หมายถึงการดำเนินการของรัฐบาลต่อฝ่ายกบฏบวรเดช) ปรากฏว่ามีการใช้อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จและเด็ดขาดเสียยิ่งกว่าสมัยที่พระองค์ทรงปกครองประเทศในแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก่อนเดือนมิถุนายน พ.ศ.2475 เสียอีก ฉะนั้นเมื่อรัฐบาลไม่ได้ดำเนินการตามที่พระองค์ทรงขอร้อง และไม่รับฟังคำแนะนำต่างๆ จากพระองค์แล้ว พระองค์จึงทรงตัดสินใจ “สละราชสมบัติ” เพื่อเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าพระองค์ “ไม่สามารถยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้น (อย่างนั้นหมายถึงวิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรี

ภาพและหลักความยุติธรรม - ผู้วิจัย) ในนามของพระองค์ได้อีกต่อไป.." (พระราชหัตถเลขาพระราชสมมติ ใน แฉลงการณ์...)

เรื่องบอกเล่าตามโครงเรื่องดังกล่าวข้างต้น แม้ว่าในรายละเอียดต่างๆ ที่ประกอบเข้าด้วยกันจะใช้เวลาก่อร่างสร้างตัวอยู่นานพอสมควร ดังเช่น ที่ ประจักษ์ ก้องกีรติ และ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2543) มีความเห็นว่า เป็นโครงเรื่องที่มีรูปร่างชัดเจนและมีพลังทางการเมือง นับตั้งสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ในความเห็นของผู้วิจัยแล้ว เรื่องบอกเล่าในลักษณะนี้ ได้ก่อรูปร่างมาตั้งแต่ช่วงภายหลังเหตุการณ์เดือนมิถุนายน พ.ศ.2475 แล้ว อีกทั้งในประการสำคัญ เป็นเรื่องบอกเล่าที่ปรากฏเป็นโครงเรื่องหลักของพระราชหัตถเลขาพระราชสมมติในปี พ.ศ.2477 ด้วย (ดูความเห็นของ พูนพิศมัย, 2543 ประกอบ)

ข้อที่น่าสังเกตในประการต่อมาก็คือ โครงของเรื่องบอกเล่าตามแบบแผนดังกล่าวข้างต้น เราสามารถสืบสาวเรื่องราวได้เป็นตอนๆ จากเอกสารบันทึกบ้าง พระราชดำรัสและพระดำรัสตรัสเล่าบ้าง เอกสารประทานสัมภาษณ์บ้าง จดหมายเป็นการส่วนพระองค์และส่วนตัวบ้างของบรรดาเจ้านาย และผู้ใกล้ชิดกับเจ้านายบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้านายฝ่ายใน คือผู้หญิงจะมีบทบาทมากเป็นพิเศษในการทำให้เรื่องบอกเล่าตามแบบแผนดังกล่าวมีชีวิตชีวา และมีความต่อเนื่องจากสมัยหนึ่งมาสู่อีกสมัยหนึ่ง⁽¹⁾

จากเอกสารที่ปรากฏต่อที่สาธารณะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 พบได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชกระแสกับบุคคลหลายฝ่าย ทั้งพวกขุนนางเก่า และกับพวกคณะราษฎรที่เข้าเฝ้าเมื่อพระองค์เสด็จฯ กลับจากหัวหินเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2475 แล้ว ในหลายครั้งหลายคราว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ "จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ" มาก่อนปี พ.ศ.2475 อาทิเช่น พระองค์ทรงกล่าวกับพระยาศรีวิสารวาจา อดีตปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศว่า "แก่รู้แล้วไม่ใช่หรือว่า ฉันจะให้รัฐธรรมนูญ! ทำไมต้องทำให้ฉันอับอายเขาถึงเช่นนี้! พระยาศรีวิสารฯ ก็ร้องให้ ทูลตอบว่า ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้รับเห็นด้วยเลยจริงๆ และมีหลายคนที่อับอายในหลวงจนร้องไห้เหมือนกัน" (พูนพิศมัย, 2543: 103)

โครงเรื่องนี้ควรนับเป็นจุดพลิกผันทางการเมืองที่สำคัญ เนื่องด้วยเรื่องบอกเล่าในประเภทแรกนี้ได้เริ่มต้นของโครงเรื่องโดยใช้คำว่า "รัฐธรรมนูญ" (Constitution) แทนภาพ (Representation) แนวพระราชดำริ พระราชประสงค์ และการเตรียมการต่างๆ ของพระองค์ที่มีก่อนปี พ.ศ.2475 เพราะดังที่พอจะทราบกันว่า คำว่า "รัฐธรรมนูญ" นั้นเป็นคำใหม่ของสังคมการเมืองไทยอย่างแท้จริง กล่าวคือ เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในระหว่างช่วงเดือนกันยายน พ.ศ.2475 จนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2475 โดยเป็นคำทางการเมืองที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ (วรรณไวทยากร, 2475) ฉะนั้น การที่เรื่องบอกเล่าได้นำเอาแนวคิดและคำใหม่ "สวม" เข้าไปในเรื่องราวที่เป็นอยู่แต่เดิม ก็ย่อมทำให้เกิดเรื่องราวใหม่ๆ เปลี่ยน

แปลงไป เพราะกลายเป็นเรื่องเดิมแต่มีเค้าโครงใหม่ รวมทั้งมีจินตนาการใหม่ๆ ได้อีกมากมาย ตามพลังของแนวความคิดและคำศัพท์ทางการเมืองใหม่ที่สวมเข้าไปใช้เป็นโครงเรื่องนั้น

กล่าวในอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ต่างๆ ก่อนปี พ.ศ.2475 นั้นนับเป็นเรื่องราวที่มีเกิดขึ้นจริง แต่จะเรียกและพรรณนาความเป็นแนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ที่จะ “พระราชทานรัฐธรรมนูญ” ได้หรือไม่ ก็นับเป็น “การวิเคราะห์” หรือ “การจัด การความจริง” ในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งเราควรจะต้องแยกแยะและวิพากษ์วิจารณ์อยู่ไม่น้อย ดังตัวอย่างเช่น ได้มีการศึกษาและวิเคราะห์กันว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ที่จะปรับเปลี่ยนการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้มี ลักษณะที่ทันสมัยขึ้นเท่านั้น (ดู นครินทร์, 2533 และ นิธิ, 2544)

กระนั้นก็ตาม เมื่อเรื่องบอกเล่าใหม่ภายหลังปี พ.ศ.2475 สามารถ “สวมสอด” โดยรับนำเอาคำศัพท์และแนวคิดใหม่เข้าไปในโครงเรื่องต่างๆ ที่มีอยู่แต่เดิม ก็จะทำให้เรื่องบอกเล่าประเภทแรกนี้มีพลังทางการเมืองเป็นอันมาก ในประการสำคัญคือ การชี้ให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 นั้น ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความพิเศษอย่างยิ่ง เพราะว่าพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริ และทรงมีพระราชประสงค์ที่จะ “พระราชทานรัฐธรรมนูญ” เพื่อให้ประเทศปกครองใน “ระบอบประชาธิปไตย” (นักวิชาการบางท่าน อธิบายว่าพระองค์ทรงเป็นมนุษย์ในศตวรรษใหม่ พระองค์ทรงเป็นมนุษย์สมัยใหม่ และทรงเป็นมนุษย์เหนือ อภิมนุษย์ เรื่องนี้ ขอให้ดู ชัยอนันต์, 2537) อันเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนๆ แม้จะว่าพระองค์อาจจะทรงมีพระราชดำริอยู่บ้าง แต่ก็ยังหาได้ทรงมี “พระราชประสงค์ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ” อย่างจริงจัง อีกทั้งหาได้มีการเตรียมการอย่างเป็นรูปเป็นร่างมาก่อนไม่

คุณลักษณะพิเศษของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ พิจารณาได้ว่าเป็นเนื้อเรื่องประกอบสำคัญอันขาดเสียมิได้ ซึ่งการเล่าเรื่องในประเภทแรก ได้ตอกย้ำเสมอมาว่า พระองค์ทรงมีพระราชจริยาวัตร พระราชนิยม และพระราชฤทัยอย่างไร นับตั้งแต่พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์เล็กในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง ในรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงมีพระพลานามัยไม่สมบูรณ์มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และพระองค์มิได้ทรงคิดหรือเตรียมการที่จะเป็นพระมหากษัตริย์มาก่อน ครั้นขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระเชษฐา รัชกาลที่ 6 พระองค์ก็ทรงมีพระราชประสงค์รวบรวมเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ผู้ทรงมีประสบการณ์และความรู้ความสามารถให้กลับมาช่วยบริหารราชการแผ่นดินอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ ได้ทรงจัดตั้งคณะอภิรัฐมนตรีสภาขึ้น ในลักษณะที่มีเรื่องบอกเล่าต่อๆ กันมาว่า รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประเทศสยาม “มี Genro อย่างญี่ปุ่น...” (พูนพิศมัย, 2543:16)

ส่วนเรื่องการพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า เรื่องบอกเล่าจะไม่มีรายละเอียดปรากฏอยู่เลยว่ารัชกาลที่ 7 ได้ทรงเตรียมการอย่างมีขั้นตอนอย่างไร (เรื่องนี้อาจจะเป็นปัญหาของการเขียน หาใช่ปัญหาของการเล่าเรื่องไม่ ขอให้ดู หัวข้อประวัติศาสตร์นิพนธ์ในบทต่อไปข้างหน้า) นอกจากการกล่าวอ้างถึงการเสด็จประพาสต่างประเทศของรัชกาลที่ 7 และ

พระองค์ได้ทรงให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะพระราชรัฐธรรมนูญแก่ชาวไทย และนี่ก็เป็นประเด็นสำคัญอีกข้อหนึ่งซึ่งจะขาดเสียไม่ได้จากเรื่องบอกเล่านี้ เพราะนอกจากจะแสดงพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินแล้ว บรรดา “พวกขุนนางที่อยากได้อยู่แล้ว ก็นับเอาว่าเป็นคำสัญญา...” (พูนพิศมัย, 2543: 81) ว่าพระองค์ทรงจะให้รัฐธรรมนูญ หรือในอีกนัยหนึ่งคือ การที่รัชกาลที่ 7 ได้พระราชทานสัมภาษณ์ไปแบบนั้น ได้ส่งผลให้เกิดมีการเรียกร้องขอพระราชทานรัฐธรรมนูญกันขึ้นโดยพวกขุนนางที่อยากได้รัฐธรรมนูญนั่นเอง

ตราบจนกระทั่งถึงช่วงทศวรรษที่ 2510 เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงพระราชทานสัมภาษณ์แก่คณะกรรมการสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทยในช่วงก่อนเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2516 พบว่ามีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมการเรื่อง “รัฐธรรมนูญ” ของรัชกาลที่ 7 ที่มีเนื้อหามากที่สุดเท่าที่พระองค์ทรงทราบและฟังเล่าได้ ดังต่อไปนี้

“พระยาศรีวิสารนั้นแหละรู้ดี เพราะว่าเป็นคนติดต่อเอาคนอเมริกัน ดูเหมือนจะซื้อสติเวนสัน มาเป็นที่ปรึกษา หลวงประดิษฐ์ฯ เองก็รู้ว่าในหลวงทรงมีร่างรัฐธรรมนูญแล้วก็จะมีการพระราชทานแน่ แต่ก็คงจะไม่ทันใจกัน เวลานั้นร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้นอยู่ที่ไหน ฉันไม่ทราบเลย ใครจะเก็บไว้หรือเปล่าไม่รู้” (รำไพพรรณี, 2516: 8)

จากเรื่องบอกเล่านี้ คงจะพอเห็นได้ว่า ผู้เล่าเรื่องมิได้สนใจในรายละเอียดอื่นๆ เลย (ที่นอกเหนือไปจากโครงเรื่องหลักคือ พระราชกรณียกิจ) เพราะสาระสำคัญของเรื่องบอกเล่านี้มิได้อยู่ที่ส่วนประกอบหรือข้อเท็จจริงอื่นๆ (อาทิเช่น ใครคือผู้ร่างรัฐธรรมนูญ ผู้ร่างมีกี่คน เป็นคนไทย หรือฝรั่ง คนฝรั่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องชื่ออะไร ยกวางไปทำไม ยกวางเมื่อใด เนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญมีอะไรบ้าง เช่น มีกี่มาตรา ร่างรัฐธรรมนูญที่ยกขึ้นมาแล้วนั้นมีการพิจารณาหรือไม่ ใครเป็นผู้พิจารณา ผลของการพิจารณาเป็นอย่างไร ฯลฯ) หากอยู่ที่การยืนยันเค้าโครงเรื่องเดิมซึ่งประกาศออกไปแล้วว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ และประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องเนื่องในประการต่อมาก็คงจะเห็นได้ว่า เมื่อมีการยืนยันในเค้าโครงเรื่องเดิมเสียแล้ว เรื่องอื่นๆ ของการบอกเล่าก็คงจะเพียงเป็นเรื่องประกอบหรือเป็นรายละเอียดปลีกย่อย ในลักษณะที่ว่าคนอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นผู้ขัดขวาง หรือไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ควร (เพื่อให้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง) รวมทั้งเป็นผู้ที่ทำการ “ชิงสุกก่อนห่าม” คือรู้อยู่แก่ใจแล้วว่าจะมีการพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ก็รีบชิงกระทำการเสียก่อน

เมื่อเค้าโครงของเรื่องบอกเล่าเริ่มต้นมาในลักษณะนี้เสียแล้ว ก็คงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่า บรรดาผู้ “ชิงกระทำการ” จะกลายเป็นผู้คนในลักษณะอย่างไร เนื่องด้วยเพราะคนเหล่านี้มิได้มี “เจตนา” ที่บริสุทธิ์ (คือมิได้มีกุศลจิต) มาตั้งแต่ต้น ฉะนั้น “ความวุ่นวาย” (ดู พูนพิศมัย, 2543: 125) ทางการเมือง จึงเกิดขึ้นตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในพระราชทานสัมภาษณ์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระองค์ทรงตรัสว่า

“ในหลวงได้รับสั่งไว้แล้วว่าไม่ให้ยุ่ง.. รบกันไม่มีประโยชน์ ..ถึงแม้แต่พระองค์เจ้าบรมเดช ในหลวงก็เคยรับสั่งห้ามว่า ไม่ให้ทำอะไรเป็นเด็ดขาด ขึ้นชื่อว่าเจ้าละไม่ให้ทำอะไรทั้งนั้น ถ้าทำอะไรยิ่งร้ายใหญ่.. แต่พอมาถึงตอนที่หลวงประดิษฐฯ เขียนโครงการเศรษฐกิจขึ้นมาขึ้นนั้นนะ เราก็ก้านไป ในหลวงรับสั่งว่า ชักไม่ค่อยจะดีเสียแล้ว รู้สึกว่าจะมีเรื่องยุ่ง จนกระทั่งถึงปี 2476 ท่านรับสั่งว่าหมดหวังที่จะช่วยให้เรียบร้อยเสียแล้ว” (รำไพพรรณี, 2516: 9)

จะเห็นได้ว่า ตามโครงเรื่องบอกเล่าแบบแรกนี้ เรื่องยุ่งยากต่างๆ ในทางการเมืองมิได้เกิดมาจาก “พวกเจ้า” แต่ประการใด หากแต่เกิดมาจากพวกคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือฝ่ายคณะราษฎร ซึ่งผู้นำบางคนมีความคิดเห็นทางเศรษฐกิจและการเมืองแบบรุนแรง หม่อมเจ้าหญิงพระองค์หนึ่ง ทรงเล่าถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“พวกเราทุกคนต่างพากันถอนใจด้วยความโล่งอก (ที่มีพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญที่ยิ่งใหญ่เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 - ผู้วิจัย) แต่แล้วการจัดการที่เป็นไปด้วยความราบรื่นก็เป็นไปไม่ได้มากนัก ในปี พ.ศ.2475 คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ได้เสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ที่ต้องการให้รวมที่ดินต่างๆ มาเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐบาล และให้ชาวนาทั้งหมดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเข้ามามีผลใช้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ถึงกับมีพระบรมราชโองการประกาศว่าแผนนั้นเป็นระบบที่ประเทศคอมมิวนิสต์ใช้ ได้มีการยุบสภา และต่อมารัฐบาลไม่เป็นที่ไว้วางใจ นี่เองที่นำมาซึ่งการปฏิวัติ...” (ฤดีวรรณ, 2544: 222-223)

ที่กล่าวมาเป็นเรื่องบอกเล่าที่ว่าด้วยความเป็นมาของการที่ผู้นำฝ่ายต่างๆ เกิดการวิวาทกันทั้งในทางความคิด และเกิดมีการต่อสู้กันทางการเมืองที่รุนแรง บานปลายและร้าวฉาน

ส่วนเรื่องการสละราชสมบัตินั้น ก็ปรากฏเป็นเรื่องบอกเล่าว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภที่จะสละราชสมบัติมาครั้งหนึ่งแล้วตั้งแต่ช่วง 5-6 วันภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 แต่บรรดาขุนนาง รวมทั้งฝ่ายผู้นำคณะราษฎรที่เข้าเฝ้าในวันนั้น (วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2475) ได้แก่ พระยาพหลพลพยุหเสนา และหลวงประดิษฐมนูธรรม ก็ร่วมรับรู้ว่าได้มีการทักท้วงมิให้พระองค์ทรงสละราชสมบัติ เนื่องด้วยทุกฝ่ายกล่าวว่าพระองค์จะ “ทรงช่วยเหลือเพื่อความมั่นคง.. (ต่อไป) ถ้าพระเนตรดี และแสดงให้เห็นว่าคณะราษฎรไม่ทำให้พระองค์เสื่อมความนิยมก็อาจจะอยู่ต่อไป ในชั้นนี้ขอแบ่งรับแบ่งสู้ไว้ก่อน...” (รำไพพรรณี, 2516: 18)

ฉะนั้น การสละราชสมบัติในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 จึงเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องด้วยฝ่ายรัฐบาลเองมิได้ปฏิบัติตามหนังสือกราบบังคมทูลเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ที่ว่าต้องการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญตามแบบอย่างของนานาประเทศ นอกจากนี้ พระองค์ได้ทรงพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสงบเรียบร้อย แต่ก็ไร้ผล อีกทั้งฝ่ายรัฐบาลเองก็ไม่ได้ตั้งใจที่จะรับฟังความเห็นของพระองค์ และของราษฎรโดยแท้จริง พระองค์

จึงสละราชสมบัติเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้รัฐบาลใช้พระนามของพระองค์ในการปกครองประเทศอีกต่อไป

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงตรัสเล่าเพิ่มเติมอีกด้วยว่า พระราชหัตถเลขา สละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ที่ทรงพระราชทานเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 นี้ มีปัญหามาตั้งแต่วันแรกว่าใครจะเป็นผู้รับพระราชหัตถเลขา เนื่องด้วย เมื่อพระองค์ทรงสละราชสมบัติ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ย่อมทรงพินิจตำแหน่งตามไปด้วย ในเวลานั้น ฝ่ายรัฐบาลได้ส่งคณะผู้แทนฯ ไปเข้าเฝ้าเพื่อเจรจาแก้ไขปัญหาดังกล่าว คณะผู้แทนนั้น มีเจ้าพระยาศรัทธาภิมุขเป็นหัวหน้าคณะฯ ซึ่งเจ้าพระยาศรัทธาภิมุข เบิร์ท ก็มีความเห็นว่าคณะฯ ของตนไม่อยู่ในฐานะที่จะรับพระราชหัตถเลขา สละราชสมบัตินั้นได้ (เพราะว่าไม่ได้รับมอบหน้าที่จากรัฐบาลไปเพื่อการนั้น) ฉะนั้น ในทางปฏิบัติที่เป็นจริง พระราชหัตถเลขา สละราชสมบัติได้ถูกส่งมอบไปยังอัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอนใน ฐานะที่เป็นผู้แทนรัฐบาลสยาม หากได้ส่งเข้ามาถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (หมายถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรฯ) ซึ่งต้องถือว่าได้พ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการฯ ไปพร้อมกับ องค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยแล้ว (ขอให้ดู รำไพพรรณี, 2516: 22)

เรื่องบอกเล่าของกลุ่มคณะราษฎรกับผู้ให้การสนับสนุน

เรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง พบได้ว่ามีความแตกต่างจากเรื่องบอกเล่าประเภทแรกอย่างมาก เนื่องด้วยศูนย์กลางของเรื่องที่จะเล่านี้มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ มิได้ผูกพันกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเหมือนกับเรื่องบอกเล่าประเภทแรก ในทางตรงข้ามเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองถือเอา คณะราษฎรเป็นแกนของเรื่องที่จะบอกเล่า รวมทั้งถือเอาหลัก 6 ประการ รวมทั้งแนวความคิด นโยบายอื่นๆ และกิจกรรมอื่นๆ ของคณะราษฎรเป็นเป้าหมาย

นอกจากนี้ ยังมีข้อที่น่าสังเกตเพิ่มเติมอีกด้วยว่า ในขณะที่เรื่องบอกเล่าประเภทแรก ผู้เล่าเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นเจ้านายฝ่ายใน (คือเป็นผู้หญิง) หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเจ้านายฝ่ายใน ผู้บอกเล่าเรื่องประเภทที่สองกลับเป็นผู้ชายและมีสถานะเป็นคนชั้นกลาง กล่าวคือ เป็นสมาชิกคณะราษฎร ซึ่งส่วนใหญ่มาจากครอบครัวของคนชั้นกลาง และควรจะกล่าวด้วยว่าสมาชิกคณะราษฎรทั้งหมดเป็นผู้ชาย นอกจากนี้ ได้แก่ นักหนังสือพิมพ์รุ่นหนุ่ม ผู้ประกอบอาชีพอิสระ หรือผู้นำกลุ่มสังคมประเภทใหม่ๆ ซึ่งในจำนวนนี้มีอยู่จำนวนอยู่หลายคนและหลายคณะทีเดียวที่มีแนวความคิดและความรู้สึกโน้มเอียงไปในทางที่สนับสนุนคณะราษฎร และนิยมการปกครองระบอบใหม่ โดยที่นักหนังสือพิมพ์รุ่นใหม่เหล่านี้ ทั้งหมดเป็นผู้ชาย⁽²⁾

หากข้อสังเกตข้างต้นมีสภาพความใกล้เคียงกับสภาพทางสังคมวิทยาของผู้เล่าเรื่อง ในที่นี้ เราก็ควรจะสันนิษฐานต่อไปได้ว่า เรื่องบอกเล่าในประเภทที่สอง หรือแบบที่สอง น่าจะเป็นเรื่องที่มีความแท้จริง เป็นเรื่องบอกเล่าที่กล่าวถึงแต่หลักการ และแสดงความมุ่งหวัง หรือสิ่งที่ควรจะเป็นไปโดยไม่มีสีสรรของชีวิตของบุคคล และรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ครอบครัว ชะตากรรมของบุคคลต่างๆ ฯลฯ เข้ามาเกี่ยวกับเรื่องแต่ประการใด⁽³⁾

ควรกล่าวด้วยว่า บรรดาสมาชิกคณะราษฎรด้วยกันเองนั้น หาได้มีการประชุมกันเป็นการทั่วไป หรือมีการพบปะสังสรรค์กันทั้งหมดมาก่อนวันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ไม่ อีกทั้งคณะผู้ก่อการฯ หรือคณะราษฎรเองนั้น ก็มีการแบ่งออกเป็นสาย เป็นฝ่าย และแบ่งเป็นระดับ กล่าวคือ แบ่งออกเป็นสายทหารบก สายทหารเรือ และสายพลเรือน รวมทั้งมีการแบ่งออกเป็นระดับนายทหารอาวุโสกับนายทหารหนุ่ม กล่าวคือ 4 ทหารเสือ ซึ่งมีชั้นยศสูงเท่ากับระดับของขุนพระและพระยา จัดเป็นนายทหารอาวุโส แยกออกจากสายของคนรุ่นหนุ่ม ซึ่งมีชั้นยศนับจากระดับของขุนหลวงเรื่อยลงมา

ดังนั้น จึงนับเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจของพลเมืองทั้งที่มีการศึกษามากและมีการศึกษาน้อย ต่างก็มีความประสงค์ใคร่รู้เป็นอย่างยิ่งว่า คณะผู้ก่อการฯ หรือคณะราษฎรดังกล่าวก่อตัวขึ้นเมื่อใด ประชุมกันครั้งแรกที่ไหน การรวมตัวกันอย่างไร มีใครเป็นหัวหน้า และมีการแบ่งคนกันออกเป็นกี่สาย มีการประชุมเตรียมการกันมากี่ครั้ง ประชุมกันอย่างไร มีแผนการยึดอำนาจกันอย่างไร ใครเป็นคนต้นคิดวางแผน และใครเป็น “มันสมอง” ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ฯลฯ

ทั้งนี้ ในบรรดาคณะผู้ก่อการฯ นั้น ปรากฏว่า พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคนย์ พระประศาสน์พิทยายุทธ หลวงประดิษฐมนูธรรม นายประยูร ภมรมนตรี หลวงพิบูลสงคราม นายด้วง ลพานุกรม เป็นต้น ล้วนเป็นบุคคลสำคัญที่ได้เคย “เล่าเรื่อง” (หรือสร้างเรื่อง?) ของตนและสร้างเรื่องของคณะราษฎร (ในทัศนะของตน) เล่าผ่านสื่อสารมวลชนบ้าง และเล่าผ่านนักเขียนสารคดีทางการเมืองบ้าง ทั้งนี้ ในช่วงต่างวาระและต่างสถานที่กัน ตามเงื่อนไขทางสังคมการเมืองที่เหมาะสมของแต่ละบุคคล

พิเคราะห์ตามเรื่องบอกเล่าที่ปรากฏออกมานั้น พบได้ว่า มีเค้าโครงเรื่องร่วมกันอยู่ในระดับหนึ่ง แต่ในเรื่องบอกเล่าก็มีรายละเอียดของเรื่องที่แตกต่างกันไปอยู่ไม่น้อยเช่นกัน⁽⁴⁾ โดยที่ความเห็นพ้องซึ่งมีร่วมกันในเค้าโครงของเรื่องบอกเล่านั้น ได้แก่ คณะผู้ก่อการฯ หรือคณะราษฎรก่อรูปมา 2 ทาง ระหว่างกลุ่มคนรุ่นหนุ่มซึ่งเริ่มการประชุมที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2469 กับกลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งเริ่มคิดการกันที่ประเทศไทย (ในราวปี พ.ศ.2470) และทั้งสองกลุ่มก็ได้มาบรรจบและพบกันโดยการติดต่อประสานงานของนายประยูร ภมรมนตรี ร่วมกับนายด้วง ลพานุกรม และโดยคำรับประกันของนายแนบ พหลโยธิน

คณะราษฎร หรือคณะผู้ก่อการฯ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือต้องการให้ประเทศปกครองในระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) คือ มีการแยกพระราชภาระของการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี(1)

อำนาจของพระมหากษัตริย์ออกจากฝ่ายบริหาร ให้มีฝ่ายบริหารประเทศที่เป็นคนละส่วนกับองค์ประมุขของรัฐ อีกทั้งให้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และมีสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็น “ปากเสียง” ของราษฎรและของพลเมืองไทย นี่เป็นโครงของเรื่องบอกเล่าที่มีร่วมกัน และคล้ายคลึงกันไม่ว่าจะฟังจากคำบอกเล่าของพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช นายประยูร ภมรมนตรี หลวงพิบูลสงคราม ไปจนถึงคำบอกเล่าของหลวงประดิษฐมนูธรรม

ข้อสำคัญซึ่งเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองดังกล่าวข้างต้นมักจะย้ำเสมอๆ ก็คือ แนวความคิดและวัตถุประสงค์ดังกล่าวจัดเป็น “ความเสียสละ” ต่อประเทศชาติบ้านเมือง ทั้งนี้การปกครองระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญจะทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าตามแบบอย่างของนานาอารยประเทศ เนื่องด้วยการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นพ้นสมัยไปแล้ว พระยาพหลพลพยุหเสนา กล่าวย้ำด้วยว่าวิธีการปกครองแบบใหม่ คือ ระบอบรัฐธรรมนูญเป็นไปตามกฎของวิวัฒนาการของประเทศชาติบ้านเมือง และเป็นกฎของธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นเครื่องประกันให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความมั่นคงทางการเมือง และมีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้นกว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่วนพระยาทรงสุรเดช เน้นว่า ระบอบใหม่จะเป็นเครื่องค้ำประกันให้ประเทศชาติมีความเข้มแข็งมากกว่าแต่ก่อน การตัดสินใจในทางการเมืองและการบริหารจะกระทำโดยสภา หรือที่ประชุมซึ่งประกอบด้วยผู้คน “หลายหัวซึ่งจะดีกว่า (คน) หัวเดียว” ในขณะที่หลวงประดิษฐมนูธรรม นอกจะเน้นถึงหลักสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และหลักภราดรภาพระหว่างผู้คนแล้ว ก็ยังเน้นด้วยว่าระบอบใหม่จะเป็นเครื่องมือของการสร้างความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่ราษฎร คือจะช่วยให้ราษฎรมีงานทำกันทั่วหน้า

ตามคำบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎร รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์มิได้มีการเตรียมการให้ประเทศมีปกครองใน “ระบอบประชาธิปไตย” แต่อย่างใด⁽⁵⁾ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเตรียมการ “พระราชทานรัฐธรรมนูญ” ด้วยแล้ว มิได้ปรากฏอยู่ในโครงเรื่องบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎร ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดเลย แม้แต่ผู้น้อย⁽⁶⁾

ทั้งนี้ เรื่องบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎร รวมทั้งเรื่องบอกเล่าของฝ่ายที่ให้การสนับสนุนคณะราษฎรได้เห็นว่าในสมัยนั้น ได้มีการเรียกร้องทั้งในทางหนังสือพิมพ์บ้าง โดยการถวายฎีกาบ้างและโดยการแทรกเนื้อหาไปในคำสอนต่างๆบ้าง ฯลฯ ขอให้รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตรา “กฎหมายสูงสุด” ขึ้นปกครองประเทศ และให้ประเทศปกครองโดยมี “รัฐสภา” และมี “อรรคมหาเสนาบดี” (ในสมัยต่อมามีคำประดิษฐ์ใหม่ขึ้นใช้แทนเรียกว่า นายกรัฐมนตรี) ที่เข้มแข็ง (ซึ่งแยกออกจากองค์พระมหากษัตริย์) แต่ฝ่ายรัฐบาลของระบอบเก่าก็มิได้ตอบสนองแต่ประการใด นักหนังสือพิมพ์บางคนที่สนับสนุนฝ่ายคณะราษฎร (เช่น นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ นักเขียนประจำของหนังสือพิมพ์ศรีกรุง และหนังสือพิมพ์ไทยใหม่) กล่าวว่า รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทำการปกครองประเทศอย่างหลอกลวง และหลงใหลในอำนาจ มิได้ยึดถือเอาหลักมนุษยภาพและมนุษยธรรมเป็นที่ตั้งในการปกครองประเทศ

เรื่องบอกเล่าได้บรรยายสภาพการณ์ของประเทศก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ไว้ว่า เป็นระบอบการปกครองที่มีแต่การเล่นพรรคเล่นพวก คือสนับสนุนแต่เจ้านาย และไร้ประสิทธิภาพทางการบริหาร โดยตัวอย่างที่ยกมาเล่ากันเสมอๆ ได้แก่ การดูแลราชการ คือการให้ข้าราชการออกจากระบบราชการเพื่อรักษางบประมาณแบบสมดุลอย่างเข้มงวดไว้ ในเรื่องนี้ พระยาพลพลพยุหเสนาบดี พระยาทรงสุรเดชบดี รวมทั้งนายประยูร ภมรมนตรี เป็นต้น ต่างเล่าเรื่องในแบบเดียวกันว่า การดูแลราชการมีการเล่นพรรคพวกกันอย่างที่สุด ใครเป็นพวกเจ้าก็ยังดำรงอยู่ในตำแหน่งและได้เลื่อนชั้น ในขณะที่พวกสามัญชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายทหารจากครอบครัวสามัญชนจะถูกปลดออกจากราชการ และไม่ได้ดำรงตำแหน่งราชการ ทหารที่สำคัญๆ เลย

นอกจากนี้ ในการบริหารราชการก็ไม่มีประสิทธิภาพ โดยตัวอย่างที่มักนำมาเล่าจะเป็น เรื่องเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงและโครงการเพิ่มประสิทธิภาพกองทัพประการหนึ่ง (จะเล่าเหตุการณ์และสาเหตุที่พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอสาธิตออกจากตำแหน่งเสนาบดีกลาโหม) กับการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างสะพานพุทธยอดฟ้าฯ ซึ่งบอกเล่าต่อๆ กันว่ามีเงินที่รั่วไหล มีการใช้จ่ายเงินเกินตัว รวมทั้งมีการจ่ายเงินเดือนข้าราชการชั้นสูงอย่างมากกว่าที่พึงจะได้รับ

ฉะนั้น เมื่อเรื่องบอกเล่ามีพื้นฐานมาเช่นนี้ การยึดอำนาจวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 จึงมีความสำคัญและมีความชอบธรรมอย่างมีต้องสงสัย เพราะเป็นวันเริ่มต้นการปกครองระบอบใหม่ตามแบบอย่างของอารยประเทศ ซึ่งต่อมาวันดังกล่าวได้รับการยกย่องจากรัฐบาลให้เป็นวันชาติ (National Day) ของประเทศไทยในระหว่างปี พ.ศ.2478 จนถึงปี พ.ศ.2503 ควรกล่าวด้วยว่า การปกครองระบอบใหม่นี้ให้ความสำคัญต่อประเทศ คือรัฐ (State) และต่อชาติ (Nation) คือประชาชน ซึ่งรัฐบาลระบอบใหม่มีความตั้งใจที่จะประสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือ มุ่งจะทำให้ “ชาติ” เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ “รัฐ” ด้วย

ในประการต่อมาคือ การปกครองระบอบใหม่ซึ่งเพิ่งเริ่มต้นขึ้นนั้น มิใช่จะมีเสถียรภาพ และความมั่นคงในทันทีทันใด ประสบการณ์ของผู้นำคณะราษฎรซึ่งศึกษาเล่าเรียนมาจากประเทศฝรั่งเศส และจากภาคพื้นทวีปยุโรป ล้วนมีความตระหนัก (ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นความตระหนัก ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากประสบการณ์ของความผันผวนทางการเมืองของประเทศฝรั่งเศส เรื่องนี้ ขอให้ดู อาทิ ตยทิพอาภา, 2477) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าอาจจะเป็นความตระหนักที่เกินกว่าปกติเสียด้วยว่า ฝ่ายคณะเจ้าและผู้นิยมคณะเจ้านั้นนั้นมีความเข้มแข็งอย่างมาก (ในขณะที่ฝ่ายเจ้านายเอง เห็นว่าฝ่ายเจ้านั้น มีความอ่อนแออย่างมาก และถึงขั้น “วอดวายอยู่แล้ว” ก่อนเดือน มิถุนายนปี พ.ศ.2475 เรื่องนี้ขอให้ดู วรรณไวทยากร, 2475ข) อีกทั้ง ผู้คนยังคงมีเคารพและยำเกรง สมาชิกคณะเจ้ายังคงมีความสามารถที่จะรวบรวมกำลังพล และทำการกอบกู้การปกครองระบอบเก่าให้ฟื้นกลับคืนขึ้นมาเมื่อใดก็ได้ คณะเจ้านั้นมีเครื่องมือและกลไกที่สามารถหลอกล่อและชักจูงใจให้สมาชิกฝ่ายคณะราษฎร หรือคณะผู้ก่อการฯ เกิดการ “ทรยศ” หรือ “หักหลัง” กันเองก็ได้ อีกทั้งฝ่ายราษฎรโดยทั่วไป ทั้งในเขตพระนคร และเขตต่างจังหวัด ก็ยังมีความเลื่อมใส

ในการปกครองระบอบเก่าอยู่เป็นอันมาก สังเกตได้ว่า เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ในบ้านเมือง ตัวอย่าง เช่น เหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2476 ปรากฏว่า ฝ่ายรัฐบาลระบอบใหม่ ได้เรียกร้องขอความช่วยเหลือจากรัฐทั่วไป พบว่ามีแต่พวกคนรุ่นหนุ่ม เช่น นักศึกษา นักเรียน ลูกเสือ เสมียน และผู้ประกอบการรายย่อย เช่น เจ้าของโรงพิมพ์ขนาดเล็ก (ซึ่งช่วยรัฐบาลพิมพ์ใบปลิว) เพียงกลุ่มนี้เท่านั้น ที่ช่วยเหลือรัฐบาลใหม่ ในขณะที่เศรษฐกิจ หนีภัย ราษฎรทั่วไปยังคงนิ่งเฉย และมีเสียงพูดจาเล่าลือกันโดยทั่วไปว่า คณะราษฎรซึ่งเป็นพวกคนหนุ่มนั้น ไม่มีทางที่จะต่อสู้กับพวกคณะเจ้าที่มีคุณวุฒิ วิทยุฒิ และชาติวุฒิสูงกว่าฝ่ายคณะราษฎรได้

ตัวอย่างที่มักจะปรากฏอยู่ในเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองอีกประการหนึ่ง ก็คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงช่วยเหลือและสนับสนุนฝ่ายคณะเจ้าอย่างเต็มที่ บ้างว่าลือว่าพระองค์ทรงพระราชทานทุนทรัพย์ให้ฝ่ายคณะกษัตริย์บ้านเมือง ซึ่งต่อมาเรียกว่าพวกกบฏบรรพตด้วยจำนวนหลายหมื่นบาท

นอกจากนี้ พฤติกรรมของสมาชิกฝ่ายคณะราษฎรเองก็ได้มีการผันแปรและเปลี่ยนแปลงกันไปจากที่เป็นมาแต่เดิม ตัวอย่างเช่น นายประยูร ภมรมนตรี ได้มีจิตใจฝักฝ่ายและหนุนช่วยพระยามโนปกรณนิติธาดาเกินกว่าธรรมดา ส่วนพระยาทรงสุรเดช ร่วมด้วยพระยาฤทธิอัคเนย์ และพระประศาสน์พิทยายุทธ ก็พากันชักชวนให้พระยาพหลพลพยุหเสนา (รวม 4 คน เรียกกันในสมัยนั้นว่า 4 ทหารเสือ) ลาออกจากตำแหน่งทั้งหมด (เหตุการณ์ต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ.2476) โดยคืนตำแหน่งทางการเมืองการทหารที่ทั้ง 4 คนครองอยู่ให้แก่ฝ่ายนายทหารที่ไม่ได้เป็นคณะผู้ก่อการฯ มาก่อนคือ พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ท้าราบ) และพระยาประเสริฐสงคราม ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสนองคุณต่อประเทศชาติ และเพื่อเป็นการแสดงตนว่าทำการยึดอำนาจโดยบริสุทธิ์ใจ (คือมีกุศลจิต) มิใช่เพื่อแสวงหาตำแหน่งและหาประโยชน์ใส่ตน

โดยการลำดับเรื่องและเปรียบเทียบความผันผวนทางการเมืองกับการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย ทำให้ฝ่ายคณะราษฎรหลายคน มีความเห็น มีความเชื่อ และสร้างเรื่องบอกเล่าของฝ่ายตนขึ้นว่า การต่อสู้ระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่คงต้องใช้เวลาอีกยาวนาน มิใช่ว่าการต่อสู้ระหว่างสองระบอบการเมืองที่เป็นอริและเป็นผู้ตรงกันข้ามจะยุติและจบสิ้นลงไปไหนที่ทันใด (ขอให้ดูปาฐกถาของ พิบูลสงคราม, 2482 และ คำสัมภาษณ์ของปรีดี, 2523 เป็นตัวอย่าง)

ตัวอย่างรูปธรรมที่สอดคล้องและต่อเนื่องจากการเล่าเรื่องในแบบข้างต้น ได้แก่ การที่สมาชิกคณะราษฎรบางคน (อาทิเช่น นายจิตตะเสน ปัญจะ เป็นต้น) มีความเชื่อ รวมทั้งได้สร้างเรื่องบอกเล่าเรื่องต่อๆ กันว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งคณะเจ้านายมีแผนการที่จะรวบรวมรายชื่อคณะราษฎรไว้ทั้งหมดบ้าง ด้วยการออกอุบายให้ฝ่ายคณะราษฎรมาลงชื่อร่วมกันในคราวเดียวบ้าง ให้สมาชิกคณะราษฎรมารวมตัวกันเป็นคณะแล้วเข้าไปเข้าเฝ้าฯ เพื่อขอพระราชทานอภิเษกที่ใดล่งเกินพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมกันในคราวเดียวบ้าง ฯลฯ ซึ่งการแสดงรายชื่อและรวมตัวพร้อมกันเช่นนี้มีความหมายว่าคณะเจ้าจะ

สามารถจับกุมตัวสมาชิกคณะราษฎรทั้งหมดได้ในคราวเดียว และหลังจากนั้น จะมีการประหารชีวิตคณะราษฎรอย่างพร้อมเพรียงกันทั้งหมด

แถมสุข นุ่มนนท์ (2535) ได้ศึกษาเอกสารและการดำเนินงานของคณะกรรมการราษฎร และสมาชิกคณะราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 พบว่า กิจกรรมส่วนใหญ่ของสมาชิกคณะราษฎร คือ การส่งสายสืบออกไปติดตาม ฝ้าดู และทำการสอดส่องในแบบของสายลับว่าใครทำการติดต่อกับใคร มีการชุมนุม หรือรวบรวมกำลังเพื่อทำการต่อต้านและโค่นล้มคณะราษฎรบ้าง หรือไม่ อย่างไร กิจกรรมเรื่องนี้ แถมสุข นุ่มนนท์มีความเห็นว่า เป็น “งานใหญ่” ของพวกคณะราษฎร และของกรรมการราษฎรเสียยิ่งกว่าจะคิดทำการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาของประเทศ

พิจารณาจากเรื่องบอกเล่าตลอดจนการรับรู้ของสมาชิกคณะราษฎร และจากเอกสารแวดล้อมดังกล่าว คงจะพอเห็นได้ว่าปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองการปกครองของระบอบใหม่ อยู่ที่คณะเจ้า รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง เนื่องด้วยพระองค์และคณะเจ้าเป็น “ผู้สูญเสีย” อำนาจ ก็ย่อมก็หาทาง และแสวงหาเส้นทางที่จะดึงอำนาจกลับคืนด้วยกลไกและวิธีการต่างๆ ให้มากที่สุด ทั้งนี้ มีประสบการณ์ทางการเมืองของประเทศตะวันตกบางประเทศเป็นตัวอย่างของการรับรู้ และการสร้างเรื่องบอกเล่าต่อๆ กันมาในแบบดังกล่าวนี้

จากงานการศึกษาและจากเรื่องบอกเล่าของฝ่ายสนับสนุนคณะราษฎร (ตัวอย่างเช่น อาจารย์ผู้บรรยายของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หรือ มธก. ในรุ่นแรกๆ อาทิ เช่น ไพโรจน์ ชัยนาม, วิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นต้น) มักจะเน้นการเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญของไทยฉบับแรกวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 กับรัฐธรรมนูญถาวรฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 และได้เน้นเรื่องเล่าเป็นแบบแผนเดียวกันว่า คณะราษฎรได้ “ถวายนอำนาจ” คืนให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไปแล้วเป็นอย่างมากในหลายๆ เรื่อง อาทิเช่น การมีบทบาทบัญญัติให้พระองค์ทรงอยู่ในฐานะอันเป็นเคารพสักการะและผู้ใดจะละเมิดมิได้ (รัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย คือ ฉบับวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 มีบทบัญญัติให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการพิจารณาตีความที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์) ฉะนั้น การบริหารราชการแผ่นดิน และการปกครองต่างๆโดยปกติทั่วไปก็ควรจะเป็นของฝ่ายบริหาร หรือคณะรัฐมนตรี โดยมีบัณฑูรนำความขึ้นกราบบังคมทูลฯ ทุกเรื่องก่อนที่ฝ่ายบริหารจะตัดสินใจหรือลงมติใดๆ

พิจารณาตามโครงของเรื่องบอกเล่าดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะรักษาพระราชอำนาจ และเรียกร้องพระราชอำนาจเพิ่มเติมในอีกหลายๆ เรื่อง นับตั้งแต่ เรื่องการประหารชีวิตนักโทษ ก็ควรขึ้นกับพระราชอำนาจ มิใช่ว่าจะดึงพระราชอำนาจดังกล่าวลงมาไว้กับศาลฎีกา พระองค์ทรงเรียกร้องที่จะขอดูและให้ความเห็นเกี่ยวกับการแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทสอง มิใช่ว่าจะให้พระองค์ลงพระนามเพียงอย่างเดียว และพระองค์ทรงให้คำแนะนำแก่รัฐบาลแล้วว่า รัฐบาลควรดำเนินการให้มีการอภัยโทษแก่คณะกู้

บ้านเมือง หรือกบฏบวรเดช รัฐบาลก็ควรทำตาม มิใช่ว่าจะมีการตั้งศาลพิเศษขึ้นมาได้สวน และลงโทษบุคคลก่อน แล้วจึงจะจัดให้มีการอภัยโทษในภายหลัง ฯลฯ

ฉะนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชสมมติ และรัฐบาลใหม่ โดยมติของสภาผู้แทนราษฎรได้อัญเชิญพระองค์เจ้าชายอนันตมหิดล ขึ้นครองราชย์สมบัติ เป็นรัชกาลที่ 8 แล้ว ฝ่ายรัฐบาลระบอบใหม่จึงได้รวบรวมเอกสารราชการต่างๆ จำนวนมาก จัดทำเป็นหนังสือของทางราชการขึ้นชื่อ “แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงสละราชสมบัติ” ขึ้นจ่ายแจกเป็นจำนวนนับแสนเล่ม เป็นที่เข้าใจได้ว่า ฝ่ายรัฐบาลคงต้องการให้ประชาชนและพลเมืองของประเทศสยาม ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นประเทศไทย ได้ “อ่าน” เอกสารดังกล่าวด้วยตนเอง และเมื่ออ่านแล้วก็คงจะมีความเข้าใจได้เป็นอย่างดีว่า การสละราชสมบัตินั้นมีสาเหตุมาจากการ “ต่อรอง” ในเชิงของอำนาจระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายรัฐบาลระบอบใหม่ อย่างไรก็ตาม ปัญหาของเรื่องนี้ น่าจะอยู่ที่ว่าสังคมไทยโดยทั่วไป ไม่ใช่สังคมที่ “อ่าน” หนังสืออย่างจริงจังแต่ประการใดนัก ฉะนั้น การ “บอกเล่า” เรื่อง จากผู้คนกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง และจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จึงเป็นที่สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีบทบาทและมีการหน้าที่สำคัญในสังคมไทยเสียยิ่งมากกว่าสาระที่พึงได้จาก “การอ่าน” หนังสืออย่างจริงจังและละเอียดละออหลายเท่าทวีคูณ

เรื่องบอกเล่าในลักษณะผสมผสานเรื่องและการสร้างสรรค์เรื่องใหม่

เรื่องบอกเล่าประเภทที่สาม มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจทั้งในแง่ของโครงเรื่องที่เล่าประการหนึ่ง และโดยภูมิหลังของผู้เล่าเรื่องอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ ในแง่ของโครงเรื่องที่บอกเล่าต่อกันแล้ว เรื่องบอกเล่าประเภทที่สามนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อการประนีประนอมยอมฝ่ายคนละเจ้า กับคณะราษฎร เข้าด้วยกัน ด้วยการสรรเสริญและยกย่องทั้งสองฝ่ายว่าได้ประกอบคุณงามความดี เช่น เสียสละแก่ประเทศชาติบ้านเมืองด้วยกันทั้งคู่อย่างเสมอๆ กัน

ส่วนในแง่ของภูมิหลังของผู้เล่าเรื่อง พบได้ว่าเป็นบุคคลที่ “พวกเป็นกลางๆ” (ดูคำอธิบายของ พูนพิศมัย, 2543: 113) โดยไม่ได้ “สังกัด” อยู่กับทั้งฝ่ายเจ้านายและคณะราษฎร ตัวอย่างเช่น อาจจะเป็นเจ้านายบางพระองค์ที่ไม่ประสบความสำเร็จทางราชการมากนักในสมัยระบอบเก่า ฉะนั้น จึงสามารถทำงานกับระบอบใหม่ได้ หรือไม่ก็เป็นสามัญชน ซึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกคณะราษฎร รวมทั้งไม่ได้อยู่ในแวดวงของเจ้านายมาก่อน นอกจากนี้ ก็ได้แก่ ชาวต่างประเทศ เช่น นักการทูต เป็นต้น ซึ่งพยายามรวบรวมเรื่องบอกเล่าของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน แล้วทำเป็นรายงานไปยังรัฐบาลของตน

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ นับเป็นผู้สร้างเรื่องบอกเล่าในแบบที่สามที่น่าสนใจเป็นคนแรกๆ กล่าวคือ ในการแสดงปาฐกถาเรื่อง “อนาคตแห่งสยาม” ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.

2475 (ดู วรณไวทยากร, 2475ข) พระองค์ทรงกล่าวสรรเสริญ เจ้านาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงยินยอมและออมชอมกับข้อเรียกร้องของฝ่ายคณะราษฎร เพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศชาติบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงอธิบายว่า ฝ่ายคณะราษฎร และสามัญชนโดยทั่วไปมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับคณะเจ้านายเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจผิดที่เห็นว่าคณะเจ้านายมีความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น ในทางตรงข้าม พระองค์ทรงมีความเห็นว่าคณะเจ้านายนั้นมีความอ่อนอย่างมาก เนื่องด้วยมีแต่อำนาจและหาได้มีกำลังไม่ พระองค์ทรงกล่าวคำเปรียบเทียบกับ คณะเจ้านายของไทยนั้นไว้ว่าดวดยลงไปหมดแล้ว คณะราษฎรเพียงแต่มาตีตราสั่งชี้ให้ในชั้นสุดท้ายเท่านั้น

ในประเด็นตรงนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า หากฝ่ายคณะราษฎรมีความเห็นคล้อยตามไปกับพระอธิบายและเรื่องบอกเล่าของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ฝ่ายคณะราษฎรเอง ก็คงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปตั้งกองกำลังเพื่อการสอดส่องดูแลการเคลื่อนไหวของฝ่ายคณะเจ้านาย (กองกำลังสอดแนมของคณะราษฎรนี้ มีหลวงเทพศรีมานิตย์ หรือสงวน จุฑะเดมิย์ เป็นหัวหน้า รายละเอียดเรื่องนี้ขอให้ดู แกมสุข, 2535) เป็นเด็ดขาด และความหวาดกลัว ตลอดจนความไม่ไว้วางใจระหว่างคณะราษฎร กับคณะเจ้านาย ก็คงจะไม่ขยายตัวและไม่บานปลายกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองที่ต้องแก้ไขกันด้วยกำลัง

อย่างไรก็ดี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ก็ทรงเห็นความสำคัญของการยึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นอย่างมาก พระองค์ทรงกล่าวว่า เหตุการณ์ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งหากจะใช้คำว่า การยึดอำนาจ การพลิกหรือผลัดแผ่นดิน หรือการรัฐประหาร ก็ดูจะไม่มี ความเหมาะสมและไม่สามารถสื่อให้เราเข้าใจนัยยะความสำคัญ ของเหตุการณ์ดังกล่าวได้เลย ฉะนั้น พระองค์จึงทรงบัญญัติคำใหม่ขึ้น คือคำว่า “ปฏิวัติ” (Revolution) ซึ่งพระองค์ทรงกล่าวว่า คือการเปลี่ยนหลักมูลฐานของการปกครองบ้านเมือง จากแต่เดิมซึ่งประเทศไทยเองก็มีการปกครอง “แบบประชาธิปไตย” มาก่อนในสมัยโบราณ ครั้นต่อมากการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จึงเป็น “การปฏิวัติ” คือการเปลี่ยนแปลงในหลักการขั้นมูลฐาน โดยย้อนกลับนำเอาหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ใหม่ ในวิถีทางแบบใหม่ และโดยกลไกการปกครองแบบใหม่ ซึ่งจะมีประสิทธิผล หรือดำเนินการไปได้มากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นกับ “อุปนิสัยและใจคอ” ของพลเมืองไทยเป็นสำคัญ

จากที่กล่าวสรุปมานี้ จะเห็นได้ว่า หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ทรง “เล่าเรื่อง” (โดยการแสดงปาฐกถาในที่ประชุม) การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งแตกต่างไปจากคำบอกเล่าของเจ้านาย และแตกต่างไปจากคำบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎรสาระสำคัญของเรื่องบอกเล่าของพระองค์ คือ การสร้างเรื่องขึ้นใหม่เพื่อการประนีประนอมและออมชอม (Reconciliation) ทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยไม่พบหลักฐานว่า หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ทรงอธิบายหรือได้สร้างเรื่องเล่า เกี่ยวกับการนี้ดังกล่าวขึ้น หรือไม่ อย่างไร หากพิจารณาตามพื้นฐานของเรื่องบอกเล่าที่มีอยู่แต่ เดิมของพระองค์ อีกทั้งการหน้าที่ ซึ่งพระองค์ทรงเป็นที่ปรึกษาฝ่ายรัฐบาล โดยให้คำชี้แนะและ เสนอแนวทางต่างๆ แก่รัฐบาลแล้ว ก็อาจจะสันนิษฐานได้ว่า ตามหลักของระบอบประชาธิปไตย ที่มีอยู่แต่เดิม คือ พระมหากษัตริย์ทรงขึ้นครองราชย์ตามความเห็นชอบของชุมชนชนทางการเมือง (คือ พระองค์ทรงเป็น Elected king หรือทรงเป็นเอนกชนนิกรสโมสรมมติ) กับหลักการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ มีความสอดคล้องกัน นั่นก็คือ ที่ประชุมสภาผู้แทน ราษฎร ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนปวงชนชาวไทยจากส่วนต่างๆ จะเป็นองค์กรการเมืองที่มีอำนาจ และความชอบธรรมสูงสุด ในการตัดสินใจเลือกผู้ขึ้นครองราชย์สมบัติ

ฉะนั้น การสละราชสมบัติ ซึ่งเป็นไปโดยพระราชประสงค์ขององค์พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ก็ย่อมมีความชอบธรรมและเป็นไปตามกระบวนการทางการเมือง ในขณะที่เดียวกัน การที่สภาผู้แทนราษฎรมีมติเลือกผู้ขึ้นครองราชย์สมบัติ ก็ย่อมเป็น สิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรมและเป็นไปตามกระบวนการทางการเมือง อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็น ว่า ระบอบประชาธิปไตยของไทยทั้งสมัยโบราณและในสมัยใหม่ สามารถดำเนินการได้อย่างมี ประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพการณ์โดยทั่วไปของสังคมการเมืองไทย

หลวงวิจิตรวาทการ นับเป็นอีกผู้หนึ่ง ซึ่งมีการรับรู้ อีกทั้งมีเรื่อง “บอกเล่า” และมี “งาน เขียน” ของตนเองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี พ.ศ.2475-2476 หลวงวิจิตรวาทการ ได้แสดงฐานะว่าตนเองเป็น “คนกลาง” และพยายาม ประสานคณะเจ้านาย กับคณะราษฎรเข้าด้วย เพื่อประโยชน์สูงสุดในการสร้าง “ชาติ” และสร้าง ความเป็นปึกแผ่นให้บังเกิดแก่ “ชาติ” ⁽⁷⁾

ตัวอย่างที่พอจะกล่าวถึงและนำมาศึกษาได้ น่าจะได้แก่งานเขียนของหลวงวิจิตรวาท การเรื่อง การเมืองการปกครองของกรุงสยาม (2475), คณะการเมือง (2475) และ จดหมายเหตุ เรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (2480) (เรื่องงานเขียนเหล่านี้ ขอให้ดูรายละเอียดต่อไปใน บทที่ 3 ว่าด้วยประวัติศาสตร์นิพนธ์) ซึ่งผู้วิจัยขอนำมาพิจารณาประกอบไปพร้อมกับการเคลื่อนไหวของหลวงวิจิตรวาทการในการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นในชื่อว่า “คณะชาติ” ในระหว่างเดือน ธันวาคม พ.ศ.2475 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2475 (ตามปฏิทินเดิม)

แน่นอนว่า พฤติกรรมเหล่านี้ อาจจะมองในแง่ลบได้ทั้งจากสองฝ่าย หรือจากทั้งสองทาง กล่าวคือ ทางหนึ่งเป็นกิจกรรมของหลวงวิจิตรวาทการเพื่อช่วยคณะเจ้านายต่อสู้กับคณะราษฎร เนื่องด้วยกลุ่มบุคคลที่นำโดยพระยาโทณวณิกมนตรี และคณะ รวม 12 คน ที่รวมกันเสนอจัดตั้ง พรรคการเมืองชื่อ “คณะชาติ” นั้น ปรากฏว่ามีข้าราชการชั้นสูงในระบอบเก่า และมีบุคคลที่มี สายสัมพันธ์อันดีกับคณะเจ้านายอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกัน ในอีกทางหนึ่ง ก็มี เสียงโจมตีว่า หลวงวิจิตรวาทการนั้น ช่วยเหลืองานทางการเมืองฝ่ายคณะราษฎรมากกว่า เนื่อง

ด้วยในภายหลังเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 สมาชิกผู้ก่อตั้งพรรคการเมืองชื่อ “คณะชาติ” นั้นถูกจับกุมในข้อหากบฏเกือบทั้งหมด ยกเว้น หลวงวิจิตรวาทการเพียงคนเดียวเท่านั้น ที่ได้ปลีกตัวออกจากกลุ่มผู้เตรียมการก่อตั้งคณะชาติ โดยหันมาร่วมทำงานกับฝ่ายคณะราษฎรแทน

นี่เป็นปัญหาทางการเมืองของ “พวกเป็นกลางๆ” อย่างไม่ต้องสงสัย เนื่องด้วยเพราะพวกเป็นกลางๆ เหล่านี้นั้นดำรงตนอยู่ท่ามกลางกระแสของการต่อสู้ทางการเมืองและทางอุดมการณ์ของบุคคลที่แบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฉะนั้นการที่มีการเคลื่อนไหวไปในทางหนึ่งทางใดก็ย่อมได้รับการพิจารณาจากคณะเจ้านาย และฝ่ายคณะราษฎรในทางที่เป็นลบได้เสมอ

อย่างไรก็ดี การศึกษานี้ พิจารณาว่า งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเขาในระหว่างปี พ.ศ.2475-2476 นั้น จัดเป็น “พวกเป็นกลางๆ” โดยต้องการประสานทัศนคติและความร่วมมือของคณะบุคคลสองฝ่าย คือฝ่ายนิยมเจ้า กับฝ่ายนิยมคณะราษฎรให้เข้าด้วยกัน คือ มุ่งทำงานเพื่อประเทศชาติ และเพื่อ “ชาติ” อันเป็นองค์พหุทางการเมืองที่มีความสำคัญอย่างมากในทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการ ในหนังสือการเมืองการปกครองของกรุงสยาม (2475) และคณะการเมือง (2475) หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวสรรเสริญถึงพระมหากษัตริย์ที่ทรงปรีชาสามารถ และเสียสละให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองของไทยว่ามีปรากฏอยู่ตลอดเวลาเป็นระยะๆ รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ด้วย ซึ่งทรงพระปรีชาสามารถ และมีพระราชประสงค์จะปรับปรุงการปกครองของไทยในหลายเรื่องๆ เช่น การจัดตั้งอภิรัฐมนตรี และกรรมการองคมนตรีสภา เป็นต้น แต่ก็ไม่ทันการณ์กับการเปลี่ยนแปลง และความตื่นตัวของประชาชน ซึ่งต้องการให้ประเทศมีการปกครองในระบอบใหม่ คือระบอบรัฐธรรมนูญ และมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้บังเกิดแก่ “ชาติ” ขึ้นอย่างเป็นทางการ

ในทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการ พระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และความตั้งใจที่นำการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของคณะราษฎร นับเป็นเรื่องที่มีคุณงามความดี และควรแก่การสรรเสริญทั้งสองฝ่าย ปัญหาคือ การดำเนินการทางการเมืองการปกครองในระยะต่อไป ซึ่งหลวงวิจิตรเห็นว่ามีความจำเป็นต้องดำเนินการไปในลักษณะของ “ชาตินิยม” ซึ่งมีความจำเป็นต้องปลูกฝังประชาชนให้มีความรู้สึกรักชาติ ต้องเปลี่ยนลักษณะนิสัยใจคอคนให้หันแก่ประโยชน์ของชาติ และเห็นแก่ความเจริญของชาติ หากคณะราษฎรไม่ดำเนินการอย่างนั้นแล้ว หลวงวิจิตรวาทการ มีความเห็นว่าการพลิกแผ่นดินในครั้งนี้ ย่อมประสบกับความล้มเหลว และคณะราษฎรก็เตรียม “ชุดหลุมฝังศพ” ตนเองได้เลย (ดู การวิเคราะห์ของ นครินทร์, 2543: 168-173)

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลวงวิจิตรวาทการเองก็คล้ายกับหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ไม่ได้ “สร้าง” (รวมทั้งไม่ได้ “เขียน” หนังสือ หรือบทความ หรือเอกสารใด) เรื่องบอกเล่าว่าด้วยการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นที่เข้าใจว่า เรื่องดังกล่าวนับเป็นจุดสำคัญของการแตกหักระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายคณะราษฎร ซึ่ง “พวกเป็นกลางๆ”

เองก็ไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วย หรือเป็นไปได้ว่า ในสมัยนั้นยังคงไม่มีวิธีการอันใดที่จะเล่าเรื่องดังกล่าวให้ทั้งสองฝ่ายมีความพึงพอใจและประนีประนอมยอมกันได้

นอกจาก หลวงวิจิตรวาทการ และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว พบได้ว่าเรื่องบอกเล่าที่มีลักษณะเป็นพวกกลางๆ อีกส่วนหนึ่ง ปรากฏอยู่ในเอกสาร (ซึ่งเอกสารเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากการรวบรวมคำสัมภาษณ์และคำบอกเล่า) ของฝ่ายนักการทูต ตัวอย่างเช่น เอกสารของนักการทูตอังกฤษ ซึ่งมีเรื่องเล่ากันอย่างกว้างขวางว่า ฝ่ายคณะราษฎรและรัฐบาลในระบอบใหม่ มีความหวาดกลัวว่าประเทศมหาอำนาจในเวลานั้น คือประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสจะ “เข้าแทรกแซง” ทางการเมืองภายในของประเทศไทยมากที่สุด เรื่องบอกเล่านี้ นับว่าเป็นประเด็นใหม่ ซึ่งเรื่องบอกเล่าประเภทแรก และประเภทที่สอง แทบจะไม่มีใครกล่าวถึงเรื่องราวในทำนองนี้เลย กล่าวคือ เรื่องบอกเล่าประเภทแรกเล่ากันเฉพาะว่าคณะเจ้ามีความหวาดกลัวการคุกคามของฝ่ายคณะราษฎรหัวรุนแรง ในขณะที่เรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง ก็เล่าว่าฝ่ายคณะราษฎร ก็หวาดกลัวว่าคณะเจ้าจะทำการยึดอำนาจกลับคืนไป

ข้อสำคัญคือ ในเรื่องบอกเล่าของฝ่ายนักการทูต นักการทูตของทุกประเทศล้วนสรรเสริญการเปลี่ยนแปลงของประเทศสยามว่าเป็นไปโดยเรียบร้อยและปราศจากการนองเลือด อีกทั้ง พระมหากษัตริย์ก็ได้เปลี่ยนสถานะมาเป็นพระมหากษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญโดยไม่สูญเสียพระเกียรติยศมากนัก (To become a constitutional monarch without sacrificing to much dignity) (คำกล่าวอ้างนี้ ดูได้จาก Tarling, 1976: 5) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในทัศนคติและการรับรู้ของฝ่ายนักการทูต มีความปรารถนาส่วนลึกอยู่ในจิตใจที่ต้องการให้ทั้งสองฝ่าย คือ คณะเจ้า กับคณะราษฎร มีการประนีประนอมยอมกัน มากกว่าจะเปิดศึกทำสงครามกลางเมืองต่อกัน

ในส่วนของการสละราชสมบัตินั้น นักการทูตอังกฤษมักกล่าวถึงสองสามเรื่องปะปนกัน หรือผสมผสานกันในระหว่างเรื่องบอกเล่าประเภทแรก กับเรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง กล่าวคือ ในประการแรก คือจากการบอกเล่าเรื่องโดยฐานความเชื่อว่ารัฐบาลระบอบใหม่ มีผู้นำโดยเฉพาอย่างยิ่ง หลวงประดิษฐ์มนูธรรม ที่มีความคิดไปในทางสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ เรื่องนี้กระทบกระเทือนต่อพระราชหฤทัย และกระทบกระเทือนการดำเนินการของรัฐบาลอย่างมาก เนื่องจาก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ให้พวกสายกลาง (Moderate) และพวกอนุรักษนิยม (Conservative) บริหารประเทศมากกว่าจะเป็นพวกฝักใฝ่ในลัทธิสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์

ประการที่สอง เกี่ยวข้องกับเรื่องการเจรจาต่อรอง (Bargaining) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่พอพระราชหฤทัยที่ไม่สามารถ “ต่อรอง” กับฝ่ายรัฐบาลใหม่ได้ในหลายๆ เรื่อง เช่น การแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่สอง เป็นต้น เรื่องนี้กล่าวกันว่า หากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สองได้รับการคัดเลือกอย่างไม่เหมาะสมแล้ว ก็จะทำให้บ้านเมืองเกิดการจลาจลและเกิดความวุ่นวายทางการเมืองขึ้นได้

ในประการถัดมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ประเทศอังกฤษแล้ว ปรากฏว่า ฝ่ายรัฐบาลยิ่งทวีความแข็งแกร่งกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากกาแต่งตั้งนั้น ล้วนสนับสนุนฝ่ายรัฐบาลใหม่ในทุกๆ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาว่าพวกนี้ ไม่ได้เป็นผู้แทนของราษฎรจริงๆ (ซึ่งพระองค์ยังทรงพอมีความหวังว่าพระองค์จะได้รับเสียงสนับสนุนจากพวกที่มาจากการเลือกตั้งจริงๆ อยู่ได้บ้าง) หากแต่เป็นพวกที่มีส่วนผสมระหว่างสังคมนิยมกับพวกหัวรุนแรง ฉะนั้น เมื่อมีข้อขัดข้องในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชอำนาจ เช่น ทรงยับยั้งร่างกฎหมายก่อนที่จะประกาศใช้ ปรากฏว่า ฝ่ายสภาได้หนุนฝ่ายรัฐบาลอย่างเต็มที่ ทำให้พระราชอำนาจไม่มีผลในทางปฏิบัติ ดังนั้น พระองค์ได้ทรงยื่นคำขาด และฝ่ายรัฐบาลเองก็ปฏิเสธ และนี่คือที่มาของการที่พระองค์ทรงสละราชสมบัติโดยพระราชหัตถเลขาที่แสดงพระราชประสงค์ว่า ทรงต้องการ “ประชาธิปไตยที่แท้จริง” (ดู Tarling, 1976: 33)

จากที่กล่าวมา คงจะพอเห็นได้ว่า เรื่องบอกเล่าประเภทที่สาม ทั้งโดยปัญญาชนชาวไทย และโดยนักการทูตชาวต่างประเทศ ล้วนมีส่วนผสมผสานระหว่างเรื่องบอกเล่าประเภทแรกกับประเภทที่สองปะปนกัน โดยมีการบอกเล่าเรื่องใหม่ๆ ที่ไม่ปรากฏอยู่ในเรื่องบอกเล่าทั้งสองประเภทแรกปรากฏอยู่ด้วย (เช่น เรื่องบอกเล่าที่กล่าวว่าคณะราษฎรหวาดกลัวการแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจ เสียยิ่งกว่าจะหวาดกลัวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น)

เรื่องบอกเล่าเหล่านี้ มีการหน้าที่สำคัญในทางการเมือง กล่าวคือ เรื่องบอกเล่าประเภทแรก และประเภทที่สอง มุ่งก่อให้เกิดความตระหนักรู้ เกิดการกล่อมเกล้า มุ่งให้เกิดความเป็นปึกแผ่น และเกิดมีความรู้สึกผูกพันกับศูนย์กลางของเรื่องที่บอกเล่า ซึ่งในกรณีแรกคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ในขณะที่เรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง จะเน้นบทบาทของคณะราษฎร และการสถาปนาระบอบใหม่เป็นศูนย์กลางของเรื่อง

ส่วนเรื่องบอกเล่าประเภทที่สามนั้น จะเห็นได้ว่า การหน้าที่ทางการเมืองที่สำคัญ คือ การประสานทั้งสองฝ่าย คือ คณะเจ้า กับคณะราษฎรเข้าด้วยกัน เรื่องบอกเล่าประเภทนี้จะเน้นว่าทั้งสองฝ่ายล้วนประกอบคุณงามความดีให้บังเกิดขึ้นแก่ประเทศชาติบ้านเมือง แน่แน่นอนว่าทั้งสองฝ่ายมีความขัดแย้งต่อกัน แต่การประคับประคองหลักการทางการเมืองขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การทำให้ประเทศชาติมีเสถียรภาพทางการเมือง และมีการดำเนินการทางการเมืองต่อไปอย่างราบรื่นเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย ก็เป็นประเด็นที่เรื่องบอกเล่าประเภทที่สามนี้เน้นว่ามีความสำคัญ มากกว่าจะเน้นแต่เรื่องความขัดแย้งตลอดเวลาอันจะเป็นสาเหตุให้ความบาดหมางระหว่างคณะบุคคลสองฝ่ายดำเนินต่อไปอย่างไม่มีการสิ้นสุด

เชิงอรรถ

(1) เอกสารสำคัญๆ ซึ่งเราสามารถสืบสาวเรื่องราวได้เป็นตอนๆ และเป็นเอกสารของเจ้านายฝ่ายใน หรือเจ้านายผู้หญิง มีตัวอย่างเช่น หนังสือท่านหญิงแก้ว (รวมจดหมายต่างๆของ ท่านหญิงแก้วในช่วง ทศวรรษที่ 2470 และจัดพิมพ์เนื่องในวันครบรอบวันประสูติ 80 ชันษา พ.ศ.2526) หนังสือของหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล เรื่องสิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่ทรงบันทึกเมื่อปี พ.ศ.2486) พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ฯ เรื่องพระราชบันทึก ทรงเล่า (พ.ศ.2516) และหนังสือของม.ร.ว. พาส์พูลศรี กฤษณจันทร์ เรื่องวังสวนสุนันทาแห่งความอาลัยรัก (พ.ศ.2529) อีกทั้งยังมีงานเขียนภาษาอังกฤษ ของ Princess Rudivoravan เรื่อง **The Treasured One: As Told by Her to Ruth Adams Knights** (1958 หรือ พ.ศ.2501 และมีฉบับแปลเป็นภาษาไทย โดยแก้วสุวรรณ ชื่อ บันทึก ม.จ.หญิงฤดีวรรณ พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดับเบิลนายน์, 2544.รวมทั้งงานวรรณกรรมชิ้นเอกของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่อง สี่แผ่นดิน ซึ่งมีผู้หญิงเป็นตัวละครเอกของเรื่อง ก็อาจนับเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องบอกเล่าที่มีต้นกำเนิดมาจาก "เรื่องของเจ้านายฝ่ายใน" ด้วยในลักษณะหนึ่ง

(2) รายชื่อสมาชิกคณะราษฎรที่สมบุรณ์จำนวน115 คน ดูได้จาก นครินทร์, 2543:ภาคผนวก ค; บทวิเคราะห์เรื่องคนชั้นกลาง ทั้งที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ พ่อค้าขนาดกลาง และผู้ประกอบการอาชีพอิสระว่ามี"จิตใจ"ที่โน้มเอียงและสนับสนุนฝ่ายคณะราษฎร ดูได้จาก นครินทร์, 2543: บทที่ 4

(3) ขอให้ดูข้อสังเกตเกี่ยวกับคำอธิบาย หรือเรื่องบอกเล่าทางการเมืองว่ามีลักษณะเป็นหลักการเป็นอุดมคติ และมีลักษณะที่แห้งแล้งไม่มีชีวิตชีวา ได้จากการศึกษาของ สมบัติ จันทวงศ์ ภาษาและการเมือง: พัฒนาการของศัพท์การเมือง และแนวอธิบายการเมืองในงานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองของไทย พ.ศ.2475-2525 เอกสารอัดสำเนา, 2531 อย่างไรก็ตามสมบัติ จันทวงศ์ไม่ได้ระบุ หรือแยกแยะว่า คำอธิบายดังกล่าวเป็นเรื่องบอกเล่าของผู้ชายหรือของผู้หญิง การตั้งข้อสังเกตเรื่องเพศของผู้บอกเล่า เป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัยเอง

(4) ในที่นี้ จะเน้นเฉพาะส่วนของเรื่องบอกเล่ามีเค้าโครงเรื่องร่วมกันเป็นหลัก ซึ่งจัดเป็นลักษณะเด่น และจะเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดข้อเปรียบกับเรื่องบอกเล่าประเภทแรก รวมทั้งประเภท

ที่สาม (จะกล่าวต่อไปข้างหน้า) ได้ สำหรับผู้ที่สนใจรายละเอียดที่ถือว่าเป็นข้อแตกต่าง คงต้องพิจารณาเรื่องบอกเล่าของหลวงประดิษฐมนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์ เปรียบเทียบกับเรื่องบอกเล่าของนายประยูร ภมรมนตรี และเรื่องบอกเล่าของพระยาทรงสุรเดช เปรียบเทียบกับเรื่องบอกเล่าของพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นต้น ก็คงจะพอเห็นได้ว่า ความเห็นที่แตกต่างเริ่มมาจากชื่อของกลุ่มเลยทีเดียว เพราะในขณะที่นายประยูร ภมรมนตรี ถือว่ากลุ่มที่เริ่มประชุมกันที่กรุงปารีสนั้นมีชื่อกลุ่มว่า “คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” และประชุมกันในปี พ.ศ.2467 นายปรีดี พนมยงค์ กลับถือว่ากลุ่มนั้นได้ตั้งชื่ออย่างเป็นทางการแล้วว่า “คณะราษฎร” และประชุมกันในปี พ.ศ.2469 ถัดต่อมา สมาชิกของกลุ่มว่ามีจำนวนเท่าใด ก็มีความเห็นที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น นายประยูร ภมรมนตรี กล่าวว่าจำนวน 99 คน นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้ระบุจำนวนที่ชัดเจน แต่กล่าวว่าจำนวนหนึ่งร้อยสิบกว่าคน ฯลฯ เพียงเท่านี้ ก็จะได้เห็นว่า เรื่องบอกเล่าของคนที่ประชุมร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมร่วมกันมา ก็มีรายละเอียดที่ต่างกันอยู่มาก ซึ่งอาจจะไม่เป็นปัญหามากนักเวลาเล่าเรื่อง แต่จะสร้างปัญหาอย่างมากเมื่อจะ “เขียน” เรื่องราวดังกล่าว

(5) เนื่องด้วยคำว่า “ประชาธิปไตย” ในสมัยก่อนปี พ.ศ.2475 นั้น ได้ถูกแปลว่าเป็นการปกครองในระบอบบริพัตร คือ เป็นการปกครองที่อยู่ตรงกันข้ามกับระบอบกษัตริย์ และไม่มีกษัตริย์เป็นประมุขอีกด้วย ฉะนั้น หากเข้าใจในแบบนี้แล้ว ก็คงจะเห็นได้ว่า การเมืองการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น คงไม่ได้คิดที่จะเตรียมการให้มีการปกครองในแบบดังกล่าวอย่างแน่นอน

(6) เรื่องนี้ นายปรีดี พนมยงค์ จะถูกเรื่องบอกเล่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องบอกเล่าประเภทแรก กล่าวหาตึงถึงมากที่สุด เนื่องด้วยทำงานอยู่กับฝ่ายคณะกรรมการกฤษฎีกา ดังนั้น ผู้เล่าเรื่องประเภทแรก จึงมักจะกล่าวอ้างว่านายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้ที่รู้เรื่องราวทั้งหมด เพราะการยกร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด คงจะต้องผ่านการร่าง หรือการกลั่นกรองของคณะกรรมการกฤษฎีกา

อย่างไรก็ดี เรื่องนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้เล่าเรื่องได้ทักทายเอาสภาพการณ์ความเป็นไปของการเมืองไทยสมัยใหม่ว่าเป็นไปอย่างไร ในอดีตก่อนปี พ.ศ.2475 ก็คงจะต้องเป็นอย่างนั้น เช่น การที่ทักทายเอาว่าคณะกรรมการกฤษฎีกาจะทราบถึงการยกร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ซึ่งในสภาพความเป็นจริง (โดยฐานความรู้จากงานวิจัยเท่าที่พึงมีปรากฏในปัจจุบัน) แล้ว กล่าวได้ว่าเป็นความเข้าใจผิดอย่างสิ้นเชิง เนื่องด้วย การยกร่างกฎหมายดังกล่าวกระทำกันในระดับของเสนาบดีและปลัดทูลฉลองบางคน และพิจารณากันในระดับของอภิรัฐมนตรีสภาเท่านั้น ฉะนั้น นายปรีดี พนมยงค์ นอกจากจะต้องออกมาปฏิเสธว่าตนเองไม่ทราบเรื่องการเตรียมการ “พระราชทานรัฐ

ธรรมนูญ” มาก่อนแล้ว ยังเรียกร้องด้วยว่า ให้ผู้ที่สนใจและย้าเรื่องบอกเล่าเรื่องในแบบดังกล่าว นำเอาหลักฐานคือ ร่างรัฐธรรมนูญของพระปกเกล้าฯ มาศึกษาและพิจารณาด้วยความกล้าว่าด้วยว่า หลักฐาน “ร่างรัฐธรรมนูญพระปกเกล้าฯ” ได้ถูกค้นพบและเริ่มมีการศึกษาโดยนักวิชาการทางประวัติศาสตร์และทางรัฐศาสตร์นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 เป็นต้นมาเท่านั้น

- (7) เรื่องของหลวงวิจิตรวาทการนี้ มีปัญหาเสมอมาในการศึกษาและวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์และการเมือง ความเห็นหลักๆ เกี่ยวกับบุคคลผู้นี้ มีอยู่ 2 แนวทางด้วยกัน กล่าวคือ หนึ่ง มีความเห็นว่า เขาเป็นนักชาตินิยม และเป็นนักเชื้อชาตินิยม (Racism) อีกด้วย ฉะนั้น เขาจึงแสดงความเห็น เขียนหนังสือ เคลื่อนไหว ฯลฯ ตลอดเวลาเพื่อความยิ่งใหญ่ของชาติและของเชื้อชาติ กับสอง มีความเห็นว่าเขาเป็นผู้ฝึกไฟในอำนาจ และนิยมมหาบุรุษ (Great man) เขาสามารถปรับตัวได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการปกครองระบอบใด หรือผู้นำประเทศมีบุคลิกภาพแบบใด เขาก็สามารถทำงานร่วมด้วยได้เสมอ การศึกษาวิจัยในที่นี้ พยายามประสานแนวมองทั้งสองเข้าด้วยกัน โดยการมองว่าหลวงวิจิตรวาทการในแต่ละช่วงแต่ละสมัยนั้น มีความแตกต่างกันเองอยู่ด้วย

กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี(2)

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของนักประวัติศาสตร์

สมัครเล่น กับนักประวัติศาสตร์อาชีพ

ความนำ

การบอกเล่าเรื่องนับเป็นกระบวนการจัดการความจริงในลักษณะหนึ่ง ซึ่งมีการหน้าที่ และมีพลังอย่างมากในสังคมที่องค์ความรู้ และมีความเชื่อกันว่า “ความรู้ที่แท้จริง” (คือความรู้ประเภท คัมภีร์ เคล็ดลับ หรือสูตรลับ) ได้มาจากการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง และในประการสำคัญคือ “การฟัง” ไม่ว่าจะเป็นการฟังโดยตรง หรือโดยอ้อมก็ตาม นับเป็นวิธีการสำคัญของการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ในสังคมที่มีเครื่องพิมพ์ มีสิ่งตีพิมพ์ วารสาร หนังสือพิมพ์ มีตำราที่มาจาก การพิมพ์ อีกทั้งมีการอ่านหนังสือมากกว่าการรับฟังโดยทั่วไป ปรากฏว่าการเขียน (Writing) นับเป็นกระบวนการทางสังคมที่จะจัดการกับ “ความเป็นจริง” ได้ในอีกลักษณะหนึ่ง

การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นเรื่องราวซึ่งเป็น ประเด็นหนึ่งที่มีงานเขียนเกี่ยวข้องทั้งในทางตรงและในทางอ้อมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง ข้อ สำคัญที่มุ่งจะวิเคราะห์ในที่นี้ คือ แบบแผนของการเขียน หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับลักษณะต่างๆ ของโครงเรื่อง คือจุดเริ่มต้นของเรื่อง การ ดำเนินเรื่อง และการสรุปเรื่องว่าเป็นไปในลักษณะใด ประการหนึ่ง แรงจูงใจในการเขียนเรื่อง และสภาพแวดล้อมของการเขียนมีสภาพการณ์เป็นอย่างไร ประการหนึ่ง และการใช้หลักฐาน (Evidence) หรือข้อมูลประกอบการเขียนเรื่องว่าเป็นไปในลักษณะในอีกประการหนึ่ง

การศึกษาใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่อง สภาพแวดล้อมและแรงจูงใจของการเขียนเรื่อง เราสามารถเรียกได้ว่า เป็นการตรวจสอบงานเขียนทางประวัติศาสตร์จากภายนอก (Contextual criticism) ในขณะที่การตรวจสอบถึงหลักฐาน ความสอดคล้องของหลักฐานกับการสรุปเรื่อง จากหลักฐานที่ใช้ประเภทต่างๆ รวมทั้งข้อมูลประกอบการเขียนว่ามีลักษณะอย่างไร อาจเรียก ได้ว่าเป็นการตรวจสอบด้วยทหจากภายใน (Textual criticism)

ฉะนั้น การศึกษาในบทนี้ จึงไม่ใช่การศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับ งานเขียนเป็นชิ้นๆ เป็นเล่มๆ หรือว่าเป็นส่วนๆ หากเป็นการศึกษาในมุมกว้างโดยพิจารณาจาก

แบบแผนของการเขียนเรื่อง หรือแบบแผนของประวัติศาสตร์นิพนธ์เป็นสำคัญ ว่าการเขียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 นั้น มีกี่ประเภท และแต่ละประเภทมีลักษณะภายนอกและภายในอย่างไร

ในที่นี้ ผู้วิจัยได้พิจารณาและมีความเห็นว่าการจัดประเภทประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยของนักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ตัวอย่างเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และโดยความเห็นของแถมสุข นุ่มนนท์ เป็นต้น ซึ่งพิจารณาว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยนั้นมี 4 แบบแผนใหญ่ๆ กล่าวคือ (1) ประวัติศาสตร์นิพนธ์สกุลตำราราชานุภาพ หรือแนวพระราชพงศาวดาร (ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยขอเรียกใหม่ว่าเป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยม) นั้นยังคงมีบทบาทสำคัญ ถัดต่อมา ได้แก่ (2) ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม (3) ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยม และ (4) ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเสรีนิยม สรุปความแล้วการจัดประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยออกเป็น 4 แบบดังกล่าวข้างต้นยังคงนับว่ามีประโยชน์ และยังสามารถใช้อ้างอิงเป็นกรอบของการศึกษาวิจัยต่อไปได้ อย่างไรก็ดี เนื่องด้วยในที่นี้ เป็นการศึกษารื่องราวที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะ คือ การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 มิใช่ประวัติศาสตร์ไทยในภาพรวม (ซึ่งมีเรื่องราวที่กว้างขวางนับตั้งแต่เรื่องคนไทยมาจากไหน พัฒนาการของประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคสมัยแรกจนถึงสมัยใหม่ และปัจจุบัน) ฉะนั้น รายละเอียดของการเขียนประวัติศาสตร์ของแต่ละประเภท โครงเรื่องประเภทต่างๆ และข้อมูลที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์แต่ละประเภทใช้อ้างอิง ฯลฯ จึงควรนับว่าเป็นลักษณะเด่นของการศึกษาในบทที่ 3 นี้ ซึ่งจะพิจารณามาจากกรอบใหญ่ หรือกรอบโดยทั่วไปที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย 4 แบบเป็นสำคัญ

การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการ “ความจริง” นี้ นอกจากจะช่วยให้เรามีความรู้ความเข้าใจได้มากขึ้นว่า เรื่องบอกเล่าต่างๆ ได้ถูกเปลี่ยนมาเป็นงานเขียน ผสมผสานกันกับการเลือกใช้เอกสารและข้อมูลบางประเภท หรือไม่ใช้ข้อมูลบางประเภท รวมทั้งมีหลักการตีความบางลักษณะช่วยเสริมให้เกิดเป็นเรื่องราว ยังจะมีส่วนสำคัญคือ การศึกษานี้จะช่วยให้เราได้ “อ่าน” งานเขียนประเภทต่างๆ ดังกล่าวได้อย่างรอบด้าน ซึ่งจะมีผลสำคัญต่อการอ่านหนังสือของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากงานเขียนประเภทนั้นๆ ได้ถูกใช้เป็นแบบเรียน และเป็นตำราที่บังคับให้นักเรียน และนิสิตนักศึกษาอ่านในชั้นเรียน

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยม

คำว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยมนี้ เป็นคำที่ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้เพื่อการวิจัยนี้ในความหมายที่สอดคล้อง และเป็นไปในลักษณะเดียวกัน หรือต่อเนื่องกันกับคำอธิบายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ที่ว่าด้วย “ประวัติศาสตร์สกุลตำราราชานุภาพ” และต่อเนื่องจากคำอธิบายของนัก

ประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ซึ่งกล่าวถึงความสำคัญและอิทธิพลของการเขียนประวัติศาสตร์แบบพระราชพงศาวดารที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน

การเขียนประวัติศาสตร์แบบอนุรักษนิยม มีลักษณะเด่น ดังต่อไปนี้ คือ ศูนย์กลางของการเขียนเรื่องคือพระมหากษัตริย์ ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์คือ พระราชกรณียกิจขององค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ เป้าหมายหรือแรงจูงใจของการเขียนเรื่องคือ การสรรเสริญองค์พระมหากษัตริย์ และข้อมูลที่ใช้ คือ ข้อมูลที่มาจากพระราชสำนัก เอกสารชั้นต้นของทางราชการ รวมทั้งจากการบันทึกและการตีความของผู้ที่ใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์

พิจารณาจากความหมายและขอบข่ายดังกล่าว พบได้ว่า งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง มิได้เกิดขึ้นในทันทีในสมัยที่พระองค์ยังครองราชสมบัติ ยกเว้นแต่เราจะนับเอกสารงานเขียนที่มีชื่อว่า จดหมายพระราชกิจรายวัน และจดหมายเหตุฯ ต่างๆ เช่น จดหมายพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศอินโดจีน พ.ศ.2473 (พิมพ์โดยโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473) จดหมายเหตุรายวัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสชวา พ.ศ.2472 (พิมพ์โดยโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473) และ จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ.2476-2477 ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (โรงพิมพ์กรุงสยาม, 2526) เป็นต้น เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์นิพนธ์ในแบบดังกล่าวด้วย

ควรกล่าวด้วยว่างานเขียนประเภทจดหมายพระราชกิจรายวัน และจดหมายเหตุฯ ดังกล่าว มีลักษณะบางประการเท่านั้นที่อาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นงานเขียนประเภท “พระราชพงศาวดาร” เพราะศูนย์กลางของเรื่อง เป้าหมายของการเขียนเรื่อง และลักษณะของผู้เขียนเรื่อง กล่าวได้ว่ามีลักษณะที่ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และเขียนเรื่องตามพระราชกรณียกิจ และตามพระราชประเพณีอย่างชัดเจน (ผู้เขียนหนังสือทั้งสามเรื่องดังกล่าว ได้แก่ หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวัตน์ สวัสดิกุล, หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล, และพระนรราชจำนง เรียงตามลำดับของตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น)

อย่างไรก็ดี ข้อจำกัดของงานเขียนตามตัวอย่างที่อ้างถึงนั้นก็คือ “เรื่อง” หรือ “โครงเรื่อง” ซึ่งมีลักษณะที่เฉพาะและแคบ กล่าวคือ หนังสือจดหมายเหตุฯ จะกล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการเสด็จประพาสฯ เพียงอย่างเดียว ฉะนั้น งานเขียน “เรื่อง” แบบดังกล่าวนี้ นักวิชาการทางประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน จึงมักให้คุณค่าว่าเป็น “หลักฐานทางประวัติศาสตร์” ชนิดหนึ่ง เสียยิ่งกว่าจะยกว่าเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มีประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่โดดเด่นแบบสกุลอนุรักษนิยม

กล่าวคืองานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มี “เรื่อง” และมี “โครงเรื่อง” อธิบายพระราชประวัติทั้งที่ก่อนขึ้นครองราชย์ และพระราชกรณียกิจเมื่อพระองค์ได้ทรงขึ้นครองราชย์แล้ว ตลอดจน แนวพระราชดำริ พระราชนิยม และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่างๆ อันเป็นเครื่อง

แสดงแนวทางของรัฐประศาสนนโยบายของพระองค์ กล่าวได้ว่า ได้เริ่มต้นมีการ “เขียน” กันอย่างจริงจังในช่วงภายหลังสงครามครั้งที่สอง กล่าวคือ ได้เริ่มต้นเมื่อการเมืองการปกครองของประเทศไทยมีความคลี่คลายตัวจากการปกครองแบบ “กึ่งประชาธิปไตย” ที่นำโดยคณะราษฎรมาเป็นการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่เปิดให้มีการแข่งขันทางการเมือง ผ่านการจัดตั้งระบบพรรคการเมือง การแข่งขันกันในการบวนการเลือกตั้ง การอภิปรายในรัฐสภา และการเมืองที่มีการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางนอกองค์กรรัฐสภา

คงเป็นที่พอทราบว่าการเมืองไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองนับจากเดือนสิงหาคม พ.ศ.2488 จนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2490 นั้น เป็นการเมืองที่มีลักษณะ “เปิดกว้าง” กว่าในสมัยช่วงก่อนหน้านั้นอย่างมาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดประการหนึ่ง ก็คือ ในช่วงสมัยนี้ มีการจัดตั้งพรรคการเมืองอย่างเป็นรูปเป็นร่างและมีการรณรงค์ทางการเมืองกันอย่างเข้มข้น ตัวอย่างเช่น มีการจัดตั้งพรรคก้าวหน้า (หัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) พรรคประชาธิปไตย (หัวหน้าพรรคคือ นายควง อภัยวงศ์ และรองหัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช) พรรคสหชีพ (หัวหน้าพรรคคือ นายเตียง ศิริขันธ์ รองหัวหน้าพรรคชื่อนายชิต เวชประสิทธิ์) พรรคแนวรัฐธรรมนูญ (หัวหน้าพรรคคือนายถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ หรือหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์) เป็นต้น พรรคการเมืองเหล่านี้ ปรากฏว่า มีทัศนะทางการเมือง และนโยบายทางการเมืองที่แตกต่างกัน อีกทั้งแกนนำของพรรคการเมืองสำคัญๆ มีภูมิหลังทางการเมืองที่แตกต่างกันอยู่พอสมควร กล่าวคือ พรรคก้าวหน้า และพรรคประชาธิปไตย นั้น แกนนำของพรรคมีความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม มีนโยบายทางการเมืองที่ต้องการให้ไทยมีความใกล้ชิดกับประเทศมหาอำนาจ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ อีกทั้ง สมาชิกของพรรคทั้งสองมีภูมิหลังทางการเมืองเป็นชนชั้นสูง คือมีความใกล้ชิดกับเจ้านาย และมีความผูกพันกับเจ้านายมากเป็นพิเศษ

ในทางตรงข้าม พรรคสหชีพ กับพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ปรากฏว่า มีความคิดโน้มเอียงไปในทางสังคมนิยม ต้องการให้รัฐบาลประกอบการในทางเศรษฐกิจ และมีทัศนคติสนับสนุนการต่อสู้ของกลุ่มประเทศในอินโดจีน คือ ลาว เขมร และเวียดนาม ที่ต้องการมีเอกราช ฉะนั้น จึงต้องการให้ประเทศไทยมีระยะของกิจกรรมทางการเมืองและการทูตที่ห่างพอสมควรจากประเทศมหาอำนาจที่เป็นผู้ปกครองอาณานิคม คือ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอังกฤษ อีกทั้งในแง่ของภูมิหลังทางการเมือง ปรากฏว่า สมาชิกของพรรคสหชีพ และพรรคแนวรัฐธรรมนูญ เกือบทั้งหมดเป็นสามัญชน และมาจากต่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การเมืองในสมัยนี้มีลักษณะที่ “เปิดกว้าง” มากกว่าสมัยก่อนๆ ก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น มีแนวความคิดต้องการให้ประเทศไทยมี “ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์” มากขึ้น ฉะนั้น เขาจึงได้ดำเนินนโยบายประนีประนอม ออมชอมกับคณะเจ้านายที่ยังคงดำรงชีพออยู่ ด้วยการถวายพระเกียรติยศให้กลับคืนไปดังเดิม อีกทั้งได้ดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 (ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ มี

ความเห็นว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีผลทำให้ประเทศปกครองในระบอบ “กึ่งประชาธิปไตย” เท่านั้น) ปรากฏผลเป็นรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ ฉบับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ลงพระนามประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2489 ซึ่งตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ประเทศไทยได้เปลี่ยนรูปมาใช้ระบบสองสภา แทนระบบสภาเดียวที่ใช้มาเดิม ในช่วงปี พ.ศ.2475-2489 และข้อสำคัญอย่างยิ่งก็คือ สมาชิกของสองสภามาจากการเลือกตั้ง กล่าวคือ สภานิติบัญญัติ มาจากการเลือกตั้งทางอ้อม ในขณะที่สภาล่าง หรือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มาจากการเลือกตั้งทางตรง

ในสถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าว ในอันที่จริงต้องนับว่าเป็นเครื่องหมายของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตยครั้งสำคัญ หากแต่ว่าได้เกิดความผันผวนทางการเมืองเกิดขึ้นเกินกว่าที่รัฐบาลจะควบคุมและจัดปกครองอย่างชอบธรรมโดยปกติธรรมดาได้ นับจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและเงินเฟ้อขึ้นอย่างรุนแรงภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การปลดทหารจำนวนมากหลายแสนคนออกจากระบบกองทัพ โดยไม่มีการงานรองรับกองทหารเหล่านั้นอย่างเพียงพอ ก่อปรด้วยเหตุของการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 อย่างไม่ปกติ เพราะต้องพระแสงปืนในพระที่บรรทมในพระบรมมหาราชวัง รวมหลายสาเหตุเข้าด้วยกันแล้ว ได้กลายเป็นปฏิกิริยาทางการเมืองต่อต้านรัฐบาลในสมัยนั้นครั้งใหญ่ และในท้ายที่สุด ก็เกิดแนวร่วมทางการเมืองของหลายฝ่าย ทั้งทหารประจำการ ทหารนอกประจำการ คณะเจ้านาย และนักการเมืองฝ่ายค้าน ร่วมกันกระทำการรัฐประหารโค่นรัฐบาลของนายถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490

อย่างไรก็ดี จากที่ได้ลำดับเหตุการณ์มาอย่างสรุปรวบรัดนี้ จะเห็นได้ว่า สภาวะแวดล้อมทางการเมืองในระหว่างปี พ.ศ.2488-2490 นั้นเอื้ออำนวยให้เกิดงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในรูปลักษณะของสารคดีทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม (รวมทั้งในแบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยมด้วย ดังต่อไปนี้ข้างหน้า) เป็นอย่างยิ่ง งานเขียนสำคัญในฐานะหนังสือเล่มบุกเบิกน่าจะได้แก่ งานเขียนของ เปรมจิตร์ วัชรานุกร เรื่อง พระปกเกล้ากับชาติไทย (พระนคร, 2489.) ซึ่งเปรมจิตร์ประกาศว่า “ความดีของหนังสือเล่มนี้ ถ้าหากมี ข้าพเจ้าขออุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้อาภัพของชาติไทย...” (ขอให้ดู บทวิเคราะห์เพิ่มเติมของ ประจักษ์ และสมศักดิ์, 2543: ตอนที่ 1 ซึ่งผู้เขียนทั้งสองมีความเห็นว่า งานเขียนหนังสือสารคดีการเมืองที่มี “ผลดี” ต่อรัชกาลที่ 7 ได้เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ.2489)

งานเขียนเล่มถัดมา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญอย่างสูงเช่นกัน น่าจะได้แก่ งานเขียนของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (ใช้นามปากกาว่า แมลงหวิ) เรื่อง “เบื้องหลังประวัติศาสตร์” พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2490 (และพิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้ง) งานเขียนชิ้นนี้จัดเป็นสารคดีทางการเมืองที่อ่านสนุก มีโครงเรื่องที่ย้อนหลังกลับไปถึงสมัยสุโขทัย และต่อเนื่องมาจนถึงสมัยการรัฐประหารวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 ในประการสำคัญคือ หนังสือนี้มีหลักแนวคิดทางการเมืองที่แฝงอยู่ด้วยอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกาศความเชื่อที่ว่าระบอบ

ประชาธิปไตยของไทยเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย มิใช่เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยของการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ระบอบกษัตริย์ของไทยกับการปกครองแบบประชาธิปไตยมีวิวัฒนาการควบคู่กันมาช้านาน ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นจุดเริ่มต้นของความวุ่นวายทางการเมือง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กล่าวเปรียบเปรยไว้ว่าพวกคณะราษฎรนั้นหลงเข้าใจผิดคิดว่าไปค้นพบ “ต้นกัลปพฤกษ์” (โดยนำมาจากต่างประเทศ) แล้วนำมาปลูกในเมืองไทย ในทางตรงข้าม สิ่งที่พวกคณะราษฎรพบและนำมาปลูกนั้นคือ “ต้นตำแย” ซึ่งส่งผลร้ายให้การเมืองไทยมีการคันเคะเยือกกันไปทั่วทุกคน

ในที่นี้ อาจจะกล่าวได้นับจากปี พ.ศ.2489-2490 เป็นต้นไป งานเขียนสารคดีทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมได้ขยายตัวออกไปเป็นอย่างกว้างขวาง เหตุผลประการหนึ่ง เข้าใจว่าเนื่องจากบุคคลที่เคยเป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองกับคณะราษฎรมาก่อน จำนวนมากเลยทีเดียวมีความสามารถในการ “เขียนหนังสือ” อย่างโดดเด่น ตัวอย่างเช่น พระยาศราภย์พิพัฒน์ (เขียนหนังสือเรื่องผืนจริงของข้าพเจ้า, เรื่องผืนร้ายของข้าพเจ้า และหนังสืออื่นๆ อีกหลายเล่ม), ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ (เขียนหนังสือเมืองนิมิตร และชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง) , ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์ (เขียนหนังสือเรื่องตัวตายแต่ชื่อยัง), หลวงมหาสิทธิโวหาร (หรือสอ เสถบุตร ผู้จัดทำหนังสือปทานุกรม และเขียนบันทึกความจำทางการเมือง), นายหลุย คีรีวัตติ (เขียนหนังสือเรื่อง 17 ปีประชาธิปไตย), และหลวงโหมรอนราญ (เขียนหนังสือเรื่องเมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ) เป็นต้น

ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ “งานเขียนสารคดีการเมือง” แบบอนุรักษนิยมเผยแพร่อีกกว้างขวางไปอีกประการหนึ่ง นอกจากความสามารถทางการประพันธ์ของนักเขียนแต่ละคนแล้ว น่าจะได้แก่ความมุ่งมั่นทางการเมืองของอดีตผู้ร่วมก่อการกบฏบวรเดช ซึ่งส่วนใหญ่มีจุดยืนทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมอย่างหนักแน่น ความมุ่งมั่นทางการเมืองของคนกลุ่มนี้ คือ ความเชื่ออย่างจริงจังและคงเส้นคงวาว่า คณะราษฎรไม่ได้เป็นผู้วางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศไทย ในทางตรงข้ามการปกครองระบอบ “ประชาธิปไตย” ได้มีพัฒนาการมาก่อนหน้า พ.ศ.2475 อย่างยาวนาน อีกทั้งการยึดอำนาจของคณะราษฎรนั้นต่างหากเป็นที่มาของระบอบกษัตริย์ไทย และก่อให้เกิดระบอบเชื่อผู้นำชาติพ้นภัย ซึ่งเป็นผลพวงที่เป็นจริงของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

นอกจากนี้แล้ว สภาพการณ์ทางการเมือง นับจากปี พ.ศ.2490 เป็นต้นมา ก็มีส่วนเกื้อหนุนอีกด้วย ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัฐบาลปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จนกระทั่งถึงสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ในระหว่างปี พ.ศ.2506-2516 ซึ่งรัฐบาลของฝ่ายผู้นำทหารของไทยทั้งสองคณะดังกล่าว มีความคิดทางการเมืองที่ “แตกต่าง” กับฝ่ายคณะราษฎรอย่างเห็นได้ชัด (ดูการศึกษาของ ทักซ์, 2526) กล่าวคือ ผู้นำการปกครองของระบอบทหารมีความเห็นว่า การปกครองที่ยึดหลักการของประเทศตะวันตก ซึ่งอนุญาตให้ประเทศมีกฎหมายรัฐธรรมนูญ มีระบบรัฐสภา การเลือกตั้ง ฯลฯ เป็นสาเหตุของความวุ่นวายทางการเมือง ในทางตรงข้าม

ประเทศไทยควรมีการปกครองที่เป็นแบบของตนเอง คือระบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ (Thai style democracy) ฉะนั้น การเขียนและจัดพิมพ์หนังสือที่โจมตีฝ่ายคณะราษฎรและหลักการประชาธิปไตยแบบตะวันตก จึงมิได้เป็นภัยคุกคามต่อการปกครองของรัฐบาลทหาร ในทางตรงข้าม การโจมตีและวิพากษ์ระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกและระบอบประชาธิปไตยของคณะราษฎรกลับมีส่วนสร้าง “ความชอบธรรม” ทางการเมืองให้แก่ “ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย” ทั้งในทางตรง และในทางอ้อมอีกด้วย

ควรกล่าวด้วยว่า เนื้อหาของงานเขียนสารคดีทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมนั้น มิได้โจมตีแนวความคิด และการดำเนินงานของฝ่ายคณะราษฎรเพียงประการเดียว ในอีกทางหนึ่ง งานเขียนทางการเมืองเหล่านั้น ได้กล่าวคำยกย่องพระมหากษัตริย์ทั้งในอดีต ตัวอย่างเช่น พ่อขุนรามคำแหง พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาบางพระองค์ และสมัยรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ว่า ล้วนมีพระราชจริยาวัตรแบบ “ประชาธิปไตย” ทรงปูพื้นฐานการปกครองในแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงมีสถานะที่พิเศษเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่า พระองค์ทรงเห็นการณ์ไกล ทรงเตรียมการปกครองให้ประเทศมีความ “พร้อม” ที่จะปกครองในระบอบประชาธิปไตยนับจากระดับบนจนมาถึงระดับล่าง และในกระบวนการนี้ ฝ่ายคณะราษฎรเป็นผู้ “ชิงสุกก่อนห่าม” ทำให้การปกครองของไทยมีปัญหา เนื่องด้วยผู้นำไทยทั้งที่เป็นทหารและพลเรือนมิได้เป็นนักประชาธิปไตยที่แท้จริง หากแต่ทำการยึดอำนาจและยึดครองอำนาจไว้ในกลุ่มของตนเอง คือปกครองประเทศในระบอบ “คณาธิปไตย” (Oligarchy) นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นต้นมาจน

อย่างไรก็ตาม งานเขียนที่โจมตีการปกครองของคณะราษฎรมีลักษณะเป็น “คณาธิปไตย” และเป็น “ฟาสซิสต์” (ในกรณีของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม) ในระยะแรกๆ จะอธิบายเฉพาะการเมืองการปกครองของไทยในช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 เท่านั้น แต่ต่อมาในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510 งานเขียนทางประวัติศาสตร์สกุลอนุรักษนิยมได้ขยายเรื่องราวของตนให้ครอบคลุมถึงการเมืองการปกครองในแบบคณาธิปไตยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รวมทั้งระบอบคณาธิปไตยของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร อีกด้วย

เป็นที่น่าสังเกตอีกด้วยว่างานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองรุ่นแรกๆ ของแบบดังกล่าวได้มี “อิทธิพล” ทั้งต่องานเขียนสารคดีการเมืองรุ่นถัดต่อมา และต่องานทางวิชาการของนักรัฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่นับตั้งแต่ พ.ศ.2510 ครอบคลุมปัจจุบันอีกส่วนหนึ่งด้วย ตัวอย่างของงานเขียนสารคดีทางการเมืองในระยะถัดมา อาทิเช่น งานเขียนของ สละ ลิขิตกุล, ประยุทธ์ สิทธิพันธุ์, ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, เฉลิมชัย ชาญเฉลิม (นามปากกานายหนวย), สมบัติ พลายน้อย, ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา เป็นต้น

ในส่วนของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ และนักประวัติศาสตร์ ตัวอย่างสำคัญๆ ได้แก่ ผลงานการศึกษาและค้นคว้าของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประหยัด หงษ์ทองคำ, สนธิ เตชานันท์, ชงทอง จันทวงศ์, แกมสุข นุชนนท์, สุวดี ธนประสิทธิพัฒนา, ม.ล.วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ เป็นต้น

ความสืบเนื่องของเค้าโครงเรื่อง ตลอดจนทัศนคติ และการตีความจากเดิมที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนสารคดีการเมืองแบบอนุรักษนิยมรุ่นบุกเบิก ซึ่งนักเขียนส่วนใหญ่ของรุ่นบุกเบิกมีความสัมพันธ์กับคณะกู้บ้านเมืองปี พ.ศ.2476 มาจนถึงนักเขียนสารคดีทางการเมืองรุ่นกลาง และรุ่นใหม่ รวมทั้งความสืบเนื่องมาถึงนักรัฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่กลุ่มหนึ่ง ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ และให้คำอธิบายได้ ดังนี้

ในประการแรก นักเขียนสารคดี รวมทั้งนักวิชาการรุ่นใหม่ คงจะมีความรู้สึกสะท้อนใจ และเห็นถึงการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งฝ่ายผู้นำคณะราษฎรได้กระทำต่อฝ่ายเจ้านาย นับตั้งแต่อองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จสวรรคตในต่างประเทศ และไม่มีพระราชพิธีอย่างสมพระเกียรติ เจ้านายบางพระองค์สิ้นพระชนม์ที่ต่างประเทศ และจำนวนมากพระองค์ลอยที่เดียวที่ไม่สามารถพำนักอยู่ในเขตเมืองหลวงได้ ต้องมีชีวิตที่เรียกได้ว่าเร่รอนและบ้านแตกสาแหรกขาด บางพระองค์ถูกจองจำในคุก และบางพระองค์ถูกเนรเทศไปเป็นนักโทษทางการเมืองอยู่ที่เกาะตะรุเตา ฯลฯ นี่ต้องนับเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่กระทบกระเทือนต่อจิตใจของคนบางกลุ่มเป็นอย่างมาก ทั้งที่อาจจะมีส่วนสัมผัส คือมีประสบการณ์ร่วมโดยตรง หรือได้รับความสะท้อนใจมาจากการอ่านหนังสือสารคดีทางการเมืองรุ่นแรกก็ตาม

ในประการที่สอง ระบอบการเมืองในช่วงทศวรรษที่ 2500-2510 เป็นระบอบคณาธิปไตย และเป็นประชาธิปไตยแบบไทยๆ ซึ่งแปลว่าประเทศไม่มีระบบรัฐสภาที่สมาชิกสภามาจากการเลือกตั้ง ไม่มีการเลือกตั้งทั่วไป ไม่ว่าจะในระดับใด และไม่มีกฎหมายรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยตามแบบอย่างของอารยะประเทศ สภาพการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นและประจักษ์ต่อหน้า และเป็นเครื่องยืนยันว่าประเทศไทยไม่ได้มีพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยตามแบบอย่างของประเทศที่เจริญแล้ว ปัญหาก็คือ ระบอบดังกล่าวเกิดมาจากสาเหตุปัจจัยอะไร และเป็นผลพวงของเหตุการณ์ใดที่ดำรงอยู่ก่อนหน้าเหตุการณ์ดังกล่าว ในสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ นักเขียนสารคดีการเมืองรุ่นถัดต่อมา รวมทั้งนักวิชาการทางรัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์ มีความเห็นว่า เป็นผลพวงมาจากการปกครองของคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การก้าวขึ้นมามีอำนาจของบรรดาพวกข้าราชการและทหาร ซึ่งในวิชาการทางรัฐศาสตร์เรียกว่า “ระบอบอำมาตยาธิปไตย” (Bureaucratic Polity) อีกทั้งผู้นำของไทยบางคนก็มีลักษณะอำนาจนิยม และเป็นผู้นิยมระบอบทหารอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งมีความใกล้ชิดต้องการเลียนแบบวิธีการปกครองของผู้นำระบอบฟาสซิสต์ของประเทศอิตาลี และระบอบทหารของประเทศญี่ปุ่น

ในประการถัดมา เกี่ยวข้องกับหลักฐานข้อมูลที่ใช้ พบได้ว่า ในกรณีของนักเขียนสารคดีทางการเมือง มิได้มีการใช้ “หลักฐาน” หรือข้อมูลใหม่ๆ เพิ่มขึ้นแต่ประการใด ในขณะที่นักรัฐศาสตร์ และนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ปรากฏว่าได้มีการใช้หลักฐานของทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารของกระทรวงมูรธาธร ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงราชเลขาธิการ (รล.) ในสมัยรัชกาลที่ 5 สมัยรัชกาลที่ 6 และสมัยรัชกาลที่ 7 กันอย่างกว้างขวาง จำนวนวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับรัชสมัยทั้งสามรัชกาลน่าจะเป็นประจักษ์ในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้

เอกสารสมัยนี้มีบริการที่มีความสะดวกดีประการหนึ่ง มีการเปิดเผยต่อที่สาธารณะในอีกประการหนึ่ง และเป็นเอกสารที่จัดเป็นระบบมากกว่าการไปค้นคว้าเอกสารของบุคคล หรือเอกสารของส่วนอื่นๆ ที่อยู่ “นอก” ภาคราชการไทยเป็นอย่างมาก

เป็นที่กล่าวกันว่า เอกสารที่ใช้จะมีส่วนกำหนดทิศทางของการสร้างโครงเรื่อง ของการเขียนเรื่อง และลำดับเรื่องอยู่ด้วยไม่มากนักน้อย ในการนี้ ก็คงจะเป็นเช่นเดียวกัน นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ในสมัยนี้ (ทศวรรษที่ 2510 และในช่วงต่อมาๆ) จึงมีความเห็นว่าแผนพัฒนาการทางการเมืองฉบับแรกของไทย เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (ผลการศึกษาของชัยอนันต์ สมุทวณิช) และร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย ก็เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นกัน (ผลการศึกษาค้นคว้าของสนธิ เตชานันท์ รวมทั้ง มิ่งานการศึกษาและบทวิเคราะห์ของวิษณุ เครืองาม) ก่อนที่จะมีร่างรัฐธรรมนูญต่อๆ มาในสมัยรัชกาลที่ 6 และในสมัยรัชกาลที่ 7 ฯลฯ ฉะนั้น การพัฒนาการเมืองของไทยไปสู่ความทันสมัย จึงสามารถกล่าวได้ว่า ได้รับการวางรากฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว มิใช่เป็นสิ่งที่คณะราษฎรจะมาแอบอ้างว่าตนเองเป็นผู้วางรากฐานทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้บังเกิดขึ้นแต่ประการใด

พิเคราะห์ตามเค้าโครงการเขียนประวัติศาสตร์ในแบบอนุรักษนิยม ดังกล่าวข้างต้น คงพอจะเข้าใจได้ว่า นักเขียนสารคดีทางการเมืองและประวัติศาสตร์ในแบบอนุรักษนิยม คนสำคัญคนหนึ่ง คือ ทองต๋อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา ได้อธิบายการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ ดังต่อไปนี้

“ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า รัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์ พระองค์ก็ไม่ทรงยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของพระองค์ได้ ในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ ได้ทรงแถลงข้อความไว้น่าจับใจยิ่ง ... (ผู้เขียนอ้างข้อความสำคัญบางตอนของพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ - ผู้วิจัย) และเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า พระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่สำเร็จ และเมื่อพระองค์ไม่สามารถจะคุ้มครองประชาชนได้ต่อไปแล้ว พระองค์ก็ทรงมีน้ำพระทัยกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและเสียสละยิ่ง ด้วยการสละราชสมบัติ เพื่อเปิดหนทางให้ผู้เหมาะสมกว่ามาทำหน้าที่แทนพระองค์ต่อไป...” (ทองต๋อ, 2511: 20)

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์สำคัญที่มีทั้งแนวพระราชดำริ และมีพระราชหฤทัยเต็มเปี่ยมในอันที่จะให้ประเทศปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (ทองต๋อ, 2511: 20) พระองค์ทรงเป็น “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” (ชาลี, 2519) และเป็น “พระมหากษัตริย์แห่งประชาธิปไตย” (สุทนต์, 2539)

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม

ลักษณะเด่นของประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบที่สองนี้ ได้แก่ การเน้นชาติ และอาณาจักรของชนชาติไทย เป็นศูนย์กลางของการเขียนเรื่อง โครงของการเขียนเรื่องคือการเน้นว่า ชาติและอาณาจักรของชนชาติไทยมีความสืบเนื่องกันมานับตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ความสืบเนื่องนี้ มีสาเหตุหลักๆ มาจากสองปัจจัยด้วยกัน กล่าวคือ หนึ่ง เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของวัฒนธรรมของชนชาติไทยประการหนึ่ง และเกี่ยวข้องกับความสามารถของผู้นำหรือมหาบุรุษ ในอีกประการหนึ่ง

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม ได้เริ่มต้นขึ้นในประเทศไทยเมื่อราวต้นทศวรรษที่ 2470 โดยผลงานของนักเขียน อย่างเช่น ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ผู้เขียนหนังสือเรื่องหลักไทย (2471) อันโด่งดัง, หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา) ผู้เขียนหนังสือประวัติศาสตร์ไทย หนังสือประวัติศาสตร์สากล สยามและสุวรรณภูมิ ศาสนาสากล หนังสือเรื่องมหาบุรุษ เรื่องกุศโลบาย เรื่องกำลังใจ และอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมากมายหลายสิบเล่ม นักคิดและนักเขียนสำนักชาตินิยมตัวอย่างคนต่อมา ได้แก่ พระสารสาสน์พลขันธ์ (ลอง สุนทานนท์) ผู้เขียนหนังสือเรื่อง My Country Thailand (1942) และพระยาอนุมานราชธน (ยง อนุมานราชธน) ผู้เขียนหนังสือเรื่องชนชาติไทย (2482) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า นักเขียนประวัติศาสตร์สำนักนี้ส่วนใหญ่จะเขียนประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหากว้าง อีกทั้งครอบคลุมจากอดีตสมัยโบราณจนถึงยุคร่วมสมัย มากกว่าจะเขียนเรื่องราวเป็นเหตุการณ์เฉพาะ หรือเป็นสมัยรัชกาลตามแบบอย่างของสำนักประวัติศาสตร์อนุรักษนิยม ทั้งนี้ เข้าใจได้ว่า นักประวัติศาสตร์ของสำนักนี้ มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองอย่างชัดเจนในการพรรณนาว่า “ชาติไทย” นั้นมีความเป็นมาอย่างยาวนาน รวมทั้งเป็น “ชาติไทย” ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือ เจริญถึงขั้นที่มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็น “อาณาจักร” ของตนเองมาตั้งแต่สมัยโบราณ อาทิเช่น อาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรของพ่อขุนบรม อาณาจักรล้านนา และอาณาจักรล้านช้าง ก่อนจะมีอาณาจักรสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

แน่นอนว่าความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติไทย ซึ่งปรากฏหลักฐานเป็นการก่อตั้งอาณาจักรต่างๆ นั้น มิได้มีลักษณะคงตัว หรืออยู่กับที่ หากแต่มีวิวัฒนาการที่ทั้งเจริญและเสื่อมลงไปตามกาลเวลา ด้วยเหตุปัจจัยสองสามประการ กล่าวคือ หนึ่งเกิดจากผู้รุกราน ซึ่งในบางครั้งบางคราเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีพลานุภาพทางการทหารใหญ่โตกว่าอาณาจักรของชนชาติไทยเป็นอันมาก ตัวอย่างเช่น ประเทศจีน เป็นต้น ซึ่งทำให้อาณาจักรไทยต้องแตกสลายและถอยร่นลงมาทางใต้ และมีการอพยพโยกย้ายกันออกไปหลายสาย รวมทั้งสายชนชาติไทยในแคว้นอัสสัมของประเทศอินเดีย

ประการที่สอง เกิดจากการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติ ซึ่งบางวัฒนธรรมมีความเจริญ “สูงกว่า” วัฒนธรรมของคนไทยเอง ฉะนั้น ชนชาติไทยในบางครั้งบางสมัย ก็หันไปนิยมและชื่นชมวัฒนธรรมของต่างชาติ เช่น วัฒนธรรมอินเดีย วัฒนธรรมเขมร เป็นต้น ทำให้อาณาจักรของชนชาติไทยเกิดความอ่อนแอจากภายใน และแตกสลายไปได้ในบางช่วงบางเวลา

ประการที่สาม เกิดจากปัจจัยทางด้านผู้นำ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการ รวมทั้งนักคิดชาตินิยมอีกหลายคน มีความเห็นพ้องกันว่า ภัยพิบัติของชนชาติไทยดั้งเดิม ที่มีความสามารถนั้นมีอยู่หลายพระองค์ แต่ที่ไม่มีความสามารถนั้นก็มามาก และคิดแต่การทำสงครามต่อสู้กัน เอาชนะต่อกัน โดยไม่คิดที่จะรวบรวม “ชนชาติไทย” ให้เป็นปึกแผ่นแต่ประการใด ซึ่งเรื่องนี้ถือได้ว่าเป็นบทเรียนของนักชาตินิยมในยุคสมัยใหม่ ว่านักชาตินิยมสมัยใหม่จำเป็นต้องคิดถึงพี่น้องชนชาติไทยที่อยู่ในต่างแดน และแตกกระจายออกไป บางสายอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศตะวันตก ฉะนั้น นักชาตินิยม จึงต้องคิดหาทางรวบรวมชนชาติไทยให้เป็นปึกแผ่น โดยควรคิดเรื่องการขยายดินแดน เพิ่มจำนวนประชากรให้ทวีสูงขึ้น จัดการศึกษาอบรมให้ประชากรมีคุณภาพ และสร้างวัฒนธรรมของชนชาติไทยให้มีความเข้มแข็ง เพื่อที่ชนชาติไทยจะได้ดำรงอยู่ตลอดไป

ในประเด็นตรงนี้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของ “ชาติ” นั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในทัศนะของนักอนุรักษนิยม ชาติใดจะดำรงอยู่หรือไม่ขึ้นอยู่กับดำรงอยู่ของผู้ปกครองและประเทศเป็นสำคัญ กล่าวคือ หากประเทศถูกยึดครอง และไม่มีพระมหากษัตริย์แล้ว ชาตินิยมสูญสลายไปด้วย ความเห็นนี้ต่างจากทัศนะคติของพวกนักชาตินิยม เนื่องด้วยการสูญสลายประเทศ หรือรัฐนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่เกี่ยวกับชาติ ชาตินั้นดำรงอยู่ได้ตลอดเวลา หากยังมี “คน” หรือ “ประชาชน” ดำรงอยู่ เพราะเราจะเห็นได้ว่า บางประเทศถูกคนอื่นเข้าปกครอง แต่ชนชาตินั้นก็ไม่ได้สูญหายไป

ในทางตรงข้าม หากผู้ปกครองมีวัฒนธรรมที่ “ด้อย” กว่า ก็คงจะถูกบีบให้ยอมรับ “วัฒนธรรม” ของชนชาติที่เจริญกว่า แม้ชนชาตินั้นอาจจะไม่มีอำนาจทางการเมืองเลยก็ตาม

อาจกล่าวได้ว่า การถือกำเนิดขึ้นของประวัติศาสตร์นิพนธ์สำนักชาตินิยม ได้มีผลสำคัญในการเปลี่ยนโครงเรื่อง และวิธีการเขียนเรื่องทางประวัติศาสตร์ของไทยไปเป็นอันมาก โดยการเขียนเรื่องมีจุดเน้นใหม่ คือชาติไทย และชนชาติไทย มีการลำดับเรื่องใหม่เป็นอาณาจักรของชนชาติไทย (แทนการลำดับเรื่องตามสมัยรัชกาลและสมัยราชวงศ์แบบสกุลอนุรักษนิยม) และมีวิธีเขียนเรื่องใหม่ หรือเรียบเรียงเรื่องใหม่โดยใช้ภาษาแบบวรรณศิลป์ และเน้นให้บังเกิดภาพและความรู้สึก ในท่วงทำนองแบบ “นวนิยายทางประวัติศาสตร์” หรือเป็นเรื่อง “อ่านเล่นทางประวัติศาสตร์” เพื่อความบันเทิง และเพื่อการปลุกฝังสำนึกทางการเมืองให้แก่ผู้อ่าน

โดยผลของการเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องและจุดเน้นดังกล่าวนี้ เป็นที่สันนิษฐานได้ว่า พระมหากษัตริย์ ซึ่งแต่เดิมเป็นกษัตริย์ของราชวงศ์ (เช่น ราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์บ้านพลูหลวง เป็นต้น) หรือพระมหากษัตริย์ของกรุง คือของศูนย์กลางอำนาจการเมือง (เช่นกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น) ต่างๆ ก็ได้เปลี่ยนสถานภาพมาเป็นพระมหากษัตริย์ของชนชาติไทย และพระมหา

กษัตริย์ของชาติไทยแทน และการสงครามซึ่งแต่เดิมเป็นสงครามของมหากษัตริย์ ซึ่งมีแนวคิด เรื่องการประกอบพระราชกรณียกิจ คือการทำสงครามและการแสดงพระราชอำนาจในกรอบของ แนวความคิดสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (จักรวาทิน หรือ Universal Monarch) ก็จะมีโครงเรื่อง ใหม่ กลายเป็นสงครามระหว่างชาติ และสงครามระหว่างชนชาติ เช่น สงครามระหว่างไทยกับ พม่า เป็นต้น

รวมทั้งวีรบุรุษของท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมเป็นของเมืองและของชุมชนทางการเมืองต่างๆ ก็ จะเปลี่ยนสถานะตามโครงเรื่องใหม่ กลายเป็นวีรบุรุษของชาติไทย และวีรบุรุษของชนชาติไทย ตัวอย่างเช่น เรื่องท้าวสุรนารี ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร พระยาพิชัยดาบหัก นายอินนายจัน แห่งบ้านบางระจัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ดังได้กล่าวมาแล้วว่านักประวัติศาสตร์ของสำนักนี้ มิได้มีจุดเน้นศึกษา เหตุการณ์สั้นๆ หรือเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะมากนัก ดังนั้น งานเขียนของสำนักนี้ จึงไม่ได้ กล่าวอธิบายเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 7 และการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้เป็นการเฉพาะเลย นอกจากการปูพื้นฐานของโครงเรื่อง และความเป็นมาของ ประวัติศาสตร์ไทยในลักษณะใหม่ คือเน้นเรื่องชาติ และชนชาติไทย ดังได้กล่าวมาแล้ว

ผู้วิจัยพบว่าม้งงานเขียนของพระสารสาสน์พลขันธ์ เรื่อง My Country Thailand (Tokyo: Maruzen, 1942)⁽¹⁾ เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น ที่กล่าวถึงพัฒนาการทางการเมืองของไทยและจุด แดกหักระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระกษัตริย์ที่มีพระพลานามัยไม่ สมบูรณ์ ทรงมีความอ่อนแอ อยู่ภายใต้ “อิทธิพล” ของพระบรมวงศ์านุวงศ์ และพวกต่อต้าน การปฏิวัติ พระองค์ทรงมีฐานะเป็นกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาก่อน และทรงมีพระราช ประสงค์เช่นนั้นโดยไม่เสื่อมคลาย ในขณะที่ “ชาติไทย” สมัยใหม่กำลังก่อร่างสร้างตัวขึ้นใหม่อีก วาระหนึ่ง โดยอยู่ในช่วงเวลา ซึ่งเรียกกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นยุค “สยามใหม่” (New Siam)⁽²⁾ ฉะนั้น จึงเกิดเป็นความแตกหักระหว่าง “ชาติ” กับ “พระมหากษัตริย์” ซึ่งเป็นสถาบันที่เป็นมรดก ของสังคมดั้งเดิม ซึ่งประชาชนไทยได้ตัดสินใจเลือกรักษา “ชาติ” ของตนเองไว้ และกำลังสร้าง ชาติไทยของตนอย่างเร่งรีบและเอาจริงเอาจัง

ถัดต่อมา คือภายหลังจากทศวรรษที่ 2490 ช่วงหนึ่ง และหลังจากทศวรรษที่ 2510 อีก ช่วงเวลาหนึ่ง พบได้ว่า คำอธิบายของสำนักชาตินิยม ก็ยังคงไม่ให้ความสนใจกับเรื่องราวและ เหตุการณ์เฉพาะอยู่ดี เพราะคำถามใหญ่ซึ่งนักประวัติศาสตร์สำนักนี้ให้ความสนใจ ยังคงเป็นคำ ถามดั้งเดิมว่า คนไทยมาจากไหน อาณาจักรแรกของคนไทยในแหลมทอง คืออาณาจักรอะไร คนไทยจะมีความสามัคคี หรือมีความแตกแยกกันได้ เนื่องจากสาเหตุปัจจัยอะไร ฯลฯ ดังนั้น จึงมีแทบไม่มีนักประวัติศาสตร์คนใดในสำนักชาตินิยมนี้ ให้ความสนใจกับเหตุการณ์สละราช สมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นการพิเศษเลย

ข้อขัดข้อง หรืออุปสรรคอีกประการหนึ่ง ซึ่งทำให้งานเขียนของสำนักประวัติศาสตร์ชาติ นิยม ซึ่งเน้นศึกษาเหตุการณ์เฉพาะเรื่องการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ไม่มีปรากฏในงาน

เขียนของไทยระยะต่อๆ มาเข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับกระแสพัฒนาการทางการเมืองของไทยด้วย กล่าวคือ การเมืองนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา รัฐบาลได้เปลี่ยนวันชาติจากวันที่ 24 มิถุนายน มาเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมของทุกปีแทน การเปลี่ยนแปลง “วันชาติ” (National Day) ดังกล่าวแสดงนัยยะทางการเมืองว่า ความคิดชาตินิยมของไทยในความหมายทั่วไป (คือเน้นชาติที่แปลว่าประชาชน) ได้เปลี่ยนแปลงเป็นความคิดชาตินิยมแบบไทย หรือชาตินิยมของราชการ (Official Nationalism) ซึ่งชาติมีความหมายว่าเฉพาะว่าคือ รัฐ หรือคือชุมชนทางการเมืองหนึ่ง ซึ่งมีสถาบันสำคัญบางสถาบัน เช่น พระมหากษัตริย์ ศาสนา เป็นต้น มีบทบาทสำคัญในการยึดเหนี่ยวและปลูกฝังความเป็นชาติ มากกว่าจะเน้นสายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนด้วยกันเอง (ซึ่งประชาชนจะสัมพันธ์กันผ่านภาษา ตำนาน ประวัติศาสตร์ ความรู้สึกนึกคิด และการมีชุมชนในจินตนาการร่วมกัน ฯลฯ)

การเปลี่ยนแปลงความคิดความรู้สึก และหลักวิธีคิดเรื่อง “ชาติ” ดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลอย่างลึกซึ้งต่องานเขียนทางประวัติศาสตร์สำนักชาตินิยมนับจากทศวรรษที่ 2510 ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องด้วยนักเขียนในแนวทางชาตินิยมของราชการนี้ มีอาจให้คำอธิบายว่า ชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความขัดแย้งกัน หรือมีบทบาทที่ขัด (Role Conflict) ได้ เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์นั้นคือศูนย์กลางของชาติ และเป็นจิตใจของความเป็นชาติ ฉะนั้น การดำรงอยู่และแสดงบทบาทของพระองค์คือ การแสดงบทบาทของชาติ คือเป็นตัวแทนของชาติ ซึ่งมีอาจมีผู้ใด หรือองค์กรใดที่จะอ้างอิงบทบาทเสมอกับพระองค์ได้เลย

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยม

การเขียนประวัติศาสตร์ในอีกแนวทางหนึ่งซึ่งนักประวัติศาสตร์ไทยให้ความสนใจจะได้แก่การเขียนประวัติศาสตร์ในแนวมาร์กซิสต์และสังคมนิยม ทั้งนี้เนื่องมาจากหน่วยการวิเคราะห์และการเขียนของสำนักนี้ มีความแตกต่างจากการเขียนประวัติศาสตร์แบบอนุรักษนิยม และแบบชาตินิยมอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ได้เน้นเรื่องของชนชั้น และการต่อสู้ทางชนชั้นว่ามีความสำคัญ อีกทั้งเกี่ยวข้องกับการก่อรูปทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมตามกฎหมายนิยมของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ กล่าวในอีกนัยหนึ่งก็คือ การเขียนประวัติศาสตร์ของสำนักนี้ มิได้กระทำเพียงแค่การสร้างโวหาร หรือการพรรณนาความแบบใหม่ๆ เหมือนกับนักประวัติศาสตร์สำนักชาตินิยม ในทางตรงข้าม นักประวัติศาสตร์ของสำนักนี้ ได้สร้างภาษาทางการเมืองใหม่ๆ ของตนขึ้นเป็นจำนวนมาก อย่างเช่น ชนชั้นนายทาส ชนชั้นทาส ชนชั้นศักดินา ชนชั้นไพร่ ชนชั้นนายทุน ชนชั้นกรรมกร การต่อสู้ทางชนชั้น เป็นต้น

สังคมการเมืองไทยในอดีตเป็นสังคม “ชนชั้น” (Class Society) หรือไม่ เป็นประเด็นที่สามารถโต้เถียงและวิพากษ์วิจารณ์กันได้ แต่การที่สำนักประวัติศาสตร์นี้มีความเห็นว่า ชนชั้น และการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้วิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

ได้ ส่งให้นักประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้ แลเห็น “อดีต” ในรูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สังคมไทยสมัยสุโขทัย ซึ่งพวกอนุรักษนิยมเห็นว่าเป็นสังคมที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีการปกครอง ในแบบพ่อปกครอง และราษฎรมีเสรีภาพอย่างสูง ก็เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นสังคมชนชั้นระหว่าง ชนชั้นปกครอง กับชนชั้นทาส คือพวกข้าวดและพวกที่ถูกกดขี่ เช่นเดียวกับสังคมอยุธยา ก็ เป็นสังคมศักดินา (Feudal Society) อย่างชัดเจน เพราะได้มีการตรากฎหมายแบ่งคนออกเป็น ชนชั้น ซึ่งวางอยู่บนฐานของการถือครองที่ดิน และการควบคุมแรงงาน คือไพร่ ตลอดจนอภิสิทธิ์ ต่างๆ ก็เป็นผลมาจากโครงสร้างทางชนชั้น

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ในขณะที่นักประวัติศาสตร์ในสำนักนี้ มีความเห็นที่แตกต่างอย่าง มากกับความเห็นของนักประวัติศาสตร์ในสายอนุรักษนิยมในกรณีของประวัติศาสตร์ไทยโบราณ ดังตัวอย่างเช่น ได้มีการโต้เถียงกันเกี่ยวกับลักษณะของสังคมไทยสมัยสุโขทัย และอยุธยา เป็นต้น (กล่าวกันว่า เป็นข้อโต้เถียงระหว่างจิตร ภูมิศักดิ์ ในหนังสือเล่มสำคัญเรื่อง โฉมหน้า ศักดินาไทยในปัจจุบัน กับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในหนังสือเรื่อง ฝรั่งศักดินา และในข้อเขียน เรื่องลักษณะของสังคมไทยสมัยอยุธยา) ทั้งนี้มีสาเหตุสำคัญเนื่องมาจากสองสำนักคิดมีหน่วย วิเคราะห์ที่แตกต่างกันดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ในกรณีของประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ปรากฏว่า ทั้งสองสำนักกลับมีความเห็นที่สอดคล้องกัน และมีข้อวินิจฉัยทางประวัติ ศาสตร์ไปในทิศทางเดียวกัน อย่างไม่น่าเชื่อ

กล่าวคือ ทั้งสองสำนักประวัติศาสตร์สำคัญของไทยมีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ยังไม่ใช่ “การปฏิวัติที่แท้จริง” เหตุเพราะ การยึดอำนาจ ในครั้งนั้น กระทำโดยขุนนางหัวหน้าก้าวหน้าจำนวนน้อย โดยไม่มี “ชนชั้นกระฎุมพี” ให้การ สนับสนุน เนื่องจากชนชั้น “กระฎุมพี” ของไทยนั้น มีความอ่อนแอ ในทางวัฒนธรรมเป็นพวก เชื่อสายคนจีน และมีภูมิหลังเป็นพวกเจ้าภาษีนายอากร กับนายหน้าการค้าเป็นหลัก ซึ่งไม่มี ความพร้อมใดๆ เลยในการเข้ามายึดอำนาจรัฐ ฉะนั้น เมื่อการยึดอำนาจกระทำโดยกลุ่มคนหัว ก้าวหน้าจำนวนน้อยโดยไม่มีฐานทางเศรษฐกิจและสังคมสนับสนุน พวกคณะราษฎรจึงมีความ จำเป็นต้องสร้างฐานอำนาจของตนเองขึ้น โดยการใช้อำนาจการเมืองบีบคั้นคนจีน และสร้างรัฐ วิชาหักล้างตามความคิดชาตินิยมทางราชการ เรียกในอีกนัยหนึ่งว่า เป็นการสร้างระบบทุน นิยมโดยรัฐ

นักประวัติศาสตร์สำนักมาร์กซิสต์และสังคมนิยมรุ่นบุกเบิก อย่างเช่น อรรถ พรหมชมพู เป็นต้น ตลอดจนถึงจิตร ภูมิศักดิ์ มีความเห็นว่า สังคมการเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 7 ไม่ได้มี อะไรที่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงประมาณ 50-60 ปี ก่อนหน้านั้นมากนัก ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 4, รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เนื่องด้วยเป็นระบอบ “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” ที่มีความต่อเนื่องกัน

นักประวัติศาสตร์ในสำนักเดียวกันนี้ ในระยะต่อมา ก็มีความคิดเห็นไปในทิศทางดัง กล่าวข้างต้น เพียงแต่ว่าภาษาและแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์มีความแตกต่างออกไป กล่าวคือ

มีความละเอียดลึกซึ้งและลุ่มลึกมากกว่าแต่ก่อน ตัวอย่างเช่น การศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์ ต่อเนื่องมาจนถึงงานของพรณี บัวเล็ก, สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, เกษียร เตชะพีระ เป็นต้น

การศึกษาของนักประวัติศาสตร์สำนักนี้ ในระยะปัจจุบันพิจารณาว่า คณะราษฎร เป็นผู้สร้างระบบทุนนิยมโดยรัฐ ซึ่งให้ประโยชน์แก่บรรดาสมาชิกคณะราษฎรและผู้ใกล้ชิด (งานศึกษาของพรณี บัวเล็ก) การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 มีผลเป็นการสร้าง “รัฐราชการ” (ความเห็นของเกษียร เตชะพีระ) และสร้างระบบสังคมนิยมที่สโต่งและดูแปลกแยก โดยที่พลังทางสังคมและพลังการเมืองต่าง ไม่มีความพร้อมที่จะให้การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงของฝ่ายคณะราษฎรเลย (ข้อเสนอของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล)

ควรกล่าวด้วยว่า การศึกษาในแนวมาร์กซิสต์และสังคมนิยม (หรือเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งเป็นคำที่นิยมใช้แทนคำว่ามาร์กซิสต์ในระยะหลัง) ได้วิพากษ์วิจารณ์การเมืองของฝ่ายคณะราษฎร และคณะทหารในระยะต่อมาอย่างถึงแก่น ซึ่งมีส่วนนี้เท่านั้นที่คล้ายคลึงกับการเขียนประวัติศาสตร์ของสำนักอนุรักษนิยม เพราะว่าต่างมีความเห็นในทาง “ลบ” ต่อการดำเนินงานทางการเมืองของคณะราษฎร ในขณะที่ในอีกส่วนหนึ่ง คือสมัยที่ประเทศไทยยังปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมทั้งสมัยประวัติศาสตร์โบราณ ปรากฏว่า ทั้งฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม มีความเห็นและมีคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เหมือนหรือไม่ละม้ายคล้ายคลึงกันเลย

เหตุที่ฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม มีความเห็นที่ร่วมกันได้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎร และการปกครองระบอบใหม่ภายหลังปี พ.ศ.2475 นั้น สันนิษฐานได้ว่า น่าจะเกิดจากการที่ทั้งสองฝ่ายประสบชะตากรรมทางการเมืองร่วมกัน กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายได้ถูกปราบปรามจากรัฐบาลคณะราษฎร และถูกจับกุมคุมขังเป็น “นักโทษการเมือง” ร่วมกัน โดยประสบการณ์นี้ น่าจะเป็นสาเหตุปัจจัยสำคัญทำให้นักเขียนประวัติศาสตร์การเมืองของทั้งสองสำนัก มีความเห็นว่า รัฐบาลคณะราษฎรมีลักษณะเป็น “เผด็จการ” หรือ “อำนาจนิยม” หรืออาจถึงขั้นเป็น “รัฐบาลฟาสซิสต์” เนื่องด้วยไม่เปิดโอกาสให้มีการแสดงความแตกต่างทางการเมือง⁽³⁾

อย่างไรก็ดี ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วว่ากรอบการวิเคราะห์ของสำนักประวัติศาสตร์นี้ มีระยะเวลาที่ยาวนาน กล่าวคือ เป็นสังคมนิยมทั้งระบบ หรือเป็นระบบวิธีการการผลิตทั้งระบบ ดังนั้น จึงทำให้นักประวัติศาสตร์แนวนี้ไม่ได้สนใจที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นการเฉพาะ โดยกล่าวแต่เพียงผ่านๆ ว่าเป็นเรื่องของความขัดแย้งและเป็นการต่อสู้กันในทางการเมือง

กระนั้นก็ดี ได้มีบทความกระทัดรัดและที่มีเนื้อหาที่กระชับ ของประจักษ์ ก้องกีรติ และของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เขียนขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ บทวิเคราะห์ของทั้งสองคนได้ชี้ให้เห็นว่าการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เกิดจากการต่อสู้ทางการเมือง และเป็นต่อรองในเชิงอำนาจ

การเมืองระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายคณะราษฎร และข้อสำคัญคือ มิได้เกี่ยวข้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด การที่เรื่องดังกล่าวเข้ามาเกี่ยวข้อง และกลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อระบอบประชาธิปไตย และคัดค้านระบอบเผด็จการนั้น เป็นสิ่งที่เพิ่งถูกสร้างและตีความกันในภายหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากปี พ.ศ.2489-2490 เป็นต้นมา และมีการพัฒนาเป็นวาทกรรมอย่างเป็นหลักเป็นฐานในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510

ประจักษ์ ก้องกีรติ (2545) มีความเห็นว่าการที่การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 กับระบอบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กันได้อย่างแนบแน่น เป็นผลมาจากการก่อตัว และการขยายตัวของ “วาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตย” (หน้า 373-400) ซึ่งก่อรูปในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และขยายตัวในช่วงทศวรรษที่ 2510 กล่าวในอีกนัยหนึ่งคือ เป็นเรื่องที่ถูกสร้างขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้เอง มิใช่เป็นเรื่องที่เป็น “ความจริง” มาอย่างนั้นนับตั้งแต่เริ่มแรก

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเสรีนิยม

การเขียนประวัติศาสตร์แบบที่สี่ หรือประวัติศาสตร์สำนักเสรีนิยมนี้ ในอันที่จริงควรจะกล่าวว่าได้เริ่มต้นมานานแล้ว ปรากฏอยู่ในเอกสารและในรายงานของปัญญาชนของไทยบางคน และปรากฏอยู่ในเอกสารทางการทูตชาวต่างประเทศ ซึ่งนักการทูตหลายคนทีเดียวมีทัศนคติแบบเสรีนิยม หรือมองข้อเท็จจริงเป็นส่วนๆ แต่ละส่วนมีเหตุผลและความเป็นไปของตัวเอง ประกอบนักการทูตจำนวนมากไม่มีความผูกพันกับฝ่ายคณะเจ้า และไม่มีพันธกิจใดที่จะต้องหนุนช่วยฝ่ายคณะราษฎรให้ก้าวขึ้นมาใช้อำนาจ ฉะนั้น จึงเขียนรายงานทั้งที่เป็นเอกสาร และเป็นรายงานประจำปีของตนในลักษณะที่มีความเป็น “กลางๆ” มาก่อนที่จะเกิดสำนักประวัติศาสตร์เสรีนิยมขึ้นในวงวิชาการไทยศึกษา ตัวอย่างงานเขียนของคนเหล่านี้ เช่นงานของ Kenneth P. Landon และ งานของ Sir Josiah Crosby เป็นต้น

ถัดต่อมาได้แก่ งานผลงานการศึกษาของชาวไทยและต่างประเทศ ในกรณีของชาวไทย ได้แก่ การศึกษาของธวัช มกรารักษ์, งานของเสน่ห์ จามริก, การค้นคว้าของพรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, บทความของนิธิ เอียวศรีวงศ์, หนังสือของกอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร การศึกษาของชาญชัย รัตนวิบูลย์ ผลงานของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และงานของธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ เป็นต้น

ในส่วนของนักวิชาการชาวต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น ผลงานการศึกษาทั้งที่เป็นหนังสือ และบทความของ Benjamin A. Batson, บทความของ Nicholas Tarling, บทความของ Ian Brown, และการวิจัยของ Eiji Murashima เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า การเขียนประวัติศาสตร์สำนักนี้ ในยุคสมัยใหม่ได้เริ่มก่อตัวมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2500 โดยนักวิชาการทางประวัติศาสตร์บางคนที่สนใจค้นคว้าหลักฐานอย่างเป็น

อิสระ และสร้างผลงานของตนขึ้นมาจากการค้นคว้าหาหลักฐานใหม่ๆ ตัวอย่างเช่น การค้นคว้าของขจร สุขพานิช เป็นต้น ในระยะต่อมา ภายหลังจากเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2516 ได้เป็นที่ประจักษ์ว่าระบบการเมืองการปกครอง และเสรีภาพทางการเมือง รวมทั้งเสรีภาพทางวิชาการได้เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น จึงส่งผลส่งผลให้มีนักวิชาการทางประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ ที่สนใจศึกษาค้นคว้าหลักฐานอย่างเป็นอิสระ มีการตีความ และให้ความหมายเรื่องราวใหม่ๆ อย่างเป็นอิสระ เพิ่มจำนวนมากขึ้น

ลักษณะเด่นของการเขียนประวัติศาสตร์แบบเสรีนิยมคือ ความเชื่อว่าแต่ละเหตุการณ์แต่ละส่วนของสังคม รวมทั้งหลักฐานแต่ละชิ้นมี “อิสระ” ที่แยกออกจากกัน มิใช่ว่าพระราชกรณียกิจขององค์พระมหากษัตริย์จะกำหนดความเป็นไปของสังคม หรือวิวัฒนาการของชาติจะกำหนดการต่อสู้ระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานและข้อมูลด้วยแล้ว จำเป็นต้องศึกษาแบบแยกส่วนก่อนที่จะนำข้อเท็จจริงต่างๆ กลับมาเชื่อมโยง หรือประกอบเข้าด้วยกันให้เป็นเรื่องราวตาม “เหตุผล” ของผู้ศึกษาแต่ละคน

วิธีการศึกษาในแบบเสรีนิยมนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก ทั้งจากพวกอนุรักษนิยมจากนักชาตินิยม และฝ่ายสังคมนิยม เนื่องด้วยเป็นการศึกษาและเขียน “อดีต” อย่างไม่มีเป้าหมาย และไม่มีความเชื่อมั่นที่ผูกพันกับรากฐานความเป็นมาของสังคมการเมืองใดๆ เลย เป็นการเขียนประวัติศาสตร์โดยไม่มีความตระหนักว่าผลงานที่เขียนนั้นจะไป “รับใช้” หรือเป็น “เครื่องมือ” ทางการเมืองของกลุ่มใด ทั้งนี้ เป็นที่เข้าใจว่า นักประวัติศาสตร์เสรีนิยม ต้องการมี “เสรี” ในการคิดและเขียนงานของตนขึ้นตามแต่ “เหตุผล” ที่นักประวัติศาสตร์ผู้นั้นจะมีความคิดหรือจินตนาการขึ้นเองได้ด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตาม ด้วยความเชื่อมั่นและด้วยสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยบางประการ ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์และการเขียน “อดีต” ในแบบเสรีนิยมของไทยมีความรุ่งเรืองขึ้นในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา และผลงานของนักประวัติศาสตร์สำนักนี้ ได้มีผลกระทบต่องานเขียนของนักประวัติศาสตร์สำนักอนุรักษนิยม สำนักชาตินิยม และสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยมไปโดยปริยาย โดยเป็นเรื่องๆ และเป็นประเด็นๆ ไป ในระดับที่มากบ้างหรือน้อยบ้าง

ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาของชาญชัย รัตนวนิชย์ (2519) ซึ่งได้อ่านรายงานการประชุมของเสนาบดีสภากับอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างละเอียด และนับเป็นนักประวัติศาสตร์คนแรกๆ ที่ได้ทำการค้นคว้าในเรื่องนี้อย่างเป็นอิสระ เขาพบว่าอภิรัฐมนตรีสภา มิได้ทำหน้าที่เป็น “สภาที่ปรึกษา” แบบธรรมดา กล่าวคือ สภาที่ปรึกษาโดยปกติแล้ว จะประชุมกันไม่บ่อยนัก และให้ความเห็นเท่าที่จำเป็นตามที่ผู้ขอคำปรึกษาร้องขอ ซึ่งโดยปกติของสังคมไทย สภาที่ปรึกษามักจะแปลว่าสภาที่ไม่มีหน้าที่การงานใดทำอย่างจริงจัง ในทางตรงข้าม ชาญชัย รัตนวนิชย์พบว่า อภิรัฐมนตรีสภาเป็นสภาที่ทำงานอย่างเข้มข้น และมีการประชุมเสมอๆ กับการประชุมของเสนาบดีสภา กล่าวคือ ในระหว่างปี พ.ศ.2468 จนถึง พ.ศ.2475 มีการประชุมเสนาบดีสภา รวม 297 ครั้ง ในเวลาเดียวกันก็มีการประชุมอภิรัฐมนตรี

สภา 274 ครั้ง (ชาญชัย, 2519: 268) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อภิรัฐมนตรีสภานั้นเป็นสภาที่ทำหน้าที่การงานอย่างแข็งขัน โดยทำหน้าที่กรองงานต่างๆ ทั้งก่อนและหลังการประชุมของเสนาบดีสภา อีกทั้งเป็นสภาที่ทำหน้าที่ถวายความเห็น และทักท้วงพระบรมราชวินิจฉัยต่างๆ ซึ่งต้องนับว่าเป็นเรื่องราว ซึ่งนักประวัติศาสตร์สำนักอนุรักษนิยมและสำนักอื่นๆ ไม่ได้เคยกล่าวถึงและเขียนถึงมาก่อนเลย

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น การค้นคว้าของ Benjamin A. Batson (4) ซึ่งเขาค้นพบว่า “ร่างรัฐธรรมนูญพระปกเกล้าฯ” ซึ่งมีการพูดกันมาก่อนหน้านั้น ในอันที่จริงมี 2 ร่าง ร่างแรกเขียนถวาย (เอกสารชื่อ Outline of Preliminary Draft และมีเนื้อหาของร่างแบ่งออกเป็น 12 มาตรา) โดยพระยาภักดีธรรมาธิบดี (Francis B. Sayre) เมื่อปี พ.ศ. 2469 กับอีกร่างหนึ่งเขียนขึ้นถวายโดยพระยาศรีวิสารวาท และนาย Raymond B. Stevens ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ โดยเขาทั้งสองได้ร่างเอกสารร่วมกันถวายตามพระบัญชาของเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เอกสารชื่อ An Outline of Changes in the Forms of the Government (เขียนหลักการเป็นหมวดๆ และไม่มีรายละเอียดแบ่งเป็นมาตรา) ในปี พ.ศ. 2474 การค้นพบเอกสารและนำเอกสารดังกล่าวนี้มาพิมพ์เผยแพร่ นับว่ามีความสำคัญมากต่อการ “เขียน” ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เพราะเอกสารมีรายละเอียดและความน่าเชื่อถือสูงกว่าความจำของบุคคลเป็นอันมาก

ปัญหาก็คือ เมื่อพบเอกสารดังกล่าวแล้ว เราจะยังเรียกเอกสารทั้งสองว่า “ร่างรัฐธรรมนูญ” ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อไปได้หรือไม่ เนื่องด้วยเอกสารทั้งสองยังคงยืนยันว่า พระราชอำนาจสูงสุดยังคงเป็นของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะ “ถอดถอน” ฝ่ายบริหาร คือนายกรัฐมนตรี เมื่อใดก็ได้ตามพระราชประสงค์ และทรงมีพระราชอำนาจที่จะ “ยุบสภา” เมื่อใดก็ได้ตามพระราชประสงค์ โดยสภาดังกล่าวมีสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งทั้งหนึ่ง และแต่งตั้งทั้งหนึ่ง โดยในส่วนของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ได้แก่ พลเมืองไทย ที่มีทรัพย์สินสมบัติ และเสียภาษีอากรในระดับหนึ่งให้แก่รัฐบาลไทย (ร่างเอกสารดังกล่าวยังไม่มีรายละเอียดว่า ต้องมีทรัพย์สินสมบัติเท่าใด หรือเสียภาษีจำนวนเท่าใด)

อย่างไรก็ดีงานศึกษาของ Benjamin A. Batson นับว่ามีส่วนสำคัญทำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกว้างขวางขึ้นกว่าแต่ก่อน และทำให้เราเข้าใจด้วยว่า การสละราชสมบัตินั้นเกิดมาจาก “ความขัดแย้ง” ทางการเมืองระหว่างพระองค์กับฝ่ายคณะราษฎร ซึ่งฝ่ายหลังเป็นกลุ่ม หรือคณะการเมืองที่มีแนวความคิดทางการเมืองในแบบชาตินิยม ผสมผสานกับความคิดสังคมนิยม

ตัวอย่างอีกส่วนหนึ่งที่พอจะกล่าวถึงในที่นี้ได้ น่าจะได้แก่การศึกษาของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2533 และ 2543) ซึ่งได้ใช้เอกสารประเภทหนังสือฎีกา คำร้องทุกข์ และคำร้องเรียน มาประกอบการศึกษาสภาพแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2470-2480 เอกสารดังกล่าวนี้ ควรนับได้ว่ามีความเป็น “อิสระ” จากเอกสารราชการอื่นๆ และเป็นคนละส่วนจากคำบอกเล่าอื่นๆ ที่ดำรงอยู่ก่อนเป็นอันมาก ฉะนั้น ในการศึกษา

เอกสารฎีกา คำร้องร้องทุกข์ และคำร้องเรียน ซึ่งเป็นเอกสารในช่วงสมัยนั้น จึงน่าจะพออธิบายได้ว่าคนชั้นล่างที่ไม่ใช่เจ้านาย และข้าราชการมีความคิดและความรู้สึกอย่างไรทางการเมือง พวกเขามีความ “ตื่นตัว” หรือ “รับรู้” หรือไม่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้น

การศึกษาของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ พบว่า คนชั้นล่างของสังคมไทยในสมัยนั้น มีความตื่นตัวพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชนชั้นนำ ทั้งที่เป็นผู้นำชาวนา พวกหัวหมอ ทนายความ พระสงฆ์ ครู และผู้นำกรรมกรในเขตเมือง เพราะพวกเขาได้ถวาย “ฎีกา” กันมาเป็นจำนวนมาก และเป็นฎีกาประเภทแสดงความคิดเห็นแนะนำให้รัฐบาลดำเนินการต่าง ๆ ข้อสำคัญก็คือ ภาษาที่ปรากฏในหนังสือฎีกาและหนังสือร้องเรียนนั้นเป็น “ภาษาทางการเมือง” ที่มีความรุนแรงมาก อย่างเช่น รัฐบาลปกครองราษฎรอย่างทาส อย่างหลอกลวง รัฐบาลทำนาบนหลังคน สยามไม่ใช่คอกควาย ฯลฯ คำประกาศและภาษาทางการเมืองเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหนังสือฎีกามาก่อนที่จะมีประกาศคณะราษฎร เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475

ปฏิกิริยาของชนชั้นสูงเอง ก็ดูจะแข่งกร้าวกับหนังสือของชนชั้นล่างอยู่มาก ซึ่งยิ่งทำให้ระบบการเมืองไร้ความชอบธรรมไปตามลำดับ ดังที่มีหนังสือฎีกาบางฉบับกล่าวว่าในเวลาที่ไม่อาจจะเดินทางไปไหน ก็กล่าวกันเป็นเสียงเดียวกันว่า “...รัฐบาลปกครองอย่างทาส อย่างหลอกลวง อย่างสุบเลือดกันแทบทุกแห่งหน...” ซึ่งนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ วิเคราะห์ว่าเป็นสภาพแวดล้อมที่เร่งรัดและมีผลทำให้ระบบเก่าเสื่อมความชอบธรรม และกระตุ้นให้กลุ่มการเมืองบางกลุ่ม “กล้าหาญ” ที่จะกระทำการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

นอกจากนี้ ในกลุ่มของเอกสารที่เป็นหนังสือฎีกาและคำร้องทุกข์เอง ก็ปรากฏว่ามีผู้ประกอบการรายย่อย ซึ่งนิยมเรียกตนเองว่า “พ่อค้าไทย” ทำหนังสือกันขึ้นมาด้วย เพราะต่างประสบความความอึดอัดและเดือดร้อนทางเศรษฐกิจอย่างทั่วหน้า อย่างเช่น นายเลิศ ซึ่งทุ่มเงินไปกับการซื้อที่ดิน ต่อสู้กับพ่อค้าต่างชาติ และหมดสภาพคล่องไปในที่สุด นายมังกร สามเสน ลงทุนการค้าข้าว แต่ก็ประสบปัญหาอย่างหนักเนื่องมาจากการรวมกลุ่มของคนจีน ทำให้ไม่สามารถค้าข้าวแข่งขันกับพ่อค้าจีนได้ ฯลฯ ในเรื่องนี้ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ จึงมีความเห็นต่างจากการศึกษาของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง และสำนักมาร์กซิสต์ ซึ่งเห็นว่า พ่อค้าไทยไม่มีความคิด (หรือจิตสำนึก) ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในทางตรงข้าม นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เห็นว่าพ่อค้าไทยมีบทบาทพอสมควร และได้เรียกร้องให้รัฐบาลใหม่ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม เพื่อต่อสู้กับพ่อค้าต่างชาติมาก่อนที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจะประกาศนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมอย่างเต็มรูปแบบเป็นเวลานานปลายปีเลยทีเดียว

อาจจะสรุปได้ว่า การเขียนประวัติศาสตร์ในแนวเสรีนิยมมีลักษณะเด่นของตนเอง คือ การศึกษาเรื่องราวแต่ละส่วน และประเด็นแต่ประเด็นอย่างมี “อิสระ” ต่อกัน การวิเคราะห์ในภาพรวมทั้งหมด จึงอาจจะดูเป็นเรื่องที่มีอาจเกิดได้อย่างฉับพลัน เพราะว่่านักประวัติศาสตร์สำนักนี้จำเป็นต้องสร้างภาพรวมของตนเองขึ้นมาใหม่ หรือสร้างเรื่องขึ้นใหม่

ในกระบวนการนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีวิชานักวิชาการในสำนักนี้ทุกคนจะไม่มีโครงเรื่องใหญ่เป็นภาพรวม เพราะในอันที่จริงแล้ว ในระยะเวลาหนึ่ง หรือเมื่อนักวิชาการนั้นๆ ได้ใช้เวลาและพิจารณาที่เป็นอิสระของตนเองไประยะหนึ่งแล้ว ก็จะพบว่า นักวิชาการ ทั้งที่เป็นนักรัฐศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ในสำนักนี้ มีแนวโน้มร่วมกันประการหนึ่งก็คือ การอธิบายเรื่องราวเสียใหม่ ให้ทั้งสองฝ่าย คือคณะเจ้ากับคณะราษฎร รวมทั้งฝ่ายอื่นๆ เช่น ฝ่ายคนชั้นล่างกับคนชั้นสูง ฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน ฯลฯ ให้เข้ามาประสานกัน หรือ ประนีประนอมยอมกันทางการเมือง (Reconciliation) ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้เป็นหลักคิดสำคัญประการหนึ่งของพวกนักเสรีนิยมทั้งหลาย⁽⁵⁾

ตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งของนักวิชาการแนวเสรีนิยม ซึ่งอธิบายการเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 7 ได้อย่างมีองค์รวม น่าจะได้แก่ ผลงานของเสนห์ จามริก (การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ, 2529 และพิมพ์ต่อๆ มาอีกหลายครั้ง) ในการศึกษาชิ้นนั้น เสนห์ จามริก มีความเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และผู้นำคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำสายพลเรือน มีความเห็นต่อ “พัฒนาการทางการเมือง” และ “ระบอบประชาธิปไตย” ไปในทิศทางเดียวกัน และคล้ายคลึงกันมากกว่าจะที่จะมีความแตกต่างอย่างสุดขั้ว กล่าวคือ เรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นตามพลังของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และเกิดจากระบบการศึกษา รวมทั้งการพัฒนาให้ทันสมัย ซึ่งชนชั้นนำไทยหัวก้าวหน้า ล้วนมีความตระหนักดีว่า ไม่ช้าหรือเร็ว กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากการปกครองในระบอบสังคมการเมืองเดิม (Emancipation) ย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาที่เหลือจึงขึ้นกับการจัดระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจว่ากลุ่มการเมืองต่างๆ ตกอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและพลังการเมืองอะไร ในระหว่างกระแสที่คัดค้านการเปลี่ยนแปลงกับการนำการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแบบคู่ขนานกันไป

เสนห์ จามริก มีความเห็นว่า การประนีประนอมยอมระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรนั้นได้เกิดขึ้นแล้ว และเกิดขึ้นจริง แต่ดำรงอยู่ได้ในช่วงระยะเวลาอันสั้น ด้วยสภาพการณ์ต่างๆ และด้วยพลังอำนาจต่างๆ ที่ต่างตั้งและดันกันเอง ทำให้การยอมชมนั้นต้องแตกสลาย และเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความอ่อนแอในระบบคุณค่าและจริยธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำไทยโดยรวม โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นปัญหาของคณะเจ้า หรือคณะราษฎร หรือทหารและพลเรือน เพราะว่าทุกคนมีปัญหาเหมือนกันทั้งหมด คือความไม่พร้อมที่จะตกลงปลงใจที่จะสร้างกฎกติกาของการปกครองและการใช้อำนาจทางการเมืองร่วมกัน

พิจารณาในแง่นี้ การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 จึงเป็นความสูญเสียของสังคมการเมืองไทยโดยรวมทั้งหมด กล่าวคือ เป็นการเสียโอกาสที่จะสร้างระบอบประชาธิปไตยจากรากฐานของความประนีประนอมยอมต่อกัน (Consent) นี้ต้องนับว่าเป็นการวิเคราะห์ และเป็น การ “เขียน” เรื่องราวทางการเมืองไทยสมัยใหม่จากแนวคิดของสำนักเสรีนิยมที่แหลมคมมากที่สุด ซึ่งแน่นอนว่า สำนักอนุรักษนิยม ก็คงจะรับประเด็นดังกล่าวไม่ได้ เช่นเดียวกับสำนักชาตินิยม รวมทั้งสำนักมาร์กซิสต์ และสังคมนิยม ก็คงจะเห็นว่าเป็นเรื่องที่แปลกแยกกว่าระบอบ

ประชาธิปไตยจะเกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของชนชั้นนำไทยได้อย่างไร ในมุมมองของสำนักต่าง ๆ ยกเว้นสำนักเสรีนิยมแล้ว มีความเห็นระบอบประชาธิปไตย ย่อมเกิดขึ้นโดยการต่อสู้ของคนกลุ่มหนึ่ง (เช่น นักประชาธิปไตยที่แท้จริง ผู้รักชาติที่แท้จริง หรือชนชั้นกระฎุมพีอิสระ ฯลฯ) ที่จะหักล้าง โคนล้มกลุ่มอำนาจอีกกลุ่มหนึ่ง (พวกอำนาจเก่า ชนชั้นผู้ปกครองเดิม หรือพวกเผด็จการ เป็นต้น) แล้วสถาปนาระบอบอำนาจทางการเมืองแบบใหม่ของชนชั้นนำใหม่ขึ้นแทนที่ระบอบอำนาจเดิม

สรุปแล้ว ในบทนี้ ผู้วิจัยได้อธิบายให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยสมัยใหม่ แบ่งได้เป็น 4 สำนัก ได้แก่ สำนักอนุรักษนิยม สำนักชาตินิยม สำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม และสำนักเสรีนิยม ทุกสำนักล้วนมีบทบาทสำคัญในอันที่ทำให้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และการสละราชสมบัติของพระองค์ มี “ความจริง” ที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก

“ความจริง” ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ เกิดขึ้นเพราะสำนักประวัติศาสตร์นิพนธ์แต่ละสำนักมีหน่วยการวิเคราะห์ มีโครงเรื่อง มีการใช้หลักฐาน มีฐานคิด การมองปัญหา การลำดับเรื่อง และการให้เหตุผล หรือคำอธิบายที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละสำนักล้วนมีจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเองด้วยกันทั้งสิ้น อีกทั้งมีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการในสถานที่ต่าง ๆ

ในการนี้ อาจกล่าวได้ว่า สำนักประวัติศาสตร์อนุรักษนิยม กับสำนักเสรีนิยม อาจจะเป็นสองสำนักใหญ่ที่มีการเผชิญหน้ากันมากที่สุด เนื่องจาก สำนักชาตินิยม และสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม นั้น มักจะไม่สนใจที่จะ “เขียน” งานของตนในลักษณะที่เป็นเรื่องเฉพาะ หรือเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากการศึกษาพัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยในภาพรวมมีความสำคัญมากกว่าเมื่อมองจากเป้าหมาย หรือปรัชญาทางประวัติศาสตร์ของสำนักทั้งสองดังกล่าวนี้

เชิงอรรถ

- (1) งานเขียนของพระสารสาสน์พลขันธ์เรื่อง My Country Thailand พิมพ์ครั้งแรกที่เมืองโตเกียว โดยสำนักพิมพ์มารูเซน เมื่อปี ค.ศ.1942 นับว่าเป็นตัวอย่างสำคัญของสำนักประวัติศาสตร์นิพนธ์ชาตินิยม ซึ่งการศึกษาทางประวัติศาสตร์ของไทยโดยปกติมักจะกล่าวถึงงานชิ้นนี้เลย อย่างไรก็ตาม งานเขียนนี้ได้พิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้ง และฉบับพิมพ์ครั้งหลัง ได้มีการแก้ไขเนื้อหาไปมาก ตามสภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และตามพลังของกระแสของลัทธิรักชาติบ้านเมือง (Patriotism) ซึ่งมีความสำคัญเหนือลัทธิชาตินิยม (Nationalism) ของไทยไปแล้วในเวลานี้
- (2) แนวคิดเรื่องสยามใหม่ หรือ New Siam เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ผู้วิจัยเข้าใจว่า มีงานเขียนทางประวัติศาสตร์เพียงสองกลุ่ม คือพวกชาตินิยมและเสรีนิยมรุ่นบุกเบิกเท่านั้น ที่ยอมรับว่ายุคสยามใหม่ของไทยมี 2 ครั้ง ครั้งแรก คือสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยต้นรัชกาลที่ 5 กับสมัยที่สอง คือภายหลังการเปลี่ยนแปลงปี พ.ศ.2475 จนถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม

สำหรับตัวอย่างงานเขียนในแนวนี้นี้ ขอให้ดู อาทิเช่น จำกัฒ พลังกูร ปรัชญาของสยามใหม่ (กรุงเทพมหานคร, 2479); ดิเรก ชัยนาม การสิ้นสุดแห่งสภาพนอกอาณาเขตในกรุงสยาม (โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2479); ม.ร.ว.ทรงสุจริต นวรัตน์ สยามรัฐปฎิวัติ 2 เล่ม (สำนักพิมพ์อุดมบรรณาสาร, 2479); พระธรรมนิเทศทวยหาญ ความเพริศพรังของชาติ (โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522); บุญทอง เลขะกุล คู่มือระบอบใหม่ (โรงพิมพ์สยามพาณิชย์การ, 2477); สัญญา ยมะสมิต ไทยกู้เกียรติศักดิ์ (โรงพิมพ์ประชาไทย, 2484); Phra Sarasas My Country Thailand (Tokyo: Maruzen, 1942); M. Sivaram The New Siam in the Making (Bangkok: Stationer Printing Press, 1936); K.P Landon Siam in Transition Chicago: University of Chicago Press, 1939; Virginia Thomson Thailand: The New Siam (New York: McMillan, 1941) เป็นต้น

สรุปความจะเห็นได้ว่า งานเขียนสำนักชาตินิยมและเสรีนิยมรุ่นบุกเบิกที่เกี่ยวข้องกับไทยศึกษากลุ่มหนึ่ง มีความเห็นว่าสังคมการเมืองไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง จัดเป็น “ยุคสยามใหม่” มิใช่เป็นยุคมืดหรือยุคทมิฬ หรือยุคเผด็จการ ดังที่งานเขียนสำนักอนุรักษนิยมและสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม กล่าวบรรยายและเสนอข้อคิดของฝ่ายตนเอาไว้

- (3) เรื่องแนวร่วมทางการเมืองระหว่างฝ่ายอนุรักษ กับฝ่ายมาร์กซิสต์และสังคมนิยม หรือฝ่ายซ้ายไทยนี้ เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้ แม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องที่เป็นปกตินัก ข้อคิดเห็นประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้มาจากการอ่านวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเกษียร เตชะพีระ และได้จากการสนทนากับ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ จึงขอขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย
- (4) เรื่องผลงานการศึกษาของ Benjamin A. Batson นี้ หลายคนทีเดียวมีความเห็นว่าเขาเป็น “นักอนุรักษนิยม” เนื่องจาก เขามีความใกล้ชิดรวมทั้งได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ เพื่อสอบถามเรื่องราวต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ในหลายปีที่ผ่านมาผู้วิจัยได้มีโอกาส “สัมภาษณ์” และ “แลกเปลี่ยน” ข้อมูลและความรู้กับ Benjamin A. Batson ผู้ล่วงลับไปแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ข้อวินิจฉัยดังกล่าวไม่น่าจะถูกต้อง อีกทั้งเป็นทัศนคติของผู้ขึ้นชมคณะราษฎรบางสายเท่านั้นที่เห็นว่าการศึกษาผู้นำฝ่ายทหารแปลว่าเป็นการยกย่องหรือขึ้นชมทหาร และการที่ได้มีโอกาสสัมภาษณ์และติดต่อกับเจ้านายแปลว่าเป็นการยกย่องและขึ้นชมคณะเจ้านาย “เหนือ” ฝ่ายคณะราษฎร

กล่าวในอีกนัยหนึ่งคือ ทัศนคติที่วิจารณ์งานของ Benjamin A. Batson ดังกล่าว ยังคงมอง “อดีต” หรือ “ประวัติศาสตร์” แบบฝักฝ่าย ซึ่งจัดเป็นทัศนคติแบบอนุรักษนิยม หรือชาตินิยม หรือมาร์กซิสต์ ก็อาจจะเป็นไปได้ทั้งสามทาง ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาเป็นกรณีๆ ไป

ในที่นี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า งานของ Benjamin A. Batson จัดเป็นงานเขียนในแนวทางเสรีนิยมเนื่องจากเขาได้ศึกษาเอกสาร ข้อมูล และหลักฐานต่างๆ อย่างเป็นอิสระต่อกัน และ “สร้าง” เรื่องของตนขึ้นมาตามเหตุผลและการจัดเรื่องที่มีลักษณะเป็นเอกเทศ ควรกล่าวไว้ในที่นี้ด้วยว่า Benjamin A. Batson มีความสนใจในความคิดของพวกสังคมนิยม และชาตินิยม ตลอดจนความคิดของพวกฝ่ายก้าวหน้าต่างๆ ของไทยเป็นอย่างมาก เขาได้เขียนร่างบทความเหล่านี้ไว้หลายบทความ และบางบทความเกี่ยวข้องกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ได้พิมพ์เผยแพร่แล้วในวารสารสยามสมาคม ซึ่งน่าจะเป็นตัวอย่างประกอบในอีกทางหนึ่งว่า เขามีใช้นักประวัติศาสตร์สำนักอนุรักษนิยม แต่ประการใด

- (5) ผู้วิจัยขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร แห่งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ดร.วีระ สมบูรณ์ นักวิชาการอิสระ ซึ่งได้วิจารณ์งานเขียนของผู้วิจัยเรื่อง

การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475 (พิมพ์ครั้งที่สาม พ.ศ.2543) ไว้ในหลายครั้งหลายครา ซึ่งทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจจุดยืนของพวกเสรีนิยมมากขึ้นว่ามีได้แปลว่าพวกนิยมเสรี หรือของฟรี หรือมีความเห็นแบบล่องลอยไปมาแบบหาหลักการอะไรไม่ได้ ในทางตรงข้ามพวกเสรีนิยมมีจุดยืนทางการเมืองที่หนักแน่นอยู่ด้วย นั่นคือ มุ่งให้เกิดการประนีประนอมยอมของผู้นคนในสังคมบนกระบวนการใช้เหตุและผล อีกทั้งมุ่งแสวงหาการประสาน “อดีต” เข้ากับ “ปัจจุบัน” มิใช่พูดถึงอดีตแบบแบ่งแยก และมุ่งให้เกิดฝักฝ่ายทางการเมือง

บทที่ 4

กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (3) การสถาปนาภาษาทางการว่าด้วยพระมหากษัตริย์ นักประชาธิปไตย

ความนำ

การบอกเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์ที่ดี และการเขียนงานทางประวัติศาสตร์ที่ดี นับเป็นกิจกรรมและการดำเนินงานของกลุ่มสังคมและการเมือง ซึ่งอาจจะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันทางสังคม และสถาบันการเมืองบางแห่ง กระนั้นก็ตาม การดำเนินกิจกรรมในทั้งสองประเภท หากได้เป็นกิจกรรมเป็นของทางราชการ รวมทั้งเป็นของรัฐบาลไม่ เราคงไม่ลืมนึกว่ารัฐบาลในสมัยระยะแรกของการปกครองระบอบใหม่ (พ.ศ. 2475-2490) ยังคงนิยมใช้ภาษาทางการเมือง และคำประกาศของทางราชการว่าประเทศไทยปกครองโดยระบอบรัฐธรรมนูญ (Constitutional regime) และเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) ในขณะที่ในระยะถัดมา (พ.ศ. 2490-2516) แม้จะคำว่าประชาธิปไตยจะกลายเป็นคำสามัญทางการเมือง คำดังกล่าวก็ยังไม่ได้ประสานเป็นเนื้อเดียวกับ “พระมหากษัตริย์” เพราะดังที่เราจะพบได้ว่า ในสมัยนั้นเรานิยมใช้คำว่าประชาธิปไตยโดยไม่มีคำคุณศัพท์ขยายความบ้าง มีการใช้คำว่าประชาธิปไตยคู่กับคำว่ารัฐสภา กลายเป็นประชาธิปไตยแบบรัฐสภาบ้าง รวมทั้ง ใช้คำว่าประชาธิปไตยคู่กับคำว่า “ไทย” กลายเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ บ้าง

ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงจากกรอบโครงของภาษาทางราชการมาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข และมีการเน้นถึงพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย จึงนับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในทางการเมืองและในทางภาษาการเมือง ในการนี้เราคงมีความจำเป็นที่จะต้องสำรวจและวิเคราะห์ถึงวิวัฒนาการของภาษาของทางราชการในเรื่องดังกล่าวประการหนึ่ง คำอธิบายของปัญญาชนคนสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญญาชนที่ทำงานกับรัฐบาล หรือช่วยงานรัฐบาลในอีกประการหนึ่ง หลังจากนั้นก็น่าจะเป็นศึกษาและพิจารณาถึงเอกสารและสิ่งตีพิมพ์ของทางราชการในเรื่องดังกล่าวประกอบด้วย อย่างน้อยที่สุดก็เพื่อจะได้เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวก่อกำเนิดมาได้อย่างไร และมีวิวัฒนาการต่อมาได้ในลักษณะใด

การศึกษาในบทนี้มีความสำคัญเพราะการเปลี่ยนแปลงของภาษาของทางราชการ และคำประกาศที่เกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองของประเทศดังกล่าว ย่อมมิใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมของการใช้ภาษาเท่านั้น หากแต่มีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของ “อำนาจ” ในทางการเมือง เนื่องด้วยคนกลุ่มหนึ่ง หรือหลายๆ กลุ่มก็ตาม ก็คงจะต้องมีความเห็นพ้องและตกลงปลงใจในอันที่จะใช้ภาษาดังกล่าวขึ้นก่อนเป็นปฐม หลังจากนั้น ก็คงจะเป็นเรื่องของวิวัฒนาการบ้าง เป็นการประกาศให้ทราบโดยทั่วไปบ้าง อาจจะมีการบังคับให้ใช้บ้าง หรือใช้ให้บ่อยๆ จนกระทั่งมีความเคยชินในทางภาษาบ้าง ฯลฯ

ความเป็นมาของภาษาทางการว่าด้วยระบอบประชาธิปไตยที่มี

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ภาษาของทางการ หรือภาษาราชการ (Official language) ของทุกประเทศที่เป็นรัฐสมัยใหม่นั้น มีลักษณะร่วมกันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ เป็นภาษาสำหรับการเขียน (มากกว่าภาษาของการพูด) อย่างหนึ่ง เป็นภาษาที่มีมาตรฐานอย่างหนึ่ง และเป็นภาษาของอำนาจ ซึ่งมีการกลไกและกระบวนการที่จะบังคับลงไปถึงประชาชน หรือพลเมืองทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจ มีความเห็นพ้องร่วม คือให้การยอมรับนำไปใช้สืบต่อไป ในอีกประการหนึ่ง

เหตุที่ภาษาของทางการ หรือภาษาราชการมีลักษณะดังกล่าวนั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการสถาปนารัฐ (State) และ ชาติ (Nation) สมัยใหม่ขึ้น ซึ่งเหตุเพราะเมื่อองค์ภาพทางสังคมการเมือง และแนวคิดทั้งสองรวมกันแล้วจะกลายเป็น รัฐชาติ หรือรัฐประชาชาติซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลาย (Mommson, 1990: 210-226) และภายในกรอบโครงสร้างของรัฐชาตินี้ รัฐและชาติจะมีเหตุผลของตนที่จะต้องดำรงอยู่ “เหนือ” อำนาจอื่นๆ ภายในสังคมการเมือง ฉะนั้น ความแตกต่างอื่นๆ และลักษณะอำนาจอื่นๆ จึงถูกกดทับไว้ หรือถูกควบคุมไว้ด้วยกลไกทางสังคมการเมือง อุดมการณ์ และวัฒนธรรม รวมทั้งภาษาทางการเมืองในอีกส่วนหนึ่งด้วย

เมื่อแรกเริ่มกระบวนการสถาปนารัฐชาติไทยสมัยใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีกลไกหลายประการที่ช่วยในก่อตัวของภาษาราชการไทย นับตั้งแต่ระบบภาษาเขียนของข้าราชการ ระบบโรงเรียน ระบบการจัดพิมพ์หนังสือ ระบบการแปลภาษา การจัดทำปทานุกรม หรือพจนานุกรม ระบบภาษาหนังสือพิมพ์ และภาษาในหนังสืออ่านเล่นของคนชั้นกลาง และที่สำคัญอย่างยิ่งในระยะต่อมา ได้แก่ บทบาทของกรมโฆษณาการ การพิมพ์หนังสือแจกประชาชน (อาทิเช่น การพิมพ์กฎหมายรัฐธรรมนูญ, หนังสือคู่มือพลเมือง, หนังสือแถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ ทรงสละราชสมบัติ แจกประชาชน เป็นต้น) เอกสารประกาศ แถลง

การณ์และใบปลิวของทางราชการ การกระจายเสียงผ่านวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ และเอกสารของรัฐบาล เช่น เอกสารรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

ข้อสำคัญก็คือ เอกสารเหล่านี้ต้องเขียนเป็น “ภาษาไทย” (สมัยใหม่) มิอาจเขียนเป็น ภาษาไทยปนภาษาอังกฤษ หรือไทยปนภาษาจีนได้ หากจะมีการเขียนปะปน ก็ต้องมีการ “แปล” หรือถ่ายศัพท์ หรือใช้คำทับศัพท์ดังกล่าวเสียเพื่อให้คนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการ ทั้งระบบเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้ เช่น นำไปสอนนักเรียนได้ หรือนำไปปิดประกาศจัดเก็บภาษี ได้ เป็นต้น ส่วนประชาชนจะเข้าใจหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะในเบื้องต้นนั้น คงจะต้อง ทำให้ข้าราชการและผู้สำเร็จการศึกษาจากระบบโรงเรียนสมัยใหม่เข้าใจให้ได้เสียก่อน

พิจารณาในแง่นี้แล้วจะเห็นได้ว่าภาษาราชการของไทยแม้ว่าจะเริ่มต้นขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 5 แต่ก็คงจัดเป็นระบบที่ไม่มีมาตรฐานเดียวและครอบคลุมได้ทั้งหมด (เนื่องด้วยระบบ ราชการสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นมีระบบ “ย่อย” ภายในที่มีหลายมาตรฐานซ้อนทับกันอยู่ เช่น ระบบของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ระบบข้าราชการชั้นกลาง ระบบข้าราชการชั้นผู้น้อย ซึ่งมีความ แตกต่างกันมาก อีกทั้งมีระบบข้าราชการของชาวต่างประเทศอยู่ด้วยในอีกบางประเภท โดยมิ การใช้ภาษาจีนบ้าง ภาษาอังกฤษบ้าง ภาษาฝรั่งเศสบ้าง ตัวอย่างเช่น เอกสารที่เรียกกันว่า “ร่างรัฐธรรมนูญพระปกเกล้าฯ” ก็น่าจัดเป็นตัวอย่างหนึ่งของคำอธิบายนี้ เนื่องด้วยเป็นเอกสารที่ ข้าราชการโดยทั่วไปไม่สามารถที่จะอ่านและทำความเข้าใจได้เลย) และเรื่องเดียวกันนี้ได้มีผู้ วิเคราะห์ไว้ว่า ภาษาราชการไทยที่มีมาตรฐานและเป็นแบบแผนเดียวกัน น่าจะเกิดขึ้นภายหลัง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 หรือนับจากสมัยนั้นเป็นต้นมา (นิธิ, 2528: 11-37)

กรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ แต่ครั้งยังพระองค์ยังทรงครองพระยศเดิมเป็นหม่อม เจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ นับเป็นผู้หนึ่งที่สนใจในเรื่องของการบัญญัติศัพท์และทำให้ภาษา ไทยเป็นภาษามาตรฐาน ควรกล่าวด้วยว่าในสมัยนั้น คำศัพท์สำคัญๆทางการเมืองและ เศรษฐกิจ ยังหากระบบระเบียบเป็นแบบแผนเดียวไม่ ตัวอย่างเช่น คำว่า Constitution มีคำแปล ทับศัพท์เป็นไทยทั้งคำว่า คอนสติติวชัน และคอนสติติวชัน และใช้คำไทยว่าพระราชบัญญัติธรรม นุญก็มีปรากฏ (เช่น พระราชบัญญัติธรรมนูญวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475) ธรรมนูญปกครอง แผ่นดินก็มี (เช่นหนังสือของหลวงจักรปาณิศร์สีลวิสุทธิ เรื่องคำอธิบายธรรมนูญปกครองแผ่นดิน พิมพ์เมื่อปีพ.ศ.2475 เป็นต้น) トラバจนกระทั่ง กรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรง บัญญัติคำว่า “รัฐธรรมนูญ” ขึ้น ก็ปรากฏว่าเป็นที่นิยมใช้ตลอดมา โดยเริ่มจากการใช้เป็นภาษา ของทางราชการก่อน คือใช้เป็นเอกสารที่ตราขึ้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 เรียกว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ในสภาพการณ์เช่นนี้ กรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรง ให้หลักการไว้ว่า ภาษาทางการเมืองของไทยที่จะมีการบัญญัติขึ้นควรจะเป็นภาษาชั้นสูง และ ควรใช้ภาษาเก่ามาประกอบ อีกทั้งต้องสื่อภาพของคำได้อย่างครอบคลุมในลักษณะที่ไม่ทำให้ผู้ คนมีความรู้สึกที่บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเกินไป คือไม่ควรใช้คำหรือวาจาปลุกเร้า อารมณ์ ในทางตรงข้ามคำที่ดี ควรทำให้รู้สึกว่าเป็นประเทศชาติบ้านเมืองนั้นมีเสถียรภาพ และอยู่ ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป (วรรณไวทยากร, 2475ค)

ควรกล่าวด้วยว่า หากพิจารณาจากกระบวนการบัญญัติศัพท์ของไทย รวมทั้งการจัดทำพจนานุกรมฉบับมาตรฐานโดยสำนักราชบัณฑิตสถาน ประเทศไทยน่าจะมีภาษามาตรฐานของทางราชการ รวมทั้งภาษามาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับคำศัพท์ทางการเมืองทั้งหมด ก็ต่อเมื่อภายหลังที่ได้มีการจัดพิมพ์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถานขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2493 หรือในห้วงก่อนนั้น 2-3 ปี คือเมื่อมีการเตรียมต้นฉบับพจนานุกรมฉบับดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว

กล่าวเฉพาะคำศัพท์และภาษาของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองประเทศแล้ว คงพอจะทราบได้ว่า ในระยะเริ่มแรกของการสถาปนาการปกครองในระบอบใหม่ รัฐบาลสมัยนั้นมีความนิยมที่จะใช้ภาษาราชการว่าประเทศไทยปกครองโดยระบอบรัฐธรรมนูญ (รวมทั้งมีวันหยุดราชการที่สำคัญอย่างยิ่งวันหนึ่ง คือมีการเฉลิมฉลองกันอย่างยิ่งใหญ่คือ วันรัฐธรรมนูญ ซึ่งตรงกับวันที่ 10 ธันวาคมของทุกปี) และในตำราของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเรียกประเทศไทยว่าปกครองโดยระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ หรือระบอบราชาธิปไตยจำกัดอำนาจโดยรัฐธรรมนูญ ครอบคลุมถึงช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระหว่างปี พ.ศ.2490-2492 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการ “ร่างรัฐธรรมนูญ” ฉบับปี พ.ศ.2492 พบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงในทางแนวความคิด ในทางวาทกรรม และในทางภาษาทางการเมืองเกิดขึ้นอย่างมีนัยยะความสำคัญ

ควรกล่าวไว้เป็นประการเบื้องต้นว่า การร่างรัฐธรรมนูญของไทยฉบับปี พ.ศ.2492 มีลักษณะเป็นพิเศษ ที่แตกต่างจากการร่างรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ (คือฉบับชั่วคราว พ.ศ.2475, ฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475, ฉบับ พ.ศ.2489 และ ฉบับ พ.ศ.2490) ในหลายประการ นับตั้งแต่ ในประการแรก เกี่ยวข้องโดยตรงกับบรรยากาศทางการเมือง ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงเวลาก่อนหน้านั้น คือในช่วง พ.ศ.2475-2490 ซึ่งในสมัยแรกนั้น ผู้นำสำคัญคนหนึ่งของคณะราษฎรที่ชื่อหลวงประดิษฐมนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์ ยังคงมีบทบาทในการร่างรัฐธรรมนูญเกือบจะทั้งหมด หรือมีบทบาทร่วมร่างรัฐธรรมนูญเป็นบางส่วน ในประการต่อมา การร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2492 กระทำโดย “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” ซึ่งประกอบด้วยคณะบุคคลต่างๆ จำนวน 40 คน และในกระบวนการร่างฯ นั้น มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง มากกว่าการร่างรัฐธรรมนูญโดยบุคคลคนเดียว (เช่น การร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ.2475 และรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2490) หรือร่างโดยคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจำนวน 7-8 คน (เช่น รัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 และฉบับ พ.ศ.2489 เป็นต้น)

ฉะนั้น จึงพบได้ว่าในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2492 ได้มีการอภิปรายกันถึงหลักการและแนวคิดทางการเมืองต่างๆ อย่างกว้างขวางพอสมควร ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของรัฐ ชื่อประเทศ ระบอบการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการยืนยันว่าจะคงมีการปกครองแบบกษัตริย์ไว้ หรือไม่ รวมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “พระราชอำนาจ” ในทางการเมืองการปกครองในด้านต่างๆ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม กล่าวเฉพาะประเด็นการอภิปรายว่าจะคงมีการปกครองแบบกษัตริย์ไว้ หรือไม่ สภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้ใช้เวลาเป็นจำนวนมากที่จะโต้เถียงกันว่า สภาร่างรัฐธรรมนูญมี “อำนาจ” จริงๆ ที่จะพิจารณาเรื่องดังกล่าว หรือไม่ และ

“ควร” ที่จะอภิปรายในประเด็นดังกล่าว หรือไม่ ดังตัวอย่างเช่น คำอภิปรายของนายสุวิทย์ พันธเศรษฐ์ ที่กล่าวว่า

“...ข้าพเจ้าขอคัดค้านว่า สภาไม่ควรที่จะอภิปรายกันให้มากความ คือ ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างให้ประชาชน ได้พิจารณาว่า ระบอบที่มีพระมหากษัตริย์นั้นก็มิได้เพียงสอง คือ หนึ่งระบอบแอบโซลูต มอรันา ก็คือ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างที่มีก่อนสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองเรามีอยู่ กับอีกระบอบหนึ่งก็คือ ลิมิเตด มอรันา ก็คือ พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครอง คือเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในครั้งนั้นเองฝ่ายปฏิวัติก็ได้แสดงออกซึ่งเจตนารมณ์แล้วว่าไม่ปรารถนาที่จะล้มล้างราชบัลลังก์ นี่เป็นการยืนยันแทนประชาชนทั้งชาติ คือหมายความว่า การที่มีการปฏิวัติเป็นแต่เพียงต้องการให้ประเทศไทยเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเยี่ยงนานาอารยประเทศทั้งหลาย ที่นี้ขอให้รำลึกว่าเราจะอภิปรายกันในเรื่องว่าควรจะมีพระมหากษัตริย์ หรือไม่นั้น ต่างฝ่ายก็จะต้องยกเอาเหตุผลในเรื่องการมีพระมหากษัตริย์ หรือไม่มีพระมหากษัตริย์ก็เป็นธรรมดาอยู่เอง ในการที่จะยกเหตุผลต่างๆ นั้น จะต้องกระทบกระเทือนและละเมิดต่อพระมหากษัตริย์.. สำหรับองค์พระมหากษัตริย์นั้น ถ้าหากว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปประการใด จะให้มีหรือไม่ให้มีนั้น ไม่ใช่หน้าที่ของสภาหนึ่งสภาใด เป็นหน้าที่ของประชาชนเจ้าของประเทศ... ” (รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 5/2491 วันที่ 21 กรกฎาคม 2491)

ในขณะเดียวกัน สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญบางคน เช่น นายโชติ คุ่มพันธ์ เห็นว่า สภาร่างรัฐธรรมนูญควรที่จะอภิปรายกันในประเด็นดังกล่าว ด้วยเหตุผลที่ว่า “.. เมื่อ 2-3 วันนี้อะไรก็เกิดรัฐประหาร หรือมีชนกลุ่มหนึ่งว่าประเทศไทยควรที่จะปกครองด้วยระบอบมหาชนรัฐ นี่ก็เพราะเหตุไร เราควรพิจารณาว่าระบอบนี้ดีไม่ดีแค่ไหน อ้างกันด้วยเหตุผล ไม่ใช่จับบิประชุมกันว่านี่ไม่ควรพูด พระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับศาลพระภูมิ ซึ่งข้าพเจ้าบอกว่าดี และบางคนอาจจะว่าไม่ดี.. เราควรที่จะพิจารณาว่าระบอบพระมหากษัตริย์ดีเพราะเหตุไร และไม่ดีเพราะเหตุไร มหาชนรัฐดีเพราะเหตุไร ไม่ดีเพราะเหตุไรอย่างนี้จะทำความกระจ่างให้แก่ประชาชน... ” (เพ็งอ้าง)

กระนั้นก็ตาม สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ก็ได้อภิปรายถึงเรื่องขอบเขตอำนาจของสภาร่างรัฐธรรมนูญ และเรื่องทั่วไปในประเด็นว่า “ควร” จะอภิปรายเรื่องดังกล่าว หรือไม่ เป็นเวลานานมาก ครั้นเมื่อจะอภิปรายเรื่องดังกล่าวจริงๆ ปรากฏว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้นำการอภิปรายที่ตรงประเด็น และกระชับมากที่สุด เขาได้กล่าวสรุปเรื่องเพื่อให้สภายืนยันว่า

พระมหากษัตริย์ กับระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย ควรที่จะคงอยู่คู่กันตลอดไป ด้วยเหตุผลดังนี้

“...พระมหากษัตริย์มีคุณค่าแก่เมืองไทย คือว่าโดยเหตุที่การปกครองได้เปลี่ยนมา 15 ปี ยังไม่ถึงจิตใจของประชาชน บางทีคำว่าประเทศบางคนยังไม่รู้ ไปรู้เอาว่าเป็นรูปเจ้าคุณพลฯ บางคนรู้สึกว่พระปกเกล้าฯ เป็นประเทศ อะไรเหล่านั้นอยู่ในจิตใจของประชาชน อย่างน้อยมีพระเจ้าแผ่นดินก็ยังดึงดูดจิตใจประชาชน ยังไม่ปล่อยไปไกลหรือตกเหวเลย.. คนธรรมดาไม่รู้สึกว่ชาติคืออะไร ไม่รู้ว่อยู่ที่ไหน จับไม่ติด ถ้าบอกว่าในหลวงใกล้เข้าไปหน่อย อย่างทหารที่ไม่รู้อะไรเหมือนกัน เขาบอกว่าไปรบเพื่อชาติก็ไปรบกับเขา ดายเป็นตาย แต่ชาติคืออะไรก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นการที่จะมีพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นเครื่องโน้มน้าวจิตใจให้คนรักชาติดีกว่าเหตุอย่างอื่น..อีกอย่างหนึ่งในระบอบประชาธิปไตย ท่านจะเห็นว่าความจริงแท้หนึ่ง คือการเปลี่ยนรัฐบาลออกๆ เข้าๆ วันยังค่ำ แต่เราก็ต้องการทุกสิ่งทุกอย่างที่แน่นอนมั่นคง สิ่งนั้นคือกษัตริย์เป็นประมุข ท่านทรงประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างนี้ดีในทางจิตใจ คืออย่างน้อยยังมีพระมหากษัตริย์ที่เป็นประมุขของชาติ เป็นที่มั่นคง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรออกไปอีก อย่างแบบมหาชนรัฐ 4 ปี เปลี่ยนกันที เปลี่ยนกันทีก็เกิดพวก...” (เพ็งอ้ง)

การอภิปรายสรุปประเด็นของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มีผลสำคัญทำให้สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญฯ ทุกคนยืนยันอย่างเป็นทางการว่าประเทศไทยควรมีระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักการไปเป็นอย่างอื่น

ในประเด็นถัดมาคือการอภิปรายเรื่อง “พระราชอำนาจ” โดยเริ่มจากการพิจารณาในหัวเรื่อง “พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิตินบัญญัติทางรัฐสภา” ซึ่งพระยาอรธการีย์นิพนธ์ มีความเห็นว่า ควรที่จะเพิ่มอำนาจให้แก่องค์พระมหากษัตริย์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะว่ในประเทศสหรัฐอเมริกา เขาได้ให้อำนาจแก่ประธานาธิบดีมากกว่าพระมหากษัตริย์เสียอีก

ผู้อภิปรายเรื่องนี้บางคน เช่น นายโชติ คุ้มพันธ์ ได้เสนอว่า ถ้าพระมหากษัตริย์จะทรงใช้อำนาจ “วิโต้” กฎหมายใดๆ เป็นการสมควรที่จะมีการยุบสภา หรือควรจะมีกลไกบังคับให้รัฐบาลลาออกจากตำแหน่งไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งสมาชิกหลายๆ คนเห็นด้วย แต่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มีความเห็นคัดค้านในเรื่องดังกล่าว เขากล่าวว่า

“...เราต้องใคร่ครวญให้ตระหนัก ข้าพเจ้าเห็นว่าพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ จะยั่งยืน เป็นที่เคารพสักการะก็ต่อเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงแต่พระคุณ ไม่ใช่พระเดชปกเกล้าฯ ไม่ใช่ปกครอง ถ้าเมื่อไรพระมหากษัตริย์ทรงปกครอง เมื่อนั้นความไม่พอใจก็

ย่อมจะเกิดขึ้น.. ถ้าเมื่อไร พระมหากษัตริย์ทรงไว้ได้ให้ยุบสภาแล้วเป็นเกิดเรื่องแน่ จะเป็นการยุ่งกันใหญ่..” (เพ็งอ้ง)

อย่างไรก็ตาม การอภิปรายเรื่อง “พระราชอำนาจ” ทางด้านการนิติบัญญัติ ทางด้านการบริหาร และทางด้านการศาลได้ดำเนินไปในมิติต่างๆ อย่างกว้างขวาง ในท้ายที่สุด สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้มีการแปรญัตติเสนอให้มีการสร้างวลีทางการเมืองขึ้นใหม่สรุปได้เป็น 3 ทางดังที่ผู้แทนของคณะกรรมการการแปรญัตติ คือหลวงประกอบนิติสารได้กล่าวสรุปไว้ว่า

ได้มีผู้เสนอว่า ควรจะมีการเขียนไว้เป็นประโยคทางการเมืองที่มีความชัดเจนขึ้นว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ซึ่งหลวงประกอบนิติสารกล่าวว่า “เป็นบทบัญญัติใหม่ที่ไม่อยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับใดเลย” (การประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 39/2491 วันที่ 2 พฤศจิกายน 2491)

ประโยคที่เป็นวลีดังกล่าวเสนอเป็นคนแรกโดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญคือ นายเกษม บุญศรี ซึ่งหลวงประกอบนิติสารกล่าวสรุปว่ามีความไพเราะเหมาะสม เพราะแปลแล้วได้ท่วงทำนองที่ดีว่า “ระบอบประชาธิปไตยเป็นผู้ปกครองประเทศไทย หรือในอีกนัยหนึ่งประเทศไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย โดยมีได้รับเอาระบอบประชาธิปไตยเข้ามา (จากต่างประเทศและนำมาเป็นระบอบการปกครองของตนเองทั้งรูป - ผู้วิจัย)”

ได้มีการเสนอโดยนายจง ใจภักดิ์ ว่าควรจะใช้เป็นวลีว่า “มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชัณริตรจะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นมิได้” ซึ่งหลวงประกอบนิติสารมีความเห็นว่า ได้มีการเขียนเป็นหลักประกันเรื่องพระราชอำนาจและสถานภาพของพระมหากษัตริย์ไว้ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว “อย่างมากมายเหลือเกิน” อยู่แล้ว ฉะนั้นการที่จะเขียนอย่างนั้นไว้โดยวลีดังกล่าวอีกก็ดูจะไม่มีประโยชน์อะไรมากนัก

ได้มีการเสนอโดยนายเทพ โชติสุขิต ให้ใช้คำว่า “และ” แทน คือเขียนเป็น ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

เรื่องดังกล่าวนี้ หลวงประกอบนิติสารในฐานะผู้แทนคณะกรรมการการแปรญัตติ กล่าวสรุปความเห็นของคณะกรรมการไว้ อย่างน่าสนใจดังต่อไปนี้

“กรรมการเห็นว่าถ้าเอาคำว่า และ ใส่ลงไป เป็นการเสียความหมายและเจตนารมณ์ .. (คือทำให้) พระมหากษัตริย์กับประชาธิปไตยไม่เกี่ยวโยงกัน กรรมการเห็นว่าเป็นเช่นนั้น จริงอยู่ท่านอาจจะติว่ามีกริยาอยู่ 2 กริยา แต่ไม่มีคำต่อประโยค โดยหลักไวยากรณ์ก็จะเป็นอย่างที่ท่านว่า แล้วอย่างที่กรรมการว่าเมื่อก็เห็นว่า คือคำว่า และ กรรมการเถียงกันตั้งชั่วโมงแล้วเห็นว่า เดิมแล้วจะเสียความหมายทั้งหมด ไม่เอาคำ

ว่าพระมหากษัตริย์มาเกี่ยวโยงกับประชาธิปไตย (รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 39/2491 วันที่ 2 พฤศจิกายน 2491)

พิเคราะห์ตาม รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 แล้วจะเห็นได้ว่า ประโยคทางการเมืองที่ประกาศว่า “ประเทศไทยปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมี หรือที่มี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข” เป็นประโยคซึ่งสร้างขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 ซึ่งผู้ร่างคำดังกล่าว และคณะกรรมการการแปรรูปคดี มีความความตระหนักเป็นอย่างดี ว่าเป็นเรื่องใหม่ และเป็นบทใหม่ที่ไม่อยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับใดๆ มาก่อน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งหากจะเปรียบเทียบกับความคิดและภาษาทางการเมืองที่เป็นมาในแบบเดิมๆ คือเมื่อ 20 ปีก่อนหน้านี้ คำว่า “ประชาธิปไตย” มีความหมายว่า เป็นระบอบการปกครองที่อยู่ตรงข้ามกับระบอบกษัตริย์ คือเป็นการปกครองที่ประมุขของรัฐเป็นสามัญชน เรียกกันว่าระบอบรีพับลิค (Republic) (เอกสารสำคัญเช่นนี้ ต้องดู ปทานุกรมสำหรับนักเรียน ของกระทรวงธรรมการ ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ.2470 ดูหน้า 428 ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ.2472 ดูหน้า 425) และความหมายดังกล่าวได้แปรเปลี่ยนกลับกลายมาเป็น ระบอบประชาธิปไตย กับพระมหากษัตริย์ มีความเชื่อมโยงกันได้อย่างแนบแน่นและใกล้ชิด ในทำนองที่ว่าเป็นการปกครองของไทยเอง มากกว่าจะนำเข้ามาจากต่างประเทศ อีกทั้งจะเชื่อมด้วยคำว่า “และ” ก็ไม่สามารถกระทำได้ คือไม่เป็นที่ยอมรับกันได้ และไม่เข้าใจกันได้อีกด้วย

ในกระบวนการนี้ เป็นที่เข้าใจได้ว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” ซึ่งในสมัยหนึ่งเป็นชื่อหนังสือพิมพ์การเมืองฉบับหนึ่งอยู่ด้วย (ในช่วงปี พ.ศ.2476) ซึ่งในช่วงสมัยนั้นคงจะมีความหมายที่ไม่ค่อยดีนัก เพราะเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีจุดยืนต่อต้านคณะเจ้านาย แต่ครั้งมาถึงช่วงปี พ.ศ.2490-2491 คำว่า “ประชาธิปไตย” ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่ และได้กลายเป็นชื่อของหนังสือพิมพ์การเมืองฉบับหนึ่งในอีกวาระหนึ่ง ปรากฏว่า หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยได้กลายมาเป็นหนังสือพิมพ์การเมืองที่มุ่งโจมตีผู้นำคณะราษฎรว่ามีความคิดไปในทางมหาชนรัฐ และข้อสำคัญคือ สนับสนุนการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ว่าเป็นการกระทำที่มีความชอบธรรมทางการเมืองในทุกประการ

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ราวจนถึงปี พ.ศ.2489 ฝ่ายผู้นำคณะราษฎร ก็ยังไม่ได้นิยมใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” อย่างแพร่หลาย ดังเช่น ในปี พ.ศ.2489 เมื่อเปิดให้มีการจัดตั้งพรรคการเมือง ฝ่ายผู้นำคณะราษฎรในสายที่ยังครองอำนาจรัฐบาลอยู่ (คือกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ และนายถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์) ได้สนับสนุนให้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น ชื่อ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ ซึ่งนำบ่งบอกนัยยะว่า “รัฐธรรมนูญ” และการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญนั้น มีความสำคัญ ในขณะที่กลุ่มผู้นำสายข้าราชการเก่า คณะเจ้านาย ร่วมกับสมาชิกคณะราษฎรบางคนที่มีความเห็นแตกออกจากกลุ่มแกนนำของคณะราษฎร (เช่น นายควง อภัยวงศ์ และนายชลิต กุลกัมมัทร เป็นต้น) ได้จัดตั้งพรรค “ประชาธิปไตย” ขึ้น โดยชูประเด็น

“ประชาธิปไตย” ขึ้นมาประชันขันแข่ง กับความคิดรัฐธรรมนูญ และความคิดประชาธิปไตยสมบูรณ์ (ซึ่งคำประชาธิปไตยสมบูรณ์ เป็นภาษาการเมืองเฉพาะของนายปรีดี พนมยงค์)

การเปลี่ยนแปลงตุลาอำนาจทางการเมืองในระหว่างปี พ.ศ.2489-2490 ต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ.2491-2492 จึงนับว่ามีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของภาษาการเมืองไทย ซึ่งต่อมาภาษาการเมืองไทยชุดหนึ่งจะได้กลายมาเป็นภาษาของทางราชการไทยสมัยใหม่ ประเด็นของเรื่องนี้ในช่วงของความผกผัน ปรากฏว่าพรรคการเมืองหนึ่งคือ แนวรัฐธรรมนูญ ยึดถือหลักรัฐธรรมนูญเป็นใหญ่ ฉะนั้น จึงมุ่งหมายจะทำให้รัฐธรรมนูญเป็น “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” คือจัดให้มีการเลือกตั้งทั้งในส่วนของผู้แทนราษฎร และพฤฒิสภา นอกจากนี้ พวกแนวรัฐธรรมนูญยังเป็นพันธมิตรทางการเมืองกับพวก “พรรคสหชีพ” ซึ่งมีความคิดที่ยึดหลักการดำเนินการทางเศรษฐกิจโดยรัฐ คล้ายๆ กับพวกสังคมนิยม และเป็นพวกที่มีความสัมพันธ์กับขบวนการกู้ชาติในอินโดจีน ซึ่งเป็นประเด็นที่ไม่ได้อยู่ในความคิดของพวกข้าราชการเก่า และกลุ่มเจ้านายมาก่อน

ทางตรงกันข้าม คือทางด้านของพรรคประชาธิปไตยก็มีความสัมพันธ์อันดีกับพรรคก้าวหน้า และพรรคประชาชน โดยมุ่งสนับสนุนและเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามมติมหาชน ในการนี้ เป็นที่สันนิษฐานว่า แนวความคิดและความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ในสังคมไทยสมัยนั้นมีหลายความหมาย เช่น ประชาธิปไตยในความหมายของรีพับลิคในปทานุกรมนักเรียนรุ่นเก่าก็ยังคงมีอยู่ นอกจากนี้ ยังมีประชาธิปไตยสมบูรณ์ ตามแนวคิดของปรีดี พนมยงค์ และมีประชาธิปไตยตามมติมหาชนในทัศนะและตามแนวทางของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2487) ซึ่งแนวคิดในประการหลังดำรงอยู่คู่กับยุคสมัยที่กลุ่มเจ้านาย และอนุรักษนิยมมีประสบการณ์ที่เลวร้ายอย่างมาก เพราะบ้างถูกจับกุมคุมขัง บ้างถูกบังคับให้เดินทางไปต่างประเทศ ฉะนั้น จึงเป็นระบอบประชาธิปไตยตามมติมหาชนที่ไม่ควรเอาแบบอย่าง เพราะว่าศูนย์กลางของระบอบดังกล่าวคือ ท่านผู้นำ (เรียกกันว่าสมัยเชิ้อผู้นำชาติพ้นภัยบ้าง สมัยมาลानาไทยบ้าง ฯลฯ) ซึ่งมีความทะเยอทะยานในอำนาจ และใช้อำนาจนั้นเพื่อประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก อีกทั้งมุ่งทำให้พระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ โดยไม่ให้มีหน้าที่การงานอันใดอย่างแท้จริง (เรื่องนี้ ขอให้ดู Kobkua, 1996)

ในการวิเคราะห์ของกอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร (Kobkua, 1996) แนวคิดและความหมายของคำว่า Constitutional Monarchy ในการเมืองการปกครองไทยในระหว่างปี พ.ศ.2475 จนถึง พ.ศ.2501 มีอยู่ด้วยกัน 2 แบบ แบบหนึ่งคือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็น “สัญลักษณ์” ทางการเมืองเพียงประการเดียว กับในอีกแบบหนึ่ง นอกจากจะทรงเป็นองค์พระประมุขแล้ว พระองค์ยังทรงมีพระราชกรณียกิจอย่างกว้างขวาง และเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะมีพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรและอาณาประชาราษฎร์ แนวความคิดและความคาดหวังทางการเมืองดังกล่าว กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร ได้กล่าวไว้ว่ามีใช่เป็นหลักการที่อยู่ลอยๆ หากแต่ดำรงอยู่ในการปฏิบัติทางการเมืองของผู้ว่าการเมืองไทยอีกด้วย

รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2492 ซึ่งเป็นฉบับที่มีแนวความคิดที่ว่าด้วย “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก เห็นได้ชัดว่ามีกลไกและเครื่องมือทางการเมืองต่างๆ ที่ฝ่ายอนุรักษนิยมต้องการรักษาอำนาจของตนไว้ โดยมีบทบัญญัติสำคัญคือการห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น ห้ามไม่ให้ผู้บัญชาการกองทัพบกเป็นรัฐมนตรี การยกฐานะให้สถาบันพระมหากษัตริย์ ทรงมีสถานะพิเศษในทางการเมืองและการบริหาร ตัวอย่างเช่น ให้พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย อีกทั้งทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ตามพระราชอัธยาศัย จำนวน 9 คน ซึ่งการรื้อฟื้นองค์มนตรีสภาขึ้นมาใหม่ภายหลังจากที่ได้ยกเลิกไปก่อนหน้านี้แล้ว (กล่าวคือ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ได้มีการยกเลิกองคมนตรีสภาไปโดยสิ้นเชิง) น่าจะพอจะแสดงให้เห็นว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2492 คือข้าราชการและขุนนางเก่า รวมทั้งคณะเจ้านายในสมัยรัชกาลที่ 7 มีแนวความคิดและความตั้งใจที่จะรื้อฟื้นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยให้พระองค์ทรงดำรงพระราชฐานันดรอย่างสมพระเกียรติ คือ มีสภาที่ปรึกษาเป็นการส่วนพระองค์ อีกทั้งให้พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจ และมีพระราชกรณียกิจต่างๆ พอสมควร มิใช่ให้พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ของประเทศเพียงประการเดียว

มีพิกกล่าวถึงกลไกและกระบวนการตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 ที่ให้พระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาและแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 100 คน พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ และพระราชอำนาจที่จะทรงแต่งตั้งข้าราชการและนายทหารระดับสูง ซึ่งได้หวนคืนกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอำนาจและพระเกียรติยศ

ควรกล่าวด้วยว่า ในสภาพแวดล้อมของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 ซึ่งหากจะวิเคราะห์ในทางหนึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นการถูกบีบคั้นโดยอำนาจของฝ่ายคณะรัฐประหาร พ.ศ.2490 แต่ในอีกด้านหนึ่ง ในช่วงเวลานั้น ได้ปรากฏบรรยากาศของการปลื้มปิติของพสกนิกรไทย เนื่องด้วย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รวมทั้งฝ่ายนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น คือนายควง อภัยวงศ์ ได้ทำหนังสืออัญเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 กลับประเทศไทย อย่างไรก็ดี พระบรมอัฐิได้มาถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2491 ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีจากนายควง อภัยวงศ์มาเป็นจอมพล ป.พิบูลสงครามเรียบร้อยแล้ว

รัฐบาลจอม ป.พิบูลสงครามในสมัยนี้ (พ.ศ.2491-2500) ได้มีผู้วิเคราะห์ไว้แล้วในหลายที่ว่ามีความแตกต่างจากรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามสมัยแรก (พ.ศ.2481-2487) เป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีพันธมิตรทางการเมืองเป็นกลุ่มคณะรัฐประหาร พ.ศ.2490 ร่วมด้วยขุนนางเก่า รวมทั้งบรรดาขุนนางเก่าที่มีความคิดแบบอนุรักษนิยม ฉะนั้น คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติให้ดำเนินการถวายพระเกียรติแด่รัชกาลที่ 7 โดยอัญเชิญพระบรมอัฐิเข้าไปประดิษฐานในพระบรมมหาราชวังตามแบบแผนของพระราชประเพณี และมีงานพระราชกุศลทักษิณานุปทานบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในระหว่างวันที่ 25-26 พฤษภาคม พ.ศ.2492 อีกด้วย

คำอธิบายของปัญหาชนคนสำคัญบางคนเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตย

ถึงแม้คำว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” จะถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ.2491 และมีสถานะเป็น “ภาษาทางการ” นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2492 เป็นต้นมา แต่สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองของไทยนับจากช่วงเวลานั้น จนถึงปี พ.ศ.2516 ช่วงสมัยหนึ่ง และนับจากช่วงปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมาตราบจนถึงปัจจุบัน อีกช่วงสมัยหนึ่ง นับได้ว่ามีความผันผวนอยู่เสมอๆ รวมทั้งมีความไร้เสถียรภาพทางการเมืองเกิดขึ้นเป็นระยะๆ

กล่าวคือ ในช่วงสมัยแรกระหว่างปี พ.ศ.2492-2516 ได้มีการรัฐประหาร และการก่อการกบฏของชนชั้นนำ เฉพาะอย่างยิ่งโดยคณะนายทหารในเขตเมืองหลวง รวม 7 ครั้ง ได้แก่ (1) กบฏวังหลวงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 (2) กบฏแมนฮัตตัน วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2494 (3) การรัฐประหารเจียบ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 ซึ่งมีผลสำคัญคือการยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2492 (4) กบฏสันติภาพ พ.ศ.2495 ซึ่งมีการจับกุมผู้นำทางการเมืองหลายระลอกและหลายกลุ่ม โดยที่ส่วนใหญ่เป็นพลเรือน (5) การรัฐประหารวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 (6) การรัฐประหารวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นการเฉพาะว่าเป็นการปฏิวัติ และ (7) การรัฐประหารวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514

ความผันผวนทางการเมืองในช่วงสมัยแรกนี้ ในทางหนึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นระยะ กล่าวคือ ในห้วงสมัยนี้ ประเทศไทยมีกฎหมายรัฐธรรมนูญรวม 5 ฉบับ ดังต่อไปนี้ (1) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2492 (2) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2495 ซึ่งนำเอาหลักการของกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ.2475 มาปรับปรุง เพิ่มเติม และประกาศใช้ใหม่ (3) รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน พ.ศ.2502 (5) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2511 และ (6) รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ฉบับปี พ.ศ.2515 อย่างไรก็ตามที่กล่าวมาข้างต้น ไม่นับรวมประกาศคณะปฏิวัติในช่วงปี พ.ศ.2501-2502 และในช่วง พ.ศ.2514-2515 ซึ่งประกาศคณะปฏิวัตินี้หลายฉบับมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง อีกทั้งได้มีการรับรองโดยศาลยุติธรรมและคณะตุลาการให้ “ประกาศคณะปฏิวัติ” มีสถานะความชอบธรรมเทียบได้กับ “กฎหมายบริหารประเทศ” ในทุกประการ

ในช่วงสมัยที่สอง คือ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 จนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่าได้มีการก่อการปฏิวัติ การรัฐประหาร และการกบฏขึ้นอีกหลายครั้งเช่นกัน ได้แก่ (1) เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งนักวิชาการบางคน เช่น เสน่ห์ จามริกเรียกว่า “การปฏิวัติเดือนตุลาฯ” (2) การรัฐประหารวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ซึ่งมีชื่อเฉพาะเรียกว่า “การปฏิรูป” (3) การกบฏวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2520 (4) การรัฐประหารวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2520 (5) การกบฏวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2524 (6) การกบฏวันที่ 9 กันยายน พ.ศ.2528 (7) การรัฐประหารวันที่ 23

กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 และ (8) เหตุการณ์ทางการเมืองวันที่ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ.2535 ซึ่งส่งผลให้นายกรัฐมนตรี พลเอกสุจินดา คราประยูร ลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2535 ซึ่งเหตุการณ์หลังนี้ นักวิชาการบางคน เช่น เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เรียกว่าเป็นปรากฏการณ์ “มือมือถือ” หรือ “การปฏิวัติ” ของชนชั้นกลาง

ในช่วงสมัยที่สอง (นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน) อีกเช่นกัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยเป็นระยะๆ รวมทั้งสิ้น 7 ฉบับ ได้แก่ (1) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2517 (2) รัฐธรรมนูญการปกครองฉบับปี พ.ศ.2519 (3) รัฐธรรมนูญการปกครองฉบับปี พ.ศ.2520 (4) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2521 (5) รัฐธรรมนูญการปกครองฉบับเดือนมีนาคม พ.ศ.2534 (6) รัฐธรรมนูญฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ.2534 และ (7) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2540 โดยที่กล่าวมาข้างต้น ไม่นับรวมประกาศของคณะปฏิวัติในช่วงปี พ.ศ.2519 และในช่วงปี พ.ศ.2534 ซึ่งหลายฉบับมีความสำคัญเทียบเคียงได้กับกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่ที่แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น “หลักการ” และมีสถานะเป็น “ภาษาทางการ” ของการปกครองประเทศไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2492 เป็นต้นมา แนวคิดและหลักการดังกล่าวแม้ว่าจะมีความต่อเนื่องในทางแนวคิด และในทางหลักการสูงสุด (ผู้วิจัยยังไม่พบงานเขียนใดๆ ที่ท้าทายถึงขั้นปฏิเสธหลักการและแนวคิดดังกล่าว ทั้งนี้ ยกเว้นงานเขียนที่เป็นเอกสารของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในอดีต) แต่ในทางปฏิบัติและในทางกลไกทางการเมืองแล้ว พบได้ว่า มิได้มีลักษณะเป็นสถาบันที่มีความมั่นคงมากนัก เนื่องด้วยมีเหตุการณ์ของการใช้อำนาจทางการเมืองชนิดต่างๆ ต่อสู้กันอย่างไม่มียุทธการรวม 14 ครั้ง และมีการเปลี่ยนกฎหมายรัฐธรรมนูญไปแล้วรวม 13 ฉบับ นับรวมทั้งฉบับปัจจุบัน ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2540 ในอีกส่วนหนึ่งด้วย

สำหรับสาเหตุสำคัญๆ ที่การเมืองการปกครองไทยมีความผันผวนและไม่มีเสถียรภาพดังกล่าวข้างต้น ได้มีผู้วิเคราะห์ไว้โดยการศึกษาในที่อื่นๆ ว่า มีเหตุปัจจัยมาจากการที่ชนชั้นนำของไทยทำการต่อสู้และแย่งชิงอำนาจกันเองอย่างไม่ลดละ และยังไม่ได้ตัดสินใจที่จะมีกฎกติการ่วมกัน (เสนห์, 2529) บางคนวิเคราะห์ว่าเป็นปัจจัยที่ต่อเนื่องมาจากการที่ระบบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) ที่ยังคงมีความเข้มแข็ง โดยการเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้กันเองในระหว่างคณะและกลุ่มอำนาจต่างๆ ภายในระบอบราชการ ซึ่งต้องการกดทับและกีดกันผู้นำจากส่วนอื่นๆ เช่น ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำจากภาคธุรกิจ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผลของความผันผวนทางการเมืองดังกล่าวนั้น นอกจากจะกระทบโดยตรงต่อพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยของไทยโดยรวม กล่าวคือ ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีความไม่ต่อเนื่อง และอาจจะอยู่ในขั้นของการหมุนเวียนเป็นวัฏจักร ซึ่งเรียกกันอย่างกว้างขวางว่าเป็น “วัฏจักรของความชั่วร้าย” (Vicious Cycle) แล้ว ยังมีผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยโดยตรง ทั้งนี้ เนื่องมาจากผู้นำทหารของ

ไทยในระหว่างปี พ.ศ.2492 จนถึง พ.ศ.2516 รวมทั้งในสมัยทศวรรษ 2520 ซึ่งในสมัยนั้นการทำสงครามระหว่างรัฐบาลไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์ยังดำรงอยู่ ปรากฏว่าฝ่ายทหาร และคณะได้ทำการการโฆษณาและตอกย้ำถึงแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” (Thai Style Democracy) ขึ้นประชันขันแข่ง กับแนวความคิดและภาษาทางการที่ว่าด้วย “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ควรกล่าวด้วยว่า แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทย หรือแบบไทยๆ จัดเป็นวลีหรือเป็นคำประกาศทางการเมืองอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งแม้ว่าอาจจะละม้ายกับแนวคิด “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในบางมิติ และในบางเรื่อง แต่ก็ไม่ใช่แนวความคิด และไม่ใช่วาทกรรมการเมืองชุดเดียวกันโดยเด็ดขาด (ดูการศึกษาของ เฉลิมเกียรติ, 2533; เกรียงศักดิ์, 2536 และชาญวุฒิ, 2526 และประจักษ์, 2545)⁽¹⁾

ในทางความคิดทางการเมืองนั้น วิเคราะห์ได้ว่าแนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย (ดูการศึกษาของ เฉลิมเกียรติ, 2533 และเกรียงศักดิ์, 2536) มีจุดเน้นอย่างมากในอันที่จะ “ต่อต้าน” ความคิดประชาธิปไตยตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่เปิดให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ มีการเลือกตั้ง มีระบบพรรคการเมือง และมีระบบรัฐสภาทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชน และเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ เนื่องด้วยระบบดังกล่าวก่อให้เกิดความวุ่นวาย เพราะว่าไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมไทย อีกทั้งขัดกับลักษณะสำคัญๆ ของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมผู้หลักผู้ใหญ่ ระบบอุปถัมภ์ การนับถือผู้มีพระคุณ ฯลฯ ในขณะที่แนวความคิด “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ไม่ได้ปฏิเสธความคิดประชาธิปไตยตะวันตกอย่างสุดโต่ง ในทางตรงข้าม แนวคิด “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้สนับสนุนให้มีการเลือกตั้ง มีระบบผู้แทน และกลไกทางการเมืองขึ้นจำนวนหนึ่ง ซึ่งหากทำหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสมแล้ว จะมีส่วนช่วยเกื้อหนุนให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็งและมั่นคง โดยไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจและอิทธิพลของผู้นำทหารและระบบราชการ ซึ่งในบางสมัยมีลักษณะเป็นเผด็จการ คือมีการรวบอำนาจและเป็นคณาธิปไตย

ที่กล่าวมานี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ความคิดประชาธิปไตยแบบไทย กับความคิดระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความแตกต่างกัน แม้ว่าจะมีความพัวพันกัน แต่ในการวิเคราะห์แนวความคิดทางการเมืองของไทยแล้ว คงมีความจำเป็นที่จะต้องแยกแนวคิดทั้ง 2 ออกจากกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเราจะพิจารณาบทบาทของปัญญาชนผู้มีหน้าที่ในการสร้างสรรค์ความคิดทางการเมืองแล้ว จะสังเกตได้ว่าปัญญาชนที่ผลิตงานเขียนและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับความคิดทางการเมืองทั้ง 2 สาย มีหน้าที่การงานและมีภูมิหลังทางสังคมที่แตกต่างกันอย่างมากด้วย

กลุ่มหนึ่ง คือปัญญาชนที่เขียนบทความเรื่อง ประชาธิปไตยแบบไทย หรือแบบไทยๆ ที่สำคัญๆ และมีชื่อเสียงในอดีต ได้แก่ กรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ พลเอกแสวง เสนาณรงค์

และนายประเสริฐ ทรัพย์สุนทร (ใช้นามปากกาเขียนบทความที่กระจายเสียงทางวิทยุของทหาร) ผู้เขียนนิรนาม (คือไม่ได้แสดงชื่อจริง) ให้กับงานเขียนเรื่องการพัฒนาทางการเมืองไทยของจอมพลประภาส จารุเสถียร และในระยะต่อๆ สามารถพบแนวคิดดังกล่าวได้จากงานเขียนของพลตรีระวี วันเพ็ญ ในข้อเขียนและสุนทรพจน์ของพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก และปรากฏเป็นเอกสารงานเขียนทางวิชาการของนายทหารที่มีชื่อเสียงบางคน ซึ่งศึกษาวิชาการเมืองการปกครองที่วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร เป็นต้น

กลุ่มที่สอง เป็นปัญญาชนที่ผลิตงานเขียนเรื่อง ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในอดีตพบแนวคิดดังกล่าวได้ในงานเขียนของ พระองค์เจ้าธานีนิวัติ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช พระยาศรีวิสารวาท และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น ในระยะต่อมาพบแนวคิดดังกล่าวได้ในงานเขียนของธำนิภรณ์ กรัยวิเชียร ข้อเขียนของทองตอ กล้วยไม้ ณ อยุธยา และในงานเขียนของชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ เป็นต้น

ควรกล่าวด้วยว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นแนวความคิดที่มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการรณรงค์เพื่อให้มีความเป็นสถาบัน และมีความเป็นปึกแผ่นอีกวาระหนึ่ง นับจากปี พ.ศ.2507-2508 เป็นต้นมา อันเป็นรากฐานให้กับแนวคิดดังกล่าวภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เรื่องนี้ เป็นประเด็นที่นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และปรัชญาการเมืองบางท่าน ได้ตระหนักถึงพลังของแนวคิด “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ฉะนั้น จึงได้มีการอภิปรายถึงคุณลักษณะของแนวความคิดดังกล่าวไว้ ตัวอย่างของนักวิชาการ ซึ่งมีปฏิกริยาต่อแนวความคิดระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้แก่ เสน่ห์ จามริก (2529) และมารค ตามไท (2543)

ฉะนั้น คำอธิบายของปัญญาชนที่ดูเหมือนว่าจะเกี่ยวข้องเฉพาะแต่เรื่องของหลักการ และความเป็นไปของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงนับว่ามีความสำคัญ เพราะจัดเป็นกิจกรรมทางการเมืองและทางสติปัญญาอีกส่วนหนึ่ง ที่แยกระดับออกจากความผันผวนทางการเมืองของไทย กล่าวคือ ไม่ว่าการเมืองจะมีการต่อสู้หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จะมีการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญไปกี่ฉบับ เปลี่ยนนายกรัฐมนตรีไปกี่คน ๔๗ การสร้างสรรค์งานเขียนในกรอบความคิดและในหลักการของ “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องนับว่าเป็นกิจกรรมทางความคิดที่สำคัญ ซึ่งช่วยประทับประคองทิศทางของระบบการเมืองไทยสมัยใหม่ได้เป็นอันมาก ดังที่มีผู้ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่ายามใดที่ผู้คนคือประชาชนชาวไทยต้องประสบกับปัญหาขัดข้องจากความคิดประชาธิปไตยแบบไทย และไม่อาจจะเผชิญหน้ากับระบบการเมืองที่เปิดกว้างอย่างมาก คือ เปิดให้มีเสรีภาพอย่างมากตามหลักการของความคิดประชาธิปไตยตะวันตกได้ ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ก็มักจะหวนกลับมาคิดไตร่ตรองและยึดหลักการของความคิดประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเสมอๆ (สำหรับข้อสังเกตนี้ ดู นิธิ, 2534; นิธิ, 2544; มารค, 2543)

กล่าวเฉพาะหลักความคิดและแนวทางของ “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในยุคร่วมสมัยนั้น พบได้ใน งานเขียนของธานินทร์ ภัยวิเชียร อย่างโดดเด่นและเป็นหลักเป็นฐานมากที่สุดชุดหนึ่ง ตัวอย่างงานเขียนของนักคิดท่านนี้ ได้แก่ กฎหมายกับการฉ้อราษฎร์บังหลวง (2510), สิทธิของสตรีในกฎหมายไทย (2510), ภาษากฎหมาย (2511), การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช (2511), อำนาจอธิปไตยทางศาล (2514), การใช้กฎหมายป้องกันคอมมิวนิสต์ (2516), ระบอบประชาธิปไตย (2518), กฎหมายเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายไทยกับกฎหมายของประเทศแองโกลแซกซอน (2518), พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย (2519), ครุกับทางอยู่รอดของสังคมไทย (2520) เป็นต้น

ในอีกตัวอย่างหนึ่งของนักคิดและนักเขียนในกลุ่มนี้ คือ ทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา พบว่า ได้เขียนงานที่น่าสนใจและน่าอ่านจำนวนหลายเล่ม อาทิเช่น งานเขียนเรื่อง ทศพิศราชธรรม (2517), พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบบรัฐสภา (เขียนร่วมกับ อธิป จิตต์สำเร็จ และวีระพันธ์ มุขสมบัติ, 2523), หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2524), สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 (2527), พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประชาธิปไตย (2527), พระภูมิพลมหาราช (2528), พระราชาผู้เป็นที่รักยิ่งของประชาชน (2529), สมบัติผู้ดี (2530), 72 พรรษา บรมราชาธิราชเจ้านักรัฐศาสตร์ (2542) เป็นต้น

สำหรับความเห็นที่เสมือนหนึ่งเป็นปฏิกริยาต่อแนวความคิด “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” โดยตรง ความเห็นแรกปรากฏอยู่ในงานเขียนของ เสน่ห์ จามริก (2529 และ 2540) ซึ่งเขามีมุมมองของการวิเคราะห์อย่างกว้างขวางว่า

“... ในจุดนี้มีทางชวนให้เป็นไปได้ว่า ฝ่ายสถาบันทหารมิได้เป็นพลังชี้ขาดการเปลี่ยนแปลงอำนาจดังเช่นแต่ก่อน ฐานของระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (เป็นคำที่เน้นโดยผู้เขียนเอง - ผู้วิจัย) เริ่มก่อตัวเป็นจริงเป็นจังขึ้นในขณะที่พลังฝ่ายทหารเสื่อมคลายลงหลังวิกฤติ 14 ตุลาคม 2516 รวมทั้งการก่อตัวขึ้นของพลังเศรษฐกิจสังคม อันประกอบเป็นกลุ่มชนชั้นกลางภายนอกกระบวนการ และในสัมพันธภาพทางอำนาจที่ปรับเปลี่ยนแปลงนี้เอง (ที่รัฐธรรมนูญ และชีวิตทางการเมืองของไทยยุคปัจจุบันจำต้องปรับเปลี่ยนตามไป -สรุปโดยผู้วิจัย)...” (เสน่ห์, 2540: 363-364)

กล่าวในอีกนัยหนึ่งก็คือ “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” กับระบอบอำนาจนิยมของทหาร นั้นมิใช่เป็นเรื่องเดียวกัน อีกทั้งมีฐานการสนับสนุนที่แตกต่างกันอย่างมากด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฐานที่มาจากพลังทางเศรษฐกิจ และกลุ่มชนชั้นกลางนอกกระบวนการนั้น เห็นชัดว่าได้เอนเอียงมาสนับสนุน “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์

เป็นประมุข” กันทั่วหน้า อย่างไรก็ตาม ภายหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 กลุ่มพลังทางเศรษฐกิจและชนชั้นกลางนอกระบบราชการดังกล่าว ก็เดินทางมาพบกับทางสองแพร่ง ระหว่างการประสานเป็น “พันธมิตรกับทุนนานาชาติ” หรือว่าจะประสานเป็น “พันธมิตรกับทุนท้องถิ่น” ซึ่งก็ยิ่งทำให้ ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมีความสำคัญอย่างยิ่งมากขึ้นไปอีก ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญหนึ่งของการส่งเสริมคนดี และสกัดกั้นคนไม่ดี ไม่ให้เข้าสู่กระบวนการทางการเมือง (เสนห์, 2540: 408)

กระนั้นก็ตาม เสนห์ จามริก มีความเห็นว่า เรื่องดังกล่าว คือ การส่งเสริมคนดี และสกัดกั้นคนไม่ดี น่าจะเป็น “ปลายเหตุ” เพราะต้นเหตุจริง ๆ น่าจะอยู่ที่การสร้างสรรค์กระบวนการทางการเมือง และการจัดสัมพันธภาพทางการเมืองให้เกิดมีความสมดุลระหว่างฝ่ายต่าง ๆ การเมืองที่ดี และรัฐธรรมนูญที่ดี ไม่ใช่เรื่องของการแสวงหาอะไรที่เลิศเลอเกินระดับของคนสามัญ หากอยู่ที่ชีวิตปกติของคนธรรมดาสามัญ และการจัดวางความสัมพันธ์ให้คนธรรมดาสามัญสามารถเข้าไปมีส่วนร่วม และประกอบเข้าไปส่วนหนึ่งของชีวิตทางการเมืองทั้งหมดได้ (เสนห์, 2540: 408-409)

ในอีกปฏิกิริยาความเห็นหนึ่ง ได้แก่ ทศนะของมารค ตามไท (2543) ในข้อเขียนที่มีลักษณะวิพากษ์และวิจารณ์เป็นอย่างสูง โดยผู้เขียนได้ตั้งประเด็นปัญหาขึ้นพิจารณาว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีฐานะความสำคัญเป็น “ระยะเปลี่ยนผ่าน” ทางการเมือง จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นประชาธิปไตย หรือว่า เป็นระบอบการปกครองที่มีคุณค่าเฉพาะในตัวเอง

ในประเด็นแรกนั้น มารค ตามไท กล่าวอธิบายว่าระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ไม่ใช่ทางเลือกของทุกสังคม เพราะวาระบอบกษัตริย์ไม่ได้มีอยู่ในทุกสังคมประการหนึ่ง และสถาบันกษัตริย์ในบางสังคมก็สามารถถูกยกเลิกได้ ในอีกประการหนึ่ง ดังนั้น จะพิจารณาว่าระบอบดังกล่าวมีฐานะเป็น “ระยะเปลี่ยนผ่าน” จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ก็คงจะมีเหตุผลในตัวของประเด็นเองไม่ได้ ส่วนประเด็นที่สอง คือ เรื่องของระบบคุณค่าของระบอบดังกล่าว พบได้ว่ามีเหตุผลในเชิงญาณวิทยาอยู่ด้วย เนื่องด้วยในทุกระบอบมีความไม่รู้ว่าจะใครจะเป็นผู้บริหารประเทศที่ดีเสมอ แต่ก็มิใช่อธิบายในเหตุผลเชิงอรรถประโยชน์ในอีกทางหนึ่ง ซึ่งกล่าวว่า ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขดังกล่าวจะช่วยสร้างพลังให้แก่คนส่วนใหญ่ในสังคม เรื่องนี้พอรับฟังได้ เนื่องด้วย “องค์พระมหากษัตริย์สามารถเป็นจุดส่งต่อความห่วงใยจากพลเมืองคนหนึ่งไปสู่พลเมืองอีกคนหนึ่ง ถึงแม้ว่าไม่รู้จักกัน” แต่มารค ตามไท ก็มีความเห็นในอีกทางด้วยว่าจุดแข็งดังกล่าวจะก่อให้เกิดปัญหาว่า ภายใต้ระบอบการปกครองดังกล่าว พลเมืองที่อยู่ภายใต้ระบอบการปกครองดังกล่าวจะไม่มี “ความเป็นอิสระทางศีลธรรมเพียงพอ” เหตุผลสำคัญเนื่องมาจากการปกครองของระบอบดังกล่าว

“..พระมหากษัตริย์มีอำนาจทางศีลธรรมอยู่ไม่น้อย ถ้าพระมหากษัตริย์มีทัศนะเกี่ยวกับความถูกต้องเชิงบรรทัดฐานของนโยบาย หรือข้อเสนอที่สาธารณะกำลังพิจารณากันอยู่ ประชาชนส่วนใหญ่ก็จะยอมรับความเห็นอันนี้ แทนที่จะคิดเองว่า อะไรถูก อะไรผิด และจึงไม่มีการตัดสินใจทางศีลธรรมอย่างอิสระ ปัญหานี้จะเป็นจุดอ่อนของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข...” (มารค, 2543:102)

เอกสารและสิ่งพิมพ์ของทางราชการว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

เอกสารและสิ่งพิมพ์ของทางราชการนับเป็น “อุปกรณ์” สำคัญอีกส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างแนวคิดเรื่อง “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และส่งเสริมวาทกรรม “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ให้มีการแพร่หลายและกระจายออกอย่างกว้างขวาง ในการนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าหน่วยราชการหลักๆ ที่ผลิตเอกสารและสิ่งพิมพ์ในเรื่องข้างต้น อาจจะจัดแบ่งได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

ก. องค์กรฝ่ายบริหาร หรือองค์กรราชการฝ่ายบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี และ โดยผลงานของกรมศิลปากร กับกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ข. องค์กรฝ่ายรัฐสภา ได้แก่ เอกสารและสิ่งพิมพ์ของสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา สำนักงานงานเลขาธิการวุฒิสภา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หนังสือรัฐสภาสาร รวมทั้ง เอกสารสิ่งพิมพ์ของสถาบันพระปกเกล้า ฯ สังกัดรัฐสภา นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 เป็นต้นมา

ค. องค์กรอิสระอื่นๆ ได้แก่ สำนักราชเลขาธิการ มหาวิทยาลัย และคณะกรรมการเฉพาะกิจต่างๆ เป็นต้น

รายชื่อตัวอย่างของเอกสารต่างๆ ซึ่งอาจจัดได้เป็น 3 ประเภทดังกล่าวข้างต้น มีอาทิ กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ “พระมหากษัตริย์คุณที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อประชาชนชาวไทย” ในหนังสือ สดุดีบุคคลสำคัญ เล่มหนึ่ง กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2525.

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ และคนอื่นๆ พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2537.

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ “พระมหากษัตริย์คุณที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อประชาชนชาวไทย” มิตรครู 22, 13 พฤศจิกายน 2523, หน้า 5-8.

แก้ว กาญจนนา “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” มิตรครู 24, 28 ธันวาคม 2529.

คณิดา เลขะกุล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (His Majesty King Prachathipok)

กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2528.

ฉลวย ขวัญสง “พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระราชทานกำเนิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย”

รัฐสภาสาร 10 มกราคม 2505, หน้า 9-16.

ชมภูนุช. “การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” มิตรครู 18, 30

มิถุนายน 2519, หน้า 4-7.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” ใน สตติบุคคลสำคัญ เล่ม 4.

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2528.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประชาธิปไตย” ใน พระ

ราชกรณียกิจกับการพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของ

ชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2527.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 (พิมพ์

เนื่องในงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ทักษิณานุประทาน 50 วัน ถวายพระบรมศพ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7), 2527.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา “สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7” ใน

เฉลิมพระเกียรติพระราชวงศ์ฝ่ายใน เล่ม 2 กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของ

ชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2528.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา เรื่องพระบาทสมเด็จพระ

ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2524.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา, อธิป จิตต์สำเริง และวีระพันธ์ มุขสมบัติ พระบาทสมเด็จพระปก

เกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบอบรัฐสภา. กรุงเทพฯ: กองการพิมพ์ สำนักงาน

เลขาธิการรัฐสภา, 2523.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: กองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2525.

บรรจง ศศิธรานกูร. “กษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ผู้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน

ชาวไทย” มิตรครู 16(15 ธันวาคม 2517), หน้า 4-7, 15.

บุรีรักษ์ นามวัฒน์ กับคณะ. “พระราชวงศ์จักรีกับประชาธิปไตย” รัฐสภาสาร 30 พฤษภาคม 2525, หน้า 1-56.

“พระผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญ” มิตรครู 12, 30 มิถุนายน 2527, หน้า 6-7.

ราชเลขาธิการ, สำนัก. “สมบูรณาญาสิทธิราชย์-ประชาธิปไตย” ใน พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์กับประชาชน (The Chakri Monarchs and the Thai People a Special Relationship). กรุงเทพฯ: สำนักงานราชเลขาธิการ, 2525

เลขาธิการรัฐสภา, สำนักงาน พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยเลขาธิการรัฐสภา, 2521.

ศิลปากร, กรม พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, 2523.

สนธิ เดชานันท์ แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กองการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2536.

ส่งเสริมวิชาการ, ฝ่าย สโมสรรัฐสภา. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: อักษรไทย (ฟ้าเมืองไทย), ม.ป.ป..

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2536.

สายไหม จบกมลศึก การแสดงแสงสีเสียงเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, 2536.

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย”. (เทพคำบรรยาย) มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยสำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

“พระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย” (เทพบันทึก) การแสดงแสงสีเสียงเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ระหว่างวันที่ 11-19

ธันวาคม 2536 จัดพิมพ์โดยกองการสังคีต กรมศิลปากร.

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”. (สไลด์ประกอบคำบรรยาย) จัดทำโดยการท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทย.

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”. (เทปคำบรรยาย) กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอก
ลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

“พระปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชวงจักรีวงศ์”. (เทปคำบรรยาย) กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้าง
เอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

ฯลฯ

จากรายชื่อเอกสารตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะสังเกตเห็นได้ว่า ในประการแรก เอกสาร
ของทางราชการไทย แม้ว่าจะมีการเชื่อมโยงพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตยมาตั้งแต่
ช่วงทศวรรษ 2500 แล้วก็ตาม (เพราะในอันที่จริงภาษาทางการของแนวคิดดังกล่าวเริ่มปรากฏ
มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2492) แต่ปรากฏว่ามีความถี่และความหนักแน่นของเนื้อหาหนักจากภายหลังปี
พ.ศ.2517 เป็นต้นมา ในประการถัดมา ภาษา และคำว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
กับระบอบประชาธิปไตย และในอันที่จริงหมายรวมถึงคำว่าพระมหากษัตริย์กับการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยด้วยนั้น ได้ถูกกล่าวเป็นคำธรรมดาสามัญทางการเมือง คือ มีการใช้อย่าง
เป็นปกติสามัญและเป็นเรื่องธรรมดาในทางการเมืองของไทยไปแล้ว อย่างไม่พึงตั้งข้อสงสัย
หรือไม่ควรมีข้อขวางกั้นในทางความคิดและจินตนาการแต่ประการใดทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ปัญญา
ชนคนสำคัญ อย่างเช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชเอง จึงสามารถกล่าวอธิบายได้อย่างราบรื่นและ
มีความสะดวกอย่างยิ่งที่จะกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าได้ “ทรงสถาปนาระบอบ
ประชาธิปไตย” มาตั้งแต่ต้นรัชสมัยของพระองค์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวอธิบายว่า

“เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ (เงินค่าราชการแทนการเกณฑ์
แรงงาน - ผู้วิจัย) ก็เท่ากับทรงถือพระองค์เท่ากับคนทั้งปวง ไม่ทรงเป็นเจ้าของชีวิตต่อไป
อีกแล้ว เป็นราษฎรเต็มตัว ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยพฤตินัยสิ้นสุดมาเท่าทุก
วันนี้ และเป็นประชาธิปไตยมาตั้งแต่นั้น.. พระราชวงศ์จักรีได้ทรงกระทำอย่างนี้มา
โดยตลอด และทรงพัฒนาประเทศต่อเนื่อง..รัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวเป็นนักประชาธิปไตย เป็นพระมหากษัตริย์ของประชาชน ทรงราชการมิได้ว่างเว้น
ทำงานมากกว่าใครทั้งหมด..” (อ้างใน ขำรงค์ศักดิ์, 2544: 129)

หรือในอีกตัวอย่างหนึ่งนักคิดและนักกฎหมายไทยที่มีชื่อของคนไทยคนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น นายอุกฤษ มงคลนาวิน ก็มีความคิดเห็นโดยการประกาศข้อคิดที่ปราศจากความลังเล และไม่มีข้อติดขัดแต่ประการใด ดังต่อไปนี้

“การเป็นประชาธิปไตยนี้ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ โดยเฉพาะรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ทรงเตรียมการไว้แล้วอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จะว่าไม่ทันใจก็ได้ เพราะเหตุว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้ว 85 ปี ก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้นเท่าไร กลับจะยิ่งเลวทรามกว่าสมัยก่อนด้วยซ้ำ...” (อุกฤษ, 2540: 40)

อาจกล่าวได้ว่า เรื่องดังกล่าวเป็นพลังทางสังคมการเมือง และวัฒนธรรมของการที่ภาษาและแนวคิดที่ว่าด้วย “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้ถูกทำให้เป็นภาษาของทางราชการ อีกทั้งปรากฏใช้โดยทั่วไปอยู่ในเอกสารของทางราชการประเภทต่างๆ อย่างต่อเนื่องมานานนับสิบปี รวมทั้งได้เป็นแนวความคิดและเป็นภาษาการเมืองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันด้วย ที่มีคำประกาศในอีกวาระหนึ่งว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2540 มาตราที่ 2) รวมทั้งในหนังสือแบบเรียนกลุ่มวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาของไทยในสมัยปัจจุบัน ก็มักจะศึกษาเล่าเรียนมาในแบบแผนเดียวกันว่า

“สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจสำคัญๆ เพื่อป้องกันและทำนุบำรุงประเทศชาติ ให้เจริญรุ่งเรือง อยู่รอดปลอดภัย และรักษาเอกราชมาจนถึงทุกวันนี้

ปัจจุบันประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสำคัญ และจำเป็นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย ประชาชนทุกคนต้องรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และช่วยกันเกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ของเราไว้ให้มั่นคงที่สุด...” (แบบเรียน สปช.6 ของสำนักพิมพ์ประสานมิตร ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533, หน้า 350)

เชิงอรรถ

- (1) พล.อ.อ.พระริน หงสกุล ได้กล่าวถึงความแตกต่างของ 2 สกิลความคิดนี้ไว้อย่างน่าสนใจในเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2511 ว่า ได้มีข้อขัดแย้งอย่างสำคัญทั้งในระดับคณะกรรมการร่างฯ และในระดับของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในมาตราที่ 10 ที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย และทรงเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหาร ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ควรตัดคำว่าผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหารออก เพราะเกรงว่าพระองค์อาจจะทรงใช้อำนาจนำเอาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับมาใช้อีก

ฝ่ายแรกให้ความเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่นั้น ประมุขของรัฐเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของเหล่าทัพอยู่แล้ว ประเทศประชาธิปไตยโดยทั่วไปไม่ได้มีความระแวงว่าพระเจ้าแผ่นดิน หรือประธานาธิบดีจะใช้อำนาจทหารมาเป็นเครื่องมือสร้างระบอบเผด็จการแต่ประการใด มิพักกล่าวถึงประโยชน์อื่นๆ ที่พึงได้รับ คือการทำให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคง รวมทั้งเป็นการป้องกันมิให้ใครๆ นำเอากำลังทหารไปเป็นเครื่องมือทางการเมือง เช่น การก่อการรัฐประหาร เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ฝ่ายคัดค้าน หรือสำนักคิดที่สองมีความเห็นว่ากองทัพไทยมีผู้บัญชาการทหารสูงสุดอยู่แล้ว ฉะนั้น จึงมีความซ้ำซ้อน เห็นควรว่าพระมหากษัตริย์ทรงดำรงจอมทัพไทยเพียงสถานเดียว

ในการลงมติ ปรากฏว่า ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับสำนักคิดที่สอง ในขณะที่สำนักคิดที่หนึ่ง ซึ่งต้องการให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งจอมทัพไทย และเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหาร ปรากฏว่า มีเพียง 4 คนเท่านั้น ได้แก่ พล.อ.อ. พระริน หงสกุล, พระยาสุนทรพิพิธ, พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ และ หลวงประกอบนิติสาร (ดู พระริน, 2529: 33-35)

กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่(1)
การเปลี่ยนแปลงของรัฐสภา และองค์กรของรัฐสภาใน
ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์
ทรงเป็นประมุข

ความนำ

ในเบื้องต้นนี้ คงจะกล่าวได้ว่าการบอกเล่าเรื่องก็ดี การเขียนเรื่องก็ดี ตลอดจนถึงการประกาศเรื่องด้วยภาษาทางการ หรือโดยสิ่งพิมพ์ของทางราชการก็ดี ผู้วิจัยได้จัดให้เป็นกระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี เนื่องด้วยสังคมจารีตประเพณีโดยทั่วไปมักจะใช้วิธีการดังกล่าวเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับสังคมที่อาจจะยังไม่มีความสลับซับซ้อนมากนัก รัฐบาลและผู้มีอำนาจในสังคมการเมืองจึงทำการ “โฆษณาทางการเมือง” ด้วยตนเอง และเขียนเรื่อง หรือคำประกาศต่างๆ ไว้ให้ชัดเจน โดยความคิดและความห่วงเกรงว่าประชาชน หรือพลเมืองของตนจะยังไม่มีความเข้าใจเพียงพอว่าระบอบการเมืองที่ดั่งนั้นและดำรงอยู่นั้น ดำเนินการและเคลื่อนไหวด้วยกลไกอะไรเป็นพิเศษ

ในทางตรงข้าม เมื่อสังคมการเมืองมีพัฒนาการ ทั้งในแง่ที่มีการแบ่งแยกหน้าที่การทำงาน (Differentiation) กันมากขึ้นในระหว่างบุคคลและระหว่างองค์กรต่างๆ โดยที่แต่ละองค์กรอาจจะมีความสัมพันธ์กันในแบบร่วมมือกัน แข่งขันกัน หรืออาจจะประสานกันก็ได้ แล้วแต่กรณี อีกทั้งคุณภาพของความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมการเมืองโดยรวม ได้ก่อให้เกิดองค์กรและสถาบันการเมืองใหม่ๆ ตัวอย่างเช่น ในทางการเมืองก็ได้เกิดมีระบบรัฐสภาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ตรากฎหมายและความคุมฝ่ายบริหาร ซึ่งแยกออกจากระบบเดิมที่องค์กรภายในของฝ่ายบริหารมักจะควบคุมกันเองในแบบจารีตประเพณี หรือในทางสังคมก็มีระบบโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่สอนหนังสือและหลักวิชาการสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น สอนวิชาเศรษฐศาสตร์ที่แยกออกจากการศึกษาแบบศาสนา มีพิกกล่าวถึงองค์กรทางเศรษฐกิจที่มีการแบ่งแยกหน้าที่การทำงานภายในองค์กร และระหว่างองค์กร รวมทั้งในกระบวนการผลิตขั้นตอนต่างๆ

ฉะนั้น การแสดงบทบาทขององค์กรทางการเมืองใหม่ๆ ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันรัฐสภา และองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับรัฐสภา ซึ่งมีสมาชิกบางส่วน หรือทั้งหมดมาจาก

การเลือกตั้งของประชาชน และมีหน้าที่สำคัญคือการตรากฎหมาย เป็นปากเสียงแทนประชาชน ที่สำคัญคือ เป็นผู้ก่อตั้งรัฐบาล ควบคุมรัฐบาล และเป็นผู้ก่อตั้งองค์กรอิสระ รวมทั้งจัดสรรผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระต่างๆ ฯลฯ จึงนับได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งว่าองค์กรทางการเมืองที่เปิดกว้างต่อการแสดงความคิดเห็นของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบรัฐสภานี้จะมีความเห็นในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 และจะมีการแสดงความคิดเห็นต่อแนวคิดและหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศไทย ไปในลักษณะใด ตัวอย่างเช่น จะมีส่วนส่งเสริม หรือว่ามีความเห็นที่แตกต่างจากแนวทางดังกล่าว ซึ่งไม่ว่าจะเป็นไปในทางหนึ่งทางใด ก็นับได้ว่าจะปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการทางการเมืองของประเทศไทยต่อไปทั้งสิ้น

พัฒนาการทางการเมืองและอำนาจของรัฐสภาไทย

องค์กรรัฐสภาของประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาย้อนหลังกลับไปถึงสมัยใด หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่งมี “จุดกำเนิด” ในช่วงสมัยใด และด้วยเหตุปัจจัยใด นับเป็นประเด็นที่มีการโต้เถียงกันได้พอสมควร กล่าวคือ ความเห็นหนึ่งพิจารณาว่ารัฐสภาและการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยมีความเป็นมาทั้งในทางความคิดและวิวัฒนาการทางสถาบันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่องนี้เอกสารสิ่งพิมพ์ของสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้กล่าวอธิบายไว้ได้อย่างรวบรัด และได้ใจความดังต่อไปนี้

“แนวความคิดที่จะนำเอารูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทย ได้เริ่มต้นขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายเพื่อเป็นการปูพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างค่อยเป็นค่อยไปดังเช่น โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาในพระองค์ เพื่อถวายเป็นคำปรึกษาและความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการปกครองในปีพุทธศักราช 2417 หรือการปฏิรูประบบราชการ ปีพุทธศักราช 2435 และที่สำคัญคือการเลิกทาส ซึ่งนับเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปีพุทธศักราช 2468 พระองค์ทรงตั้งพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะวางรากฐานการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังปรากฏหลักฐานและเอกสารการเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนหลายครั้ง แต่ถูกยับยั้งจากที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร ช่วงเวลานั้นกระแสการเรียกร้องการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีความรุนแรงยิ่งขึ้นจนในที่สุดมีกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” ได้ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 หลังจากนั้น ประเทศไทย

ได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจนถึงปัจจุบัน” (ดูบทสรุปเรื่อง “ประชาธิปไตย” นี้ได้จาก www.parliament.go.th)

พิจารณาจากคำอธิบายข้างต้น จะเห็นได้ว่า ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และรัฐสภาของไทย ก็มีวิวัฒนาการที่สามารถสืบย้อนรอยกลับไปได้ถึงสมัยที่มีการสถาปนาสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และสภาที่ปรึกษาในพระองค์ในช่วงปี พ.ศ.2417 (เพ็งอ้ง) อย่างไรก็ตาม ข้อคิดเห็นและคำอธิบายดังกล่าวข้างต้นก็มีความแตกต่างจากจากข้อเท็จจริงอีกชุดหนึ่ง ซึ่งสำนักงานเลขาธิการรัฐสภานั้นเองได้จัดทำทำเนียบประธานรัฐสภาของตนไว้ โดยกล่าวว่าประธานรัฐสภาของประเทศไทยคนแรก ชื่อ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี โดยเข้าดำรงตำแหน่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 และหลังจากนั้นเป็นต้นมา ก็มีประธานรัฐสภาเรียงตามลำดับ คือนับต่อจากเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีแล้ว มีรายนามดังนี้คือ เจ้าพระยาพิชัยญาติ, พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี, เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ, พระยามานวราชเสวี, พ.ต.วิลาศ โอสถานนท์, พล.อ. พระประจักษ์ปัจฉิม, พล.อ. หลวงสุทธิสารธนากร, นายทวี บุญยเกษตร, พ.อ.นายวรการบัญชา, พล.ต.ศิริ สิริโยธิน, ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, นายประภาศน์ อวยชัย, นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์, นายอุทัย พิมพ์ใจชน, พล.อ.กมล เดชะตุงคะ, พล.อ.อ.हरิน หงสกุล, นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ, นายอุกฤษ มงคลนาวิน, นายวรรณ ชันชื้อ, นายมิชัย ฤชุพันธุ์, นายมารุต บุณนา, นายบุญเหลือ ประเสริฐสุวรรณ, นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา และนายอุทัย พิมพ์ใจชน

พิจารณาตามข้อเท็จจริงในชุดที่สองแล้ว ก็คงจะพออนุมานได้ว่า รัฐสภาของไทยเป็นองค์กรหรือเป็นสถาบันการเมืองที่ได้รับการสถาปนาขึ้นใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 อย่างมีพักต้องสงสัย โดยที่ในช่วงแรก (ตรงกับสมัยประธานรัฐสภาคนที่หนึ่งถึงประธานสภาคนที่ 13) ปรากฏว่าบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนชนชั้นนำที่มีภูมิหลังมาจากตระกูลขุนนาง และนายทหารได้ครองตำแหน่งประธานรัฐสภาอย่างต่อเนื่อง ตราบจนกระทั่งได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญเมื่อเดือนตุลาคม 2516 ต่อเนื่องมาจนถึงช่วงปี พ.ศ.2517-2518 เมื่อนายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ วุฒิสมาชิกซึ่งมีภูมิหลังเป็นนักธุรกิจและไม่ได้มีประสบการณ์ในระบบราชการได้ก้าวขึ้นเป็นประธานรัฐสภา และนายอุทัย พิมพ์ใจชน ซึ่งมีภูมิหลังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนแรกที่ได้ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาแทนสมาชิกวุฒิสภา การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของห้วงเวลานี้ นับว่ามีผลกระทบต่อความคิดความรู้สึก และแนวทางการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของรัฐสภา และกระทบต่อชนชั้นนำของไทยอยู่ไม่น้อย อันเนื่องมาจากประธานรัฐสภาทั้งสองคนไม่ได้มีประสบการณ์ของการเป็น “ข้าราชการ” มาก่อน ฉะนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่อาจจะมีการนำเอาระบบคุณค่า และแบบแผนของการดำเนินงานจากส่วนที่อยู่ภายนอก “ระบบราชการ” เข้ามาใช้ในองค์กรของรัฐสภาแทนระบบคุณค่า และแบบแผนการดำเนินงานของรัฐสภาไทยในแบบเดิมๆ

พล.อ.อ.हरิน หงสกุล สมาชิกวุฒิสภา และเป็นประธานรัฐสภาคนที่ 17 ซึ่งดำรงตำแหน่งในระหว่าง ปี พ.ศ.2519-2526 ได้กล่าวแสดงทัศนะ ซึ่งเป็นความคิดและความรู้สึกของกระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่(1)

ตนไว้ (ในปี พ.ศ.2521) ว่าเรื่องที่สำคัญอย่างมากเรื่องหนึ่งของ “การเมืองแบบรัฐสภา” ของไทย ของช่วงเวลานั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับการก้าวทะยานขึ้นมามีอำนาจ กอปรด้วยการมีเกียรติยศ แบบก้าวกระโดดของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้ง กล่าวคือ สังคมการเมือง ไทยเริ่มตั้งคำถามขึ้นอย่างจริงจังว่าการเลือกตั้งกับการแต่งตั้งแบบไหนจะดีกว่ากัน ซึ่งพล.อ. หาริน หงสกุลได้กล่าวตอบคำถามของหนังสือพิมพ์ไว้เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ.2521 มีความ ดอนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

“เรื่องสมาชิกเลือกตั้งกับแต่งตั้งนี่ะครับอย่าพูดให้แตกความสามัคคีกันดีกว่า เพราะไม่ ว่าเลือกตั้งหรือไม่ว่าแต่งตั้งนี่แหละ เราจะต้องดูข้อเท็จจริง มันมีดีมีเลวด้วยกันทั้งนั้น มันคนนี่ครับ จะให้ perfect 100 เปอร์เซนต์ยังไม่ได้ มันเหมือนกันละครับ ปัญหานี้ขอให้ ดูข้อเท็จจริง ในการเลือกตั้งทุกครั้งที่ผ่านมา เฉลี่ยแล้วนะ ทั้ง 12-13 ครั้ง อะไรนั่น ที่ เลือกตั้งกันมาแล้ว มีผู้ไปใช้สิทธิไปลงคะแนนเสียงเฉลี่ย 39 เปอร์เซนต์เท่านั้นเอง ใน 39 เปอร์เซนต์ของผู้มีสิทธิลงคะแนนนะครับ ไม่ใช่ของราษฎรทั้งหมด นี่เป็นเสียงสวรรค์ ที่แท้จริง หรือเปล่า... (นอกจากนี้ ยังมีฝรั่งคนหนึ่งเขาได้เขียนไว้ว่าการเมืองของไทย) อาจารย์และนักศึกษามีการกำหนดรูปแบบใหม่ มีการจัดอย่างหลวมๆ แต่มีความ ทะเยอทะยานสูง อันนี้เป็นความคิดของฝรั่ง เขาบอกไว้น่าฟังว่า บางพรรคก่อตั้งใหม่ โดยบุคคล ซึ่งเพิ่มมีโอกาสดำเนินประชาชนชาวไทยเต็มตัว เช่นนักธุรกิจชาวจีน ซึ่งได้ เป็นผู้นำก่อตั้งพรรค.. (นอกจากนี้) คุณชายคึกฤทธิ์ท่านได้ออกโทรทัศน์ไว้มีความตอน หนึ่งว่า (กล่าวถึงสาเหตุที่มีการยุบสภา - ผู้วิจัย) เพราะว่าการแก่งแย่งกันอยากเป็นรัฐ มนตรี ในที่สุดก็มีการกดดันเพื่อเรียกประโยชน์อื่นๆ ซึ่งไม่ใช่ประโยชน์สาธารณะ แล้ว อีกตอนหนึ่งท่านก็บอกว่า ถ้าปล่อยให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นไปเช่นนี้ ความวุ่นวาย ต่างๆ ในสภานั้นเองจะกระกระเทือนถึงความมั่นคงและปลอดภัยของประเทศชาติในที่สุด...” (หาริน, “ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าว”, 2529: 108-110)

พิจารณาตามคำกล่าวข้างต้น พิเคราะห์ได้ว่าสมาชิกของรัฐสภาของไทยในช่วงก่อนปี พ.ศ.2520 เข้าใจว่าน่าจะมีภูมิหลังเป็นข้าราชการและนายทหารเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะ อย่างสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งนั้นปรากฏว่าสมาชิกที่มาจากนายทหารและตำรวจมี จำนวนสูงอย่างโดดเด่นกว่าสมาชิกประเภทอื่นๆ (ดูตารางที่ 5.2) ประกอบการเลือกตั้งของ ประเทศไทยไม่ได้มีความต่อเนื่อง อีกทั้งบางช่วงประเทศไทยไม่มีการเลือกตั้งอยู่เลย ฉะนั้น สมาชิกรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งส่วนใหญ่ก็ยังคงมีภูมิหลังมาจากชนชั้นนำที่เป็นข้าราชการ เป็นสำคัญ トラバจนถึงการเลือกตั้งในปี พ.ศ.2512 และต่อเนื่องมาจนถึงการเลือกตั้งปี พ.ศ.2518 ปรากฏว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มี

ภูมิหลังมาจากนักธุรกิจได้มีสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้น โดยมีจำนวนมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีภูมิหลังมาจากข้าราชการ (ดูตารางที่ 5.1)

นอกจากนี้ ยังเป็นน่าสังเกตอีกด้วยว่า จำนวนและสัดส่วนที่ลดลงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีพื้นฐานมาจากข้าราชการได้เกิดควบคู่ไปกับการลดจำนวนลงของผู้ประกอบอาชีพอิสระ เช่น แพทย์ และทนายความ เป็นต้น รวมทั้งพื้นฐานอาชีพการทำงานในช่องอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาชีพนักการเมืองได้กลายมาเป็นลักษณะเด่นของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยในสมัยปัจจุบัน โดยนับจากการเลือกตั้งปี พ.ศ.2531 เป็นต้นมา

ตารางที่ 5.1 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทย (หน่วยร้อยละ)

ปี	จำนวน ส.ส.	ธุรกิจ	อิสระและรับจ้าง	ราชการ	เกษตรกร	อื่นๆ
2476	78	19.2	33.3	34.6	10.3	2.6
2481	91	21.9	29.7	39.6	7.7	1.1
2491	99	22.2	31.3	34.3	6.1	6.1
2500	160	21.5	30.0	35.4	8.1	5.0
2512	219	45.7	19.1	22.0	5.5	7.7
2518	269	34.6	23.4	19.7	8.6	13.7
2526	324	49.7	19.4	20.7	4.0	6.2
2531	357	36.9	17.5	11.8	6.4	27.4

ที่มา : เสน่ห์, 2540: 371 และ Murashima, Nakharin and Somkiat, 1991: Appendix D

ตารางที่ 5.2 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกวุฒิสภาไทย (หน่วยร้อยละ)

ปี	จำนวน ส.ว.	นักธุรกิจ	ข้าราชการ	ทหารและตำรวจ	อื่นๆ
2476	78	5.7	62.9	25.7	5.7
2490	100	6.0	57.0	35.0	2.0
2500	121	1.6	9.2	88.4	0.8
2512	164	3.6	20.2	71.3	4.9
2518	100	25	43	18	14

2520	360	6.9	19.2	68.7	5.2
2522- 2531	รวมทั้งสิ้น 500	11.2	16.2	68.8	3.8

ที่มา : Murashima, Nakharin and Somkiat, 1991: Appendix E

ข้อสำคัญในประการต่อมา นอกจากเรื่องของพื้นฐานอาชีพการงานของสมาชิกรัฐสภาที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คือเรื่องของอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาเอง ซึ่งนับว่าก็มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นหากจะเปรียบเทียบกับอำนาจหน้าที่ที่เป็นมาในอดีต กล่าวคือ นอกจากจะมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและให้ความเห็นชอบต่อร่างกฎหมายต่างๆ แล้ว ยังมีหน้าที่สำคัญที่เพิ่มขึ้นมา ได้แก่ หน้าที่ในการจัดตั้งรัฐบาล และคณะรัฐมนตรี ซึ่งนับวันคณะรัฐมนตรีก็จะมาจากสมาชิกรัฐสภาเสียยิ่งกว่าจะมาจากองค์กรอื่นๆ ที่อยู่ “นอกกรัฐสภา” (เช่น ระบบราชการ องค์กรทหาร ฯลฯ) ดังที่เคยเป็นมาในอดีต อำนาจหน้าที่ในการพิจารณาเรื่องงบประมาณ การอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่างๆ ฯลฯ ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกรัฐสภาที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กับฝ่ายบริหาร คือ คณะรัฐมนตรี จึงนับเป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ ซึ่งฝ่ายบริหารมีความจำเป็นต้องเข้าไปบริหารจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง เรื่องนี้นับเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ซึ่งในอดีตฝ่ายคณะรัฐมนตรี จำเป็นต้องจัดความสัมพันธ์กับฝ่ายทหาร และข้าราชการเป็นสำคัญเสียยิ่งกว่าฝ่ายรัฐสภาเป็นอันมาก

อำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปของฝ่ายรัฐสภาของไทยนี้เข้าใจว่าจะมากหรือน้อย ฝ่ายสมาชิกรัฐสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่มาจากการเลือกตั้ง ย่อมต้องอ้างอิงว่าตนเองมาจากประชาชน เป็นผู้แทนของประชาชน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชน เป็นคนของประชาชน ฯลฯ ในระดับต่างๆ กัน เรื่องนี้มีความสำคัญ เพราะได้มีผลกระทบต่อหลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญไทยที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งเกษม ศิริสัมพันธ์ นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ อีกทั้งเป็นนักการเมืองอาชีพที่มีประสบการณ์การเลือกตั้งอย่างมาคนหนึ่ง ได้กล่าวเตือนไว้ว่า

“ในข้อนี้ ก็มีข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญของไทยเราประการหนึ่ง ซึ่งมักถูกมองข้ามกันไปเสีย กล่าวคือ ในมาตรา 2 ของรัฐธรรมนูญได้กล่าวไว้ว่า อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และตามตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ความในมาตรานี้แสดงหลักนิติธรรมของเราประการหนึ่งว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน แต่มหากษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย.. หลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญของเราดังกล่าวนี้นี้แสดงว่า พระมหากษัตริย์และประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกกันไม่ได้ เพราะประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย.. หลักนิติธรรม

ทางรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้พระมหากษัตริย์และเป็นประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ ไม่เคยมีในประเทศอื่น มีแต่ในบ้านเราเท่านั้น” (เกษม, 2544:202-203)

กล่าวในอีกนัยหนึ่ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ดี สมาชิกวุฒิสภาก็ดี ถึงแม้ว่าจะมาจากการเลือกตั้งในลักษณะใดและดำรงอยู่ในสมัยใดก็ตาม ก็คงไม่อยู่ในสถานะ และไม่มีความสามารถ คือไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะแปรเปลี่ยน “หลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญของไทย” ดังที่ เกษม ศิริสัมพันธ์ได้กล่าวบรรยายไว้ข้างต้นได้ ซึ่งเรื่องสำคัญดังกล่าวนี้ ก็คงมีจำเป็นที่จะต้องมีการบวนการทางการเมือง และกลไกทางวัฒนธรรมบางประการ หนุนช่วยในการหล่อหลอม กล่อมเกล้า และย้าเตือนให้องค์กรรัฐสภา และสมาชิกรัฐสภามีความตระหนักและเข้าใจในเรื่อง ดังกล่าวเป็นพิเศษ อีกทั้งมีตัวอย่างให้เห็นประจักษ์ตามสมควร

รัฐสภากับพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในเบื้องต้นนี้ คงจะเป็นที่ตระหนักว่า “อนุสาวรีย์” นั้น เป็นวัตถุที่มีความสำคัญอย่างมากพอสมควรในทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองของไทย ดังตัวอย่างเช่นที่ ในเวลานี้นั่งสอแบบเรียนกลุ่มวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาทุกระดับ เช่น ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ของไทย ได้กล่าวอธิบายความสำคัญของ “อนุสาวรีย์” ไว้ให้นักเรียนของไทยมีความรู้ความเข้าใจ ดังต่อไปนี้

“โบราณวัตถุและโบราณสถานมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะแสดงถึงเรื่องราวในอดีต และยังแสดงถึงความสามารถในด้านต่างๆ ของคนในอดีต ไทยมีโบราณวัตถุและโบราณสถานมากมายอยู่ในทั่วทุกภาคของประเทศไทย เนื่องจากชาติไทยมีประวัติความเป็นมายาวนาน... นอกจากโบราณวัตถุและโบราณสถาน ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีอนุสรณ์สถานและอนุสาวรีย์ ซึ่งเป็นสถานที่ หรือวัตถุสถานที่สร้างเป็นที่ระลึกถึงเหตุการณ์ หรือบุคคลสำคัญๆ ในทางประวัติศาสตร์.. อนุสรณ์สถาน และอนุสาวรีย์นี้จะช่วยให้เราจดจำเหตุการณ์ที่สำคัญ และคุณงามความดีของบุคคลในประวัติศาสตร์” (สมศักดิ์ และคณะ, 2543: 298)

กล่าวในอีกนัยหนึ่งก็คือ การจดจำว่าเหตุการณ์ใดมีความสำคัญ และสำคัญอย่างไร รวมทั้งการที่เรามีความตระหนักในคุณงามความดีของบุคคลในประวัติศาสตร์ของไทย ว่าใครได้ทำอะไรในแง่ที่ยิ่งใหญ่ไว้ให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองบ้างนั้น ปรากฏว่าสังคมการเมืองไทยได้ใช้ช่องทาง “อนุสาวรีย์” เป็นเครื่องมือสื่อสาร และเป็นเครื่องบ่งแสดงความหมายของเรื่องต่างๆ ไว้เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากการใช้การเขียนหนังสือ และการบอกเล่าเรื่องต่างๆ ตามปกติ

ควรกล่าวด้วยว่า การตระหนักว่า “อนุสาวรีย์” มีความสำคัญและมีนัยยะทางการเมืองที่จะย้าเตือนให้คนได้คิดและได้จดจำเรื่องต่างๆ ในอดีตนั้น (ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ในแบบเรียน

ชั้นประถมศึกษาขำงต้น) เป็นสิ่งที่เพิ่งปรากฏในสังคมไทยเมื่อไม่นานมานี้เอง เพราะว่ำในอดีตนั้น สังคมไทยมักจะพิจารณาเรื่องของอนุสาวรีย์ว่ำเป็นของการสร้างศิลปะ และเป็นศิลปกรรมสำคัญเสียยิ่งกว่าจะเป็นวัตถุทางการเมืองประการหนึ่ง อีกทั้งการทำอนุสาวรีย์แทน “ภาพคน” นั้น นับได้ว่ำเป็นสิ่งที่เริ่มปรากฏในสังคมไทยเป็นครั้งแรก เมื่อมีการสร้าง “พระบรมรูปทรงม้า” ในปี พ.ศ.2451 และครั้งเมื่อได้สร้างพระบรมรูปทรงม้าสำเร็จในปี พ.ศ.2453 ก็ประจวบกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคต จึงทำให้ถือคติกันว่ำการสร้างอนุสาวรีย์ให้แก่บุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นเรื่องที่ไม่เป็นมงคล ฉะนั้นอนุสาวรีย์ที่เกิดขึ้นในระยะต่อมา ตัวอย่างเช่น อนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง (พ.ศ.2464) และพระปฐมบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.2475) จึงแสดงแบบธรรมเนียมบางประการเกี่ยวกับอนุสาวรีย์ของไทย ว่ำควรจะต้องมีความสำคัญและเป็นเรื่องราวในอดีตหรือไม่ก็เป็นเครื่องแสดงภาพรวมของเหตุการณ์มากยิ่งกว่าจะเป็นภาพแสดงตัวบุคคลที่ดำรงชีพอยู่ในปัจจุบัน

เป็นที่น่าสังเกตอีกด้วยว่ำ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐบาลของระบอบใหม่ ได้สร้างอนุสาวรีย์เพิ่มเติมขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (พ.ศ.2477) อนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน (ซึ่งใช้เวลานานมาก และสร้างเสร็จในปี พ.ศ.2497) อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (ที่หลักสี่ ในปี พ.ศ.2479) อนุสาวรีย์รัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2480) และอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย (พ.ศ.2482) เป็นต้น สรุปความแล้ว ในช่วงปี พ.ศ.2451-2475 มีอนุสาวรีย์จำนวน 3 แห่ง ในขณะที่ในระหว่างปี พ.ศ.2475 จนถึง พ.ศ.2506 มีการสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นจำนวน 16 แห่ง ซึ่งในเรื่องนี้ ผู้บุกเบิกการศึกษาเรื่องอนุสาวรีย์กับการเมืองของไทย ผู้หนึ่ง ได้สรุปผลการศึกษาของตนเองไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“กระบวนการสร้างอนุสาวรีย์ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเมืองไทย อนุสาวรีย์ได้ถูกใช้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองไทยมาตลอด ทั้งในด้านการถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมือง และในการหล่อหลอมกล่อมเกล่าประชาชน โดยตัวอนุสาวรีย์เองสามารถสะท้อนให้เห็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อของผู้มีอำนาจและประชาชนในแต่ละยุคสมัยที่อนุสาวรีย์นั้นเกิดขึ้น ... ความคิดที่มีบทบาทสำคัญที่สุดที่แสดงผ่านอนุสาวรีย์ คือ ความคิดที่มุ่งให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี ความคิดที่มีความสำคัญรองลงมา ได้แก่ ความคิดทหารนิยมและความคิดชาตินิยมที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อกลุ่มทหาร ส่วนความคิดที่ปรากฏผ่านอนุสาวรีย์น้อยที่สุด คือความคิดทางด้านประชาธิปไตย” (พิบูลย์, 2527: หน้า จ.)

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอนุสาวรีย์กับการเมืองของไทย ในระยะต่อมากล่าวได้ว่า มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ เนื่องด้วยผู้ศึกษามีความเห็นว่ำเจตนารมณ์ของการ

จัดสร้างอนุสาวรีย์ประการหนึ่ง อุดมการณ์ทางการเมืองประการหนึ่ง และความหมายทางการเมืองของอนุสาวรีย์ในอีกประการหนึ่ง มิได้เป็นสิ่งเดียวกันเสมอไป เนื่องด้วยเจตนารมณ์และอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นเป็นเรื่องของผู้สร้าง ในขณะที่ความหมายจะเกี่ยวข้องกับลักษณะของพื้นที่การให้ หรือ การกำหนดความหมายของยุคสมัย รวมทั้งเกี่ยวข้องกับชีวิตทางการเมืองโดยปกติทั่วไป เช่น การมีกิจกรรม มีการชุมนุม มีพิธีกรรม ฯลฯ เกี่ยวข้องกับ “วัตถุ” คือ อนุสาวรีย์ดังกล่าว หรือไม่อย่างไร มากน้อยเพียงใด (มาลินี, 2541)

พิเคราะห์จากงานการศึกษาของมาลินี คัมสุภา (2541) แล้ว กล่าวได้ว่า พื้นที่ที่อนุสาวรีย์ตั้งตระหง่านอยู่ประการหนึ่ง (เช่น การพิจารณาว่าเป็นพื้นที่สาธารณะ หรือไม่) กับพิธีกรรม (รวมทั้งกิจกรรมที่มีกำหนดเวลาเป็นการแน่นอน) ที่มีต่ออนุสาวรีย์อีกประการหนึ่ง นับว่ามีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าแนวคิดในการจัดสร้างอนุสาวรีย์นั้นขึ้นมาเลย เนื่องด้วยพื้นที่นั้นทำให้ผู้คน และสาธารณชน (ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย) สามารถเข้าถึงอนุสาวรีย์และความหมายของอนุสาวรีย์นั้นได้โดยง่าย ส่วนพิธีกรรมนั้นก็เป็ปัจจัยที่ผูกพันคนให้เข้ามา (Means of Orientation) เป็นพวกเดียวกัน ให้ผู้คนเข้าอยู่ในกฎเกณฑ์เดียวกัน เป็นโลกของความจริงเชิงสัญลักษณ์ และหรือเป็นความจริงในโลกของการจินตนาการทางการเมือง (มาลินี, 2541: 59-60)

หากจะกล่าวถึงพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเฉพาะแล้ว ปรากฏว่าพระบรมราชานุสาวรีย์ดังกล่าวนี้ เริ่มปรากฏว่ามีแนวความคิดที่จะก่อสร้างขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และมีการผลักดันมาเป็นระยะๆ โดยที่เรื่องดังกล่าวสำเร็จลงในห้วงสมัยที่รัฐสภาของประเทศไทยเป็นสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ที่มี พล.อ.อ.हरิน หงสกุล เป็นประธานรัฐสภา ขอให้พิจารณาลำดับเหตุการณ์ที่จัดทำเป็นตารางต่อไปนี้ประกอบ

ตารางที่ 5.3 แสดงการริเริ่มก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ช่วงเวลา	ผู้เสนอ	การจัดสร้าง	รูปแบบและสถานที่
ภายหลังกสงครามโลกครั้งที่สอง	ไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มีการอภิปรายในคณะรัฐบาล	ยังไม่มีการอนุมัติใดๆ	ไม่ทราบแน่ชัด
ภายหลังกปี พ.ศ.2501	มีการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	ยังไม่มีการอนุมัติใดๆ	มีแนวความคิดที่จะจัดตั้งอนุสาวรีย์ขึ้นที่สี่แยกปทุมวัน
พ.ศ.2512	รัฐสภา	ยังไม่มีการอนุมัติใดๆ	ออกแบบให้พระบรมรูปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับยืนอยู่หน้าอาคารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาบนพระแท่น และให้ทรงยืนพระหัตถ์แสดงการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชน
ปลายปี พ.ศ.2512	นายเผด็จ จิราภรณ์ วุฒิสมาชิก	ยังไม่มีการอนุมัติใดๆ	เสนอให้สร้างอนุสาวรีย์หน้าสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
10 กันยายน พ.ศ.2514	นายประมวล กุลมาศย์ และ ส.ส. พรรคสหประชาไทยรวม 12 คน	ยังไม่มีการอนุมัติใดๆ	เสนอให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ด้วยโลหะขนาดเท่าพระองค์จริง ประทับยืนบนพระแท่นฉลองพระองค์จอมทัพไทย ณ บริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม
พ.ศ.2517	นายประมวล กุลมาศย์ และ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติรวม 10 คน	รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ อนุมัติให้รัฐสภาดำเนินการ	รัฐสภาได้ออกแบบที่จะสร้างพระบรมรูปทรงเครื่องบรมราชขัตติยภูษิตาภรณ์ และทรงพระพิชัยมหามงกุฎ ประทับนั่งบนพระที่นั่งพุดตาลกาญจนสิงหาสน์ และที่แท่นฐานจะอัญเชิญพระกระแสงพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มาจารึกไว้ และมีการสร้างพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตยได้พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ บริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม

พ.ศ.2520	พลอากาศเอกหะริน หงสกุล เป็นประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้รื้อฟื้นโครงการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นต่อจากมติของรัฐบาลชุดที่แล้วๆ มา	ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลมีมติอย่างไรในเรื่องนี้	พระบรมรูปขนาดหนึ่งเท่าครึ่ง ทรงเครื่องบรมราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย สวมชฎามหากษัตริย์ปกขุนนก การเวก ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินสหาสน์ พระหัตถ์วางเหนือพระเพลาทั้งสองข้าง ส่วนการสร้างพิพิธภัณฑียกเลิกไป แต่ภายหลัง คณะกรรมการอำนวยการสร้างได้มีมติให้ย้ายที่ตั้งพระบรมราชานุสาวรีย์ไปไว้ ณ หน้าอาคารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา โดยรูปแบบนั้นคงเดิม เพียงแต่ไม่มีฉากหลังพระบรมรูป
----------	--	--	---

ที่มา : สรุปรวบรวมโดยผู้วิจัย และดูเพิ่มเติม หะริน, 2529: หน้า 124-148

พล.อ.อ.หะริน หงสกุล ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าหากจะมีคำถามว่าในชีวิต 72 ปีที่ผ่านมา มีอะไรที่ผมภูมิใจมากที่สุด ผมตอบได้โดยไม่ลังเลใจเลยว่า คืองานอำนวยการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรก พระราชทานการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้แก่ปวงชนชาวไทย และทรงสละราชสมบัติเพื่อสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย” (หะริน, 2529: 124)

อย่างไรก็ดี ในกระบวนการจัดสร้างอนุสาวรีย์นั้น มีความจำเป็นต้องใช้ “ทุน” พอสมควร ท่านอธิบายเรื่องนี้ไว้ดังนี้

“คณะกรรมการชุดเดิมกะว้างงบประมาณในการก่อสร้างจะตกประมาณ 11 ถึง 15 ล้านบาท ผมจึงคิดว่าเราจะขอรัฐบาลสัก 10 ล้าน และเรียไ้จากประชานอีกสัก 5 ล้านบาท แต่ก็ทราบดีว่างบประมาณในปี พ.ศ.2520 รัฐบาลไม่ได้ตั้งบนี้ไว้ ผมจึงไปหาท่านนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร เรียนท่านว่าตอนต้นนี้เป็นขั้นเตรียมการ ผมขอเพียง 1 ล้านบาทก่อน ... ท่านนายกรัฐมนตรีท่านสนับสนุนเต็มที่ บอกว่าเอาไปเลยในปีนี้ 1 ล้านบาท และราวท่านจะมีฐานพิเศษทราบว่าคุณจะเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ได้ไม่นาน ท่านจึงบอกว่าอีกเก้าล้าน เอาไปในปี 2521 ทั้งหมด สาธุ!” (หะริน, 2529: 127)

จะเห็นได้ว่า แรงสนับสนุนอย่างสำคัญในทางด้านงบประมาณมาจากนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร ผู้เป็นนักคิดที่สำคัญคนหนึ่งของสำนักความคิด “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และ เป็นผู้เขียนเรื่องราวของ “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ในยุคสมัยใหม่ของไทยอีกด้วย (ดูบทที่ 4)

พล.อ.อ.हरुิน หงสกุล ยังได้กล่าวอธิบายเพิ่มเติมถึงหลักการวิธีคิด และความสำคัญของการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในทัศนะของท่านไว้ด้วย มีข้อความตอนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวท่านทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่อาภัพอย่างยิ่ง แม้แต่จะเสด็จสวรรคตไปแล้วในต่างแดน ผู้ที่ระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ จะสร้างอนุสาวรีย์ไว้เคารพสักการะสักแห่งก็มีอันเป็นอุปสรรคอยู่เรื่อยๆ ผมเห็นตามกระทรวงทบวงกรมต่างๆ เขาไปขุดเอาเสนาบดีเก่าๆ มาทำอนุสาวรีย์กันไว้ตามหน้ากระทรวงตามต่างจังหวัดก็มีการสร้างอนุสาวรีย์ของคนสำคัญในจังหวัดนั้น แม้แต่หน้ากรมทางหลวงแผ่นดินในกรุงเทพนี้ก็ยังมีอนุสาวรีย์ของคนขับรถแทรกเตอร์ และที่หน้ากรมป่าไม้ที่บางเขนก็มีอนุสาวรีย์คนตัดไม้ แต่มันอนาคตใหม่ครับ..” (हरुิน, 2529: 128-129)

พล.อ.อ.हरुิน หงสกุลได้บันทึกไว้ว่า เรื่องที่เป็นประเด็นใหญ่จริงๆ ในประการต่อมาเกี่ยวข้องกับสถานที่ที่จะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งตัวท่านเองกับคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ รวมทั้งนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร มีความเห็นว่าควรที่จะสร้างที่บริเวณหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม (ทางด้านทิศตะวันออก) ในขณะที่เดียวกันก็ผู้คัดค้าน โดยกล่าวอ้างว่า พระบรมราชานุสาวรีย์นั้น ควรจะไปจัดสร้างในที่อื่นๆ ตัวอย่างเช่น

บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า แม้บริเวณจะเหมาะสมสวยงาม แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ณ สถานที่ดังกล่าวไม่มีความเป็นมงคลต่อพระบรมราชานุสาวรีย์

บริเวณสวนจตุจักร สถานที่นี้คณะกรรมการฯ พิจารณาว่าไม่มีความเกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ประการใด

เชิงสะพานพระปิ่นเกล้าฝั่งธนบุรี คณะกรรมการฯ พิจารณาว่า สถานที่ดังกล่าวนอกจากจะไม่มีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ชื่อสะพาน คือ สะพานพระปิ่นเกล้า ยังดูจะเป็นการขัดกันกับพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

เชิงสะพานที่จะมีการจัดสร้างขึ้นใหม่ บริเวณถนนสาทร เรื่องนี้คณะกรรมการพิจารณาว่า สถานที่ดังกล่าวนอกจากจะไม่มีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังไม่เป็นการแน่ชัดว่าสะพานดังกล่าวจะจัดสร้างขึ้นเมื่อใดอีกด้วย

บริเวณหน้าสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็มีข้อเสียว่าสถานที่ดังกล่าวมีความคับแคบ แลไม่มีความสง่างาม รวมทั้งไม่มีความสมบูรณ์ตามหลักวิชาสถาปัตยกรรมตามความเห็นของสถาปนิกหลายท่าน (ดูการสรุปประเด็นต่างๆ ได้จาก हरुิน, 2529: 140)

จะเห็นได้ว่า คณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์มีความสำนึกและตระหนักในเรื่อง “สถานที่” ก่อสร้างเป็นพิเศษว่าควรจะต้องมีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง อีกทั้งมีความตั้งใจที่จะให้จัดมี “พิธีกรรม” เป็นประจำ กล่าวคือ ต้องการให้หน่วยราชการ และประชาชนมาวางพวงมาลาถวายความสักการะเป็นประจำปีละ 2 วัน คือ ครั้งหนึ่งในวันที่ 30 พฤษภาคม ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันสวรรคต และอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 10 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ของทุกๆ ปี (हरिन, 2529: 148)

ควรกล่าวด้วยว่า พระบรมราชานุสาวรีย์นี้ออกแบบโดย นายสมภพ ภิระมย์ และผู้ปั้นพระรูปคือ นายสนั่น ศิลปากร ส่วนผู้ที่ปั้นพระที่นั่งพุดตานกาญจกสินสิงหาสน์ คือ นายประเทือง ธรรมรักษ์ โดยมี ม.ร.ว.จักรกร จิตพงศ์ เป็นผู้ออกแบบฐาน และบริเวณทั่วไป

ประเด็นสำคัญในประการต่อมา คือข้อความที่จะจารึกไว้ที่แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งคณะกรรมการ ฯ โดยการสนับสนุนของ พล.อ.อ.हरิน หงสกุล ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีความเห็นว่าควรอัญเชิญข้อความสำคัญที่เป็นส่วนหนึ่งของพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติที่แสดงพระราชหฤทัยที่มีต่อพระปรีชาธิปไตยและประชาชนชาวไทยมาจารึกไว้ ดังนี้

“ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาด โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร” ข้อความนี้ พล.อ.อ.हरิน หงสกุลเห็น “เป็นพระราชปณิธานอันเป็นอมตะ” โดยที่ท่านย้ำว่า ในส่วนที่ว่าเรื่องดังกล่าวจะกระทบ “กระเทือนใจใคร ที่ไม่มีจิตสำนึกประชาธิปไตย ก็ช่างมันเถอะ” (हरिन, 2529: 145)

สถาบันพระปกเกล้า กับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย

ต่อเนื่องจากผลงานการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ดังกล่าวแล้ว กล่าวได้ว่ารัฐสภาในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญยิ่งสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ได้มีพัฒนาการที่มุ่งไปสู่ความเป็นสถาบันที่มีความเข้มแข็งตามลำดับ อีกทั้งมีภาระหน้าที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีขอบข่ายการทำงานที่มีความกว้างขวาง และมีความซับซ้อนขององค์การภายในรัฐสภามากขึ้นตามลำดับ ตัวอย่างสำคัญประการหนึ่ง นอกเหนือไปจากจำนวนสมาชิกรัฐสภา จำนวนข้าราชการรัฐสภา คณะกรรมการสามัญ และวิสามัญของรัฐสภา ฯลฯ ที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว การจัดตั้งองค์กรใหม่ๆ ภายใต้รัฐสภา ได้แก่ สถาบันพระปกเกล้า ก็นับว่ามีนัยยะความสำคัญอยู่ไม่น้อยทั้งต่อเรื่องหน้าที่การงานของรัฐสภา และต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง

สถาบันพระปกเกล้ามีฐานะเป็นหน่วยงานระดับกอง สังกัดสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2538 สถาบันพระปกเกล้านี้มีหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับการฝึกอบรม การสัมมนา การจัดประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย การปฏิบัติงานของฝ่ายนิติบัญญัติ ตลอดจนรวมถึงการจัดทำเอกสาร และการจัดทำสื่อการสอนเพื่อการฝึกอบรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

สำหรับสาเหตุที่มีการจัดตั้งสถาบันพระปกเกล้า⁽¹⁾ เป็นองค์กรใหม่ขึ้นเป็นสังกัดอยู่ภายใต้สำนักงานเลขาธิการรัฐสภานั้น เอกสารรายงานประจำของสถาบันพระปกเกล้าได้กล่าวอธิบายเหตุผลไว้อย่างกระชับ ดังต่อไปนี้

“เนื่องจากสมาชิกรัฐสภาเห็นว่า ควรจะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยเป็นการเฉพาะ โดยแยกงานดังกล่าวออกจากภารกิจของรัฐสภา ดังนั้น ในวโรกาสครบรอบ 100 ปี แห่งวันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2538 ศาสตราจารย์ มารุต บุนนาค ประธานรัฐสภาในขณะนั้น จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งสถาบันพระปกเกล้า จนในที่สุด จึงได้มีการจัดตั้งสถาบันพระปกเกล้าขึ้นดังกล่าว โดยได้รับพระราชทานนามพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เชิญพระนามพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นชื่อสถาบัน...” (สถาบันพระปกเกล้า, 2543: 11)

พิเคราะห์ตามพระราชบัญญัติสถาบันพระปกเกล้า พ.ศ.2538 มาตราที่ 6 พบได้ว่า สถาบันพระปกเกล้านี้ มีภารกิจหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการ “ศึกษาและวิเคราะห์ทางวิชาการต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตย” มีหน้าที่ทำการ “วิจัยและสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย” การจัดให้มีการ “เผยแพร่และสนับสนุนการเผยแพร่ประชาธิปไตย” การจัดให้มีการ “ฝึกอบรมบุคลากร...ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย” ให้จัดให้มีการบริการ “ข่าวสารเกี่ยวกับประชาธิปไตย” และการ “ส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรในประเทศและต่างประเทศ ในกิจการเกี่ยวกับประชาธิปไตย” กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าสถาบันพระปกเกล้า นับเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความคิด การศึกษา วิจัย การฝึกอบรม การเผยแพร่ และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตย” มากกว่าเรื่องอื่นๆ ใดทั้งสิ้น

รายงานของสถาบันพระปกเกล้า ได้กล่าวแสดงวิสัยทัศน์ยืนยันในภารกิจหน้าที่ของตนอีกครั้งหนึ่งว่า “สถาบันพระปกเกล้า เป็นสถาบันทางวิชาการแห่งชาติที่มุ่งพัฒนาประชาธิปไตย เพื่อสันติสุขสถาพร” (สถาบันพระปกเกล้า, 2543: 14)

อย่างไรก็ตาม ในส่วนผลงานประจำปีของสถาบันพระปกเกล้า กล่าวเฉพาะปี พ.ศ.2542 พบว่า แยกผลงานออกได้เป็น 5 ส่วนได้แก่

✧ โครงการร่วม (การเป็นวิทยากรบรรยาย) (รวม 27 ครั้ง)

- ✧ โครงการของสถาบัน (4 โครงการ)
- ✧ นิทรรศการ (4 รายการ)
- ✧ การเข้าร่วมรายการวิทยุเพื่อเผยแพร่ประชาธิปไตย (3 รายการ)
- ✧ การเข้าร่วมรายการโทรทัศน์ (4 รายการ)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนของงานนิทรรศการของสถาบันพระปกเกล้าจำนวน 4 รายการ ซึ่งเป็นการเผยแพร่ความรู้และข้อมูลให้แก่สาธารณชนโดยทั่วไปนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประกาศย้า และเผยแพร่เรื่อง “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” เป็นสำคัญมากกว่าเรื่องอื่นๆ ขอให้พิจารณาหัวเรื่องหลักของการจัดนิทรรศการ 4 ครั้งของสถาบันพระปกเกล้า ประกอบด้วย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4 แสดงการจัดงานนิทรรศการของสถาบันพระปกเกล้า ในปี พ.ศ.2542

ชื่อโครงการ	ระยะเวลา	สถานที่
เรื่อง “จากองค์กรราชันสู่สถาบันพระปกเกล้า	17-19 พฤษภาคม 2542	กรมประชาสัมพันธ์
เรื่อง “มรดกพระปกเกล้า”	24-30 พฤษภาคม 2542	ห้องประชุมสถาบันพระปกเกล้า
เรื่อง “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย”	24-26 พฤษภาคม 2542	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสครบรอบ 72 พรรษา	9-20 มิถุนายน 2542	สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ที่มา : รายงานประจำปีสถาบันพระปกเกล้า (2542: 43)

ตัวอย่างเช่น ในครั้งที่มีการจัดนิทรรศการเรื่อง “มรดกพระปกเกล้า” เมื่อวันที่ 24-30 พฤษภาคม พ.ศ.2542 ทางสถาบันพระปกเกล้า ก็ได้จัดทำทั้งนิทรรศการ มีรูปภาพ คำบรรยาย ฯลฯ และมีการจัดพิมพ์หนังสือประกอบนิทรรศการ ในหนังสือประกอบนิทรรศการนั้น มีคำนำกล่าวว่า สถาบันพระปกเกล้ามีฐานะเป็นนิติบุคคล มีหน้าที่ส่งเสริมการวิจัยเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งการเผยแพร่เรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการจัดนิทรรศการในครั้งนี้ ก็นับเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจหลักของสถาบันพระปกเกล้าด้วย

หนังสือประกอบนิทรรศการเรื่อง “มรดกพระปกเกล้า” มีความยาวรวม 44 หน้า ปรากฏว่ามีเนื้อหาอยู่ด้วยกัน 5 บท ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 กล่าวถึง “พระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์”

บทที่ 2 กล่าวถึง “พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

บทที่ 3 อธิบายเรื่อง “พระมหากษัตริย์พระองค์แรกในระบอบประชาธิปไตย”

บทที่ 4 กล่าวอธิบายถึง “สถาบันพระปกเกล้า”

บทที่ 5 มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ “ฝ่ายนิติบัญญัติกับการร่างกฎหมายตามเงื่อนไขรัฐธรรมนูญปี 2540”

สาระสำคัญของเอกสารดังกล่าวข้างต้น คือการประกาศว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็น “นักประชาธิปไตยที่แท้จริง” นับตั้งแต่ทรงมีแนวพระราชดำริเพื่อเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่ต้นรัชกาล ตลอดจนการเตรียมการปูพื้นฐานไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า คือการเตรียมการเรื่องเทศบาล เป็นต้น มีพิกกล่าวถึงการพระราชทานรัฐธรรมนูญ ก็เป็นการตัดสินใจพระราชกฤษฎีกาครั้งสำคัญ ทั้งนี้ “เพื่อให้ไทยเป็นชาติประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์” (พระปกเกล้า, 2542: 33)

ข้อสำคัญของให้คำอธิบายในที่นี้ก็คือ เรื่องการสละราชสมบัติ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะว่า “รัฐบาลขณะนั้นใช้วิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์” พระองค์นั้นทรงมีพระราชประสงค์ให้ประเทศไทยเป็น “ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลหาได้มีความประสงค์เช่นนั้นไม่ ฉะนั้น พระองค์ “จึงทรงตัดสินใจพระทัยด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและเสียสละอย่างยิ่งด้วยการสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พุทธศักราช 2477 นับเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นนักคิดหาเหตุผล และมีสายพระเนตรยาวไกลในการนำพาประเทศไปสู่สากลเพื่อผลดีแก่ประเทศชาติบ้านเมือง และประชากรอย่างที่สุด มิได้ตัดสินใจตามความพอใจของพระองค์ หรือทำตามพระราชอำนาจ แสดงประจักษ์ชัดว่าพระองค์คือนักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” (พระปกเกล้า, 2542:33)

เอกสารประกอบนิทรรศการ “มรดกพระปกเกล้า” (2542) ได้กล่าวบรรยายพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้อย่างงดงาม โดยอ้างพระบันทึกของเจ้านายพระองค์หนึ่งที่ทรงอ้างถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่พระองค์ทรงกล่าวว่า “บัดนี้ฉันรู้สึกว่างานของฉันในชีวิต จบลงแล้ว ฉันไม่มีอะไรจะทำอีก นอกจากจะมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยสงบที่สุดที่จะทำได้” ครอบคลุมถึงวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2484

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต ณ พระตำหนักหลังน้อยในประเทศอังกฤษ ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวของไทยที่สวรรคตบนแผ่นดินต่างประเทศ งานพระบรมศพคราวนั้น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีจัดการถวายพระเพลิงเป็นการภายใน เป็นพระบรมศพที่เรียบง่ายที่สุด ไม่มีพระเมรุมาศ ไม่มีเสียงประโคมย่ำยาม ไม่มีเสียงอภิธรรม นี่คือ ผลสุดท้ายแห่งพระมหากษัตริย์นัก

ประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของไทยทรงได้รับในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ” (พระปกเกล้า, 2542: 35)

สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2538 จึงนับเป็นก้าวของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของสถาบันรัฐสภาไทย เพราะทางรัฐสภา และผู้ก่อตั้งสถาบันพระปกเกล้ามีความเห็นว่า “การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่ผ่านมายังอยู่ในระดับที่ต้องพัฒนาอีกมาก..” (พระปกเกล้า, 2542: 36) อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยก็คือ การศึกษาเรื่องราวของระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้เรื่องระบอบประชาธิปไตย นั้น มีความสำคัญอย่างมีพิกัดต้องสงสัย แต่การศึกษาวิจัยในที่นี้ มีความเห็นว่า การที่ระบอบประชาธิปไตย และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยไม่มี “พื้นที่” ให้แก่บุคคลอื่นๆ รวมทั้งไม่มี “พื้นที่” ให้แก่เรื่องราวอื่นๆ เลยนั้น ได้ทำให้ความรู้ความเข้าใจเฉพาะในสำนักคิดที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” และแนวคิดที่ว่าด้วย “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” เท่านั้นที่สามารถสอดแทรกเข้ามา และ/หรืออยู่ในฐานะที่จะสามารถได้รับการรับรองให้กลายเป็นฐานคิดและเป็นหลักปรัชญาของสถาบันพระปกเกล้าได้

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทก่อนๆ (ดูบทที่ 2 และบทที่ 3) ว่า เรื่องราวที่ได้มาจากการบอกเล่า รวมทั้งแบบของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การสละราชสมบัติ และพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยของนั้นมีหลายแนวทาง มิใช่จะมีเพียงแนวทางเดียวที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” กับแบบแผนเดียวที่ว่าด้วยพัฒนาการของ “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ทั้งนี้ เพราะแนวคิดและคำอธิบายอื่นๆ อย่างเช่น ความคิดเสรีประชาธิปไตย ความคิดประชาธิปไตยสมบูรณ์ ความคิดประชาธิปไตยของผู้นำ ความคิดประชาธิปไตยแบบไทยๆ เป็นต้น ก็ล้วนเคยมีปรากฏทั้งในสมัยอดีต และยังคงมีดำรงอยู่ในความคิดของผู้คนในสมัยปัจจุบันด้วยในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

ฉะนั้น การที่สถาบันพระปกเกล้าได้ “เลือก” หรือ “ถูกเลือก” ที่จะวางตนเองไปในแนวทางที่ส่งเสริมและสนับสนุนเฉพาะความคิดและคำอธิบายในแนวทางใดแนวทางหนึ่งเท่านั้น จึงมีผลทำให้สถาบันแห่งนี้ กลายเป็นเครื่องมือ และเป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีการจัดการความจริงที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ของไทยไปโดยปริยาย ทั้งนี้ โดยมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นตัวอย่างหนึ่งของสำนักคิดดังกล่าว ดังที่เอกสารของสถาบันพระปกเกล้า นิยามที่กล่าวอ้างอิงอยู่เป็นประจำและเป็นเงื่อนไขว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็น “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของไทย”

เชิงอรรถ

- (1) ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันพระปกเกล้าบางท่าน (ขอสงวนนาม) ซึ่งมีความคิดและความกระตือรือร้นอย่างมากที่รัฐสภาจะมียุทธศาสตร์การศึกษา วิจัย ฝึกอบรม เผยแพร่ ฯลฯ ของตนเองเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งการที่ท่านมีความเห็นอย่างจริงจังว่า เรื่องดังกล่าวนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการเมือง ในระบอบรัฐสภา และต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทย

กระนั้นก็ตาม ท่านก็มีความเป็นห่วงใยที่สถาบันดังกล่าวได้ “เลือก” ที่จะใช้ชื่อสถาบันว่า สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งมีความหมายโดยนัยยะว่า สถาบันแห่งนี้ได้เลือกที่จะประสาน และเน้นการทำงานพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยกับองค์พระมหากษัตริย์ เสียยิ่งกว่าจะประสานกิจกรรมประชาธิปไตยกับชนชั้นนำ และกับผู้นำส่วนอื่นๆ ของสังคมไทย

อย่างไรก็ดี ผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันพระปกเกล้าหลายท่าน ยังคงพิจารณาสถาบันพระปกเกล้าไปในทางที่สร้างสรรค์ เนื่องด้วยสถาบันแห่งนี้ มีความเป็นไปได้ที่จะเป็นศูนย์กลางของการเขียนประวัติศาสตร์การเมืองแบบใหม่ โดยละเลิกที่จะแบ่งการเขียนประวัติศาสตร์การเมืองออกเป็นฝักฝ่ายในระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ แบบที่เคยเกิดขึ้นในอดีต และหันมาสร้างการเมือง รวมทั้งสร้างประวัติศาสตร์การเมืองแบบที่ก่อให้เกิดการประนีประนอม ออมชอมต่อกันให้มากที่สุดเท่าที่โครงสร้างอำนาจทางการเมืองในเวลานี้ จะ “อนุญาต” ให้เป็นไปได้

บทที่ 6

กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่(2) สถาบันการศึกษา ตำราเรียน และตราไปรษณียากร กับวาทกรรมพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

ความนำ

พัฒนาการทางสังคมและการเมืองของไทยสมัยใหม่ นับจากปี พ.ศ.2520 ตราบจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะที่น่าสนใจในหลายๆ ประการ ขึ้นกับหน่วยการวิเคราะห์ วิธีคิด แนวการศึกษาจุดเน้น รวมทั้งปัจจัยจากระบบค่านิยมและอุดมการณ์ต่างๆ ในที่นี้ พอดีจะยกตัวอย่าง ได้ เช่น หากเราจะตั้งแกนการพิจารณาออกเป็น 3 แกน ได้แก่ การพิจารณาสังคมจากระดับของความสูงต่ำประการหนึ่ง การพิจารณาสังคมในแนวราบอีกประการหนึ่ง รวมทั้งการพิจารณาจากแกน หรือจากทิศทางของการมุ่งไปข้างหน้ากับทิศทางของการย้อนหลังกลับไปในอดีตอีกประการหนึ่ง เราก็อาจจะพิจารณาได้ว่าสังคมการเมืองของไทย มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น

ประการที่หนึ่ง เป็นสังคมที่มีการพัฒนาการแบ่งคนออกเป็น “ชนชั้น” หรือเป็น “สถานะ” ต่างๆ โดยมีการแยก หรือแตกตัวที่แบ่งออกจากกันอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นในระหว่างชนชั้นสูงกับชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง รวมทั้งการที่คนกลุ่มในชนชั้นระดับต่างๆ มีฐานะของรายได้และทรัพย์สินที่แตกต่างกันมากยิ่งขึ้น โดยมีการแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างนั้นอย่างชัดเจนในที่สาธารณะ เสียยิ่งกว่าความแตกต่างที่มีการแสดงให้เห็นปรากฏต่อที่สาธารณะในอดีต

ประการที่สอง หากจะพิจารณาในระนาบเดียวกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า มีการแบ่งกลุ่มคนออกเป็นกลุ่มย่อยๆ โดยมีวัฒนธรรม ลักษณะทางอำนาจ ระบบภาษา ค่านิยม ความคิดต่อระบอบประชาธิปไตย ฯลฯ ที่แตกต่างและแบ่งแยกออกจากกันอย่างค่อนข้างสุดโต่ง เช่น ความคิดประชาธิปไตยของคนเมืองกับชนบทมีการเผชิญหน้ากัน และลักษณะทางการเมืองของภาคการผลิตที่มุ่งตลาดภายในกับภาคเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกมีข้อขัดแย้งแตกต่างกัน ฯลฯ

ประการที่สาม สังคมการเมืองไทยมีแนวความคิดที่ทั้งมุ่งเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามแนวทางการพัฒนาของสถาบันเศรษฐกิจการเมืองโลก กับการ

เปลี่ยนแปลงที่มุ่งไปข้างหน้า เช่น การเน้นชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ ซึ่งจัดเป็นแนวคิดที่มีความแตกต่างและประชันแข่งขันกันในรูปแบบเป็นขั้วตรงข้าม

ฉะนั้น การที่ระบบสังคมการเมืองของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากส่วนของชนชั้นนำที่อยู่ในโครงสร้างของอำนาจการเมืองการบริหาร และในส่วนของระบบการศึกษาจะจัดให้สังคมไทยมีการศึกษาเล่าเรียนและกล่อมเกล่าในลักษณะที่มุ่งให้ประชาชนมีทัศนคติและความคาดหวังที่มุ่งเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centripetal force)⁽¹⁾ จึงอาจจะนับได้ว่ามีความสำคัญ และเป็นความจำเป็นอย่างน้อยในระยะเวลาหนึ่ง ก่อนที่แนวความคิดที่มุ่งผลักดันให้กลุ่มและกระแสของสังคมถอยห่างออกจากศูนย์กลาง (Centrifugal force) สำแดงพลังได้ในระยะต่อไป

ในเบื้องต้นนี้ ขอให้พิจารณาลักษณะของกิจกรรมทางการศึกษา และกิจกรรมทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาว่า ในประการที่หนึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในชวงเวลาร่วมสมัย (คือเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในที่นี้) และ ในประการที่สอง เป็นตัวอย่างซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ในลำดับต่อไปว่าเป็นส่วนสำคัญของการสร้างทัศนคติและพลังที่มุ่งเข้ามาหาศูนย์กลางของสังคมการเมืองไทย (Centripetal) ได้ในลักษณะใดบ้าง

ตารางที่ 6.1 แสดงการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระ

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปี พ.ศ.	การจัดตั้งสถาบันและกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นสถาบัน
10 ธันวาคม 2520	- มีรายการพิเศษเรียกว่า “วันประชาธิปไตย” ทางวิทยุกระจายเสียงและสถานีโทรทัศน์
5 กันยายน 2521	- มีการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชขึ้น เมื่อ 5 กันยายน 2521 และด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานนามมหาวิทยาลัยว่า “สุโขทัยธรรมมาธิราช” ซึ่งเข้าใจว่าเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่ “สุโขทัย” นั้นได้มาจากพระนามของรัชกาลที่ 7 เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็น กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา และมหาวิทยาลัยจัดเป็นมหาวิทยาลัยเปิดเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยทางการศึกษา จึงสมควรที่จะถวายนามเป็นพระบรมราชานุสรณ์แด่กษัตริย์ผู้พระราชทาน ประชาธิปไตย แก่ปวงชนชาวไทย
10 ธันวาคม 2523	- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 และพิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ

1 กรกฎาคม 2524	-มีการจัดงานรำลึกวันรัฐธรรมนูญ ขึ้นที่ท้องสนามหลวง และมีการจัดการประชุมและสัมมนาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ - สำนักเลขาธิการรัฐสภา ได้ดำเนินการของตั้ง “มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งการดำเนินการจัดตั้งมูลนิธิ ครั้งนี้สืบเนื่องจากการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อปี พ.ศ.2523 ซึ่งได้มีประชาชนบริจาคเงินสมทบทุนในการสร้างเป็นจำนวนเกินกว่าจำนวนที่ต้องการ คณะกรรมการอำนวยการสร้างจึงเห็นสมควรนำเงินส่วนที่เหลือจัดตั้งเป็นมูลนิธิ เพื่อเป็นการระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อครั้งสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ.2527 มูลนิธิ จึงได้แก้ไขเพิ่มเติมชื่อมูลนิธิ ใหม่ เป็น “มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี”
พ.ศ.2530	- กองพลทหารปืนใหญ่ ได้จัดสร้างบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ.2532	- เทศบาลเมืองหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ.2534	- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชจัดตั้งกองทุน มสธ. 12 ปี มีเงินรายได้เป็นทุนประเดิม 60 ล้านบาท วัตถุประสงค์ของกองทุนเพื่อนำผลประโยชน์มาใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์และเพื่อพัฒนางานวิชาการของมหาวิทยาลัย
20 ตุลาคม 2536	- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จัดนิทรรศการเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนา” เนื่องในงานวัน “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี”

8 พฤศจิกายน 2536	- พ ระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนิน แทนพระองค์เปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
8 พฤศจิกายน 2536	- ในวโรกาสที่วันพระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวครบ 100 ปี รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมฉลองถวายราชสักการะ และแสดงกตัญญูกตเวทิตา น้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อ พสก -นิกรชาวไทย รัฐบาลจึงรับ "โครงการเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" เป็นโครงการของรัฐบาล โดยได้ทำการจัดพิมพ์เอกสารหนังสือและจัดทำโสตทัศนวัสดุในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยของ พระองค์ และทำจดหมายเหตุเฉลิมฉลอง
11 – 19 ธันวาคม 2536	- การแสดงแสงสีเสียงเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง "พระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย" ณ พระที่นั่ง อนันตสมาคม
7 – 9 กุมภาพันธ์ 2537	- สถาบันไทยคดี และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ร่วมกัน จัดประชุมทางวิชาการเรื่อง "สังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมฉลองวาระครบรอบ 100 ปี วันพระราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 8 พฤศจิกายน 2536 ในงานนี้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติหลายรูปแบบ เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดรายการทางวิทยุโทรทัศน์ การเปิดอาคารประชาธิปไตยภิรมย์ เป็นต้น
พ.ศ.2537	-ในวโรกาสเฉลิมฉลองครบรอบ 100 ปี แห่งวันพระราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลจึงได้จัดตั้งสถาบันพัฒนาประชาธิปไตยเพื่อเทิดพระเกียรติพระองค์ท่าน โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้อัญเชิญพระนามาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นชื่อของสถาบันว่า "สถาบันพระปกเกล้า" ในระยะแรกเป็นสถาบันที่มีลักษณะเทียบเท่ากองหนึ่งในสำนักงานเลขาธิการสภาผู้

8 พฤศจิกายน 2538	แทนราษฎร มีกิจกรรมคือจัดฝึกอบรมสัมมนาเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ให้แก่ สมาชิกวุฒิสภา นักการเมือง ข้าราชการ นักวิชาการ ผู้บริหารภาคเอกชน สื่อมวลชน และประชาชนทั่วไป ในปัจจุบันได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสถาบันพระปกเกล้า เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2541 มีผลทำให้สถาบันเปลี่ยนฐานะเป็นนิติบุคคลโดยเป็นองค์กรอิสระ ซึ่งมีใช้ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ และอยู่ในความกำกับดูแลของประธานรัฐสภา - มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ร่วมกับมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี จัดตั้งห้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ที่ชั้น 2 อาคารบรรณสาร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2538
------------------	--

ที่มา : รวบรวมโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 6.1 นี้ จะแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมทางการศึกษาและสังคมที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เกิดขึ้นเป็นระยะๆ ทั้งที่เป็นการจัดกิจกรรมที่ใช้เวลาสั้นๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การประชุมสัมมนาทางวิชาการ การจัดการแสดงแสงสีเสียง หรือการจัดงานเทิดพระเกียรติ อีกทั้งยังได้มีการสร้างสถาบันการศึกษา มูลนิธิ และพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งเป็นถาวรวัตถุ และมีการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องยาวนาน ทำให้เรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะในฐานะพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยนั้น ถูกกล่าวถึง และเน้นย้ำเรื่อยมา

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ สถาบันการศึกษาที่ถูกตั้งขึ้นโดยใช้พระนามาภิไธยเป็นชื่อของสถาบันนั้น ล้วนเป็นสถาบันที่มีจุดประสงค์การก่อตั้งเพื่อการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น สถาบันพระปกเกล้า หรือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นั้นย่อมแสดงถึงเจตจำนงของผู้ก่อตั้ง เพื่อให้เกิดมีความเข้าใจเกี่ยวกับองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงเป็นผู้ “พระราชทาน” รัฐธรรมนูญให้แก่ประเทศไทย

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจัดสร้างโดยหลายหน่วยงาน ตั้งแต่การบริจาคของประชาชน ในปี 2523 ซึ่งปรากฏว่ามีผู้บริจาคเป็นจำนวนมาก จนสามารถตั้งเป็นมูลนิธิขึ้นได้อีกด้วย แสดงถึงการให้ความสำคัญ ความจงรักภักดี และสำนึกของประชาชนต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อจากนั้นมาก็ได้

มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น การจัดสร้างโดยกองพลทหารปืนใหญ่ สร้างโดยเทศบาลเมืองหัวหิน หรือแม้แต่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชเองก็ได้มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นภายในบริเวณมหาวิทยาลัยด้วย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ.2521 โดยมีหลักปรัชญาที่สำคัญคือ การจัดให้เป็นมหาวิทยาลัยเปิด และดำเนินการสอนโดยใช้เทคโนโลยีแบบทางไกล เพื่อมุ่งส่งเสริมและเพิ่มพูนวิถีสู่การเรียนรู้ของผู้ประกอบอาชีพ โดยยึดหลักการศึกษาแบบตลอดชีพ อีกทั้งส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและหลักการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย

เมื่อรัฐมนตรีว่าทบวงมหาวิทยาลัย ได้นำเสนอแนวทางเรื่อง “ชื่อมหาวิทยาลัย” ต่อคณะรัฐมนตรี ในคราวที่มีการประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแห่งใหม่ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2521 คณะรัฐมนตรีในสมัยนั้น ได้ลงมติเลือกชื่อ มหาวิทยาลัยประชาธิปไตย และให้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตใช้พระนามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อไป ทางทบวงมหาวิทยาลัยจึงได้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานชื่อมหาวิทยาลัยตามมติของคณะรัฐมนตรี และในระหว่างที่รอรับพระราชทานชื่อนั้นรัฐบาลก็ได้นำเสนอร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติ โดยไม่มีชื่อมหาวิทยาลัย จนกระทั่งการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกาจะแล้วเสร็จ ก่อนจะเสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติในวาระที่สองและวาระที่สาม จึงได้รับพระราชทานชื่อมหาวิทยาลัยว่า สุโขทัยธรรมมาธิราช เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2521 ซึ่งเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงสุโขทัยธรรมมาธิราช หลังจากนั้นสภานิติบัญญัติก็ผ่านร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย ในร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ.2521 ซึ่งทางฝ่ายมหาวิทยาลัยถือว่าวันดังกล่าวเป็น วันสถาปนามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ครบจนทุกวันนี้⁽²⁾

จะเห็นได้ว่าฝ่ายดำเนินการกิติ ฝ่ายข้าราชการ คือปลัดทบวงมหาวิทยาลัยกิติ และคณะรัฐมนตรีในสมัยนั้นกิติ มีความนิยมที่จะใช้ชื่อมหาวิทยาลัยให้มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ Connectednessกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างชัดเจน โดยมีเหตุผลและหลักคิดที่ว่า มหาวิทยาลัยเปิดแห่งใหม่นี้จะมีการสอนและการให้การอบรมเรื่องประชาธิปไตย และประชาธิปไตยของไทยก็มีการเริ่มดำเนินการอย่างสำคัญ โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มีสัญลักษณ์ที่สำคัญของมหาวิทยาลัยอยู่หลายประการ ที่สำคัญมากที่สุด ได้แก่ พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้จัดสร้างขึ้น และประดิษฐาน ณ บริเวณภายนอกอาคาร สัญลักษณ์พุ่มข้าวบิณฑ์ (สถาปัตยกรรมเอกลักษณ์สมัยสุโขทัย) ในอุทยานการศึกษาวิชมังคลาภิเษก เพื่อเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนเป็นที่สักการะแก่นักศึกษา บัณฑิตของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และประชาชนโดยทั่วไป

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เป็นทั้งสัญลักษณ์และตราของมหาวิทยาลัย ปรากฏทั่วไปในหนังสือแบบเรียน ตำรา เอกสารคำสอน หัวจดหมาย และในกระบวนการเรียนการสอนผ่านระบบการสอนทางไกล (Distance Learning) คือ วิทยุโทรทัศน์ ซึ่งจัดเป็นสื่อการสอนที่มีพลังอย่างสูงในสังคมสมัยใหม่ โดยมีอิทธิพลต่อตัวนักศึกษาผู้เรียนและผู้รับชมทั่วไปอีกด้วย ซึ่งทางมหาวิทยาลัยถือว่าการเรียนการสอนในแบบมหาวิทยาลัยเปิดอย่างแท้จริง และเป็นการศึกษา “ตลอดชีวิต” ของประชาชนชาวไทยทั่วประเทศ

นอกจากนี้ ทางฝ่ายผู้บริหารมหาวิทยาลัย ยังได้จัดสร้างห้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ณ อาคารบรรณสาร โดยมีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดห้องฯ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2538 ห้องดังกล่าวนี้ มีการหน้าที่สำคัญคือเพื่อให้บริการและเผยแพร่สารนิเทศ อันแสดงถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ รวมทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477) มีการจัดแสดงนิทรรศการพระบรมฉายาลักษณ์ พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ และนิทรรศการสิ่งของส่วนพระองค์ ซึ่งจัดแสดงพระอักษร หรือหนังสือส่วนพระองค์ จำนวนหลายร้อยเล่มที่ทางทายาทฝ่ายต่างๆ ได้มอบให้แก่มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ยังมีการแสดงสื่อประสม เรื่องพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ เรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี โดยใช้สื่อประสมหลายประเภทของงานศิลปะ มีทั้ง เสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ตัวอักษร โดยมีรูปแบบการเข้าถึงสารสนเทศหลากหลาย เพื่อเป็นการเสริมความรู้และเผยแพร่พระเกียรติคุณแก่ผู้สนใจที่ได้มาศึกษาค้นคว้าและเยี่ยมชมด้วย

ตราของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช คือพระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เป็นรูปพระแสงศรสามองค์เรียงกัน ภายใต้มงกุฎนา มาประกอบเข้ากับส่วนของยอดเจดีย์ ที่เป็นรูปพุ่มข้าวบิณฑ์ ยอดเจดีย์นี้เชื่อว่าเป็นศิลปะสำคัญของกรุงสุโขทัย ซึ่งถูกต้องทุกประการตามพระนามเดิมของรัชกาลที่ 7 คือ กรมขุนสุโขทัยธรรมมาธิราช นอกจากนี้ สีของมหาวิทยาลัย คือ สีเขียว กับสีทอง เหตุที่ใช้สีเขียวก็เพราะเป็นสีประจำวันพุธ อันเป็นวัน

พระราชสมภพของรัชกาลที่ 7 ส่วนสีทองนั้นกล่าวกันว่าเป็นสีแห่งความเป็นสิริมงคล (ดูคำอธิบายที่น่าสนใจได้จาก www.stou.ac.th/Thai/Visit/Symbol.html)

วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2521 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งกรมสยามมหาวิทยาลัยชุดแรก รวมทั้งได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสะอ้าน ให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนแรก หลังจากนั้น ได้มีการเตรียมการต่างๆ อีกเป็นเวลา 2 ปี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชจึงได้เปิดรับนักศึกษารุ่นแรกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2523 โดยเปิดสอน 3 สาขาวิชาแรก คือ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ และสาขาวิชาวิทยาการจัดการ ต่อมาในปี พ.ศ.2525 มหาวิทยาลัยฯ ได้ขยายการรับนักศึกษาเพิ่มขึ้นในสาขาวิชานิติศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้งได้เปิดการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ในปี พ.ศ.2526 และเปิดสอนสาขาวิชานิติศาสตร์อีกสาขาหนึ่งในปี พ.ศ.2527 อีกด้วย

ลักษณะเด่นของการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชนี้ ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วว่าเป็นการศึกษาแบบตลาดวิชา และเป็นการศึกษาทางไกล นักศึกษาจึงต้องศึกษาด้วยตนเองทั้งที่บ้านและที่ทำงาน โดยไม่มีโอกาสซักถามผู้สอนโดยตรง ฉะนั้น ทางมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จึงเห็นความจำเป็นที่นักศึกษาในแต่ละท้องถิ่นควรมีกิจกรรมร่วมกัน และช่วยเหลือกันตามสมควร ทางมหาวิทยาลัยฯ จึงได้มีประกาศจัดตั้งชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชขึ้น โดยในห้วงระหว่างปี พ.ศ.2524 จนถึงปี พ.ศ.2537 ได้มีการจัดตั้งชมรมนักศึกษาขึ้นทั้งสิ้น 74 แห่ง ใน 73 จังหวัด ชมรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชที่จัดตั้งขึ้นนี้ มีแนวทางจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้

- ก. จัดกิจกรรมทางวิชาการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแกสมาชิก เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับชุดวิชาเรียนที่ลงทะเบียน กิจกรรมแนะแนวการศึกษา
- ข. เผยแพร่ความรู้ข่าวสาร และเป็นศูนย์กลางการประชาสัมพันธ์ของนักศึกษา เช่น การจัดทำเอกสาร จดสาร ข่าวสาร ทำห้องสมุดย่อยๆ ของชมรม หรือมุมสำหรับสอบถามข่าวสาร เป็นต้น
- ค. ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชมรม เช่น การจัดนัดพบการระหว่างสมาชิกภายในชมรม และจัดความสัมพันธ์กับสมาชิกของชมรมอื่นๆ
- ง. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกกับทางมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของมหาวิทยาลัย กิจกรรมดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับการปฐมนิเทศ การจัดกิจกรรมวันระพี วันปิยมหาราช และวันนักขัตฤกษ์ต่างๆ

(สุโขทัยธรรมาธิราช, 2537: 41)

แบบเรียนประถมศึกษา กับ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และประชาธิปไตยของไทย

หลังจากที่ประเทศไทยได้จัดการศึกษาภาคบังคับขึ้นโดยทั่วไป เพื่อให้ประชาชนคนไทย ได้มีความรู้ที่เป็นมาตรฐาน ในรูปแบบเดียวกับอารยประเทศ ตำราเรียนมาตรฐานจึงกำเนิดขึ้น เพื่อให้การสร้างความรู้แก่ผู้เรียนเป็นไปโดยมีแบบแผนเดียวกัน ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ผลิตที่สำคัญ ตำรามาตรฐานนี้ได้เผยแพร่ไปตามโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศ นักเรียนส่วนมากจึงได้รับความรู้จากแบบเรียนเหล่านี้ นั้นย่อมแสดงถึงอำนาจของตำราเรียน ว่ามีมากมาย กระทั่งต่อผู้เรียน ซึ่งก็คือประชาชนคนไทย อยู่ไม่น้อย ข้อความ ความคิด และความรู้ ความเข้าใจต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในตำราเรียนจึงมีอิทธิพลต่อการรับรู้ในด้านต่างๆ ของประชาชน ดังนั้นจึงไม่เป็นการกล่าวเกินไป หากจะกล่าวว่าตำราเรียนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขัดเกลาคนในสังคม โดยเฉพาะการขัดเกลาในทางการเมือง สังคม ค่านิยม และศีลธรรม ตำรามาตรฐานจึงมิใช่เพียงที่มาของความรู้ที่เป็นแบบแผนเดียวกัน แต่ยังเป็นที่มาของมโนทัศน์ต่อสิ่งต่างๆ ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันอีกด้วย

ตัวอย่างของการอธิบายเรื่องพระมหากษัตริย์ และประชาธิปไตยในแบบเรียนนั้น สามารถยกตัวอย่างได้ เช่น ในหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สุขศึกษาและสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ.2542 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) นั้น ได้อธิบายคำว่า “การเมืองการปกครอง” ไว้ในหัวเรื่อง เรื่อง การปกครองระบอบประชาธิปไตย ไว้อย่างน่าสนใจ ในหน้า 175 ว่า

“...การมีกลุ่มบุคคลหรือสถาบันของรัฐเข้ามาคุ้มครองดูแลรักษา หรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนทั้งประเทศ เรียกว่า การเมืองการปกครอง”

ซึ่งเป็นการอธิบายในลักษณะของการทำหน้าที่ปกครองและควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางสังคม โดยรัฐเป็นผู้กระทำ นอกจากนี้ ในบทนำของบทนี้นั้นก็ได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ในชั้นเรียนซึ่งแสดงถึงความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยที่ครูและนักเรียนพยายามสื่อสารกัน โดยยกเป็นคำกล่าวของครูต่อนักเรียนว่า

“... กิจกรรมหลายอย่างในห้องเรียนเมื่อปล่อยให้ นักเรียนต่างคนต่างทำกันเองโดยไม่มีใครดูแลแล้วจะเกิดอะไรขึ้น ... นักเรียนคงตอบได้ทันทีว่ากิจกรรมดังกล่าวอาจทำได้ไม่พร้อมเพรียงกัน ทำไม่สำเร็จ หรือเสร็จไม่ทันเวลาที่ต้องการ แต่ถ้าครูจัดให้นักเรียนในชั้นเลือกหัวหน้าชั้น แล้วมอบหมายให้หัวหน้าชั้นช่วยปกครองดูแล ประสานงานกับเพื่อนๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามที่กำหนด งานต่างๆ เหล่านั้นก็มักจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี”

จากย่อหน้าข้างต้นนี้จะแสดงถึงความมุ่งหมายให้นักเรียนเข้าใจประชาธิปไตย และการเมืองการปกครองว่ามีหน้าที่ในการบริหาร จัดการ ควบคุมดูแล เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นการมองในแง่ผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมทางสังคมเป็นหลัก โดยอาศัยการเลือกผู้นำของตน เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวแทนตน

ส่วนคำว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตย” ที่หนังสือเล่มนี้นำเสนอแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 คือ

“...เราเรียกการปกครองโดยประชาชน และประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองนั้นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน”

โดยได้อธิบายต่อมาว่าประเทศที่มีขนาดเล็กนั้นสามารถปกครองตนเองได้โดยตรง ซึ่งน่าจะเป็นการอธิบายถึง ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) และได้อธิบายต่อไปว่า สำหรับประเทศใหญ่ๆ จำต้องมีการเลือกผู้แทนของประชาชนเพื่อทำหน้าที่ในการปกครอง เพราะการที่มีประชาชนจำนวนมาก ทำให้ไม่สะดวกที่ประชาชนทุกคนจะทำหน้าที่ปกครอง ซึ่งตรงนี้น่าจะหมายถึง ประชาธิปไตยตัวแทน (Representative Democracy)

หนังสือเล่มเดียวกันนี้ยังกล่าวอีกว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองที่ได้รับการยอมรับว่ามีข้อบกพร่องน้อยที่สุด อำนาวยุทธวิธีให้แก่สมาชิกในสังคมได้มากที่สุด อีกทั้งยังเป็นระบอบที่ยอมรับในธรรมชาติของมนุษย์ เข้าใจเรื่องสิทธิ และเสรีภาพมากที่สุด นอกจากนี้ทุกคนยังมีหน้าที่ต่อสังคมเท่าๆ กัน และประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ โดยไม่ละเลยสิทธิของคนส่วนน้อย

สำหรับหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงนั้น ได้แก่ หลักความเสมอภาคในทางกฎหมาย การเมือง และเศรษฐกิจ หลักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ และหลักนิติธรรม

ข้อดีของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เคารพในสิทธิ เสรีภาพ ของประชาชน การปกครองและการบริหารประเทศเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของทุกคน และประชาชนสามารถเปลี่ยนผู้ปกครอง และแก้ไขกลไกการบริหารราชการแผ่นดินได้ ซึ่งล้วนเป็นข้อดีในแง่การเป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน นั่นเอง

ส่วนข้อเสียของระบอบนี้ที่ได้กล่าวถึงนั้น ได้แก่ เรื่องความล่าช้าในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เนื่องจากต้องรับฟังความเห็นของคนส่วนใหญ่ และป้องกันการละเมิดในสิทธิของคนส่วนน้อย ทำให้เกิดขั้นตอนต่างๆ มากมายเพื่อการนี้ อีกทั้งยังเป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในกระบวนการ

การต่างๆ เช่น การจัดการเลือกตั้ง แต่ละครั้งจะต้องใช้งบประมาณแผ่นดินเป็นจำนวนมหาศาล ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมาใช้สิทธิของตน การรับสมัคร การควบคุมดูแลให้เกิดความยุติธรรม โปร่งใส ป้องกันการทุจริต การลงคะแนน การนับคะแนน และการประกาศผลการเลือกตั้ง เป็นต้น

ในส่วนของการวิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยของไทยนั้น หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวไว้ว่าการปกครองบ้านเมืองของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยนั้นเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่พระมหากษัตริย์ก็ทรงปฏิบัติต่อราษฎรเหมือนดังพ่อปกครองลูก พระองค์ทรงเสด็จออกรับเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชนด้วยพระองค์เอง ประชาชนก็มีสิทธิเสรีภาพในการค้าขาย และร่วมกิจกรรมในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสมัยนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยแฝงอยู่ในวิถีชีวิต และสังคมไทยแล้ว

จนกระทั่งช่วงรัชกาลที่ 5 – 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยจึงเข้ามาสู่สังคมไทย ซึ่งจากหนังสือเล่มนี้ปรากฏว่ากล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า เป็นช่วงรัชสมัยที่คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จากนั้นประเทศไทยก็ได้มีการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยมีได้มีการกล่าวถึงเรื่องการสละราชสมบัติแต่อย่างใด

นอกจากนี้แล้ว ยังได้กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่ามาจาก สาเหตุ 2 ประการ คือ ภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ปัญหาโดยการตัดทอนรายจ่าย และลดข้าราชการออก อันนำมาซึ่งความไม่พอใจของบรรดาข้าราชการ อีกสาเหตุหนึ่งคือความขัดแย้งทางความคิดระหว่างระบอบเก่าและประชาธิปไตย ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางการเมืองมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) จึง "...ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่คนไทยทั้งชาติ แต่ด้วยเหตุที่ที่ปรึกษาทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศได้ทูลคัดค้าน พระองค์จึงทรงชะลอไปก่อน..."

นอกจากการปกครองในระดับชาติแล้ว หนังสือแบบเรียนเล่มเดียวกันยังได้กล่าวถึงบทบาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองส่วนท้องถิ่นเอาไว้ด้วยว่า

"...ส่วนรัชกาลที่ 7 ทรงทดลองให้คนในท้องถิ่นปกครองตนเองในแบบเทศบาล..."

อีกทั้งยังได้เน้นย้ำในเรื่องเจตจำนงของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในอันที่จะนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้กับประเทศไทย ไว้อีกว่า

"...ทรงตั้งอภิรัฐมนตรีสภา และองคมนตรีสภาขึ้นมาเพื่อถวายเป็นที่ปรึกษา และช่วยแบ่งเบาพระราชภาระของพระเจ้าแผ่นดินในการบริหารบ้านเมือง ให้เป็นพื้นฐานแก่ประชาชนด้านการปกครองระบบรัฐสภา"

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ในบทความเรื่องชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา ในวารสารศิลปวัฒนธรรม เมื่อเดือนสิงหาคม ปี 2534 ว่า

“...หากถือว่าโครงสร้างสังคมย่อมมีรากฐานอยู่บนวาทกรรมหนึ่งๆ ความสืบเนื่องคงทนของโครงสร้างสังคมไทยก็เกิดขึ้นได้เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียน เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตซ้ำซึ่งวาทกรรมอันเป็นรากฐานของโครงสร้างสังคม ความเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะกระทบถึงโครงสร้างย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ แม้ประเทศจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมดังความหวังของแบบเรียน ตรรกะที่ว่าวาทกรรมซึ่งการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนจรรโลงไว้ยังดำรงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง...”

นี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตำราเรียนใน 2 ด้าน คือ ด้านที่เป็นวาทกรรม และด้านที่เป็นรากฐานของสังคม ซึ่งวาทกรรมที่เป็นรากฐานของโครงสร้างสังคมเช่นนี้ย่อมต้องมีอิทธิพลสูง การประดิษฐ์วาทกรรมชุดนี้ขึ้นจะต้องมิได้เกิดขึ้นจากความบังเอิญ แต่เป็นความตั้งใจที่จะทำให้วาทกรรมชุดนี้เป็นผู้ชี้นำสังคม และสร้างรากฐานให้แก่ความคิดของคนในสังคม

โดยสรุปแล้ว ตำราเรียนมักจะกล่าวถึงเรื่องพระมหากษัตริย์และประชาธิปไตยนั้น ในลักษณะที่เป็นการเล่าเรื่องราวที่เป็นอุดมการณ์ การกล่าวถึงพระมหากษัตริย์นิยมกล่าวในฐานะบุคคล มิได้กล่าวเป็นสถาบันมากนัก ซึ่งการกล่าวในฐานะบุคคลนั้นจึงเป็นการยากที่จะนำมาอธิบายสถาบันทั้งสถาบัน อีกทั้งการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ก็ยังเป็นการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์คุณ และพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์เป็นส่วนมาก ทำให้การเล่าเรื่อง หรือการเขียนประวัติศาสตร์ลงในแบบเรียนมีลักษณะเป็นการสร้างมโนภาพ และอุดมการณ์ให้เกิดขึ้น มากกว่าการบอกกล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น มีการอธิบายไว้ว่าเป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นมาแล้วในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์หลายพระองค์มีลักษณะเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย มีแนวคิดที่จะสร้างประชาธิปไตย หรือแม้กระทั่งเคยมีความพยายามที่จะสร้างชุมชนประชาธิปไตย หรือร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาก่อนที่คณะราษฎรจะกระทำการในปี 2475 เสียอีก

อย่างไรก็ดีการอธิบายถึงการปกครองแบบประชาธิปไตยของตำราเรียนในระดับประถมศึกษา มักเน้นการอธิบายรูปแบบของประชาธิปไตยเสียมากกว่าที่จะเน้นการปลูกฝังวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย อีกทั้งยังเป็นการกล่าวถึงหน้าที่ของพลเมือง เสียมากกว่าเรื่องสิทธิของพลเมือง รวมทั้งความคิดที่ว่าคนไทยยังไม่พร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตยจนกว่าจะมีการศึกษาที่ดีนั้นเป็นเรื่องที่มีการกล่าวถึงไว้มาก หากจะพิจารณาไปแล้วก็จะกล่าวได้ว่าแนวความคิดนี้ยังคงยึดติดอยู่กับความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ เพราะมีเพียงผู้ที่มีการศึกษาดี มีความรู้เท่านั้นที่จะสร้างสังคมประชาธิปไตยได้ ซึ่งความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่เป็นประชาธิปไตยน้อยที่สุด ดังนั้นการกล่าวถึงประชาธิปไตยของไทยจึงเป็นการกล่าวถึงเปลือกนอกของประชาธิปไตย

เสียมากกว่าที่จะนำแก่นแท้ของประชาธิปไตยมาเผยแพร่ให้ประชาชน อันนำมาซึ่งผลเสียในเรื่องความรู้ความเข้าใจ และการปฏิบัติในทางประชาธิปไตยของคน และสังคมไทย

เมื่อแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และประชาธิปไตยในตำราเรียนเป็นไปในลักษณะที่บอกเล่าเรื่องราวบางด้าน เช่นนี้แล้ว การสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องนี้จะไปในทางหนึ่งๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อบรรยากาศของสังคม มิใช่เฉพาะในขณะนั้น แต่ยังส่งผลต่อเนื่องเรื่อยมาเมื่อผู้เรียนกลายเป็นผู้ใหญ่ และเป็นผู้นำของประเทศ ทิศทางของประเทศ รวมทั้งทิศทางในการผลิตตำราเรียนรุ่นต่อไปก็ย่อมได้รับผลสืบเนื่องกระทบกันเป็นลูกโซ่ เนื่องจากการศึกษาที่เข้าใจถึงประชาธิปไตยเพียงบางด้าน การจะเผยแพร่ และสร้างความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยให้แก่คนรุ่นต่อไปย่อมเกิดขึ้นในด้านที่ผู้นำเห็น หรือเข้าใจเท่านั้น ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในที่ลึกซึ้งและรอบด้าน อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตย ว่าควรจะพัฒนาอย่างไรจึงจะนำไปสู่จุดหมายของประชาธิปไตย และจุดหมายที่ว่านั้นเป็นจุดหมายที่เป็นประชาธิปไตยจริงหรือไม่ ก็นับเป็นคำถามสำคัญที่ต้องตอบต่อไป

ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

และระบอบประชาธิปไตย

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ตราไปรษณียากร มีจุดประสงค์หลักของการใช้งานคือการผนึกบนจดหมาย เพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการชำระค่าธรรมเนียมการจัดส่งจดหมาย หรือพัสดุ แต่เนื่องด้วยการส่งจดหมายในช่วงสมัยหนึ่งนั้น เป็นหนทางในการส่งข่าวสารที่ประหยัดและไปได้ทั่วทุกมุมโลก ตราไปรษณียากรซึ่งติดฉลากอยู่บนจดหมาย จึงได้เดินทางไปทั่วโลกเช่นกัน ผ่านสายตา และการรับรู้ของผู้คนจำนวนมาก อันเป็นเหตุให้ตราไปรษณียากรเกิดมีความสำคัญขึ้นในฐานะของสาร หรือผู้ส่งสารบางอย่างต่อผู้พบเห็น ทั้งนี้เนื่องจากการพิมพ์ภาพหรือสัญลักษณ์ต่างๆ ลงบนตราไปรษณียากรหลายครั้งมีการคัดเลือกภาพที่แสดงออกถึงความหมายบางอย่าง เมื่อการสะสมดวงตราไปรษณียากรเกิดขึ้นที่นิยมขึ้น ตราไปรษณียากรก็ได้ถูกผลิตขึ้นเพื่อการผนึกบนจดหมายแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังคงเพิ่มคุณค่าขึ้น โดยกลายเป็นเครื่องมือในการบอกเล่าเรื่องราว หรือบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ อีกด้วย

เนื่องจากความนิยมในการสะสมตราไปรษณียากรซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ตราไปรษณียากรจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ความเข้าใจบางอย่างจากผู้ผลิต ซึ่งก็น่าจะหมายถึงรัฐบาลของประเทศหนึ่งๆ ต่อผู้คนทั่วไป ตราไปรษณียากรจึงถูกใช้เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องบางเรื่อง เช่น ตราไปรษณียากรที่ระลึกในวันสำคัญต่างๆ บ้างก็ใช้เพื่อแสดงออกถึงสภาพความเป็นอยู่ ความเป็นจริงในสังคมของประเทศ

การสื่อถึงวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมทางสังคม หรือเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองอีกด้วย

ฉะนั้นแล้วดวงตราไปรษณียากรที่ผลิตเมื่อครั้งมีเหตุการณ์สำคัญๆ เกิดขึ้นในบ้านเมือง ก็ย่อมจะบ่งบอกถึงเหตุการณ์นั้น หรือคติบางอย่างที่ซ่อนอยู่ หรืออย่างน้อยที่สุดก็คือคตินี้ที่ผู้ผลิตตราไปรษณียากร (ซึ่งก็มักจะเป็นทางการของประเทศนั้นๆ) ต้องการสื่อให้ประชาชน และชาวโลกได้รับรู้

ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเริ่มต้นขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ ในขณะที่นั้นเป็นช่วงที่สภาวะเศรษฐกิจถดถอยทั่วโลก ทำให้มีการใช้ตราไปรษณียากรและสิ่งพิมพ์น้อยลง โดยในสมัยนั้นได้มีการจัดพิมพ์ดวงตราไปรษณียากรขึ้นทั้งสิ้น 3 ชุด ชุดที่มีความพิเศษและน่าจะกล่าวถึง ได้แก่ ชุดที่หนึ่ง และชุดที่สาม โดยชุดแรกเป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวผืนพระพักตร์เบื้องซ้าย มีลักษณะพิเศษตรงที่มีการพิมพ์ภาพสัญลักษณ์ของราชวงศ์จักรีลงบนตราไปรษณียากรขึ้นเป็นครั้งแรก และชุดที่สามนั้นเป็นตราไปรษณียากรที่เป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัว ตามที่เคยผลิตมาในรัชกาลก่อน ต่างกันตรงที่ตราไปรษณียากรชุดนี้ นั้นได้นำพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 มาซ้อนกับพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ซึ่งแต่เดิมไม่เคยมีการนำพระบรมฉายาลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ 2 พระองค์มาจัดพิมพ์อยู่บนตราไปรษณียากรดวงเดียวกันเลย อีกทั้งยังนับว่าเป็นครั้งแรกที่ได้นำพระบรมฉายาลักษณ์ของอดีตพระมหากษัตริย์มาจัดพิมพ์บนตราไปรษณียากรอีกด้วย ซึ่งตราไปรษณียากรชุดนี้เป็นตราไปรษณียากรที่ระลึกเนื่องในโอกาส 150 ราชวงศ์จักรี ออกวางจำหน่ายวันแรกเมื่อ 1 เมษายน 2475

ต่อมาตราไปรษณียากรที่เป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์ผืนพระพักตร์นั้นได้ถูกนำมาพิมพ์ซ้ำ และวางจำหน่ายเนื่องในโอกาสวันฉลองครบรอบ 20 ปีรัฐธรรมนูญ ในปี พ.ศ.2495 แต่ออกวางในวันที่ 8 ธันวาคม มิใช่ วันที่ 10 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันรัฐธรรมนูญ

ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถูกพิมพ์เผยแพร่อีกครั้งในโอกาสที่เป็นที่ระลึกการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ.2523 ซึ่งเป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ฉบับแรก เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 ซึ่งผู้ที่ถวายรัฐธรรมนูญให้ทรงลงพระปรมาภิไธยนั้นก็คือ พระยามโนปกรณนิติธาดา

แม้ว่าตราไปรษณียากรชุดนี้จะผลิตออกมาเพื่อเป็นที่ระลึกการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็มิได้ปรากฏภาพของพระบรมราชานุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นใหม่นี้เลย แต่กลับเป็นภาพที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญ

ตราไปรษณียากรชุดนี้จัดพิมพ์ขึ้นตามความเรียกร้องของรัฐสภาสมัยก่อนการเลือกตั้งรัฐบาลชุดเกรียงศักดิ์ 2 ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นความตั้งใจของรัฐบาลชุดดังกล่าวที่จะสร้างความเข้าใจในเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ผูกติดอยู่กับการพระราชทานรัฐธรรมนูญ

ต่อมา ในปี พ.ศ.2536 ก็ได้มีการผลิตตราไปรษณียากรที่ระลึกฉลองพระบรมราชสมภพ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ และเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ท่าน เนื่องในวโรกาสพระบรมราชสมภพ 100 ปี ออกจำหน่ายเมื่อ วันที่ 8 พฤศจิกายน 2536 ภาพที่ปรากฏบนตราไปรษณียากรที่ระลึกนี้ เป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระองค์ท่านเต็มพระองค์

นอกจากเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏอยู่บนดวงตราไปรษณียากรจะบอกเล่าเรื่องราวของประชาธิปไตยในส่วนหนึ่งแล้วนั้น เรื่องราวของประชาธิปไตยก็ยังถูกถ่ายทอดลงบนตราไปรษณียากรในลักษณะอื่นๆ อันได้แก่ การพิมพ์ภาพสถานที่สำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งก็คือ พระที่นั่งอนันตสมาคม หรืออาคารรัฐสภา อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (ปราบชบถ) และภาพพานรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังมีการใช้ภาพอื่นๆ ที่สะท้อนถึงประชาธิปไตย คือการพิมพ์ภาพของบุคคลที่เป็นสามัญชนลงบนตราไปรษณียากรบ้าง นอกเสียจากการพิมพ์พระบรมฉายาลักษณ์ หรือพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น ภาพชุดบางปะอิน ที่ออกวางจำหน่ายเมื่อปี พ.ศ.2485 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ได้นำภาพหญิงชวณากำลังใช้ควายไถนา พิมพ์ลงบนตราไปรษณียากร และภาพชุด 14 ตุลาคม รำลึก ก็มีภาพของภาพหุ่นดำที่ปีกกลางของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นกรรมกรกำลังทำงาน

ตราไปรษณียากรที่กล่าวถึงการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรงนั้นมีการพิมพ์ทั้งสิ้น 5 ชุด คิดเป็นร้อยละ 3.47 ของการพิมพ์ตราไปรษณียากรของไทย ซึ่งนับว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับตราไปรษณียากรที่เป็นภาพอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตราไปรษณียากรที่เป็นภาพพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งภาพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีความหมายถึงการเกิดพระเกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์ นั้น มีจำนวนมากกว่ามาก โดยภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ปรากฏว่ามิได้มีการพิมพ์ดวงตราไปรษณียากรพิเศษออกเป็นชุดอีกเลย แต่ได้มีการสร้างตราประทับพิเศษขึ้นแทน เพื่อใช้ประทับเพื่อฉลองการที่ประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญขึ้นใช้ และเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปทราบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ตราประทับนี้ใช้งานตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 จนกระทั่งถึง พ.ศ.2488

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจึงได้มีการจัดทำตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างชัดเจน กล่าวคือ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482 ได้มีการจัดจำหน่ายตราไปรษณียากรเพื่อเป็นที่ระลึกในการฉลองรัฐธรรมนูญ 24 มิถุนายน 2475 ครบรอบ 7 ปี ซึ่งในสมัยนั้นถือว่าวันนี้เป็นวันชาติ โดยภาพที่ปรากฏบนตราไปรษณียากรคือภาพ

พระที่นั่งอนันตสมาคม แต่ก็ปรากฏสัญลักษณ์อื่นๆ ในทางการเมืองที่มีความสำคัญต่อระบอบการปกครองใหม่ อีกทั้งในปีต่อมายังมีการพิมพ์ตราไปรษณียากรที่เป็นรูปพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทอันเป็นสัญลักษณ์ของระบอบเก่าอีกด้วย และได้มีการพิมพ์ชื่อประเทศ คือ THAILAND ลงบนตราไปรษณียากรเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นไปตามนโยบายรัฐนิยมในสมัยจอมพล. ปิบูลสงครามนั่นเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 กรมแผนที่ทหารบกได้พิมพ์ตราไปรษณียากรชุดอากาศขึ้น โดยภาพที่ปรากฏในตราไปรษณียากรนั้นเป็นภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และมีคำว่า “ประชาธิปไตย” อยู่บนภาพด้วย ตราไปรษณียากรชุดนี้ออกวางจำหน่ายครั้งแรกในวันที่ 24 มิถุนายน 2486

จากนั้นกรมแผนที่ทหารบกก็ได้พิมพ์ตราไปรษณียากรอีกชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นชุดอนุสาวรีย์ปราบขบถ เพื่อเป็นที่ระลึกครบรอบ 10 ปีของการปราบปรามกลุ่มก่อการของพระองค์เจ้าวรเดช กฤดากร ตราไปรษณียากรชุดนี้เป็นภาพอนุสาวรีย์ปราบขบถ (หรือต่อมา คือ อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ) ภาพต้นขาว และรวงข้าว พร้อมด้วยคำว่า “อนุสาวรีย์ปราบขบถ” ซึ่งเหตุผลในการพิมพ์ตราไปรษณียากรชุดนี้น่าจะเป็นเพื่อการปลุกใจให้ประชาชนเชิดชูการปกครองระบอบใหม่ และแสดงถึงความสามารถของนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นในการป้องกันปรามการก่อการกบฏต่างๆ ด้วย

ตราไปรษณียากรชุดนี้ออกวางจำหน่ายครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2486

ในยุครัฐบาลทหาร คือ ช่วง 2501-2509 นั้น ได้มีการผลิตตราไปรษณียากรที่ระลึกออกมาอีกเป็นจำนวนมาก แต่ก็ได้ผลิตตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่อย่างใด โดยเฉพาะในวาระที่ครบรอบรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรก เป็นปีที่ 25 หรือ 30 ก็ได้มีการผลิต ยังมีเฉพาะเมื่อครั้งครบรอบ 20 ปี เมื่อพ.ศ.2495 เท่านั้น เนื่องจากตราไปรษณียากรในยุคนี้เป็นตราไปรษณียากรที่ผลิตขึ้นในโอกาสวันสถาปนาองค์การระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกอยู่ เป็นส่วนมาก

ในปี พ.ศ.2512 ตราไปรษณียากรที่ระลึกชุดสัปดาห์สากลแห่งการเขียนจดหมาย ได้พิมพ์ภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นภาพพื้นหลังของตราไปรษณียากรชนิดราคา 2 บาท และ 3 บาท ซึ่งออกเป็นที่ระลึกในงานนี้

ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 นี้เอง ก็ได้มีการวางจำหน่ายตราไปรษณียากรที่ระลึกวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก หลังจากการเลือกตั้งครั้งสุดท้ายเมื่อ 15 ธันวาคม 2508 ซึ่งได้ใช้ภาพพระที่นั่งอนันตสมาคมพิมพ์ลงบนตราไปรษณียากรชุดนี้ ซึ่งเป็นครั้งแรกในรอบ 30 ปีที่ภาพพระที่นั่งอนันตสมาคมได้ปรากฏลงบนตราไปรษณียากรอีกครั้ง นับตั้งแต่ปี 2482 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี ในขณะนั้นยังมีสภานุแทนราษฎร ดังนั้นแนวคิดในเรื่องการจัดพิมพ์จึงมิได้มาจากสภานุแทนราษฎรเอง อีกทั้งการพิมพ์ตราไปรษณียากรแต่ละครั้งยังต้องใช้ระยะเวลาเตรียมการพอสมควร ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าการจัดพิมพ์ตราไปรษณียากรชุดนี้น่าจะเกิดขึ้นเมื่อมีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ ฉบับวันที่ 20 มิถุนายน 2511 และต้องการออกวางจำหน่ายให้ทันวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั่นเอง

จากนั้น ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยก็ได้ถูกผลิตเพื่อเป็นที่ระลึกในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 คือ ชุด 14 ตุลาคม รำลึก โดยมีจำนวน 4 ชนิดราคา เป็นภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ภาพพานแว่นฟ้าบนอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และภาพอนุสาวรีย์ที่ปรากฏอยู่บริเวณปีกของอนุสาวรีย์ ที่ได้กล่าวไปแล้วว่าเป็นครั้งแรกที่มีภาพกรรมกรปรากฏอยู่บนตราไปรษณียากร

ส่วนตราไปรษณียากรชนิดราคา 5 บาท ซึ่งเป็นภาพพานแว่นฟ้ารองรับรัฐธรรมนูญนั้น ปรากฏถ้อยคำในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงสละราชสมบัติด้วย

ตราไปรษณียากรชุดนี้ออกวางจำหน่ายครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2518 ตรงกับวันเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 12 ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517

ต่อมาก็ได้มีการจัดพิมพ์ตราไปรษณียากรชุด 60 ปีรัฐสภาไทย และอื่นๆ ออกมา ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชนี้ได้มีการพิมพ์ตราไปรษณียากรออกมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองแล้ว อาจกล่าวได้ว่ามีตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองโดยตรง เช่น ชุดวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือชุดที่ระลึก 14 ตุลาคม เป็นต้น อีกกลุ่มหนึ่งก็คือกลุ่มที่มุ่งสร้างค่านิยม ปลุกกระแสสังคม และความรู้สึกรักชาติ ซึ่งมักจะเน้นไปในทางเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ หรือเชิดชูเกียรติคุณของบุคคลต่างๆ เช่น ตราไปรษณียากรชุดพระนเรศวร ชุดพระเจ้าตากสิน หรือชุดพระศรีสุริโยทัย และสุดท้ายคือกลุ่มที่แสดงถึงความร่วมมือกับนานาชาติ และองค์การระหว่างประเทศ โดยออกเป็นตราไปรษณียากรที่ระลึกในโอกาสวันสถาปนาองค์การต่างๆ หรือในการจัดการแข่งขันนานาชาติกีฬาต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการผลิตตราไปรษณียากรในยุคนี้นับว่าเป็นการผลิตที่คุ้มค่า เพราะตราไปรษณียากรได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการประชาสัมพันธ์ ปลุกกระแส และสร้างความเข้าใจในสิ่งๆ ให้แก่สังคมได้เป็นอย่างมาก

เชิงอรรถ

- (1) แนวความคิดเรื่อง Centripetal force กับ Centrifugal force นี้ ผู้วิจัยได้รับมาจากการอ่านงานเขียนของ Giovanni Sartori เรื่อง "European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism" ใน Steven B. Wolinetz (ed.) **Party Systems** Dartmouth: Ashgate, 1998

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การสร้างดุลของสองพลังดังกล่าวนับได้ว่ามีความจำเป็นในทุกๆ สังคม อย่างไรก็ดี ในกรณีของสังคมไทยนั้น ผู้เขียนเห็นว่า มีลักษณะเป็น Centripetal force เป็นพิเศษ เข้าใจว่าชนชั้นนำ และผู้บริหารในส่วนต่างๆ ของไทย มีความหวาดกลัว และเกรงเกรงลักษณะสังคมในแบบ Extreme Pluralism เป็นอย่างมาก

- (2) วิจิตร ศรีสอ้าน "ทศวรรษแรกของ มสธ. : ปมประวัติ มสธ" ใน 20 ปี มสธ. แห่งการพัฒนา. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มสธ. 2541, หน้า 21

บทที่ 7

กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่(3)

พระราชพิธี เทศกาล วันหยุดราชการ

และวัฒนธรรมทางการเมือง

ความนำ

“เมื่อข้าพเจ้าเข้ามารับหน้าที่นี้ เมื่อสามสิบหกปีล่วงมาแล้วนั้น ข้าพเจ้าอายุเพียงแค่สิบแปดปี ในเวลานั้นทุกอย่างดูทึบโตรมไปหมด ในวันนี้ แก้วและพรมก็ขาดเป็นรู พื้นแตกคร่ำคร่ำ วังทั้งวังเกือบจะพังลงมา เวลานั้นสงครามโลกเพิ่งสิ้นสุด ไม่มีใครสนใจกับอะไรทั้งสิ้น ข้าพเจ้าต้องค่อยๆ ก่อร่างสร้างทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นมาใหม่โดยไม่ใช้วิธีทุบทิ้ง ข้าพเจ้าค่อยๆ ทำไปทีละเล็กละน้อย เป็นเวลาสามสิบหกปีเข้าไปแล้ว ดังนั้น เราอาจจะเรียกรัชกาลนี้ได้กระมังว่าเป็นรัชกาลแห่งการปฏิรูป ขนบธรรมเนียมเก่าแก่ถูกรักษาไว้และแปรเปลี่ยนมาโดยลำดับ เราเรียนรู้และได้ประสบการณ์ว่า ขนบประเพณีดั้งเดิมอาจนำกลับใช้อีกครั้งหนึ่ง เพื่อชีวิตในปัจจุบันและอนาคต” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “พระราชทานสัมภาษณ์” อ้างใน เลขาธิการวุฒิสภา, 2539: 68-70)

พระราชพิธีสมัยใหม่ กับความหมายทางการเมือง

พระราชพิธี หมายถึง งานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดไว้เป็นประจำตามราชประเพณี สืบมาแต่โบราณ หรือการพระราชพิธีที่ทรงพระราชดำริมีพระราชประสงค์ให้จัดทำขึ้น

พระราชพิธี เป็นงานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์ แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ งานที่จัดขึ้นเป็นประจำจะกำหนดวันที่และเดือนไว้เป็นการแน่นอนอย่างหนึ่ง กับงานที่จะจัดขึ้นเป็นพิเศษตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นพระราชพิธีต่างๆ ในโอกาสที่สำคัญเพิ่มไปจากพระราชพิธีประจำปี อีกประการหนึ่ง

นอกจากนี้ ยังมีงานพระราชกุศล คืองานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญเป็นพิธีหลวง ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

- (1) งานที่ทำต่อเนื่องกับพระราชพิธี
- (2) งานที่จัดทำประจำตามกำหนดกาล
- (3) งานที่จัดเป็นพิเศษเฉพาะกาล
- (4) งานที่ทรงบำเพ็ญเป็นการภายในส่วนพระองค์

รัฐพิธี หมายถึงงานที่รัฐบาลกราบบังคมทูลขอพระมหากษัตริย์คุณให้ทรงรับไว้เป็นงานรัฐพิธี มีหมายกำหนดการที่กำหนดไว้เป็นประจำ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในพิธี หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีผู้แทนพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธาน ซึ่งจะเห็นได้ต่างจากพระราชพิธี เพราะรัฐบาลเป็นฝ่ายกำหนดแล้วขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จพระราชดำเนิน

ตารางที่ 7.1 แสดงรัฐพิธีที่สำคัญๆ ในปัจจุบัน

ชื่อรัฐพิธี	วันที่	สถานที่จัดงาน
วันสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (วันกองทัพไทย)	25 มกราคม	พระบรมราชานุสรณ์ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
วันที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	31 มีนาคม	พระบรมราชานุสาวรีย์ ลานพลับพลาเจษฎาภิดินทร์ วัดราชบพิธ
วันที่ระลึกมหาจักรีวงศ์	6 เมษายน	ปฐุมบรมราชานุสรณ์ สะพานพุทธยอดฟ้า
วันแรกนาขวัญ	ตามดิถีฤกษ์ของโหราหลวง	มณฑลพิธีสนามหลวง
วันพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	30 พฤษภาคม 2545	คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2545 ให้เป็นวันรัฐพิธี
วันถวายสักการะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	9 มิถุนายน	วัดสุทัศน์เทพวราราม

วันปิยมหาราช	23 ตุลาคม	พระบรมราชานุสรณ์ พระลานพระราชวังดุสิต
วันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัว	25 พฤศจิกายน	พระบรมราชานุสรณ์ สวนลุมพินี
วันรัฐธรรมนูญ (วันถวายบังคม พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)	10 ธันวาคม	พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้าตึกรัฐสภา
วันสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช	28 ธันวาคม	พระราชานุสาวรีย์ วังเวียนใหญ่

ที่มา : กรมการปกครอง, 2544: 53-54 และสรุปจากข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี

เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2545

จากตารางที่ 7.1 นี้ จะสังเกตได้ว่ารัฐพิธีที่แสดงให้เห็นนั้นเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์เสียเป็นส่วนใหญ่ และนิยมให้ชื่อวันสำคัญตามพระนามของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นวันสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วันที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วันพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือแม้แต่วันที่ระลึกมหาจักรีวงศ์ เป็นต้น เห็นจะมีแต่เพียงรัฐพิธีวันแรกนาขวัญเท่านั้นที่ได้เป็นการรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ แต่เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญและกำลังใจของเกษตรกรเสียมากกว่า

เทศกาลและวันหยุดราชการที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์

หนังสือเรียนกลุ่มวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เล่มหนึ่ง ได้กล่าวอธิบายถึงแนวคิดเรื่อง “วันสำคัญ” ให้น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

“เหตุการณ์ หรือเรื่องราวบางอย่างที่เกิดขึ้นในอดีต บางเหตุการณ์หรือเรื่องราวมีความสำคัญต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เราเรียกวันที่เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้นว่า วันสำคัญ

ในประเทศไทยมีวันสำคัญต่างๆ มากมาย วันสำคัญแต่ละวันจะมีความเป็นมา หรือความสำคัญต่างกัน.. วันสำคัญเหล่านี้อาจแบ่งออกเป็น 3 พวก คือ วันสำคัญเกี่ยวกับคนไทย

เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันปิยมหาราช และวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา..

เมื่อถึงวันสำคัญต่างๆ ทางราชการจะหยุดให้ 1 วัน เพื่อให้ประชาชนได้จัดกิจกรรม หรือ พิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เช่น ประดับธงชาติ ประดับโคมไฟตามอาคาร.. เพื่อเป็นการระลึกถึงความสำคัญของวันนั้น และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคล และร่วมมือกันทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อส่วนรวม" (สมศักดิ์ และคณะ, 2543: 318-319)

ตารางที่ 7.2 แสดงพัฒนาการของวันหยุดราชการของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน

ปีที่กำหนด	วันหยุดและการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการ	จำนวนวัน ที่หยุด (วัน)
4 มกราคม 2480	วันตรุษสงกรานต์ (New Year) วันที่ 31 มีนาคม และวันที่ 1 – 2 เมษายน วันจักรี วันที่ 6 เมษายน วันวิสาขบูชา (วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 6 หรือเดือน 7 แล้วแต่กรณี) วันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ (Constitution Petition Day) วันที่ 24 มิถุนายน วันรัฐธรรมนูญชั่วคราว (Provisional Constitution Day) วันที่ 27 มิถุนายน วันเข้าพรรษา (วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8) วันเฉลิมพระชนมพรรษา (The King's Birthday) วันที่ 20 กันยายน วันรัฐธรรมนูญ (Constitution Day) ตั้งแต่วันที่ 9 –11 ธันวาคม วันมาฆบูชา (เพ็ญเดือน 3 หรือ เดือน 4 แล้วแต่กรณี)	3 1 2 1 1 2 1 3 1
28 กุมภาพันธ์ 2482	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันตรุษสงกรานต์ และวันขึ้นปีใหม่ วันที่ 31 มีนาคม และวันที่ 1 เมษายน วันชาติ (Nation Day) วันที่ 23, 24 และ 25 มิถุนายน วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 20, 21 กันยายน	2 3 2
17 ธันวาคม 2483	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ (New Year) วันที่ 31 ธันวาคม และวันที่ 1,	

	2 มกราคม	3
12 ธันวาคม 2488	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ (New Year) วันที่ 31 ธันวาคม และวันที่ 1 มกราคม วันปิยะมหาราช (Chulalongkon Day) วันที่ 23 ตุลาคม	2 1
13 สิงหาคม 2489	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันประกาศสันติภาพ (Peace Proclamation Day) วันที่ 16 สิงหาคม วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5, 6 ธันวาคม	1 2
8 ธันวาคม 2493	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ วันที่ 31 ธันวาคม และวันที่ 1, 2 มกราคม วันสงกรานต์ วันที่ 13, 14 และ 15 เมษายน วันชาติ วันที่ 24 มิถุนายน วันสหประชาชาติ (United Nations Day) วันที่ 24 ตุลาคม วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4, 5 และ 6 ธันวาคม **ยกเลิกวันสันติภาพ	3 3 1 1 3
27 มิถุนายน 2494	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันฉัตรมงคล (Anniversary of H.M. the King's Coronation) วันที่ 5 พฤษภาคม วันพืชมงคล (Harvest Festival) วันข้างขึ้นเดือน 6 แล้ว แต่วันใดจะเป็นวันอุดมฤกษ์ที่ดีที่สุด ซึ่งสำนักพระราชวัง จะได้กำหนดเป็นปีๆ ไป วันชาติ วันที่ 23, 24 และ 25 มิถุนายน	1 1 3
14 พฤษภาคม 2497	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ วันที่ 1 มกราคม วันชาติ วันที่ 24 มิถุนายน วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินี วันที่ 12 สิงหาคม วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5 ธันวาคม วันรัฐธรรมนูญ วันที่ 10 ธันวาคม **ยกเลิกวันปิยะมหาราช และวันสหประชาชาติ	1 1 1 1 1
20 กรกฎาคม 2497	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ 1. วันสหประชาชาติ วันที่ 24 ตุลาคม	1

1 เมษายน 2499	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันแม่ วันที่ 15 เมษายน วันเด็ก วันจันทร์สัปดาห์แรกของเดือนตุลาคม (ซึ่งเป็นวันเด็กสากล)	1 1
11 ตุลาคม 2500	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ 1. กำหนดให้วันปิยมหาราช วันที่ 23 ตุลาคมเป็นวันหยุดราชการ	1
24 เมษายน 2502	มีการกำหนดให้วันที่ 8 เมษายนวันสถาปนากระทรวงกลาโหม เป็นวันที่ระลึก “วันกองทัพไทย”	
8 มิถุนายน 2503	มีการเปลี่ยนแปลงวันชาติ โดยให้ถือวันพระราชสมภพเป็นวันเฉลิมฉลองของชาติไทย จากเดิมที่เป็นวันที่ 24 มิถุนายน	
5 พฤษภาคม 2509	กำหนดให้วันพระราชพิธีพืชมงคลเป็น “วันเกษตรกร”	
12 สิงหาคม 2520	กำหนดให้วันที่ 12 สิงหาคม ซึ่งเป็นวันหยุดราชการมาตั้งแต่ปี 2497 เป็นวันแม่ด้วยอีกวันหนึ่ง	
13 มิถุนายน 2523	กำหนดให้วันที่ 25 มกราคม ซึ่งตรงกับวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชาเป็นวันกองทัพไทย ส่วนวันที่ 8 เมษายน ซึ่งตรงกับวันกองทัพไทยแต่เดิมนั้น ให้ถือเป็นวันสถาปนากระทรวงกลาโหม	

ที่มา : รวบรวมโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 7.2 การเปลี่ยนแปลงของวันหยุดราชการนั้นมีทั้งที่เป็นการกำหนดวันหยุดราชการขึ้นมาใหม่ เช่น วันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ วันรัฐธรรมนูญชั่วคราว และวันรัฐธรรมนูญ บ้างก็เป็นการเปลี่ยนแปลงวันที่ เช่น วันชาติ วันแม่ วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ บ้างก็เปลี่ยนแปลงในรายละเอียดความสำคัญ เช่น กำหนดให้วันพระราชสมภพเป็นวันชาติ หรือในกรณีของวันที่ 12 สิงหาคม นั้นมิได้เป็นวันแม่ จนกระทั่ง 12 สิงหาคม 2520 เป็นต้น รวมทั้งมีการยกเลิกวันหยุดราชการ เช่น วันปิยมหาราช และวันสหประชาชาติ มีการกำหนดและยกเลิกการเป็นวันหยุดราชการอยู่หลายครั้ง

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้วนั้น มีการกำหนดวันหยุดราชการที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญถึง 3 วัน คือวันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ (24 มิถุนายน) วันรัฐธรรมนูญชั่วคราว (27 มิถุนายน) และวันรัฐธรรมนูญ (9 – 11 ธันวาคม) นี่แสดงถึงการสร้างความสำคัญให้แก่รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นสิ่งใหม่ใน

สังคม จนกระทั่งปี 2493 จึงกำหนดให้ วันที่ 24 มิถุนายนเป็นวันชาติ ซึ่งตรงนี้อาจเข้าใจได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญ ในฐานะที่เป็น “ชาติ” และในปี 2497 กำหนดให้วันที่ 10 ธันวาคม เป็นวันรัฐธรรมนูญ ส่วนวันที่ 27 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับแรกนั้นก็ได้ถูกยกเลิกไป

วัฒนธรรมทางการเมืองของระบอบพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

เมื่อเรากล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของระบอบพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยแล้ว มีผู้วิจัยพิจารณาและวิเคราะห์ว่ามีลักษณะที่เป็นพิเศษ (Particularity)⁽¹⁾ คือมีลักษณะที่เฉพาะเป็นอย่างยิ่งอยู่ในสังคมการเมืองและในวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเสียยิ่งกว่าจะมีลักษณะที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ทั่วไปของสังคมอื่นๆ หรือที่มีปรากฏอยู่โดยทั่วไปในต่างประเทศ แม้ว่าจะมีประเทศต่างๆ จำนวนไม่น้อยที่มีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ยังคงรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ก็ตาม แต่ส่วนมากแล้วพระมหากษัตริย์จะมีพระราชสถานะ และพระราชอำนาจในรูปแบบพิธี และจะมีพระราชสถานะ และพระราชอำนาจเพียงไม่กี่ประการเท่านั้น หากแต่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของไทยนี้ มีความพิเศษแตกต่างๆ ไปจากกรณีทั่วไป เนื่องจากพระมหากษัตริย์ไทยนั้นเป็นสถาบันที่ยังคงมีพระราชสถานะที่สำคัญ โดยเฉพาะต่อจิตใจของประชาชน พระองค์ทรงเป็นบรรทัดฐานทางศีลธรรมให้กับสังคม แม้ว่าในรัฐธรรมนูญจะระบุถึงพระราชสถานะไว้อย่างไรก็ตาม แต่สำหรับประชาชนไทยแล้วนั้น ดูเหมือนว่าพระองค์ยังคงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการที่ทรงเป็นที่รักและเคารพยิ่งนั้น ยิ่งทำให้พระองค์ยังคงมีบทบาทต่อการเมืองการปกครอง และการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก

ดังนั้นการพิจารณาในประเด็นนี้ จึงมีเรื่องสำคัญๆ ที่ควรพิจารณาเพื่อเข้าใจให้บทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยโดยแบ่งออกได้เป็น 2 ประการใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

พระราชสถานะ อันปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีทั้งสิ้น 6 ลักษณะ ได้แก่

♦ ทรงเป็นพระประมุข

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยนั้นมีสถานะเป็นประมุขของรัฐ ซึ่งมีคุณลักษณะพิเศษ อันได้แก่

1) การเป็นที่มาแห่งเกียรติศักดิ์ การยอมรับนับถือจากทั้งประชาชนในประเทศ และจากนานาประเทศ

2) ทรงเป็นกลางในทางการเมือง ซึ่งนอกจากสถาบันพระมหากษัตริย์จะไม่สนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพิเศษแล้ว ยังจะต้องเป็นผู้ประสานความขัดแย้ง และสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในทางการเมือง

3) ทรงเป็นพระประมุขถาวร อันหมายถึงลักษณะของสถาบันที่มีบุคลากรที่มีความปรีชาสามารถ เหมาะสมกับฐานะประมุขของประเทศ และ

4) ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความเป็นชาติ นำมาซึ่งความสมัคสมานสามัคคีภายในชาติ

มีคำกล่าวที่เกี่ยวข้องกับพระราชสถานะที่ทรงเป็นประมุขของรัฐว่า “The King reigns but does not rule.” คำกล่าวนี้มีความหมายถึงการที่พระองค์ทรงเป็นพระผู้ปกเกล้าปกกระหม่อมปวงชน หากแต่มิได้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง หรือ “พระมหากษัตริย์ทรงปกเกล้า มิได้ทรงปกครอง” ดังนั้นพระองค์จึงต้องวางพระองค์อยู่เหนือการเมือง โดยไม่ใช้พระราชอำนาจทางการเมืองเกินกว่าที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้ และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายการเมืองใด

และอีกคำกล่าวที่ว่า The King can do no wrong. นั้น เป็นคำกล่าวที่แสดงถึงพระราชสถานะที่อยู่เหนือการเมืองอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อพระมหากษัตริย์จะทรงกระทำการใดๆ จึงจะต้องมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการแทน เพื่อมิให้การกระทำใดๆ ที่พระองค์ทรงกระทำแล้วเกิดความผิดพลาด จะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อองค์พระมหากษัตริย์

♦ ทรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ

จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่กล่าวว่า “พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้” นั้นเอง ทำให้ไม่สามารถฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ได้ไม่ว่าจะในทางแพ่ง ทางอาญา หรือทางปกครอง ใดๆ ทั้งนี้เนื่องจากการกระทำใดๆ ของพระมหากษัตริย์จะทรงกระทำโดยมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ จึงมีผู้ที่รับผิดชอบต่อการกระทำของพระมหากษัตริย์ ซึ่งพระองค์จะต้องไม่มีความรับผิดชอบใดๆ ในทางการเมือง สถานะของพระองค์จึงอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถมีผู้ใดมาฟ้องร้อง กล่าวโทษพระองค์ได้

♦ ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

ตั้งแต่โบราณมา พระมหากษัตริย์ไทยจะต้องทรงเป็นพุทธมามกะ แต่ด้วยลักษณะทางสังคมของไทยที่ประกอบด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติ ศาสนา รัฐธรรมนูญจึงได้บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ไม่เพียงแต่เป็นพุทธมามกะเท่านั้น แต่ยังต้องทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกของทุกศาสนาในประเทศด้วย ก็เพื่อให้ประชาชนชาวไทยไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดอยู่ร่วมกันในสังคมได้โดยสงบสุข

♦ ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย

ด้วยคตินิยมแต่เดิมมาที่ว่า พระมหากษัตริย์ย่อมต้องเป็นผู้นำสูงสุดทางการทหาร เป็นผู้ปกป้องบ้านเมือง และประชาชน จากศัตรูทั้งภายนอกและภายใน อีกทั้งคำว่า “กษัตริย์” หรือ “ชาติดิยะ” นี้ก็มีความหมายว่า นักรบผู้ยิ่งใหญ่ ด้วยแล้ว ฐานะจอมทัพไทยจึงเป็นพระราชสถานะที่ปรากฏตามรัฐธรรมนูญ

อย่างไรก็ดีการบังคับบัญชานั้นก็มิได้เกิดขึ้นโดยตรง หากแต่ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศและยกเลิกกฎอัยการศึก การประกาศสงครามโดยได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา และการแต่งตั้ง เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง ถอดถอน และพระราชทานบำเหน็จบำนาญ เท่านั้น

- ♦ ทรงเป็นที่มาแห่งฐานันดรศักดิ์ อิสริยยศ อิสริยศักดิ์ และประธานแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์

พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานและเรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตลอดจนสถาปนาและถอดถอนฐานันดรศักดิ์ต่างๆ โดยมีนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

- ♦ ทรงเป็นที่มาแห่งความยุติธรรม

การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใดๆ นั้นล้วนเป็นไปภายใต้พระปรมาภิไธยทั้งสิ้น อีกทั้งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษก็ถูกสงวนไว้สำหรับพระองค์

พระราชอำนาจ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของรัฐนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีอยู่ด้วยกันใน 2 ด้านใหญ่ๆ คือพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ และพระราชอำนาจในทางสังคม ซึ่งพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วย

- ♦ พระราชอำนาจในการใช้อำนาจอธิปไตย

แม้ว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยนี้จะมีได้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยทั้งสิ้น ดังเช่นในระบอบราชาธิปไตยก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดพระองค์ก็มีส่วนเป็นเจ้าของอยู่ด้วย เทียบเท่ากับประชาชน แต่รัฐธรรมนูญก็ระบุให้พระองค์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยโดยผ่านองค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญ

- ♦ พระราชอำนาจตามนิติราชประเพณี และมีปรากฏในรัฐธรรมนูญ

แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแล้ว แต่ความเป็นสถาบันที่มีมาก่อน และเปี่ยมด้วยอำนาจ ทำให้มีพระราชอำนาจหลายประการไม่ได้หายไป และยังคงปรากฏในรัฐธรรมนูญ แต่อาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมตามสภาพการปกครอง ทั้งนี้ก็เพื่อเชิดชู และให้เกียรติแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชอำนาจเหล่านี้ได้แก่พระราชอำนาจในการสถาปนาฐานันดรศักดิ์ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ การประกาศสงคราม และการพระราชทานอภัยโทษ เป็นต้น

- ◆ พระราชอำนาจตามนิติราชประเพณี แต่ไม่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ

พระราชอำนาจประเภทนี้มีลักษณะที่เป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติ และเกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจ แม้จะไม่มีภาระบุเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็มีปฏิบัติ เช่น การที่พระมหากษัตริย์มีกระแสพระราชดำรัสในเรื่องต่างๆ ต่อคณะรัฐบาล รัฐบาลจำเป็นต้องนำมาใส่เกล้าฯ และทบทวนว่าจะสนองพระราชดำรานั้นได้มากน้อยเพียงใด หรือไม่ เป็นต้น

- ◆ พระราชตามพระราชอัธยาศัย

พระราชอำนาจประเภทนี้เป็นพระราชอำนาจที่จะทรงเลือก แต่งตั้ง ดำเนินการ หรือมีพระราชบัญชา ในกิจการส่วนพระองค์

- ◆ อำนาจที่รัฐอธิปไตยถวายเฉพาะครั้ง

อำนาจที่รัฐอธิปไตยถวายเฉพาะครั้งเป็นอำนาจที่เกิดขึ้นเป็นบางโอกาส โดยที่รัฐอธิปไตยนี้ทำหน้าที่แทนประชาชน แต่เมื่อมีเหตุอันจำเป็น เช่น การจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ รัฐอธิปไตยย่อมจะทูลเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย ดังนั้นพระราชอำนาจในการลงพระปรมาภิไธยจึงเป็นพระราชอำนาจที่รัฐอธิปไตยถวายเฉพาะครั้ง

ในส่วนของพระราชอำนาจทางสังคมนั้นจะผูกติดอยู่กับความเป็นที่รัก เคารพ และความผูกพันของประชาชนต่อพระมหากษัตริย์ โดยมีได้เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายแต่ยบาล ความรัก เคารพ และความรู้สึกผูกพันของประชาชนต่อองค์พระมหากษัตริย์มิใช่เป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นได้โดยทั่วไป ทั้งนี้ต้องประกอบขึ้นจากองค์ประกอบหลายประการ ประการสำคัญประการหนึ่งคือเรื่องของความเชื่อของผู้คนในสังคมเกี่ยวกับที่มาของพระมหากษัตริย์ ความเชื่อในเรื่องความสูงส่งของพระมหากษัตริย์ ความเชื่อเรื่องเหนือพุทธทาสกูร และความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีฐานะสูงส่ง เหนือจากบุคคลธรรมดา อีกทั้งความสูงส่งนี้ยังเป็นเหมือนร่มโพธิ์ร่มไทรที่สามารถนำมาซึ่งความสงบร่มเย็น ความผาสุก และความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชาติบ้านเมืองได้ด้วย ก็ยิ่งทำให้พระราชสถานะของพระมหากษัตริย์เป็นที่เชิดชู และศรัทธา

แต่อย่างไรก็ดี ความเชื่อของสังคมเป็นความรู้สึกที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยส่วนรวม ซึ่งยังต้องมาประกอบกับพระจริยวัตรส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์เอง จึงจะทำให้เกิดเป็นความพระราชอำนาจที่พระองค์จะมีต่อสังคม พระราชจริยวัตรที่งดงาม พระราชกรณียกิจต่างๆ เพื่อประชาชน พระราชอัธยาศัย และการทรงไว้ซึ่งธรรมของพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นทศพิธราชธรรม หรือจักรวรรดิวัตร เหล่านี้จึงก่อปรขึ้นเป็นพระราชอำนาจทางสังคม ซึ่งพระองค์จะทรงเป็นผู้นำของประเทศ นอกจากฐานะประมุขของรัฐ ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้ว พระองค์จะทรงเป็นผู้นำทางด้านสังคม และจิตใจ เช่น เป็นผู้ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพการณ์บ้านเมือง หรือแม้แต่การที่ทรงโปรดปราน

เรื่องใดนั้น เรื่องนั้นก็มักจะได้รับการกล่าวถึง และปฏิบัติตาม ซึ่งหากเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สามารถสร้างประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ก็จะเป็นการเน้นย้ำถึงพระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาสามารถ ทำให้เกิดความเคารพ ศรัทธาให้แก่ประชาชนมากขึ้นอีก

เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในลักษณะนี้ ก็เป็นการทำให้สังคม โดยเฉพาะสังคมการเมืองมีความเข้มแข็ง เป็นอันหนึ่งอันเดียว และมีที่ที่เป็นศูนย์รวมของคนในประเทศ กล่าวคือ การที่สังคมไทยมีพระมหากษัตริย์มีทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจต่อจิตใจของประชาชน และยังทรงมีพระปรีชาสามารถ ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม เป็นที่มาของความดี แล้วนั้น เมื่อมีสิ่งที่ไม่ปกติสุขเรียบร้อย พระมหากษัตริย์ไทยจะทรงแสดงบทบาทเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ และสร้างความปรองดองในบ้านเมือง เมื่อพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริอย่างไรแล้ว ผู้ใหญ่ในบ้านเมืองย่อมต้องตั้งใจฟัง และหาแนวทางปฏิบัติตามให้จงได้ ทั้งนี้มิใช่ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงลงโทษแก่ผู้ที่ฝ่าฝืนหรือหนึ่งเฉยต่อพระราชดำริของพระองค์ แต่เพราะพระองค์ทรงเป็นที่เคารพรักของประชาชน ทำให้ผู้ที่ต้องทำหน้าที่เพื่อประชาชน จำจะต้องตั้งใจฟังแนวพระราชดำริต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อแนะนำ ดักเตือน ให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นภายในประเทศ ซึ่งตรงนี้เองที่กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ

บ่อยครั้งที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงเข้ามาช่วยเหลือบ้านเมือง ในเหตุการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเวลาที่เกิดภัยพิบัติ เกิดความเสียหายแก่ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน พระองค์ก็จะทรงพระราชทานความช่วยเหลือ อีกทั้งยังมีแนวทางในการป้องกันปัญหาที่อาจขึ้นอีก หรือแม้แต่เหตุการณ์ทางการเมืองต่างๆ พระองค์ก็ทรงเข้ามาทำหน้าที่เป็น “ศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ” เช่น ปัญหาความไม่สงบในภาคใต้เมื่อ พ.ศ.2515-2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่พระตำหนักทักษิณราชินีวงศ์ เพื่อเป็นการสร้างความสมัคสมานสามัคคีให้แก่ผู้คนในพื้นที่ ปองปรามการแบ่งแยกดินแดน ซึ่งเป็นความพยายามอย่างยิ่งของผู้ก่อการ หรือในกรณีเหตุการณ์ 14 ตุลา นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริสเพื่อเตือนสติทุกฝ่ายว่า

“..ขอให้ทุกฝ่ายทุกคน จงระงับเหตุแห่งความรุนแรงด้วยการตั้งสติยับยั้งเพื่อให้ชาติบ้านเมืองคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว..”

ซึ่งแสดงถึงความเป็นห่วงกังวลของพระองค์ต่อบ้านเมืองและประชาชน ในเหตุการณ์วันนั้นพระองค์ทรงทวาทรักษาพระราชวังเปิดประตูรับประชาชนที่หลบหนีการปราบปรามของรัฐบาลเข้ามาอยู่ในเขตพระราชฐาน อีกทั้งนายกรัฐมนตรีขณะนั้น คือ จอมพลถนอม กิตติขจรก็ยังได้กราบบทวายบังคมลาออกตามคำแนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองในเวลาต่อมา และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งต่อมามีผู้เรียกท่านว่าเป็นนายกษพระราชทาน

รวมทั้งในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 ในครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งให้นายกรัฐมนตรี คือ พลเอก สุจินดา คราประยูร และพลตรี จำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าทูล

ละอองธุลีพระบาท และมีพระราชดำรัสว่าการแก้ปัญหาของชาตินั้นต้องอาศัยความร่วมมือกัน ร่วมกันคิดร่วมกันทำ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก การใช้ความรุนแรงนั้นมาซึ่งความเสียหายของทุกฝ่าย โดยเฉพาะความเสียหายต่อชาติบ้านเมือง และประชาชน จากนั้นนายกรัฐมนตรีจึงได้กราบถวายบังคมลาออก

จากเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองครั้งสำคัญทั้ง 2 ครั้งย่อมแสดงถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทย ที่ถึงแม้พระองค์จะเป็นกลางทางการเมือง แต่ก็ทรงมีภารกิจเกี่ยวข้องกับการเมือง เป็นผู้แก้ไขปัญหามองการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ ที่มีใ้ว่าผู้ใดก็จะสามารถจัดการให้เรียบร้อย ก็ด้วยพระราชอำนาจ โดยเฉพาะพระราชอำนาจในทางสังคม ที่เป็นผู้นำ และศูนย์รวมในทางจิตใจให้แก่คนในชาติ จึงทำให้วิกฤตการณ์หรือปัญหาต่างๆ คลี่คลายลงได้

ในส่วนของสิทธิของพระมหากษัตริย์ในทางการเมืองการปกครองนั้น แม้พระองค์จะต้องวางพระองค์เป็นกลาง ไม่สนับสนุนฝ่ายใด ซึ่งฟังแล้วคล้ายกับว่าพระองค์จะต้องออกไปจากสังคมการเมืองของประเทศ แต่อันที่จริงแล้วพระองค์ทรงมีสิทธิหลายประการที่มีผลต่อการเมือง การปกครองประเทศ เป็นสิทธิในทางปฏิบัติ ได้แก่ สิทธิที่จะทรงพระราชทานคำแนะนำ เตือนสติ สิทธิที่จะทรงได้รับการปรึกษา และสิทธิที่จะทรงสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นพระองค์จึงยังทรงมีพระราชสถานะเป็นที่เคารพยำเกรงของผู้นำรัฐบาล ซึ่งหากพระองค์ทรงต้องการทราบกิจการที่รัฐบาลกระทำลงไป หรือแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่รัฐบาลกำลังดำเนิน พระองค์ย่อมมีสิทธิที่จะเรียกให้รัฐบาลเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรายงานเรื่องต่างๆ เหล่านี้ต่อพระองค์ได้ และหากว่าพระองค์จะแนะนำตักเตือนสิ่งใด ก็ย่อมอยู่ในวิสัย และเป็นสิ่งที่รัฐบาลต้องน้อมรับพระราชกระแสรับสั่งอีกด้วย จากตรงนี้เอง อาจกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์กลายเป็นสถาบันอีกสถาบันหนึ่งที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายบริหาร หรือรัฐบาล และยังเป็นองค์กรที่มีประชาชนสนับสนุนมากที่สุดก็ว่าได้

ดังนั้นเมื่อจะกล่าวถึงการทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาธิปไตยเป็นเรื่องเดียวกัน เรื่องนี้คงต้องกล่าวว่าการกล่าวถึงประชาธิปไตยในประเทศไทยที่ผ่านมา เป็นการพูดถึงกัน ในวงแคบ ๆ ทางวิชาการเท่านั้น ประชาชนโดยทั่วไปไม่ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพัฒนาการของประชาธิปไตย หลักการของระบอบประชาธิปไตย และสาระสำคัญและรูปแบบการปกครองของประชาธิปไตยมากนัก ดังนั้น แนวคิดว่าด้วยประชาธิปไตยในประเทศไทยจึงเป็นแนวคิดที่เป็น “อุดมคติ” หรือ “อุดมการณ์” ที่เป็นนามธรรม อย่างมากกว่า จะเป็นเรื่องการนำไปใช้และปฏิบัติจริงซึ่งก่อให้เกิดผลในทางรูปธรรม และสาระสำคัญที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยในประการหนึ่งก็คือ ประชาธิปไตยจะอยู่อย่างมั่นคงและถาวรได้ต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชนมากพอสมควร นั่นก็หมายความว่า ประชาชนภายในประเทศต้องมีความรู้เรื่องประชาธิปไตยพอสมควร รวมทั้งควรมีความเข้าใจในเรื่องสิทธิหน้าที่ และเข้าใจกระบวนการของประชาธิปไตย ระบบการเลือก

ตั้ง ระบบตัวแทน การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือ ที่เราเรียกว่า ระบอบประชาธิปไตยทำให้ การเมืองเป็นของประชาชนหรือของมวลชนส่วนใหญ่ในตัวเอง

โดยหลักแนวคิดที่ว่านี้ ประชาธิปไตยจึงต้องดำรงอยู่คู่กับมหาชน หรือประชาชนซึ่งเป็น คนส่วนใหญ่ของประเทศ และตรงกันข้ามกับการปกครองในระบอบเผด็จการหรืออำนาจนิยมที่ เป็นการปกครองโดยคณะบุคคลหรือโดยบุคคลเพียงคนเดียว รวมทั้ง การปกครองภายใต้ ระบอบราชาธิปไตย เป็นต้น เมื่อพิจารณาจะหลักการดังกล่าวแล้ว จะพบว่าประชาธิปไตยไม่ สามารถอยู่คู่ไปกับระบอบราชาธิปไตยได้เลย เพราะต่างมีพื้นฐานทางความเชื่อที่แตกต่างกัน อย่างสิ้นเชิง

เมื่อกลับมาพิจารณาถึงประชาธิปไตยในประเทศไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา เราพบว่าใน ช่วงระยะต้นของการปกครองของประชาธิปไตยในประเทศไทยเป็นช่วงเวลาที่ยกย่องพระมหากษัตริย์กับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีความขัดแย้งอย่างมาก เช่น ประเด็นในเรื่อง พระราชอำนาจในการสั่งประหารชีวิต เป็นต้น ที่หากถือหลักการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว อำนาจในการสั่งประหารชีวิตควรจะเป็นของพระมหากษัตริย์แต่ เพียงผู้เดียว โดยพระองค์ถือเป็นผู้มีอำนาจโดยสมบูรณ์ แต่หากพิจารณาจากหลักการของ ระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ยอมให้อำนาจอยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียวแล้ว จะใช้หลักการแบ่งแยก อำนาจระหว่างสถาบันต่างๆ ดังนั้น อำนาจในการตัดสินประหารชีวิตของประชาชนย่อมต้องมี กระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจนเพียงพอ และอำนาจดังกล่าวต้องอยู่ที่องค์กรยุติธรรมหรือศาลสูง สุดของรัฐมิใช่ขึ้นกับบุคคลหนึ่งบุคคลใด และประเด็นดังกล่าวนี้ นับว่ามีความสำคัญและเป็น เหตุหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ทรงสละราชสมบัติในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ดี ช่องว่างระหว่างประชาธิปไตยกับสถาบันกษัตริย์ถูกทำให้ลดลงเรื่อย ๆ และ รัฐบาลซึ่งอ้างว่าเป็นรัฐบาลประชาธิปไตยได้ใช้สถาบันกษัตริย์เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการ สร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้กับตน⁽²⁾ โดยการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นอย่าง เป็นชั้นตอน เป็นกระบวนการและเป็นลำดับส่งผลให้ภาพของประชาธิปไตยในปัจจุบันของไทย เป็นเรื่องเดียวและสามารถอยู่ร่วมกันได้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ประชาธิปไตยไม่ได้เป็นเรื่อง ของมวลชนอีกต่อไป และกลับกลายเป็นของพระมหากษัตริย์เป็นผู้พระราชทานประชาธิปไตย แก่ประเทศ ไม่ใช่เกิดจากการคณะบุคคลหรือมวลชนแต่อย่างใด

มีการกระทำหลายชนิดที่เกิดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเข้า กับสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ผู้เขียนเห็นว่าวิธีการที่รัฐสภาซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองของ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยกระทำนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษามากที่สุด เนื่องจากการ เป็นองค์กรหลักของระบอบประชาธิปไตยนี้เอง การกระทำใดๆ ที่มาจากรัฐสภา จึงน่าจะมี ความหมายถึงการกระทำที่เป็นแบบประชาธิปไตย เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือเป็นการแก้ปัญหาทางการเมืองด้วยระบบรัฐสภา ซึ่งรัฐสภาไทยได้จัดการปัญหาความไม่ลง ตัวของแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยและพระมหากษัตริย์ไว้อย่างน่าสนใจ

ภายใต้ความซับซ้อน ความขัดแย้งในตัวเอง ความไม่ลงตัว และการที่เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 มีผลกระทบต่อบุคคลหลายฝ่าย และกระทบต่อหลายสถาบัน ส่งผลให้รัฐสภาของไทยเลือกที่จะใช้แนวความคิด และอุดมการณ์บางลักษณะมาให้อธิบายเรื่องราวของเหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในลักษณะที่เป็นการตีความใหม่ และมุ่งที่จะสื่อความหมายกับคนในปัจจุบัน โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นต้นมา รัฐสภาของไทยได้มุ่งเชิดชูสถาบันกษัตริย์ โดยผูกสถาบันนี้เข้ากับแนวคิดหลักที่ว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่มาช้านานควบคู่กับแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ไทยมาจากการเลือกตั้งแบบไทย⁽³⁾ และประชาธิปไตยนั้นมีเป้าหมายสำคัญคือเพื่อการสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

รัฐสภาได้พยายามเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองระบอบประชาธิปไตยและองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเน้นโครงเรื่องหลักที่ว่าด้วย "การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข" และ "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" โดยขับเคลื่อนและยกสถานะของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาก่อนเหตุการณ์วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ดังเช่นที่ได้มีการกล่าวถึงองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ในบทความวิชาการเรื่อง "การปกครองระบอบประชาธิปไตย" ในหน้าเว็บไซต์รัฐสภาในปัจจุบันว่า

"...พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติในพุทธศักราช 2468 พระองค์ทรงตั้งพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะวางรากฐานการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังปรากฏหลักฐานและเอกสารการเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนหลายครั้ง แต่ถูกยับยั้งจากที่ประชุม อภิรัฐมนตรีสภาว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร ช่วงเวลานั้นกระแสการเรียกร้องการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีความรุนแรงยิ่งขึ้น จนในที่สุดมีกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" ได้ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 หลังจากนั้น ประเทศไทยได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจนถึงปัจจุบัน"⁽⁴⁾

จะเห็นได้ชัดเจนนจากเอกสารที่เสมือนเป็นคำประกาศของรัฐสภาดังกล่าวข้างต้นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้น ก่อนเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งแนวคิดเรื่องดังกล่าวนี้ ปรากฏอย่างชัดเจนอยู่ในแนวความคิดของประธานรัฐสภายุคสมัยใหม่ของประเทศไทยหลายๆ คน⁽⁵⁾ ด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น นายอุกฤษ มงคลนาวิน เองได้ก็กล่าวถึงเรื่องประชาธิปไตยของไทยไว้อย่างแข็งขันว่า

"การเป็นประชาธิปไตยนี้ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ทรงเตรียมการไว้แล้วอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จะว่าไม่ทันใจก็ไม่

ได้ เพราะว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้ว 70 ปี ก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้นเท่าไร กลับยิ่งเลว
ทรามกว่าสมัยก่อนด้วยซ้ำ ถ้าจะว่าไป พวกเราก็คงจะรู้กันอยู่ว่าอะไรเป็นอะไร”⁽⁶⁾

แนวความคิดที่ชัดเจนและหนักแน่นของประธานรัฐสภาในลักษณะเช่นนี้ คือเห็นว่า
“ประชาธิปไตย” ที่เกิดขึ้นจริงภายหลังวันที่ 24 มิถุนายน 2475 มีลักษณะ “เลวทราม” และมีอาจ
เปรียบได้กับ “ประชาธิปไตย” ที่รัชกาลที่ 7 ทรงเตรียมการ ย่อมมีผลโดยตรงต่อการดำเนินงาน
ของรัฐสภาในทางหนึ่งทางใดอย่างไม่ต้องสงสัย และนับว่าเป็นพลังผลักดันที่สำคัญในการที่จะทำ
ให้รัฐสภาในยุคใหม่ของประเทศไทย กลายเป็นรัฐสภาที่นิยมกษัตริย์อย่างมากไปโดยปริยาย

อีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐสภาของประเทศไทยสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญต่อ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็น“นักประชาธิปไตยที่แท้จริง” อย่างต่อ
เนื่อง ได้แก่ การที่รัฐสภาได้นำพระนามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาตั้งเป็นชื่อ
องค์กรซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐสภาอย่างเช่น สถาบันพระปกเกล้า เป็นต้น รวมทั้งได้มีการ
ประยุกต์แนวความคิดที่ว่าด้วย“การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็น
ประมุข” ให้เข้ามาสอดแทรกเป็นหลักปรัชญาในการทำงานของรัฐสภา⁽⁷⁾ รวมทั้ง มีการจัดสร้าง
พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างสถาน
ที่ คือ รัฐสภา กับองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง⁽⁸⁾

เชิงอรรถ

- (1) ข้อเขียนที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการพิจารณาในที่นี้ มีอาทิ Andrew Vincent *Nationalism and Particularity* Cambridge: Cambridge University, 2002 โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทหน้าที่ว่าด้วย “The Drift to Particularity”; J. R. Bauer and D. A. Bell (eds.) *The East Asian Challenge for Human Rights* Cambridge: Cambridge University Press, 1999
- (2) โดยเฉพาะในช่วง ปี พ.ศ. 2500 – 2516 ซึ่งเป็นรัฐบาลเผด็จการโดยทหาร อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ในเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงให้พระราชทานสัมภาษณ์ไว้ว่า “เป็นการธรรมดาสามัญเหลือเกินที่พระมหากษัตริย์จะถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการต่างๆ ตัวอย่างเช่น ในประเทศอังกฤษ สมเด็จพระราชินีก็ถูกใช้เหมือนกัน ถ้าเราเลือกคำนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่เสด็จไปเปิดสมัยประชุมสภา ก็ทรงถูกใช้โดยพวกรัฐบาลให้ทรงทำหน้าที่เป็นผู้แถลงการณ์ของรัฐบาลว่า ในรอบปีต่อไปนี้ รัฐบาลจะอย่างไร ดังนั้น เป็นต้น แต่แน่นอนว่า เราก็มียทางเลือกเหมือนกัน จะทำตามที่ถูกใช้ หรือไม่ ถ้าการนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เราทำทุกอย่างโดยเปิดเผย ดังนั้น ใครก็ตาม หรือกลุ่มใดก็ตามที่จะมาใช้เรา เขาต้องระวังตัวอยู่เหมือนกันว่า เขาต้องเข้ามาโดยเจตนาบริสุทธิ์” อ้างใน สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา, 2539, หน้า 239.
- (3) เอกสารของสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, เพิ่งอ้าง, หน้า 199 ได้กล่าวถึงแนวความคิดหนึ่ง ซึ่งยืนยันว่า “พระมหากษัตริย์จะต้องมาจากการเลือกตั้ง โดยจะเลือกตั้งด้วยวิธีใดไม่ปรากฏ ในยุคเวทกล่าวกันว่าหัวหน้าตระกูลต่างๆ ที่เรียกว่าวิส หรือชนชั้นสูงเป็นผู้เลือกพระราช... คตินี้ได้มีต่อเนื่องมาถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศไทยด้วย” ในสมัยอยุธยา หากพระมหากษัตริย์ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง ก็จะมีการชิงกันด้วยอำนาจ เรียกว่าการปราบดาภิเษก อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่เริ่มต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก “ได้ทรงรับเลือกตั้งจากข้าราชการและสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร ให้ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นปฐม”
- (4) “การปกครองระบอบประชาธิปไตย” ใน www.parliament.go.th/files/library/t-bo.3htm

- (5) ประธานรัฐสภาไทย นับจากปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมา มีรายชื่อดังต่อไปนี้ พล.ต.ศิริ ศิริโยธิน, ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, นายประภาศน์ อวยชัย, นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์, นายอุทัย พิมพ์ใจชน, พล.อ.กมล เตชะตุงคะ, พล.อ.อ.हरิน หงสกุล, นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ, นายอุกฤษ มงคลนาวิน, นายวรรณ ชันชื้อ, นายมีชัย ฤชุพันธุ์, นายมารุต บุณนาท, นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ, นายวันมูหะมัด นอม๊ะทา และนายอุทัย พิมพ์ใจชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พล.อ.อ.हरิน หงสกุล กับนายอุกฤษ มงคลนาวิน นั้น ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภายาวนานมากกว่าคนอื่นๆ คือตกประมาณคนละ 6 ปีเศษ จึงนับว่ามีความสำคัญมากกว่าคนอื่นๆ และมีกิจกรรมมากกว่าคนอื่นๆ ด้วย
- (6) อุกฤษ มงคลนาวิน”พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย” การบรรยายพิเศษในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ราชอาณาจักรไทยในรอบ 5 ทศวรรษแห่งการครองราชย์ จัดโดยกรมศิลปากร วันที่ 7-8 สิงหาคม 2539 ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพมหานคร, หน้า 40.
- (7) หลักการสำคัญของรัฐสภาไทยยุคใหม่ คือ การเห็นว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาล” (มาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญ 2540) ซึ่งเป็นหลักการทางการเมืองแบบพิเศษ มิใช่หลักการ Parliamentary Sovereignty ซึ่งเป็นหลักการของระบอบรัฐสภาของประเทศตะวันตก หรือของประเทศญี่ปุ่น แต่อย่างใดทั้งสิ้น เรื่องนี้ ขอให้ดูคำอธิบายของ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา, 2539 และดูเพิ่มเติม คำอธิบายของนักรัฐศาสตร์ ผู้เปลี่ยนมาเป็นนักการเมืองอาชีพที่ยาวนานคนหนึ่งของไทย เกษม ศิริสัมพันธ์ “บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบรัฐสภา” ใน จุดตัดทางประวัติศาสตร์ สำนักพิมพ์ภัคธรศ, 2544.
- (8) हरิน หงสกุล, “ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าว” 2529
หน้า 140,148.

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยไม่ได้ทำการศึกษา อีกทั้งไม่ได้วิเคราะห์ในทางประวัติศาสตร์ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติเพราะเหตุปัจจัยใด เมื่อใด ในเงื่อนไขอะไร อย่างไร และเมื่อพระองค์ทรงสละราชสมบัติแล้ว มีผลต่อรัฐบาล และมีผลกระทบต่องคมการเมืองของประเทศไทย (สยาม) หรือไม่ ในลักษณะใด

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาในอีกแนวทางหนึ่ง โดยพิจารณาการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นประเด็นของความรูชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไปขึ้นกับมุมมอง การให้คำอธิบาย จุดยืนทางการเมือง ภาษาทางการเมืองที่ใช้ และขึ้นกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ และเน้นในการศึกษาของแต่ละแบบและแต่ละแนวทาง

ผลของการศึกษาพบว่า การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 (ตามปฏิทินเดิม) นับเป็นเหตุการณ์สำคัญอย่างยิ่ง เหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์สังคมการเมือง เนื่องด้วยเป็นเรื่องราวที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนประการหนึ่ง อีกทั้งเป็นเหตุการณ์ที่ถือกำเนิดในช่วงเริ่มแรกของการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยในอีกประการหนึ่ง ซึ่งในห้วงเวลาดังกล่าว แนวทางของการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย สามารถแบ่งได้เป็น 2-3 แนวทางใหญ่ๆ ในระหว่างระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยในแบบรัฐสภา ซึ่งอำนาจสูงสุดเป็นของรัฐสภา (Parliamentary Sovereignty) กับระบอบประธานาธิบดี และระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งมีการแข่งขันกันอย่างมากในทางแนวความคิดระหว่างระบอบการปกครองในแบบของประเทศสหรัฐอเมริกา (Presidential Regime) และระบอบการเมืองของประเทศโซเวียต (ระบอบคณะกรรมการ) ในสมัยนั้น

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทย หรือสยามได้เลือกที่จะวิวัฒน์ตนเองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ดังนั้น การดำรงอยู่ของสถาบันประมุขของรัฐ จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจรรโลง และต่อการสร้างความสมานฉันท์ให้บังเกิดขึ้นในระหว่างพลังทางการเมืองต่างๆ ภายนอก รัฐสภา รวมทั้ง ต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้บังเกิดขึ้นในระหว่างแก่สถาบันรัฐสภา และสถาบันฝ่ายบริหาร ซึ่งสถาบันการเมืองใหม่ทั้งสองควรมีการแบ่งอำนาจแยกออกจากกัน มีการถ่วงดุลอำนาจและตรวจสอบกัน รวมทั้งควรที่จะมีการเกื้อกูลกันตามสมควร โดยมีสถาบันประมุขของรัฐเป็นกลไกหนึ่งของการออมรวมในเชิงอำนาจ อันเป็นหลักสำคัญของ

การแบ่งแยกอำนาจในระบอบการเมืองแบบรัฐสภาที่มีการแบ่งแยกอำนาจแบบไม่เด็ดขาด (Fusion of Powers)

สถานะของประมุขของรัฐ หากหลอมรวมไปในทางหนึ่งทางใด เช่น เอนเอียงไปในทางรัฐสภา และเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสภา ย่อมส่งผลให้รัฐสภามีอำนาจมากกว่าฝ่ายบริหารโดยเปรียบเทียบ ในทางตรงข้าม หากองค์ประมุขของรัฐมีความเป็นอิสระ และเอนเอียงไปทางฝ่ายบริหาร ก็ย่อมส่งผลให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจมากกว่าฝ่ายรัฐสภาได้เป็นอันมาก

มีพหุทศวรรษ การช่วงชิงในทางอำนาจระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่มุ่งหวังใช้หรือให้องค์ประมุขของรัฐสนับสนุนฝ่ายตน ซึ่งการช่วงชิงในทางอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ นี้ มีผลกระทบในจิตใจต่อประมุขของรัฐได้เป็นอันมากกว่าจะให้การสนับสนุนกลุ่มต่างๆ อย่างเท่าเทียมกันได้อย่างไร หากประมุขของรัฐแสดงความใกล้ชิดกับกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดมากเป็นการพิเศษ ก็ย่อมทำให้กลุ่มการเมืองอื่นๆ มีความไม่พึงพอใจได้อย่างมากเช่นกัน

ที่กล่าวมานี้ว่า เป็นสถานะที่เป็นพิเศษอย่างยิ่งขององค์ประมุขของรัฐในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญและในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งประเทศไทยได้เลือกที่จะวิวัฒน์ตนเองไปตามวิถีทางนี้ และในอีกสองปีถัดต่อมา ก็ปรากฏว่าองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงเป็นองค์ประมุขในระบอบรัฐสภาพระองค์แรกภายในระบอบดังกล่าว พระองค์ได้ทรงสละราชสมบัติ และมีการเปลี่ยนแปลงองค์พระประมุขของรัฐเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ในท้ายที่สุด

ดังได้กล่าวแล้วว่า การศึกษาเรื่องการสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในครั้งนี้ มิได้เน้นเรื่องราวอันเป็นสาเหตุ กระบวนการ และผลกระทบทางการเมืองที่สืบเนื่องจากการสละราชสมบัติในครั้งกระนั้น หากแต่เน้นการศึกษาวิจัยไปที่ “กระบวนการจัดการความจริงว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นแนวความคิดและเป็นเป้าหมายหลัก ซึ่งกระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวมุ่งนำเสนอ และมุ่งทำให้เรื่องราวดังกล่าวมีความเป็นสถาบัน แน่นนอนว่า กระบวนการจัดการความจริงเรื่องการสละราชสมบัติดังกล่าว มิได้มีเพียงชุดเดียว เนื่องด้วยมีความคิดเห็น กับคำอธิบายที่แตกต่างกัน และข้อโต้แย้งกันเกิดขึ้นเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง กระนั้นก็ตาม แต่การศึกษานี้ พบว่า ความคิดเห็นที่แตกต่างกันและโต้แย้งกับแนวทางความคิดหลักชุดหนึ่ง มิได้มีการพัฒนาเป็นสถาบัน และมีได้เป็นวาทกรรมที่ได้รับการรับรองจากรัฐและหน่วยราชการของประเทศไทย

หากพิจารณาในแง่ของเนื้อหาสาระของคำอธิบาย พบได้ว่า การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในระยะ 20 ปีแรก จะเน้นประเด็นปัญหาที่เป็นข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายคณะราษฎรเป็นสำคัญ ในขณะที่เนื้อหาสาระที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยยังคงมีปรากฏอยู่น้อยในคำบอกเล่าบางสายและบางลักษณะเท่านั้น เรื่องดังกล่าวจะแตกต่างจากพัฒนาการในระยะหลัง ซึ่งข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระสมเด็จพะปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร แม้ว่าจะมีการกล่าวถึง แต่ก็

ได้ถูกเน้นย้ำไปในลักษณะที่ว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย และทรงเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญมาก่อน แตกต่างจากฝ่ายคณะราษฎร ที่ถูกเน้นใหม่ว่าเป็นฝ่ายที่ต้องการผูกขาดอำนาจและทำการปกครองประเทศโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาชน

ในแง่ของวิธีการจัดการกับความจริง การศึกษานี้ ได้จัดแบ่งกระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวออกเป็นสองแบบแผน ในระหว่างแบบจารีต ได้แก่ การบอกเล่าเรื่อง การเขียน และการพิมพ์ กับกระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ ได้แก่ การสถาปนาความรู้และสถาปนาคำอธิบายเรื่องดังกล่าวให้อยู่คู่กับสถาบันรัฐสภา องค์การอิสระบางองค์กร มหาวิทยาลัย งานพระราชพิธี วันหยุดราชการของประเทศ และการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ที่ด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยของประเทศไทย

วิธีการจัดการความจริงดังกล่าว นับได้ว่าเป็นเทคโนโลยีทางสังคมการเมืองชนิดหนึ่งของประเทศไทย ที่มีบทบาทสำคัญในการยกระดับและเปลี่ยนผ่านระดับความเป็นจริง ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงคำบอกเล่าของคนบางกลุ่ม ให้กลายเป็นงานเขียน งานพิมพ์ และในระยะต่อมาได้กลายเป็นภาษาของทางราชการปรากฏในกฎหมายรัฐธรรมนูญ และปรากฏเป็นเรื่องเล่าอย่างเป็นทางการในสิ่งพิมพ์ของรัฐสภา ในองค์กรที่สังกัดรัฐสภา ในเอกสารของมหาวิทยาลัยเปิดบางแห่ง และในระยะต่อมาได้กลายเป็นเครื่องหมายที่ปรากฏในอนุสาวรีย์ ในงานพระราชพิธี วันหยุด ตราไปรษณียากร และในวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศ

คุณค่าสำคัญของการใช้เทคโนโลยีทางสังคมการเมืองดังกล่าว นับว่าเป็นการนำเอาคุณค่าและขนบธรรมเนียมประเพณีเก่ามาใช้ใหม่ เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ของประเพณี (Invention of Tradition) ซึ่งจะยังประโยชน์อย่างสูงให้แก่ชีวิตทางสังคมการเมืองของไทยในปัจจุบันและในอนาคต (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “พระราชทานสัมภาษณ์” อัง ใน เลขาธิการวุฒิสภา, 2539: 68-70)

อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ ยังมีข้อจำกัด 2-3 ประการ ได้แก่ หนึ่ง การศึกษานี้ ไม่ได้ศึกษารายละเอียดทางประวัติศาสตร์โดยการศึกษาข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติ ว่าได้เกิดขึ้นและมีผลกระทบอย่างไร สอง ได้แก่ ข้อจำกัดที่ยังไม่ได้ศึกษาถึงผลกระทบในวงกว้างว่า แนวความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์โดยตรงกับพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน หรือไม่ในลักษณะใด และสาม สังคมการเมืองไทยโดยทั่วไป ได้แก่ ประชาชนคนทั่วไป ซึ่งเป็นผู้รับแนวความคิดดังกล่าวไปนั้น มีความคิดความเชื่อตรงกับผู้ผลิตความจริงที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยมากน้อย เพียงใด ซึ่งความเข้าใจในประการหลังนี้ น่าจะมีส่วนในการประเมินประสิทธิภาพของเทคโนโลยีทางสังคมดังกล่าวด้วย ว่าสามารถจัดการความจริงขึ้นใหม่แล้ว มีประสิทธิผลมากหรือน้อยเพียงใด

ข้อจำกัดต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น คงต้องการศึกษาวิจัยต่อไปในงานอื่นๆ เนื่องด้วยมีขอบเขตของเรื่อง และมีวิธีการศึกษาวิจัยที่แตกต่างออกไปอย่างมากจากการศึกษาวิจัยนี้.

บรรณานุกรม

ก. หนังสือ, บทความ และวิทยานิพนธ์ภาษาไทย

การปกครอง, กรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกับการปกครองไทย

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2539

เกษม ศิริสัมพันธ์ “บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐสภา” ใน **จุดตัดทางประวัติ**

ศาสตร์ สำนักพิมพ์ภัคธรรศ, 2544.

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช “แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย” วิทยานิพนธ์รัฐ

ศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช “มนุษย์เหนืออภิมนุษย์: พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะที่

ทรงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง” บทปาฐกถาเนื่องในการประชุมทางวิชาการเรื่อง **สังคม**

ไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ห้องประชุมสารนิเทศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2537.

ชาญวุฒิ วัชรพุกต์ “ประชาธิปไตยแบบไทย: บทศึกษาผลการนำแนวคิดและกลไกระบบ

ประชาธิปไตยมาใช้ในเมืองไทย”วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ชาติ เี่ยมกระสินธุ์ **พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย** สำนักพิมพ์สยาม, 2519; ฉบับ

พิมพ์ใหม่, 2544.

ชาติ เี่ยมกระสินธุ์ **เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ** สำนักพิมพ์ประมวลสาส์น, 2516.

ชัยนันท์ นันทพันธ์ “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ”

วารสารธรรมศาสตร์ 3:1 (มิถุนายน-ตุลาคม 2516).

เฉลิมเกียรติ ผิวฉนวน **ประชาธิปไตยแบบไทย** กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ **ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติ 2475** กรุงเทพฯ:

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475** พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

อมรินทร์วิชาการ, 2543.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ภาษาไทยมาตรฐานกับการเมือง” **ภาษาและหนังสือ 17:2** (ตุลาคม 2527-

มีนาคม 2528), หน้า 11-37.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา” ศิลปวัฒนธรรม 12:10

(สิงหาคม 2534), หน้า 142-164.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ศิลปวัฒนธรรม 13:1 (พฤศจิกายน 2534).

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ระหว่างสถาบัน และองค์พระมหากษัตริย์” ศิลปวัฒนธรรม ฉบับที่ 259

(1 พฤษภาคม 2544).

ประจักษ์ ก้องกีรติ “ก่อนจะถึง 14 ตุลาฯ: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษา และปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ.2506-2516)” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

เปรมจิตร์ วัชรานุกร พระปกเกล้ากับชาติไทย พระนคร, 2489.

ปรีดี พนมยงค์ สัมภาษณ์พิเศษ ๗ พฤษฯ ปรีดี พนมยงค์ ในโอกาสครบรอบ 48 ปี แห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2523 (สัมภาษณ์โดยผู้แทนสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน) กรุงเทพฯ: เกษมการพิมพ์, 2523

ปรีดา วัชรานุกร พระปกเกล้าฯ กับระบอบประชาธิปไตย การพิมพ์พระนคร, 2520.

ธงทอง จันทรางศุ “พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519.

ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ “แนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี” รายงานวิจัย เสนอต่อคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544.

แถมสุข นุ่มนนท์ ละครการเมือง 24 มิถุนายน 2475 กรุงเทพฯ: เอกสารวิชาการสมาคมประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2535.

แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2478.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา “พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 6:1 (มิถุนายน-สิงหาคม 2511).

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา รวมสารบทความ บริษัทต้นอ้อ จำกัด, 2536.

พระปกเกล้า, สถาบัน เอกสารประกอบนิทรรศการเรื่อง มรดกพระปกเกล้า โรงพิมพ์พี.วาทีน พรินติ้ง จำกัด, 2542.

พระปกเกล้า, สถาบัน รายงานประจำปี พ.ศ.2542 โรงพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์, 2543.

พิบูลย์ หัตถกิจโกศล “อนุสาวรีย์ไทย: การศึกษาในเชิงการเมือง” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

พิบูลสงคราม, จอมพล ป. รวมปาฐกถาและสุนทรพจน์ พระนคร: จัดพิมพ์โดย

กรมโฆษณาการ, 2482.

พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง

2475 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2543.

มารค ตามไท “การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ใน การปกครองระบอบประชาธิปไตยฯ กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงาน 100 ปี
ปรีดี พนมยงค์, 2543.

มาลินี คัมภุสกา “นัยทางการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย” วิทยานิพนธ์

รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

วรรณไวทยากร วรวรรณ, หม่อมเจ้า อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ พระนคร: โรงพิมพ์

บำรุงนุกุลกิจ, 2475. (ก)

วรรณไวทยากร วรวรรณ, หม่อมเจ้า อนาคตแห่งสยาม พิมพ์ครั้งที่สาม พระนคร:

โรงพิมพ์ประชาชาติ, 2475 (ข).

วรรณไวทยากร วรวรรณ “ปาฐกถาพิเศษเรื่องสยามพากษ์” วิทยากร 33:1 (2475)

วิชาการ, กรม หนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สุขศึกษาและสังคมศึกษา

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ, 2542

รำไพพรรณี, สมเด็จพระนางเจ้า “พระราชบันทึก ทรงเล่า” ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย

บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ.2475-2500 กรุงเทพฯ:

สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516, หน้า 2-28.

เลขาธิการวุฒิสภา, สำนักงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา จัดพิมพ์โดยสำนัก

งานเลขาธิการรัฐสภา และสำนักพิมพ์ ไชยลาส กรุป, 2539.

ส.พลายน้อย ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์ครั้งที่สอง โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2542.

สมบัติ จันทรวงศ์, แสตามป์กับสังคม กรุงเทพฯ : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2526.

สมศักดิ์ สินธุระเวชัญ และคณะ สปช1 หนังสือเรียนกลุ่มเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต ชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 1 สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2543.

เสน่ห์ จามริก การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ ฉบับพิมพ์ครั้งแรก กรุงเทพฯ:

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. (นามปากกาแมลงหวี่) เบื้องหลังประวัติศาสตร์ พระนคร:

โรงพิมพ์สหอุกรณ์, 2492.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. กฎหมายอยุธยา กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานอยุธยาอนุสรณ์,
2510.

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย สามศร เอกสารนิเทศทางวิชาการ จัดพิมพ์โดย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537.

สุทนต์ ขวัญนคร รัชกาลที่ 7 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์แห่ง

ประชาธิปไตย สำนักพิมพ์คลังทรัพย์, 2539.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูล

สงคราม (พ.ศ.2491-2500)” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

हरिन หงสกุล ที่ระลึกในโอกาสอายุครบ 6 รอบ โรงพิมพ์กรมข่าวทหารอากาศ, 2529.

อุกฤษ มงคลนาวิน “พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย” เอกสารประกอบการ

สัมมนาทางวิชาการเรื่องราชอาณาจักรไทยในรอบ 5 ทศวรรษแห่งการ

ครองราชย์ กรมศิลปากร, 2510.

ข. หนังสือพิมพ์

ธนาพล อ้วนสกุล “70 ปี 24 มิถุนายน: ความหลังถึงทางประวัติศาสตร์” กรุงเทพฯ ธุรกิจ

วันที่ 24 มิถุนายน 2545.

ประจักษ์ ก้องกีรติ และสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร.7: ชีว

ประวัติของเอกสารฉบับหนึ่ง” เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 9 ฉบับ 429 (ตอนที่ 1) ฉบับ 430
(ตอนที่ 2) ฉบับ 431 (ตอนที่ 3) เดือนสิงหาคม-กันยายน 2543.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “ร.7 สละราช: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสต์ และ 14 ตุลา”

เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 9 ฉบับ 424 (ตอนที่ 1) ฉบับ 425 (ตอนที่ 2) และฉบับ 426 (ตอน
ที่ 3) เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2543.

“30 พฤษภาคม ราล์ฟกษัตริย์นักประชาธิปไตย” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ วันที่ 25-26 พฤษภาคม

2545 หน้า 10

ค. หนังสือและบทความภาษาต่างประเทศ

- Bogdanor, Vernon **The Monarchy and the Constitution** Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Clegg, Stewart **Frameworks of Power** London: Sage, 1993.
- Hobsbawm, Eric and Terence Ranger (eds.) **The Invention of Tradition** Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Kershaw, Roger **Monarchy in South-East Asia: the Faces of Tradition in Transition** London: Routledge, 2001.
- Kertzer, David I "Ritual, Politics, and Power" in Ronald L.Grimes (ed.) **Readings in Ritual Studies** N.J.: Prentice Hall, 1996, pp.335-353.
- Kobkua Suwannathat-Pian "Thailand's Constitutional Monarchy, s Study of Concepts and Meanings of Constitution, 1932-1957" Paper presented at the IAHA, Chulalongkorn University, 20-24 May 1996.
- Kobkua Suwannathat-Pian "The Monarchy and Constitutional Change since 1972" in Duncan McCargo (ed.) **Reforming Thai Politics** Copenhagen: NIAS Publishing, 2002.
- Lukes, Steven **Power: A Radical View** London: Macmillan, 1974.
- Mommsen, Wolfgang J. "The Varieties of the Nation State in Modern History: Liberal, Imperialist, Fascist and Contemporary Notions of Nation and Nationality" in Michael Mann (ed.) **The Rise and Decline of the Nation State** Oxford: Basil Blackwell, 1990.
- Murashima, Eiji, Nakharin Mektrairat and Somkiat Wanthana **The Making of Modern Thai Political Parties** Tokyo: Institute of Developing Economies, 1991.
- Poggi, Gianfranco **Forms of Power** Cambridge: Polity Press, 2001.
- Rose, Richard "Monarchy, Constitutional" in S.M. Lipset (ed.) **The Encyclopedia of Democracy Volume III** London: Routledge, 1995, pp.843-847.
- Rose, Richrad and Dennis Kavanagh "The Monarchy in Contemporary Political Culture" **Comparative Politics** 8(1976): 548-576.

Stevenson, William **The Revolutionary King, the True-Life Sequel to the King and I**

London: Robinson, 2001.

Sunkin, Maurice and Sebastian Payne **The Nature of the Crown: A Legal and Political**

Analysis Oxford: Oxford University Press, 1999.

Turner, Victor (ed.) **Celebration: Studies in Festivity and Ritual** Washington,

D.C. Smithsonian Institution Press, 1982.

ง. เว็บไซต์ และสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์

Crisp II, J. A. "The Logic of Monarchist Government" in www.romaniankingdom.com

Partridge, Ben "Can Monarchy Survive in the 21st Century?" in www.rferl.org